

Politikai
röpiratok.

84.

8

A Heves megye történelmi felvilág

R E F O R M.

84

647

IRTA

B. EÖTVÖS JÓZSEF.

MÁSODIK KIADÁS.

2.

PEST, 1868.

KIADJA RÁTH MÓR.

62702 00565104 550. R. 1

Igazi javítást nem mindig lehet a fenállónak csupán csak módosításával eszközteni, mert a fenálló néha olyas, mi tökéletes ellentétben áll azzal, mi eléretni czéloztatik, s ehhez képest ily esetben a réginek gyökerestől megsemmisítése és az ujnak gyökeres felállítása szükséges.

Gr. Széchenyi István.
(balaton gözhajózás I. 11.)

Dr BALLAGI GÉZA

227

8

A Heves megye ügyében adott ministeri felvilágosítás felett, a képviselőházban folyt tárgyalások alkalmával, több képviselő-társaim azon nézetet fejezték ki: hogy beszédemben kimondott meggyőződésem, „miként én alkotmányos szabadságunknak biztosítását és egész kifejlődésünket nem a központosítási elvnek tulzásig vitt alkalmazásától — miként azt Franciaországban láttuk, — hanem attól várom; hogy az önkormányzat elvét politikai életünk minden fokozatain következetesen keresztül vigyük, és hogy ennél fogva megyei szerkezetünket nem tartom olyan-
nak, melyet meg kell szüntetnünk, hanem olyan-
nak, melyet módosítanunk kell“ hogy ezen elveim nem egyeznek meg azokkal, melyeket ugyanezen tárgyról akkor állítottam fel, mikor néhány barátimmal a parlamentaris kormány, s a felelősség által feltételezett központosítást tüzvén ki politikai törekvéseim céljaként, e miatt megyei rendszertünk el-
lenségének neveztettem.

Nem tartozom ugyan azok közé, kik a politikai következetességet abban keresik, hogy egyszer kimondott nézeteikhez mereven ragaszkodjanak, sőt valamint arra törekedtem mindég, hogy nézeteimet a tényekkel összehasonlítva azokat rectificáljam, ugy kötelességemnek fogom mindég ismerni, hogy valahányszor ezen uton meggyőződésem valamely kérdésre nézve változott, azt teljes nyíltsággal kimondjam. — Miután azonban tisztelt barátaim ez esetben csalódtak, s ugy valék meggyőződve: hogy az, mit megyei szerkezetünk fon-

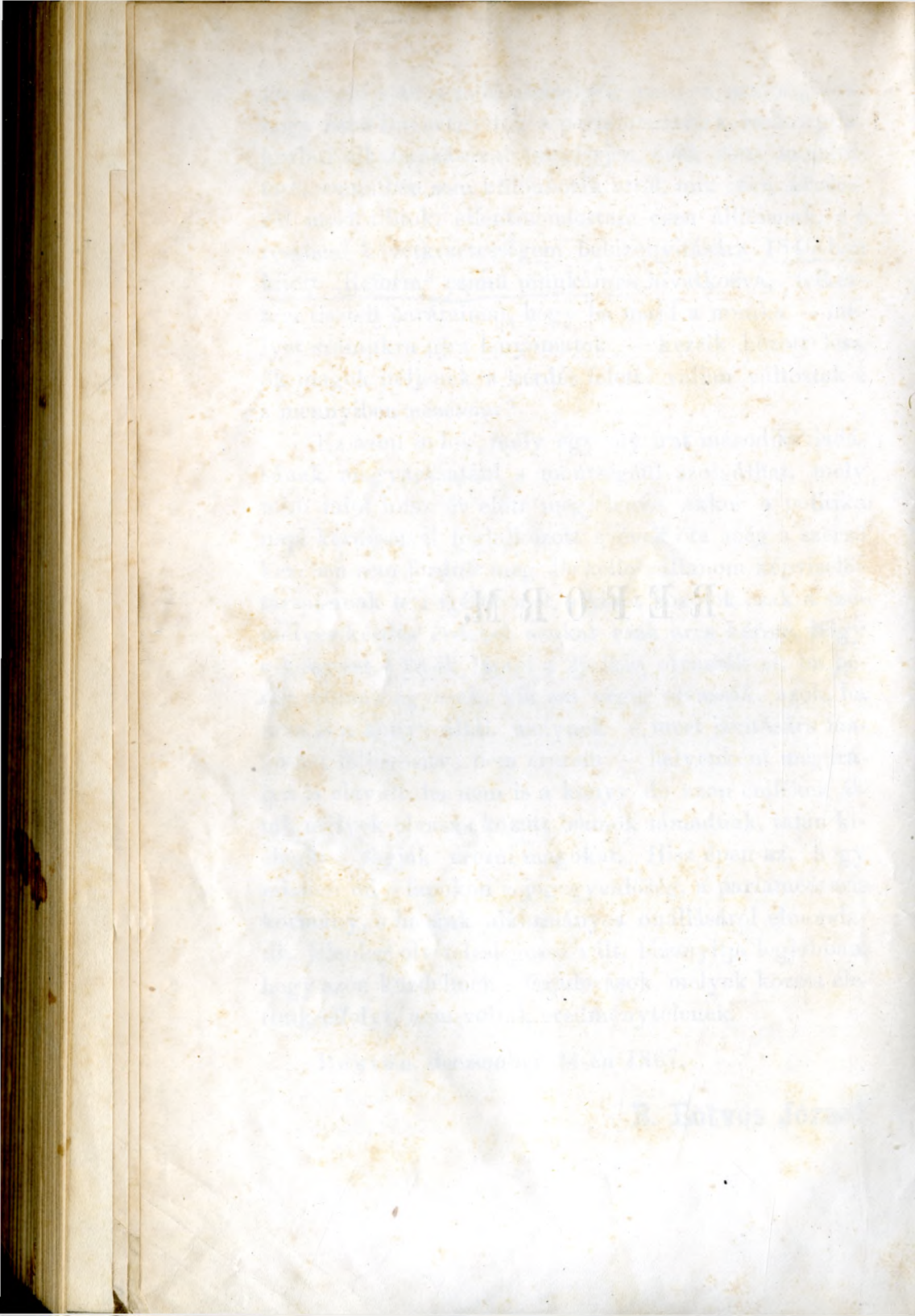
tosságáról s azon módosításokról, melyek szükségesek, hogy ezen intézvényünk a parlamentaris kormány gyakorlati alkalmazásával összeférjen, évek előtt mondtam, semmiben sem különbözik attól, mit ezen kérdésről most állítok, ellentmondottam ezen állításnak, s e részbeni következetességem bebizonyítására 1846-ban kijött „Reform“ czimű munkámra hivatkozva, felkértem tisztelt barátaimat, hogy ha majd a munka — melyet számukra újra lenyomatok — kezeik között lesz, ők magok ítéljenek a kérdés felett: vajon változtak-e s memyiben nézeteim?

Ez azon indok, mely egy oly irat második kiadásának magyarázatául s mentségeül szolgálhat, mely több mint husz év előtt megjelenve, akkor a politika napi kérdéseivel foglalkozott s évek óta még a szerző kezében sem fordult meg. Be kelle váltanom képviselőtársaimnak tett ígéretemet, s kiket közülök csak a személyes kérdés érdekel, azokat csak arra kérem, hogy e könyvet a 24-ik laptól a 26-ikig olvassák el, ha pedig vannak egyesek, kik azt végig olvassák, azok, ha nem is a könyv által, melynek — mert javítására magamat feljogosítva nem érezem — helyenként még írlya is clavult, ha nem is a könyv de azon emlékek által, melyek olvasás között bennök támadnak, talán kielégítve fogják érezni magokat. Hisz épen az, hogy minden mi e lapokon a jogegyenlőség, a parlamentaris kormány, s hazánk alkotmányos önállásáról elmondatik, jelenleg oly feleslegessé vált, bizonyítja legjobban, hogy azon küzdelmek s fáradozások, melyek között életünk elfolyt, nem voltak eredménytelenek.

P e s t e n, december 24-én 1867.

B. Eötvös József.

REFORM.

Midőn Kossuth Lajos ur a P.Hirlap szerkesztéséről lemondván, e lapnak vezetését Szalay László barátom vette által, e lap, eltérve előbbi irányától, a közdolgok központosítását s a kormányi felelősséget tűzte ki vezérelvül. Mi kik e hon kifejlődését az eddig követett uton lehetségesnek nem tartottuk, kiknek meggyőződése, hogy míg megerendszerünk jelen alakjában marad, számos haladási kérdés kivihetetlen, nemzetiségünk veszélyben forog, s alkotmányunk is csak gyenge biztosítékokkal bír; felhiva éreztük magunkat e meggyőződés nyílt kimondására, s pedig annyival inkább, mennyivel bizonyosabban tudtuk, hogy elveink nem népszerűek, s hogy épen azért hosszú tárgyalásra, s nézeteink minden oldalról felvilágosítására leend szükség, míg azok elfogadásra számolhatnak. Föllépésünk egy irányu volt az országgyűlés akkori munkálkodásával. De különben sem lehet eljárásunk ártalmas az ellenzékre nézve melyhez tartozánk; miután akkor nemcsak mi, hanem az egész ország is megvolt győződve, hogy Kossuth Lajos ur hirlapi szabadítékot nyervén, e párt mennyiben nézeteinket elfogadni nem akarná organum nélkül maradni nem fog.

Mi nyílt becsületes vitát akartunk a megerendszer s központosítás elvének barátjai között, — s csak ettől vártuk tanaink győzelmét.

E remény meghiusitatott. Kossuth Lajos ur hirlapi szabadítékot nem nyert, s vád emeltetett ellenünk, miként mi az ellenzék egyetlen organumának kezelői, e párt általános kérdései helyett elméleti kérdéseket vitatunk, melyekre nézve néhányan az egész párttól elkülönözve állunk.

E panaszok megszüntetésére, s mert magunknak sem látszott méltányosnak, hogy az ellenzék számos része mivel megerendszerünkhöz tulzások előszeretettel ragaszkodik organum nélkül maradjon, miután a kormány újabb lépései is szorosabb

összetartásra intik az ellenzékét: Csengery Antal barátom mindazoknak megegyezésével, kik a P. Hirlapban mint rendes dolgozó társak részt vettek, kinyilatkoztatá a folyó év kezdetén: miszerint a központosítás kérdésének elméleti tárgyalását a jelen körülmények között felfüggesztvén, mellőzni fogja egy ideig azon pontot mi miatt a P. Hirlap sokak által az ellenzék organumának nem tartatott. Alkalom nyújtott ez által az ellenzék minden töredékeinek, hogy azon kérdések, melyekre nézve az ellenzék soraiban nem volt s nincs szakadás, s melyek természetöknél fogva olyanok, hogy körülöttök mindnyájan gyülekezhetünk, nem tekintve az egyéni vélemény csekélyebb eltéréseit, közös erővel tárgyaltassanak.

Midőn azonban ekkép a hirlapban megszűntek a központosítás s megerendszer közötti viták: nem lesz talán érdektelen a közönségre nézve, ha azon elvek s állítások, melyek a P. Hirlapban először felhozatva, annyi ellenkezésre találtak, s annyi gyanúsításra adtak alkalmat, itt e munkában összeállítatnak, hogy e szerint összefüggőleg s egész terjedelmökben ismertetvén azon tanok, melyeknek elfogadásától sokan e haza vesztét jósolák, kitűnjék, hogy azok, kik e hazában a központosítás elve mellett szólaltak fel, csakugyan oly dolgot tettek-e mely által hazánk alkotmányos állását veszélyezteték?

Ez az, mi engem e munka kiadására birt, mely nagy részben oly dolgokat foglal magában mik a P. Hirlapban ugyanazon szavakkal már előadattak. Egyes kérdések bővebben fejtettek ki, s itt ott olyanok is adattak hozzá, miknek kimondása mostoha censurai viszonyaink között, az időszaki sajtó útján lehetséges nem vala; de az elvek s főtételek között nincs egy is, mely a P. Hirlapban ki nem lett volna mondva. S ha e lap iránya annyira káros volt, mint azt sokan hirdeték, a legszebb alkalom nyílik mindenkinék ellenkező nézeteit e munka megegyezése által igazolni.

Még egyet.

E munkát két oknál fogva nyomatám külföldön.

Egyik ok censurai viszonyainkban fekszik. Ezek mellett az író gondolatainak közlésére soha biztosan nem számolhat, miután a censoroknak adott utasítás szerint ugyan szabadságunkban áll minden tárgynak nyugott megvitatása, de a könyvizsgálással megbizott egyének önkénye s korlátolt felfogása ellen nem birunk semmi biztosítékkal.

Továbbá a közönség oly könyvekben, melyek előleges vizsgálaton mentek keresztül, soha sem akarja látni az író meggyőződését, s a sorok között oly dolgokat olvas ki, melyek az írónak eszében sem voltak; én pedig valamint nyíltan ki szoktam mondani meggyőződésemet, úgy félre-magyarázását sem örömet látom; habár azon szándékkal történnék is, hogy nézeteim népszerűbbekké váljanak. Egyébiránt a kormány loyaltásától elvárom, hogy e nem censurázott ugyan, de a censura szabályaival ellenkezésben nem álló munkának hazánkban terjesztését akadályoztatni nem fogja.

Pest, máj. 1-én 1846.

B. Eötvös József.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher.

Top mit 1. d. 1840

H. P. 1840

Main body of handwritten text, appearing as bleed-through from the reverse side. The text is mirrored and mostly illegible due to fading and bleed-through.

B e v e z e t é s.

Hazánk nem maradhat jelen helyzetében. E meggyőződés annyira általánossá lett, hogy a reform szükségét bizonyíthatni, merőben fölösleges. Csupán azon módok- és eszközökre kell tehát fordítani figyelmünket, mik szerint a látszólag általánossá lett kívánat mielőbb s minél könnyebben valósíthatatik. Ezek iránt a hazában a legnagyobb véleménykülönbség mutatkozik. Némelyek a reformot részletenként, azaz alkotmányos életünk jelen formáit fenntartva, egyes, időről időre behozandó javítások által remélik eszközölhetni. Mások jelen helyzetünk javítását csak annyiban tartják lehetségesnek, mennyiben a reform nemcsak egyes tárgyakra, hanem egész alkotmányos szerkezetünkre kiterjesztetik.

Mielőtt e különböző vélemények körül saját nézeteimet elmondanám, szükségesnek tartom figyelmessé tenni olvasóimat hazánk jelen állapotára, mert meggyőződésem: hogy minden reformnak első feltétele jelen helyzetünk tökéletes ismeretében fekszik. Soha nem szabad ezt szem elől tévesztenünk. Politicus elvek hasonlók a mágnesűhöz, mely a hajóst csak akkor vezérli biztosan, ha ismeri a helyet, hol hajója áll, s ekként kiszámíthatja a vezértü eltéréseit.

Ha Magyarországot más mivelt, főkép alkotmányos országokkal hasonlítjuk egybe, számos institutiót fogunk találni, melyekre nézve hazánk minden más nemzetek szokásaitól eltér. Politicus állásunk ezen, hogy ugy mondjam, eredetisége, leginkább három tekintetben vonja magára figyelmünket.

1-ör, ha azon viszonyokat tekintjük, mik a hazánkban alkotmány szerint létező osztálykülönbségből fejlődnek ;

2-or, ha törvényhozásunk állását; s végre
3-or, ha közigazgatási viszonyainkat vizsgáljuk.
Nézzük e tárgyakat egyenként.

I. A nemzet különböző osztályai.

A tudósok szeretnek osztályozni; minélfogva kik köz-, vagy magánjogunkról irtak, a nemzet kiváltságos osztályait négy rendre, s a nem kiváltságos néptömeget ismét több osztályra osztják. Én, a dolgok egyszerűsítése végett, s mivel ennyi felosztás politikai állapotaink megértésére nem szükséges, csak azon különbségről fogok szólni, mely e hon nemes és nem nemes lakói közt fenáll.

Magyarország összes népessége, Fényes szerint, — kinek statisticáját használok e munkában, minden számokra nézve, — 11,184,288; ebből 544,372 egyén — azaz körülbelül egy huszad rész — nemes. Ha már kérdeztünk: miben különbözik a nemzet ezen huszadának sorsa s állása a többi tizenkilenc huszadétól? feleletünket azon igen egyszerű állításban összpontosíthatjuk: hogy minden alkotmányos jog kizárólag az első, minden, a közállomány fentartásából eredő kötelesség a második osztályt illeti.

Első tekintetre e mondás a 19-ik században oly furcsán hangzik, hogy még magyar ember, sőt magyar nemes ember is vonakodni fog annak valóságát ily általánosságban elismerni; azonban, ha az alkotmányos jogok s kötelességek során végig megyünk, e rendkívülinek látszó elv alkalmazásában kevés kivételre fogunk találni.

Ki az, ki a törvényhozásban szabadon választott követek s utasításadási jogával részt vesz? — A n e m e s.

Ki választja a megye biráit s tisztviselőit? — A n e m e s.

Ki határoz a megyében az ugynevezett háziadó kivetésénél s az a fölötti számolások iránt? — A n e m e s.

Ki rendelkezik a közmunkákról? — A n e m e s.

Kinek kezében vannak eddig az ország kizárólag majdnem minden hivatalai? — A n e m e s é b e n.

Ki birja az összes hazának majdnem egész földét, vagy saját allodiatura, vagy urbarialis birtokképen? — A n e m e s.

És ki az, kinok adója a törvényhozásnál elhatároztatik?
— A nemtelen.

Ki az, kinek dolgában a megyei bíró legtöbbször ítél s a megyei tisztviselő szabadon rendelkezik? — A nemtelen.

Ki viseli a háziadónak egész terhét? — A nemtelen.

Kikből áll hadseregünk? — A nemtelenekből.

Ki miveli urbéri szolgálat fejében majdnem e haza egész határát? — ismét a nemtelen.

Nincs pont a felhozottak között, melyről egyenként hosszasan szólni nem lehetne; nehogy azonban democraticus szenvedélyességről vádoltassam, mellőzve minden bővebb commentárt, e tárgy körül csak még néhány rövid észrevételre szoritkozom. — Felhozathatik t. i. állításaim ellen, hogy miután az utolsó országgyűlés 4-ik s 5-ik törvénycikkelyében a nem-nemeseknek is hivatal- és birtokképesseget adott, a kép, melyet különböző osztályaink helyzetéről felállíték, való lenni megszűnt.

Senki sem lehet inkább meggyőződve, mint én, a felhozott törvénycikkek óriási következményeiről; azonban tagadhatlan, hogy nem-nemes honfitársaink jelen állásán azon törv. cikkelyek által mindeddig észrevehető változás nem történt, nem is történhetik mindeddig, míg a törvényhozó szándéka még más eddig hiányzó intézkedések által nem segítetik elő.

Oly országban, mint a mienk, hol minden nem kormányi hivatalok választás által töltenek be, felsőbb kormányi hivatalokra pedig nagyrészt azok mozdittatnak elő, kik előbb ily hivatalokat viseltek: a nemtelenek hivatalképességének kimondása addig, míg a választási jog kizárólag nemesek kezében marad, csak kevés eredményt szülhet. A birhatási jognak nem-nemesekre kiterjesztése hihetőleg nagyobb hatással lesz; azonban e törvénycikktől sem várhatunk a nem-nemes osztály birtokviszonyaira nézve tetemes változásokat. Míg a nem-nemes birtokos a fölötte ítélő bíró választásába s azon megye közigazgatásába, hol birtoka fekszik, semmi befolyással nem fog birni; míg birtokától — legalább ingó birtokától — oly adót fizet, melytől a nemes birtokos egészen szabad: addig csak ritka esetben várhatjuk, hogy nem-nemesek a törvény engedelmevel élve, vagyonukat fekvő nemesi birtok szerzésére fordítandják,

főkép ha tekintetbe vesszük, hogy azon számtalan akadályok közül, melyek a fekvő birtok szerzését hazánkban nehezítik, az említett mult országgyűlési 4-ik törvényczikk által csak egy mozdítottatott el, s hogy mig az ösiség és egyéb birtok-törvényeink fentartatnak, elég marad, mi főkép a nem-nemeseket a birtok-szerzéstől visszatartóztathatja.

Nem-nemes osztályaink helyzete tehát a mult országgyűlési 4. s 5-ik czikkely által nem igen változott; s miket főlebb ez osztályok állásáról mondék, színt oly valók, mint ha e czikkelyek nem is állnának törvénykönyvünkben.

II. T ö r v é n y h o z á s u n k .

Nem szándékom e helyen törvényhozási szerkezetünk hosszú birálásába ereszkedni, csak azon dolgok egyszerü előadására szoritkozom, mikre nézve törvényhozásunk más alkotmányos népek törvényhozásától különbözik.

Mindenekelőtt feltűnik, hogy alkotmányos nemzet létünkre annyi tárgyat találunk, mely ha nem is törvényeink értelmében, legalább hosszú gyakorlat szerint törvényhozásunk hatásköréhez nem tartozik. Valamint azokat tekintve, kik alkotmányos jogaikat élvezik, helyesen mondhatnók, hogy e haza lakosainak tizenkilencz huszadára nézve alkotmány nem létezik: ugy, ha törvényhozásunk tárgyaira fordítjuk figyelmünket, joggal elmondhatjuk, miként alkotmányosságunk csak közdolgaink egy kis részére terjed ki, s miként a többiekre nézve, tetteleg valóságos absolutismus alatt élünk.

Magyarországnak összes tiszta közjövödelmei, a háziadóval együtt, minden kezelési s kivetési költséget levonva, tesznek 23,000,000 ezüst forintot; ha ebből 4,500,000 forintot a házi adó fejében levonunk (valamivel többet, mint mire a házi adó közönségesen tétetik), marad 18,500,000 forint, melyről a kormány rendelkezik. E közjövödelmeknek csak azon része, melyet a hadi adó fejében ajánlunk — azaz, kerek számmal, nem egészen 4,500,000 forint, — függ törvényhozásunk határozásától; 14,000,000 attól egészen független. — Engedjük meg, hogy Fényes számadásaiban hibázott — mi a nálunk divatozó titkolozási rendszer mellett nem épen lehetetlen, — s hogy a közjövödelmek összesége a valónál magasabban vétetett föl, bár mennyire szállítsuk le azt, a közadónak azon része, mely a tör-

vényhozástól függ, a kormány rendelkezése alá jövő közjöveldelmeknek még mindig egyharmadát sem teendi, úgy hogy mindenetre teljes joggal elmondhatjuk, miként törvényhozásunk az alkotmányos jogok legelső s legszükségesbikének, a közjöveldelmek szabad megajánlási jogának is csak egy harmadát gyakorolja, vagy helyesebben mondva, hogy e tekintetbeni befolyása egészen illusorius, átlátván mindenki, hogy míg a törvényhozás befolyása csak az adónak egy nemére — a hadi adóra terjed ki, s a közjöveldelmek többi ágai annak határozataitól függetlenek, a kormány ily egyes ágak — például, vámjöveldelmek — emelése által a törvényhozás intézkedéseit megerőtlenítheti.

Minden törvényhozásnak fíteendői közé tartozik, a közjöveldelmek mikénti kezelésére felügyelni. Sokan, kik az alkotmányos rendszernek épen nem barátai, mégis átlátják a hasznot, mely ily felügyelés által a közigazgatásra háramolhatik, s tartományi rendeket (Landstände) kívánnak, kik az országos jöveldelmek fölötti számolásokat megvizsgálják. — A magyar törvényhozás, a közjöveldelmek mikénti kezelésére nézve, semmi ily felügyelést nem gyakorol.

A vám egykor csak a közjöveldelmek egyik ágának tekintetett; napjainkban átlátja mindenki, hogy a vámkérdéseknek legfontosabb oldala azon hatás, melyet egyes vámszabályok a honi ipar egyes vagy minden ágaira gyakorolnak. Tagadhatatlan axiomaként fogadtatott el napjainkban: hogy, miután nincs ország, mely az ipar egy vagy más ágának gyakorlására alkalmas nem volna, az ipar kifejlődése nagy részben az egyes országok vámbeli s kereskedési viszonyaitól függ. S im törvényhozásunk — ismét, nem mondom törvényesen, hanem tetteleg — a vámok s kereskedési viszonyaink meghatározására semmi befolyást nem gyakorol. — Továbbá, törvényhozásunk azon politikára sem bir befolyással, melyet a kormány külső hatalmasságok irányában követ; a törvények megszégése miatt senkit feleletre nem vonhat; mert ámbár a felelőség elve törvényeinkben többször kimondatik, a módról, mely szerint ez elv foganatba vétessék, semmi sincs határozva.

Több egyes tárgyat emlithetnék még, mi, az alkotmányi rendszer fogalmai szerint, a törvényhozás teendői közé tartozik, s nálunk annak hatásköréből kivétetett; azonban csak az itt

felhozott legfontosabbakra szorítkozva is, láthatjuk, miként a magyar országgyűlés az alkotmányos jogoknak csak egy igen csekély részét gyakorolja.

S most nézzük a törvényhozás belsejét.

Magyarország törvényhozása két táblából áll.

A felső? egyházférfiakon, az országnagyok, főispánok, a fiúmei kormányzón és két horvátországi követen kívül, áll a (168) magnási család mindazon tagjaiból, kik az alsó táblához követeket nem küldve, jónak látják személyesen megjelenni; vagyonbeli állapot, a szám, melylyel egyes családok megjelenhetnek, sőt a kor, melyben valaki szavazattal bír, sem vétetnek tekintetbe. — Ez felső táblánk.

Alsó táblánknál három osztályt találunk. Az elsőt a királyi tábla s azon magnások követei teszik, kik a felső táblánál személyesen nem jelentek meg, s ezek oly tagok, melyek éppen nem szavaznak, sőt némelyek az utóbbiak közül, egyszerű táblai határozat következtében, még üléseiktől is megfosztattak.

A második osztályban jönnek a káptalanok, városok s kerületek követei, állítólag hasonló, azaz egy-egy szavazattal; ámbár mind a városi s káptalanbeli követek száma, mind az általok képviselt érdekek fontossága között a legnagyobb különbség létezik, s tulajdonkép senki sem ismeri a módot, miszerint a 47 város törvényhozási befolyása egy szavazatra szállított le.

A harmadik osztályt végre a megyék s Horvátország követei képezik; s ezek azok, kiktől minden kérdés eldöntése függ az alsó táblánál.

E követek, mint megbízó leveleikből láthatni, némi részben ugyanazokat képviselik, kik a felső táblánál személyesen megjelennek.

Minden megye, tekintet nélkül kiterjedésére s nemeseinek számára, két követet küld, kivevén a három horvát-megyét, mely összesen csak két követ által képviseltetik, kiknek egyike a felső táblánál ül.

Minden megyei követ egyenlő szavazattal bír, úgy, hogy ugyanazon egy megyének két követe minden pillanatban leszávozhatja egymást.

A rendszerre nézve, melyet törvényhozásunk munkálódásaiban követ, nevezetes, hogy

Az alsó tábla szavazattal bíró tagjai utasításokkal s pedig

a legkisebb részletekig terjedő s küldöik által minden pillanatban megváltoztatható utasításokkal köttetnek le.

A felső tábla pedig nemcsak az adó tárgyában, hanem általában véve semmi kérdésnél sem bir-gyakorlatilag-kezdeményi joggal.

Figyelemre méltó ezenkívül, hogy a két tábla közötti viszony s a törvényhozásnál követendő tanácskozási rend sehol meghatározva nincs, s egy részről a felső tábla ,veto'-ját minden megszorítás nélkül gyakorolja az alsó tábla határozatai fölött; a másiktól, ez egy tárgyat ugyanazon országgyűlés alatt, ha jónak látja, ötvenszer terjesztheti a felső tábla elébe, mellőzve minden egyéb tárgyakat, míg a felsőtáblát engedésre nem bír.

Ennyit röviden törvényhozásunkról. Fordítsuk most figyelmünket közigazgatásunk rendszerére.

III. K ö z i g a z g a t á s u n k.

Három dolog van, mi közigazgatásunknál feltűnik, s mi által az egészen eredeti jellemet nyer.

Először: hogy a közigazgatással megbízott minden testület egyszersmind birói hatáskörrel bízatik meg, s az udvari cancellariától le a városi tanácsig a birói s közigazgatási hatáskör elválasztva nincsen.

Másodsor: hogy közigazgatásunkban minden egység hiányzik, s a helyett, hogy, mint más országokban látjuk, egy középponti hatóságot találánk, mely a közigazgatásnak fonálait kezében tartva, az egész állományi gépnek bizonyos irányt ad, nálunk a közigazgatás részint a kormány, részint a törvényhatóságok által gyakoroltatik, sok tekintetben teljes függetlenséggel s minden vezérérv nélkül, oly annyira, hogy nemcsak az egyes törvényhatóságok, hanem még a kormány egyes organumai között is a legnagyobb véleménykülömbiséget találjuk a közigazgatási tárgyokban, s az udvari cancellaria s helytartótanács, például, nem egyszer valóságos ellentétben állnak egymással.

Harmadsor: hogy egész közigazgatásunkban nem találjuk a felelősség elvét alkalmazva; az egész közigazgatás részint a magát nem felelősnek állító kormány, részint az egyes, már szerkezetök miatt feleletre nem vonható törvényhatóságokra levén bizva.

A kormány részéről, Cancellaria, Helytartótanács, s bizonyos tekintetben az udvari kincstár s hadi tanács; az ország részéről ötvenkét megye, egy pár szabad kerület, s negyvenhét királyi város, melyek közül, mindenik saját és sokszor változó elvek szerint adminisztrál, — ez volna képe közigazgatásunknak, ha t. i. a tapasztalás nem mutatná, hogy még az egyes járások szolgabirái is, saját nézeteiket s buzgóságukat követve, a mennyire hatáskörük terjed, megyéjük határozataitól kedvök szerint eltérnek.

Ki a mondottakat figyelemmel követi, minden bővebb bizonyítás nélkül által fogja látni, hogy

1-ör miután minden alkotmányos jogok élvezete csak e hon lakóinak egy huszadára szorittatik, alkotmányos jogaink megtámadás idejében csak az összes nemzet egy huszadának védelmére számolhatnak, míg, ha meggondoljuk, hogy e hon minden tehetősebb osztályai s az összes nemzeti birtoknak legnagyobb része az állomány terheinek viselésében részt nem vesznek, igen természetesnek fogjuk találni, ha hazánk, mint egész, soha azon erőre s hatalomra nem emelkedhetik fel, melyre kiterjedése s népének száma szerint hivatva látszik. *)

2-or Nem kevésbé világos, hogy törvényhozásunk, belszerkezeténél fogva, a jelen állapotok fentartására ép oly czélszerű eszköz, mint alkalmatlan minden haladásra.

3-or. A bírói s közigazgatási teendők összeköttetvén, sem a magyar bíróban azon függetlenséget, melyet hivatala igényel, sem a magyar közigazgatási tisztviselőkben azon egymástóli függést, mely minden jó adminisztrációnak egyik föltétele, keresnünk nem lehet.

És ugyan lehet-e bámulni, ha haladásunk ily viszonyok között lassu, sőt bizonyos tekintetekben lehetetlennek mutatkozik? Miután a nemzet tizenkilencz huszada az alkotmányon ki-

*) Magyarországnak egész kiterjedése 1200 □ öles holdakban véve föl, 54,725,009 hold; miután ebből az 1828-ki országos összeírás szerint csak 6,498,506, — Fényes felszámítása szerint körülbelül 13,500,000 — van oly kezekben kik a haza közterheiben részt vesznek: Magyarország csak annyi erőt fejthet ki, mennyit egy kiterjedésre nézve négyszer kisebb, azaz körülbelül 1100 □ mértföldnyi országtól várhatnánk, melynek termékenysége a mostaninál egy ötöddel kisebb, mert hisz ezen 1100 □ mértföldnek termékeiből, kilenced s tized fejében, egy ötöd még a nemességet illeti.

vül áll, s a legnagyobb absolutismus alatt élő nemzetektől csak annyiban különbözik, mennyiben a magyar nép nemcsak a magyar királytól függ, hanem a magyar korona ötszázezer tagjának önkénye alatt áll: csodálatos-e, ha az alkotmányos élet külső formáit igen, de áldását nem ismerjük? ha törvényhozásunk a haladásra napról napra alkalmatlanabb eszköznek mutatkozik, s oly országban, hol rendezett közigazgatás épen nincs, az ipar, kereskedelem s művészet nagy előlépéseket nem tehet? mondom, lehet-e bámulnunk mindezen, s nem kell-e megvallani, miként sokkal csodálatra méltóbb volna, ha alkotmányunk jelen szerkezete mellett a bajoktól mentek volnának.

Vannak s pedig számosan, kik jelen helyzetünket csak az alkotmányunkba lassan becsuszott visszaéléseknek tulajdonítják; mások, miként egy vagy más párthoz tartoznak, benne csak vagy a kormánypárt roszakaratának, vagy az ellenzék tulajdonságainak következményét keresik; de mi az elsőt illeti, kérdem: ha alkotmányunkba ennyi s ily káros visszaélések csuszhattak be, nem alkotmányos szerkezetünk hibáit mutatja-e ez is? — s a másodikra nézve: ugyan van-e csak egy ember köztünk, ki, midőn ily vádakot emel, azoknak igazságáról belsőképp meg volna győződve? — Egész életemben az ellenzék soraihoz tartozva, teljes meggyőződésem a jelen pillanatban is az marad: hogy igen sok jó, mi hazánkban czéloztatott, csak a kormány által akadályoztatott meg; de igazságosabb vagyok, mint hogy el nem ismerném, miként az ellenzék részéről is követték el hibák, mik által haladásunk — habár a legjobb szándékkal — hátráltatott. Azonban egyes pártok hibái miatt egy ország sem is juthat soha oly nyomorult helyzetbe, minőben hazánkat látjuk jelenleg. Hol, midőn az alkotmányos élet mozgékonyaságánál fogva majd egy, majd más párt emelkedik többségre, de a nélkül, hogy czéljainak valóságos győzelmet szerezne; hol a nem szűnő mozgalom s ingadozás valódi haladáshoz nem vezet; hol nemcsak a cselekvésben, de még az egyes pártok kívánataiban is következetlenség uralkodik, s a merre fordulunk, negatiókkal találkozunk, de sehol határozottan formulázott pozitív követelésekkel, úgy hogy mindenkiről a legnagyobb bizonyossággal elmondhatjuk, mit nem akar, és senkiről nem tudjuk, hogy tulajdonképen mit akar: — ily országban a bajok okát mélyebben, itt azt magában az állomány organismusában kell keresnünk:

— ott minden reform utáni törekvés sikertelen, ha az nem a bajok kutforrásaira terjesztetik ki. — Ez legalább az én meggyőződésém; mennyiben helyes, olvasóim ítéletére bízom, csak azon egy kéréssel, hogy ezen ítéletet akkorra halaszszák, mikor e könyvet végig olvasták. — Ugy hiszem, e munka folytában be fogom bizonyítani, hogy bár mik legyenek azon ellenvetések, melyek a gyökeres javítást kívánó pártok ellen terveik kivihetlensége iránt közönségesen felhozattak, h a z á n k b a n épen ellenkezőleg minden javítás kivihetetlen, mely nem gyökeres, s lehetetlen célok épen azok által tüzetnek ki, kik látszó mérséklettel alkotmányunk épségben tartásáról szólnak, de e mellett oly javításokat tűznek ki, melyek azzal egyenesen ellentétben állanak.

ELSŐ RÉSZ.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

R L S O R M S N

ELSŐ FEJEZET.

Azon okok, melyek megyerendszerünk mellett
közönségesen felhozatnak.

Magyarország alkotmányos élete ugynevezett helyhatósági szerkezetének körében mozog. Ez az, mi törvényhozásunknak jelen formáját adá, min a biráskodó hatalom épül, s mire a végrehajtó támaszkodik; ez az, mitől jelenleg minden reformkérdés megindítása s végső sikere függ, mennyiben a kezdeményi jog tetteleg csak megyéink által gyakoroltatik; s minden törvény haszontalan, ha végrehajtásában a megyék által akadályok tétetnek. Helyhatósági rendszerünktől várják mindazok, kik eddig a reform körül fáradozának, iparkodásuk sikerét.

A kérdés tehát, hogy mennyiben helyes állításom, miszerint Magyarország csak gyökeres javítás útján emeltethetik ki jelen tespedéséből, egyszerűn azon practicus kérdéshez vezet: valószínű, sőt csak lehetséges-e, jelen megyei szerkezetünkkel a reform mezején tovább haladni; s nincsen-e az egyes haladási indítványok és megyei szerkezetünk között sok esetben valószínű ellentét?

Ha megyei szerkezetünk a célbavett haladással megfér, e szerkezet valamint eddig, úgy ezentul is a haladás eszközeül használható, s magára e szerkezetre kiterjedő gyökeres javításról gondoskodni fölösleges. Ha azonban a dolgok természete s eddig tett tapasztalásaink ellenkezőt bizonyítanak: nincs egyéb hátra, mint vagy a haladásról lemondani, s kitűzni a legmakaesabb conservativismus zászlaját, vagy elismerni jelen megyei szerkezetünk céliránytalanságát, s oly alkotmányos formákról gondoskodni, melyek a haladással ellentétben nem állnak.

Nemzetünk három század előtt a török hatalom alatt görnyedve, Európa független nemzetei mellett kiküzdött állását elveszté, s széttépettségében, mint egész, sokáig megszűnt élni. Ily viszonyok közt szükségkép csak egyes törvényhatóságaiban tarthatá fen magát, minek következménye lett, hogy noha Magyarország független századaiban e hazában aránylag kevesebb helyhatósági életet találunk, mint máshol: valamint a spanyoloknál a mórok hatalma, úgy nálunk a török elfoglalás, oly megyei s helyhatósági életet idéztek elő, minőnek jelen századunkban példáját hasztalan keressük.

Mindent, mit szabadságunkból megtartánk, nemzetiségünk töredékeit, szebb napjaink emléket, mindent egy szóval, minek, mint nemzet, még birtokában vagyunk, megyei rendszerünkben tartottuk föl eddig. Ez volt paizsa alkotmányunknak három szomoru századon át, ez látszott egyedüli biztositékának, ha a jelenben körültekintve azon veszélyekre gondolánk, melyek alkotmányosságunkat fenyegethetik. Hasonló körülmények közt megfogható, ha ez institutió iránt tiszteletünkben kelletin túllentünk, s tőkélyeit bebizonyított tényül elfogadva, arra fordítók egész figyelmünket, mikép fejthetjük ki még inkább ez institutiót? Mindez természetes, sőt, mint helyzetünk szükséges eredménye, teljes méltánylást érdemel azon lelkesedés. Azonban egy negyed század óta e haza nagy előlépéseket tett politikai érettségében; közéletünk majdnem minden ágaiban több józan felfogást találunk, mint annakelőtte. Ideje tehát felhagyni a tulzó magasztalással, melylyel eddig helyhatósági szervezetünkről szóltunk; ideje tisztába jönnünk e szervezet valódi becsé iránt is. — Minden becsületes embernek kötelessége, hol látja, hogy bizonyos csalódások valakinek kárára válnak, igazságot mondani, bármi rosszul fogadtatnék is az első pillanatban; s felfogásom szerint, e kötelesség nem válik kisebbé, ha hivatásunk: azt egy nemzet irányában gyakorolni.

Nincs tárgy alkotmányos életünkben, melyre nézve annyira ellentétben álló itéleteket hallanánk, mint megyei szervezetünk. Ha valamely idegen viszonyainkat vizsgálni kezdi, mi lesz első itélete? Tegyük fel, hogy Horác „il admirari“-ját követve, a nemesség, adómentességén nem fölötte bámul, s csak a nemteleknek adóztatási rendszerére terjeszti vizsgálatait; mit fog gondolni, ha látja, hogy A., megyében minden colonialis telek bir-

tokosa 15, B-ben 3 forintot fizet; C-ben a teher legnagyobb részét szarvasmarha viseli; D-ben, hol a nemesség juhok nemesítésével foglalkozik, a concurrentia kizárása végett a teher a jobbágyok juhaira vettetett; E-ben, s F-ben egy ötödik s hatodik adókiivetési rendszer divatozik, legfőlebb azon egy hasonlaltal, hogy az adó majdnem mindenütt a tőkén s nem a jövedelmen fekszik. Mit fog mondani, ha egyik megyéből a másikba utazva, a legjobb utat naponként kétszer háromszor a legrosszszabbal cserélte föl; ha utjában, csakhogy az ut valamely falu vagy kastély vagy épen puszta mellett menjen keresztül, mért-földeket kelle kerülnie, s hallá, hogy ez is a municipalis rendszer következése; ha tudtára esett, hogy némely helyen az ut szántszándékkal hanyagoltatott el, csakhogy a szomszéd megye lakosai gabonát bizonyos vásárra ne hozhassanak; s hogy végre, midőn egy helyen oly törvények sincsenek még végrehajtva, melyek 1836-ban hoztattak, másokban már az 1856-ban hozandó törvények hajtattak végre, s miként mindez municipalis rendszerünkől veszi eredetét? Azon idegen kétségkívül ugy gondolkodik, s azt fogja mondani, mikép Magyarország istentől megáldott boldog haza, népe jó és nemes, csak azon bajtól mentetnék meg, mely kifejlődését lehetetlenné teszi, s melyet municipalis szerkezetnek neveznek. S most menjünk táblabíráink egyikehez, akár épen szobájában „corpus juris“-át, vagy az utolsó debreczeni kalendáriumot forgassa, akár pipázva nagy kandalólójánál üljön, vagy künn lelegeltetett mezején a mezei rendőrségi törvények áldása felett ábrándozzék, s kérdezzük őt municipalis szerkezetünkről, s valjon mit fogunk tőle hallani? Nem azt-e, hogy municipalis szerkezetünknel soha tökéletesebb emberi institutio nem létezett; hogy, valamint hazánk fenállását egyedül ennek köszönheti: ugy nincs nemzet Európában, mely azt a magyartól ne irigylene, — a mi e hazában szép és jó, az mind a municipalis szerkezet szükséges következménye; s ha ez institutionak vannak is kinövései, e kinövések mind könnyen eltűrhetők, ha azon veszélyekre gondolunk, melyeket a centralisatio hozna nemzetünkre?

Ki itél itt józanon a kettő között? Hihetőleg, mint az enygyire absolut itéleteknél lenni szokott, egyik sem. Azonban e két, egymástól annyira eltérő vélemény, melyek közül mindenik mel-

lett erős meggyőződés szólal fel, világos bizonyossága annak, hogy e tárgy körül fogalmaink még nincsenek tisztába hozva; minél fogva mielőtt fejtegetésünkben tovább haladhatnánk, előbb azon okokat kell fölkeresni, miknek az e kérdés körül létező zavart tulajdonitnunk kell.

Ha azon módot tekintjük, melylyel eddig a megyei rendszer kérdése Magyarországon tárgyalatott, a főök, mi miatt e tárgy discussio által inkább homályba mint tisztába hozatott, kétségkívül már abban fekszik, hogy a megye municipiumnak neveztetett. Valamint a rómaiaknál, ugy az egész középkor alatt mostanig, a municipium-név városoknak vagy más kisebb társaságoknak adatott, s így municipalis szerkezet alatt széles e világon nem értetik más, mint azon politikai intézetek összege, melyek szerint ily kisebb testületeknek mind belső kormánya, mind a közállományhozi viszonyai rendezvék.

Nálunk a „municipium“-szó képleg (figurative) használtatik. Nálunk — s okát valóban meg nem foghatom — municipalis szerkezetnek az neveztetik, mi valamint egykor igen helyesen megyei szerkezetnek mondatott, ugy még napjainkban is egészen megtartá ezen természetét, s a municipalis szerkezettől lényegében szintugy különbözik, mint azon rendszertől, mely szerint valamely státusszövetség független részei kormányoztatnak. E szavak fölcserélése szükségkép a fogalmak összezavarását vonta maga után, s oda vezetett: hogy megyei szerkezetünk municipalis szerkezetnek neveztetvén, benne mindazon tulajdonok ke-restettek, melyek csak a szorosan vett municipalis szerkezetnek következményei; s valamit birva, mit municipalis szerkezetnek nevezünk, a municipalis szerkezet valódi jótéteményeiről megfeledkezénk, mig a communalis szerkezet kifejtésére semmit nem tettünk. Csak ez eszmezavarnak tulajdonitható, hogy megyéinket, midőn egy részről majdnem független állományokul tekintjük, más részről tisztán municipalis hatóságok teendőivel foglaljuk el; s ezen eljárásunk védelmére a külföld politicus íróira hivatkozánk, megyei szerkezetünkre alkalmazva mindazt, mit ők a municipalis szerkezet mellett mondának, — noha a megyei szerkezetben a neven kívül alig van valami a helyhatóság azon fogalmából, melyet ők felállítottak.

Megyéink nem municipiumok. Az, mit municipalis szerkezetnek nevezünk, nemesak nem érdemli e nevet, sőt

minden municipalis szerkezet létezését valóban lehetlenné teszi. S azért minden okoskodás, melyet a külföld iróiban a municipalis rendszer mellett felhozva találunk, nemcsak hogy nálunk divatozó rendszer mellett nem, sőt egyenesen az ellen szól.

Megyerendszerünk annyiszor s oly kitünőleg, népszerű publicistáink által, neveztetett municipalis szerkezetnek, hogy ezen állításom némelyek által talán paradoxnak, vagy, mi egy idő óta szokássá vált, doctrinair szörszálhasogatásnak fog mondatni. Bővebb okoskodás helyett legyen szabad megyéink hatáskörét azon szavakkal előadni, melyekkel arról Fényes, statisticaja második kötete 131-ik lapján, szól.

„Az egész vármegye kormányzása a megyei közgyűlés (gener. congr.) és a kis gyűlés (part. cong.) által tétetik mozgásba. Közgyűlés évenként rendszeren négy, de szükséghez képest több is szokott tartatni, még pedig teljes nyilvánossággal, benne mindenki megjelenhetvén, s a nemesek szavazati szabadsággal is bírván. Tárgyai a következők: Itt választatnak országgyűlési követek minden főispáni kijelölés nélkül, s adatnak nekik utasítások; a közbizodalmat elvesztett követeket visszahívja, az udvari cancellaria s helytartótanács rendeleteit és intézvényeit vagy elfogadja és végrehajtás végett az illető tisztviselőknek kiadatni rendeli, vagy, ha ezek törvénnyel megegyezhetők nem lennének, irántok illedelmes hangon felírást határoz; a házi adót minden évre, a szükséghez mérve, megszabja; az adórovatalokat s osztályozásokat meghatározza s minden adót egyenkint a helységre kivetí, s a nemesi adóajánlatokra nézve kulcsot szab; börtönének állapotját, rabjainak s mindennemű megyei pereknek számát s jegyzőkönyvét a helytartótanácsnak évenkint megküldi; statutumokat hozhat, melyek a király által megerősítettvén, a megye határain belül mindenkire nézve kötelezők; a hús árát időszakonként minden kebelebeli helységben — a királyi városokat sem véve ki — megszabja; a policziára felügyel; a tisztikar fölött ellenőröködik s számadásra vonhatja; a fekvő katonaság szállásolása iránt rendelkezik; azok ellen, kik a birói ítéleteknek makacsul ellenszegülnek, hatalomkart rendel; nemes és nem-nemes folyamodók kéréseit elintézi; szóval, a törvény határai közt saját dolgában függetlenül végez s rendelkezik; de bíróságot, a gyűlés méltóságát illetlen kifejezésekkel megsértő egyének

rögtöni elmarasztását kivéve, soha sem gyakorol. — Kis gyűlések csak akkor tartatnak, ha valamely dolog jövő közgyűlésig halasztást nem szenvedhet, ekkor is jegyzőkönyveik közgyűlés elébe terjesztendők.“

Fényes Eleknek ezen előadása, felfogásom szerint, nem áll egészen. Jelosen az, hogy a megye által hozott statutumok csak a királyi megerősítés után válnak a megye határain belül kötelezőkké, legkevesebbet mondva, controvers kérdés, melyre nézve törvényeink jelen állásában én Fényessel épen ellenkező véleményben vagyok, meg levén győződve, miként a megyei statutumoknak, hogy a megye határai között kötelezőkké váljanak, királyi megerősítésre szükségök nincs.

Épen oly kevéssé helyes azon állítás, hogy a megyei gyűlés, a gyűlés méltóságát illetlen kifejezésekkel megsértő egyének rögtöni elmarasztalását kivéve, bíróságot soha nem gyakorol. Ezt alig mondhatjuk oly testületről, mely minden nemesnek büntető perbefogatásáról határoz, melyre, a karhatalmi kérdéssel, a polgári perlekedés egyik fontos része bízott. Miután azonban Fényes érdemei országszerte elismertetvén, e jeles tudósunkat senki megyei szerkezetünk iránti ellenségeskedéssel nem vádolhatja célirányosabbnak látszott, ha megyegyűléseink jelen hatásköréről szólva, az ő szavaival élek. Ha én szólok e tárgyról, kit a megyei szerkezet barátjának nem tartanak, némelyek által — mire tapasztalásaim vannak — talán a leghivebb előadás is torzképnek neveztetnék. E jeles tudósunk előadása, ki kevéssel az idézett hely után vármegyéink munic. szerkezetét alkotmányunk legdrágább kincsének nevezi, senki előtt gyanús nem lehet.

A megyei gyűlés, mely e hatáskörrel felruházott, áll, a tiszviselőkön kívül (kik legujabb törvényünk szerint nem-nemesek is lehetnek), a megye összes nemességéből, úgy hogy a gyűlés hatásköréhez tartozó tárgyakra nézve minden egyes, a gyűlésben jelenlevő nemes egyenlő szavazattal bír.

A nemesek száma különböző: Borsod-, Pozson-, Szathmárban (Fényes szerint) több 30,000-nél, Mosonyban nem egé-

szen 400 *). Szintoly különbség létezik a megyék kiterjedésére nézve. Tornának kiterjedése 10 □, Biharé 200 □ mértföldet tesz.

Már most kérdem, elfogulatlan, sőt legelfogultabb olvasóimat: valjon a rendszer, mely megyéinknek ily hatáskört ad, nevezetethetik-e municipális szerkezetnek? Ha nem: akkor mindazon okoskodások, melyekben a külföld írói a municipális rendszer mellett felszólaltak, s melyek majdnem szórul szóra megyei szerkezetünk védelmére alkalmaztattak, mit bizonyítanak egyebet, mint hogy azok, kik ezt teszik, vagy a külföld fogalmaival ismeretlenek, vagy megyei szerkezetünk lényegét soha figyelmökre nem méltaták.

Közel két éve, hogy Kossuth Lajos a P. Hirlap vezetésétől visszalépván, ezen lap jelen megyei szerkezetünket vizsgálata tárgyául tévé, s azon meggyőződéssel lépett föl, miként mig megyei szerkezetünk jelen alakjában fenáll: kifejlődésünk lehetlen. Sok szebbnél szebb előadásokat hallánk s olvastunk azóta a centralisatio általános veszélyeiről; hallottuk, miként nem élvezheti Franciaország vérrel szerzett szabadságát, csak mivel alkotmányában a központosítás elve alkalmaztatik; emlékeztetünk Anglia s Amerika gyarapodására, melyet ez országokban a municipális rendszer idézett elő; minden, mit Rottek s Welker egy részről, Haller s Peyronet a másiktól a helyhatósági rendszer magasztalására irtak, újra elmondattott, hogy a világ példája s annyi tekintélyek szavai a szentségtelen vakmerőket, kik a magyar alkotmány palladiumát megtámadni bátorzkodtak, visszaijeszszék. De mit bizonyít mindez, ha megyei szerkezetünkre fordítva figyelmünket, meggyőződünk, miként az, a fogalmak tökéletes összezavarása nélkül, municipális rendszernek nem nevezetethetik, s miként azon közigazgatási forma, melyet megyéinkben találunk, nemcsak a francia centralisatiónak, hanem minden alkotmányos rendszernek, minden nemzeti egységnek ellentétét ké-

*) A különbséget, mely az egyes megyék nem-nemes lakosainak száma között létezik, felhozni e helyen nem szükséges, miután nem-nemes honfitársaink megyei szerkezetünkben semmi joggal nem bírnak. E különbség azonban, mely mind a közigazgatás, mind főkép a háziadó tekintetében fontos, szinte igen tetemes, miután, például, Tornának népessége 19,000, Pest s Bácsé 500,000 lélekre vétetik föl.

pezi. Minden vitatkozásban első szabály, hogy a tárgyakat saját neveiken nevezzük. Mi tehát azt megyei szerkezetnek nevezve, egész szorgalommal vizsgálандjuk: vajjon e szerkezet jó s czélszerű-e mind hazánk jelen állása, mind annak jövő kifejlődése szempontjából?

„A megyei szerkezet legfőbb tökélye, mely már egymaga elégséges volna, hogy azt minden institutionak elébe tegyük, abban fekszik: miszerint a hazát a centralisatiótól őrzi meg,“ — hallám ném egyszer, de százszor, s pedig olyanoktól, kiket a magyar éghajlat alatt jeles embereknek szoktak nevezni. Ujabb időkben sok mondatott s iratott a centralisatio ellen, s magában Franciaországban is a községi élet előlése valódi szerencsétlenségnek tartatik; de vajjon ebből az következik-e: hogy az emberi nem csak a francia alkotmány egyes nos ellentétében keresheti üdvét? vagy, hogy a szabadság csak ott állhat fel, hol a megye, vagy ily értelemben vett helyhatóság minden hatalmat elnyel, úgy, hogy valamint Franciaországban, tisztán községi tárgyak is a kormány rendelkezésére bizattak: úgy itt az is, mi az egész hazát érdekli, a megyének adatik által? Mintha bizony minden bajunkon segítve lenne, mihelyt minden teendő egy ponton összezavarását utánozzuk. Hiszen épen ez az, mi miatt Franciaország szenved, azon egy különbséggel, hogy a zavar helyének a középponti kormány helyett mi a megyét választjuk. Ekként, bármennyire különböznek Franciaország viszonyai azoktól, melyeket hazánkban találunk, maga e nagy birodalom példája is csak arra int, hogy miután Franciaországban látjuk, hová vezethet a magában leghelyesebb eszmének részbeni hibás alkalmazása, miután látjuk, miként még a század legnagyobb lángesze által organizált administratio is oly ügyek czélszerű kezelésére, melyek természetes körén kívül fekszenek, alkalmatlan; — mi állományunk egyes működő részeire szinte ne bizzunk oly tárgyakat, melyeknek kezelésére azok alkalmatlanok. Már pedig ezt tapasztaljuk jelenleg megyei szerkezetünknel.

Az alkotmányos élet legszebb eszméje kérdésen kívül az: hogy senki azon ügyek elrendezéséből, melyek őt érdeklik, kizárva ne legyen. Az egyes alkotmányok

aránylagos becsét az ugynevezett selfgovernment nagyobb vagy kisebb kiterjedésbeni valósitása után ítélhetni meg legjózanabban, s ép ez önkormány létesítése az, mi megyei szerkezetünkön leginkább magasztaltatik.

De ne ámitsuk magunkat szép szavak által, melyek lelkesedéssel kimondatván, sokszor évekig ép oly lelkesedéssel ismételtetnek, a nélkül, hogy valakinek csak eszébe is jutna, miként mindenek előtt e szavak értelmezése kívántatik. És valjon meggyéink érdenlik-e hát, hogy felölök mondassék: miként az önkormányzás (selfgovernment) eszméjén alapulnak.

Az önkormányzás eszméjének két következménye van.

Először, hogy azoknak, kiket valamely tárgy érdekel, annak intézésében részök legyen.

Másodszor, hogy azokon kívül, kiket a tárgy érdekel, senki az intézkedésbe be ne folyhasson.

Hol a kellékek egyike hiányzik, beszélhetünk bármennyit a szabadságról, de habár egyesek sokat kormányozhatnak, önkormányról, jól rendezett alkotmányos életéről, teljes meggyőződéssem szerint, szó sem lehet.

S most nézzük önámítás nélkül megyei szerkezetünket, s mondjuk ki őszintén, valjon ez institutió megfelel-e az önkormányzás eszméjének? Ha elvonatkozunk is attól, hogy népünknek nem-nemes osztályai, azaz majdnem az egész nemzet, a megyékben minden befolyástól kizáratván, azon rendszer, mely mellett ez történik, gúny nélkül selfgovernmentnek alig neveztethetik; ha megengedjük, hogy most, miután a birtok- s hivatal-képesség kivitatott, e létező anomalia nem tarthatja föl magát sokáig, s így megyerendszerünk ezen hiánya meg fog szünni: valjon, csupán azon hatásra tekintve is, melyet a nemesekre gyakorol, megfelel-e azon rendszer kívánatainknak? főkép, ha az önkormány azon második, általunk említett kellékére fordítjuk figyelmünket, mely szerint szükség, hogy senki ne birhasson befolyással oly tárgyak elintézésére, melyek őt nem érdeklik.

Minden alkotmányos formának célja az egyéni szabadság biztosítása s ezért jól és helyesen itélnek, kik minden állományi szerkezetet, mely által e szabadság szükségesen felül korlátoztatik, hiányosnak tartanak. — Közállomány, melyben az egyes polgárnak közdolgokrai befolyása csak bizonyos időkben gyakorlandó választási jogra szorittatik, habár elvben az emberi

jogok elismerését foglalja is magában, gyakorlatilag szinte oly károsan működhetik, mint az absolutismus bármely neme; s azért még egyszer mondom: jól s helyesen ítélnék mindazok, kik az oly alkotmányt, melyben a valóságos municipalis életnek tér nem engedtetett, szabad alkotmánynak elismerni nem akarják. De ép ezen szempont az, melyből megyei szerkezetünk fentartásának lehetetlenségéről meg kell győződ-nünk.

Akarjuk, hogy az egyéni szabadság sérthetetlenül fentartas-sék, — akarjuk, hogy azon ügyek elhatározása, melyek csak a polgárok bizonyos részét — például, egy város vagy egy megye lakóit érdeklik, — nem mások, hanem ép azok által rendeztessenek el, kiket érdekelnek. Az ország több, mint egy törvényhatóság; ki kételkedik ezen? — de ha Péter, Pál s Jánosnak dolguk van egymással, s e dolog kívülök senkinek nem használ s nem is árthat: valjon azért, mivel hat vagy nyolez, vagy éppen az egész megye több e háromnál, Péter, Pál, s János a nemes megyére fogják-e bizni dolgaikat? És az egyes megye, város vagy falu nem követelheti-e szintoly joggal, hogy azon tárgyak, melyek nem az egész országot, hanem csak őket érdeklik, szinte nem az ország által, hanem csak általok határoztasanak el? Ez minden valóságos municipalis szerkezet egyszerű alapja, s ha megyei szerkezetünket erre vezethetjük vissza, nincs mit aggódní fenmaradásaért, benne akkor a központositás alkotmányos voltának egyik biztosítékát birjuk. De megyei szerkezetünkben megvannak-e e kellékek?

Nézzünk körül az országban. Egy falu lakói saját hasznukra s költségökön utat vagy más, csak őket érdeklő közmunkát akarnak véghezvinni, — ki az, ki ez ügyben határoz? A n e m e s v á r m e g y e.

Egyes kerület vagy járás, mezei rendőrségi birót kíván, tisztán azon ügyek elhatározására, melyek rendőrségi tekintetben ezen kerület- vagy járásban előadhatják magokat; s ki fog itt határozni? A n e m e s v á r m e g y e.

És ha az egész ország nevében ítélő biró ítéleteinek végrehajtására karhatalom kívántatnék, kitől kérjük? A v á r m e g y é t ő l.

Nincs tárgy e hazában, mely a megye köréhez nem vonatthatnék. De ép ebben fekszik megyei szerkezetünk gyengesége.

Az egyes megyék érdekein kívül vannak e haza polgárainak más érdekeik is, melyekről gondoskodnunk kell. Vannak tárgyak, melyek az egész országot, — vannak, melyek csak egy falut érdekelnek. Ily tárgyakat a megye határozatára bizni nem egyéb, mint az egész falu dolgait Péter, Pál s János uraimékra — vagy azt, mihez csak Péternek van köze, az egész falu elhatározására bizni, mi, kérdésen kívül, czéliránytalan s ártalmas a megbizottra is, mivel oly munkával bizatott meg, melynek becsületes bevégzésére elégtelen. Nézzünk, vagy inkább hallgatódzunk körül kissé az országban. A megyerendszernek sok, főkép isten által szép szónoki tehetséggel megáldott barátai vannak; de vajjon, mi ellen fognak legtöbb panaszt hallani, nem egyes, hanem összes lakóinak minden osztálya között? Nemde, a megyék ellen? A jobbágy leginkább azon terhekről panaszkodik, melyek általok rovattak rá; a polgár az ipar hátramaradását bennök keresi; a hazafi szomoruan felsóhajt, hogy a legüdvösebb törvények, melyekért annyira küzdött, egyes megyék hanyagsága által meghiusítottak. S valjon hát mind e panaszok mit bizonyítanak? Azt-e, hogy minden municipális szerkezet rossz? Korántsem; de, kérdésen kívül, bizonyítják azt, hogy a megyei szerkezet jelen alakjában rossz, s hogy valamint azt municipális szerkezetnek nevezni a fogalmak összezavarása nélkül nem lehet: ugy ezen institutióban, mely polgáraink minden osztályainak érdekét sérti, az önkormányzás eszméje létesítését csak az találhatja, ki vagy — Verböczy szerint — a magyar nemzet alatt csupán a nemességet érti, vagy nincs tisztában e szó értelmével: önkormányzás.

Ha visszatekintek azon discussiora, mely a P. Hirlap s a két haza többi hirlapjai között a megyerendszer iránt majdnem másfél évig folyt, bámulnom kell a mód felett, mely szerint e vitatkozásban ama rendszer védelmezői eljárak.

Voltak, kik megyerendszerünkben nemzetünk geniusának következményét látják, s ebből következtetik annak változhatlanságát.

Tudjuk, egy idő óta, főkép a történet- s állománytanból, különös becse kerekedett bizonyos szépen hangzó phrasisoknak, melyek „Mephisto“ hires tanácsa szerint, „denn eben wo euch die Begriffe fehlen, da steht das Wort am rechten Ort,“ nagyobb munkák s folyóiratokban, valahányszor más magyarázat hiány-

zik, használtatni szoktak. Vallás, ipar, mezei gazdaság, alkotmány, sőt maga az egyes népek hadi rendszere, tisztán a nemzetek jelleméből magyaráztatik meg, mintha a macedoni phalanx s a római legio, épen úgy e két nemzet természetes tulajdoniból venné eredetét, mint a mód, miként a vad ludak, vagy darvak szállni szoktak. Mind ez általános phrasisok csak azt bizonyíták: hogy azok, kik velök élnek, nem tudtak, vagy nem akartak bizonyos állapotok megmagyarázására más okokat keresni.

Valjon, hát miben áll nemzetünk jellemének azon része, mely a megyei szerkezetet, miként az most fennáll, előidézte, vagy szükségessé teszi? — Menjünk Amerikába, s ha az angol és német-faj között, mely e világrészt lakja, több municipalis életét találunk, mint bárhol, s ha a széthúzó municipalis élet e népek anyaországai napról napra inkább eltűnik: ebből mi következik? Az-e, hogy a municipalis szerkezet az angol s német nemzet jelleméből fejlődik, vagy hogy vele ellentétben áll? Kinek higyjünk? Azon francziáknak-e, kik Schweiczbán majdnem független municipiumokra oszlanak? vagy azoknak, kik nagy honukban a központosítást tulzásig tökéletesíték? Az Oroszbirodalomban lakó szlávság, vagy azon szlávok, kiket a török-elnyomás alatt találunk, hordják-e magukon nemzetiségök valódi bélyegét? vagy mindezen különbségek, melyeket ugyan azon népeknél, különböző századokban, vagy külön éghajlat alatt találunk, nem bizonyítják-e inkább azt: hogy a műveltség egy bizonyos fokán az alkotmányos forma, mely alatt valamely nemzet él, nem természetes hajlamának, hanem egészen más okoknak eredménye, melyeket fölkeresni kétségen kívül nehezebb, de hasznosabb is, mint oly teoriák felállítása, melyek az emberi szabadsággal ellentétben állva, minden haladás lehetőségét kizárják. És ha most hazánkat s a jelen kérdést tekintjük, azok, kik megyei szerkezetünket a nemzeti jellem következményeül állítják, sziveskedjenek kijelölni a kort, melyben nemzetünk e jellemét követé. A megye szerkezet sz. István és az első Árpádiak alatt inkább Nagy Károly grófsági alkotmányára emlékeztet; a második időszak, mely alatt Magyarországon kevesebb municipalis életet találunk, mint ugyanazon korban Európa bármely hazájában, inkább az állítás ellen, mint mellette szól: — marad tehát az egész theoria bebizonyítására

tisztán hazánknak a törökök általi elfoglalásának korszaka, — s miután e korszakban a municipalis élet már magából a dolgok természetéből fejlődött ki, a nemzeti jellem munkásságának vajmi csekély tér marad!

Hasonló ehhez azon állítás, miként megyei szerkezetünk alkotmányunk szelleméből fejlődik ki s annak szükséges következménye. Ha mellőzzük is, hogy nemzetünk jelen alkotmányához — mint a szolga a középkorban földjéhez — lekötve nincs, s hogy bármi alkotmány fentartása csak eszköz, de nemzeti törekvéseink célja nem lehet, minélfogva az egész okoskodás a megyei szerkezet mellett mit sem bizonyít: nem különös-e, ha azok, kik alkotmányunk megváltoztatása után törekednek, kik azon meggyőződésből indulva ki, hogy alkotmányunk jelen középkori helyzetében nem tarthatja fel magát, bátran a legmélyebbreható újításokat indítványozzák; ha azok, mondom, a megyei szerkezet megváltoztatását azért ellenzik, mivel e szerkezet azon alkotmánynak kifolyása, melynek tökéletes átalakítását ők is szükségesnek tartják?

Mások ismét a historiában keresék fegyvereiket, s előadák, miként nemzetünk csak a megyerendszer által tartotta fel eddig szabadságát, s hogy ily tapasztalás után ezen institutióról lemondani képtelenség. De vajlon e historiai ok bizonyít-e egyebet, mint hogy voltak idők, mikor a megyeszerkezet hazánkban cél- s korszerű volt? Oly tétel, melynek bebizonyítása egy, századokig fennállott institutiónál szükségtelen.

A centralisatio által minden nemzet concret ereje neveltetvén, bizonyos, hogy oly haza, melyben központosítást találunk, külső hatalom által nehezebben győzethetik le: de bizonyos az is, hogy a már legyőzött nemzet csak helyhatósági szerkezetében tarthatja meg egykori szabadsága romjait; s ha a mohácsi ütközet után a török Buda várában Magyarország közéletének egyedüli középpontját foglalja el, nemzetünk egy csatában legyőzve, hihetőkép sohasem emelkedhetik vissza testvérnepei sorába. De valamint a municipalis szerkezet ezen érdemei nem fogják senkivel elfeledtetni, hogy a mohácsi veszély hihetőleg soha sem éri hazánkat, ha a nemzet egész ereje egy Mátyás által összetartva a moslim-hatalommal szembe száll: úgy azon meggyőződés, hogy hazánk csak ez institutionak köszönheti fennmaradását, legfőlebb akkor bizonyíthatna valamit, ha egyszersmind

bebizonyíttatnék, miként helyzetünk azóta nem változott. S én nem hiszem, hogy valaki ezt mondhatná, miután Európa minden nemzetei között — mennyi és mily óriási változásokon ment pedig által földrészünk csak az utolsó ötven év alatt is — alig van egy, melynek jelen állapota s azon viszonyok közt, mikben másfél század előtt élt, nagyobb különbséget találhánk, mint épen honunkban.

Ha országunk állapotát a XVII-ik század közepe felé tekintjük, mit látunk? Magyarországnak majdnem fele a törökjárom alá görnyedve; szabad része belháboruk által széttépvé, — mintha a végzet a szolgaság és szabadság kínait egyszerre akarná éreztetni nemzetünkkel, — középpont nélkül — mert fővárosát az ozman foglalta el, — s fejedelmei a hazán kívül laktak; földtermesztése a legaljasabb fokon, csak épen, hogy mindennapi szükségét fődözze, kereskedés s ipar nélkül, — egy nagy csatatér, melyen a nép vallásos és nemzeti függetlenségét naponként vérével oltalmazá: — ilyen volt akkor hazánk állapota. Ha ez állapotot összehasonlítjuk a jelenmel, midőn elgyengülve bár hosszú küzdések után, de mégis nyugodtan találjuk nemzetünket, — midőn a földmivelés és ipar fejlődését ha más nem, legalább az bizonyítja, hogy naponként inkább érezzük azon korlátokat, melyek a fejlődést akadályoztatják, — midőn a vallásos surlódások a csatamezőről legalább már tanácsstermekbe szorultak stb.: — ki fogja tagadni, hogy helyzetünk más, mint melyben apáink e hout számunkra megtarták, s hogy mennyivel inkább kötelességünk elismerni azon roppant háladatos-sági terhet, melylyel őseinknek tartozunk, annyival inkább meg kell győződnünk az iránt is, miként hazánknak egészen megváltozott állapotja tőlünk más tetteket, a hon fentartása különböző eljárást kíván, mint a minőt tőlök tanulhatnánk.

A magyarnak a XVII. században egy czélja volt: fentartani nemzetiségét. Anyagi és szellemi kifejlődése miként juthattott volna eszébe, midőn hazáját még nem nevezheté tulajdonának, midőn még nem tudá, ha nem jut-e kevés idő mulva idegen hatalom alá maga a tüzhely, melynél gyermekeit neveli?

Főadata nehéz volt, de egyszerű: fentartani, megőrizni, legfőlebb valamivel nevelni azon töredékeket, melyek hazája s nemzetiségéből reá maradtak; s nem bámulhatja senki, ha minden gondját s törekvését azon egy pontra fordítva, melyre mun-

kasságának hatása kiterjedett, e században minden életet csak a szük megyei körökben látunk, a történetekben nemzet helyett csak egyes individualitásokat, haza helyett csak helyhatóságokat, vagy legfőlebb valamely dunai, tiszai kerületet találunk. De mi akkor nemzetünk helyzetéből fejlődött, mi akkor józan és észszerű vala: illik-e az még korunkhoz is? Most, a XIX. század közepette, hol nemzetiségünk — hála a mindenhatónak s őseink kitűrésének! — némileg biztosítva van, hol ellenség nem tiporja hazánk földét, s fenállásunk nem támadtatik meg: ragaszkodhatunk-e tovább is azon módokhoz, melyekkel elődeink e hazát fentarták? Ideje most már kifejlődésünkről gondolkoznunk, módokat keresnünk, mik szerint felküzdvé magunkat a független népek sorába, szomszédait haladásukban utolérje nemzetünk; s végre, miután a szabadság annyi vérrel visszaszeroztetett, arra fordítsuk gondjainkat, miszerint az megtartassék. Nem hallottunk senkit, ki korunkban e hon védelmére szükségesnek gondolta volna, hogy mezőink kopáran hagyassanak, vagy az utak s hidak elrontassanak; vagy, ki rendkívüli szerencsének tartotta volna, ha folyóink egyike eláradva, kastélyát úgy körülvevé, hogy ahhoz közelíteni nem lehet; s mégis ez vala őseink védelmi rendszere; elégeték már kalászban álló vetéseiket, lerontának hidakat, fölárkolák országutait, hogy a nagy pusztaság győző elleneik haladását akadályoztassa; örültek, ha a Duna vagy Tisza e hazának virágzó téreit elborítá, mert legalább eltakará a szolgaság elől. S vajjon, ha czeekre nézve nézeteink annyira megváltoztak, nem jut-e eszünkbe: hogy midőn nemzetünk tisztán védelmi helyzetéből kilépve, haladás után vágyódik, politikai rendszerünkben szinte létezhetnek némely intézkedések, melyeknek napjainkban alkalmazása nem józanabb, mint ha lehető ellenséges megtámadások ellen ujonan életbe léptetnők mindazt, mit őseink a törökök ellenében annyi sikerrel használtak; s hogy legalább, mi a megyék annyira magasztalt vis inertiae-jét illeti: ez századunkban, mely a haladást tüzte jelszavául, azok közé tartozik. A régi egyiptomiak azon hitben, hogy halottaik lelkei pár ezer év múlva ismét visszatérnek, s a testet, melyben egykor laktak ujonan felelevenítik, nagy gondot fordítának holttesteik fentartására, melyeket bebalzsamozva, száz kisebb s nagyobb szallagokkal összekötözve találunk sirboltjaikban. Képe ez annak, mit őseink e nemzettel

tevének, melynek szétroncsolt testeit gondosan összekötözgetve azon reményben őrzék annyira, hogy a lélek majdan visszatér, s új tettekre fogja ébreszteni a nagy halottat. De most, midőn e remény teljesülni kezd, midőn csakugyan mozdulatot veszünk észre az annyi ideig meredt testben, midőn szemei megnyitak, tagjai nyulni kezdenek, valjon rajta hagyjuk-e a nehéz halotti takarót; valjon a kötelékeken, melyek tagjait halotti álmában épen tarták, még most se tágítsunk, hogy a mutatkozó élet ismét elnyomassék, hogy tagjai újra elmerevedjenek? S mi egyebet kívánnak tőlünk azok, kik átlátva, hogy hazánkban sok van, min javítani kellene, — épen azt, minnek erre legnagyobb szükségé volna — megyei rendszerünket akarják változatlanul fenntartani, s pedig csak azért, mivel ez institutio századok előtt hasznosnak mutatkozott. Mintha e nemzet feladata nem volna más, mint az inertianak Herculese gyanánt állani Europa népei közt, melyet feldönteni senki nem bír, de melyen paczkázni minden gyermeknek lehet; mintha büszkeségünknek elég volna téve, ha alkotmányunk fenáll, habár az erős tölgy helyett, melyhez azt szívesen hasonlítjuk, csak egy száraz törzsök maradt volna is, mely soha zöldágakat hajtani nem fog; — mintha végre, nemünk történetében nem volna számtalan példa arra, hogy nemzetek épen azon institutiók által, melyeknek egykor fenállásukat köszönheték, veszttek el, ha azokhoz még akkor is ragaszkodtak, midőn ez institutiók kora megszűnt.

És hát csak régen mult századok története-e az, miből tanulhatunk; s a jelen állapotban nincs semmi, mi figyelmünket érdemlené? Európa helyzete nem az többé, melyet a középkorban találunk. Azon osztályozás helyett, mely századaiban a legnagyobb nemzetiségeket is annyi kis részekre darabolá, napjainkban roppant nemzeti egyéniségeket látunk, melyek a helyett, hogy mint hajdan egymással küszködnének egy közös, czél felé törekednek. Franciaország tartományi szerkezete eltűnt; Anglia napról napra több központosítás után fáradozik; maga Németország, a szétdaraboltság hazája, mindinkább egység után törekszik; mig óriás szomszédunk roppant birodalmában minden vallási s nemzetiségi elkülönzést hatalmas karjával kiirt; — bárhova tekintsünk e világon, mindenütt a központosítás eszméjét látjuk; a szabadság s a despotia czéljainak elérésére ugyanazon egy eszközhöz nyul: amaz, hogy egyenlő szabadságot, ez, hogy

egyenlő elnyomást idézzon elő; mindkettő: hogy magát külhatalom ellen biztosítsa.

Egy óriási harc előkészülete-e ez, melyben egykor a szabadság s elnyomás végső diadalért küzdenek; vagy talán az első lépés azon boldogabb korszak felé, melyben az emberi nem egy nagy egésznek érzeni magát, s az egység érzete, mely most már egész fajokat fűz össze, az egyes nemzetiségek határain túl terjedend? — mindez a jövő titkai közé tartozik; — hogy azonban földrészünk minden nemzetei ez irányban működnek, hogy centralisatio azon uralkodó eszme, melyet mindenütt feltalálunk, azt senki sem tagadhatja; s ki a világ történeteit ismeri: lehet-e, hogy hazánk sokáig haladhat ellenkező irányban? Valamint az egyes ember soha annyira független nem lehet, hogy azon társaságot, melyben él, ne volna kénytelen néha közönyösöknek látszó szokásaiban is követni: ugy nép sem különözheti el magát, midőn szomszédjai bizonyos irányban kezdenek haladni. Azon pillanatban, melyben valamely nemzet védelmét állandó seregekre bízta, az előbbeni védrendszer egy szomszéd országban sem vala többé fenttartható. A lőpor nem maradhatott csak egy nemzet tulajdona; az első gőzhajó minden nemzetnek kötelességévé tévé, hasonlókat készíteni. Minden haladás, melyet az ipar földrészünk akármely helyén tesz, civilisatiókn jelen állásában körül fogja futni a világot, s valamint itt, ugy a közigazgatás mezején is, valamely nemzetnek hátrább maradni nem lehet, a nélkül, hogy önmagát ne semmisítse meg. Midőn tehát Európa minden országai központosítás után törekszenek, midőn azt némelyek már elérték: Magyarország feladata nem lehet az, hogy egészen különválva minden nemzetektől, megyei szerkezetének maradványait őrizgesse; egy tekintet, szomszédaira vetve, meggyőzheti: hogy ha példájok szerint erejét nem központosítja, sem nemzeti függetlenségét, megtámadás esetében, fentartani képes nem leend, sem ipar és kereskedésben nem fogja a versenyt kiállani.

Végig mentünk tehát a megerendszer barátai által használt főbb erősségeken. Látjuk, mikép a politicában, sem költői képzeletek, minő az, hogy bizonyos institutiók egyenesen a nemzet geniusából fejlődtek, sem szépen hangzó phrasisok, minő az, hogy jelen helyhatósági rendszerünk alkotmányunk szellemének következtése, sem csupán historicus buvárkodások vezérfonalul

nem szolgálhatnak. Az, hogy a nemzet ugynevezett geniusa valamely károsnak mutatkozó institutióval jelenleg megegyezik, legfőlebb egy okkal több, mely azon institutió ellen föllépni buzdit. A historia lapjain mi magyarok, kik isten által annyi szép tulajdonokkal megáldva, Európa egyik legtermékenyebb országának birtokában jelen helyzetünkre jutottunk, inkább azt kereshetjük, mit kerülnünk, mint mit követnünk kell.

Minden józan politica csak a jelen s jövővel foglalkozik. Fordítsuk erre egész figyelmünket, s nézzük : megyei szerkezetünk mennyire elégíti ki a jelennek szükségeit; mennyire biztosítja a jövőben kifejlődésünket?

A megyei szerkezet barátjai azt állítják, hogy helyhatósági rendszerünk a haladás legbiztosabb eszköze. Felfogásuk szerint alkotmányunknak erősebb biztosítéka nem képzelhető. Nézzük, mennyire férnek össze ezen állítások a valósággal?

II. FEJEZET.

Megyerendszerünk nem fér össze a haladással.

Akár a jelen-, akár a jövőre fordítsuk figyelmünket, bennünk azon meggyőződés támad: hogy mostani állapotunkat többé fentartani nem lehet. Lehetnek, kik csak a civilisatio rossz oldalait véve figyelembe, vágyódással tekintenek a korra vissza, hol apáink ázsiai egyszerűségökben lakták e földet; lehetnek, kik talán szomorú sohajjal tekintenek a jövő elébe, mert e föld, melyet lakunk, valamint egykor a civilisatio és barbárság közötti harcznak csatamezeje volt: úgy talán ismét azzá leend, ha majdan a világ népei a Törökbirodalom öröksége fölött az osztályban fegyverhez fognak; de helyzetünk megváltozása nem tőlünk függ. Miveltebbek vagyunk, hogysen régi egyszerűségünkhez visszatérhetnénk; s a jövőt, melyet isten keze reánk szabott, nem fogjuk kikerülni. Ha a félszeg civilisatio átkától menekülni akarunk, törekedjünk teljes civilisatio után; ha a harctól rettögünk, mely reánk vár, készüljünk hozzá, erősítsük magunkat. Nem tehetünk egyebet.

A haladásnak szüksége nem vétetik kétségbe senki által; — de lehet-e haladni azon uton, melyen eddig járánk? — Én úgy hiszem, nem.

Egész politicus életünk a megyerendszeren alapszik, s meggyőződés: miként e rendszernek egyes — s pedig lényegeseknek tartott — részei minden valóságos haladással ellentétben állnak.

Ez állítás helyességének bebizonyítására szükséges tisztába jönnünk két kérdés iránt:

1-ör. Mik azon kellékek, mik nélkül alkotmányos országban a haladás nem képzelhető?

2-or. Mennyiben remélhetjük, hogy jelen megyei szerkezetünk mellett, a haladás e szükséges kellékeinek birtokába jöhetünk?

Az első kérdésre könnyű felelni. Alkotmányos országban mindén czélszerű haladás szükséges feltételei:

a) Jól rendezett törvényhozás, mely a nemzet szükségait ismerve, a haladást vezethesse.

b) Rend.

c) Valódi szabadság.

Ha megyei szerkezetünket akkép találjuk elrendezve, hogy mellette céljának megfelelő törvényhozás nem lehet, hogy a minden kifejlődésre szükséges rend nem eszközölhető, hogy az egyes polgár valódi szabadságra számot nem tarthat, senki sem fogja tagadhatni fentebbi állításom helyességét.

Lássuk egyenként.

a) Jelen megyei szerkezetünk mellett a törvényhozás céljának nem felelhet meg.

Alkotmányos törvényhozás csak úgy felelhet meg céljának, ha általa a nemzet egyes osztályai azon irányban képviseltetnek, melyben azok számra, vagyokra s politikai képességre nézve egymáshoz állanak. Törvényhozásunk egészen megyei rendszerünkön alapszik, s miután megyéinkben e hon nem-nemes polgárai minden befolyásból kizárattak, természetes, hogy azok törvényhozásunkban szinte nem lehetnek képviselve, s hogy ekkép törvényhozásunk, mely nem a nemzet, hanem csak egy osztályának képviselőiből áll, már ezen oknál fogva sem felelhet meg céljának.

De ha azon általános, egész alkotmányunkon átvonuló igaztalanságról, mely az osztályok jogkülönbségében fekszik, elvonatkozunk is, s régi magyar nemesek módjára természetesnek találjuk, hogy minden törvényhozási jog kizárólag minket

nemeseket illet: nem kell-e megvallanunk, miként tisztán a nemesség jogait s érdekeit véve tekintetbe, törvényhozásunk a jelen viszonyok között még ezen szempontból sem elégitheti ki legmérsékeltőbb kívánatainkat sem.

A törvényhozás legfőbb feladása: hogy az összes nemzet érdekeit képviselje. Miután számos esetek vannak, melyekben az egyes polgárok érdekei vagy egymással vagy a közállomány magasabb céljaival összeütközésbe jöhetnek, szükség, hogy legyen oly hatalom, mely az érdekek harcából támadható veszélyeknél megőrizze azon magasabb nemzeti érdekeket, melyek, ha a törvényhozásban egy, a tömeg pártküldeleinél főlebb álló s messzebbre tekintő hatalom nincs, sokszor minden egyes polgárnak tartós kárával feláldoztatnának.

Már ha most figyelmünket törvényhozásunkra fordítjuk, át fogjuk látni, miként benne még nemzetünk alkotmányával bíró része, vagyis a nemesség sincs kellőleg képviselve, s pedig azon egyszerű oknál fogva, mivel ellenkezőleg alkotmányunk szellemével, mely nem foederativ statusokat, hanem egy képviseleti rendszerre alapított összes törvényhozást kíván, — törvényhozásunkban nem a választási joggal bíró polgárok, hanem csak az egyes törvényhatóságoknak képviselői fognak helyet.

Jól tudom, vannak, kik ez állapotot alkotmányunkkal megegyezőnek tartják, s nem gyözik hirdetni, miként tulajdonképen képviseleti rendszerrel nem bírván alsó táblánk, nem az ország, hanem csak az egyes megyék képviselőiből áll. De valjon, nem azon politicus tévtanok közé tartozik-e ez is, melyekre csak egyszer kell elfogultság nélkül figyelmünket fordítani, hogy egész semmiségök kitűnjék. A magyar alkotmány nem alapul képviseleti rendszeren. Ha az összes nemzetet tekintjük, nincs ennél va'öbb; azon nép, melynek tizenkilenc huszada képviselve nincs, nem büszkélkedhetik szabad képviselettel; de valjon, ezen állítás nem enyészik el egyszerre, ha az összes valóságos nemzet helyett csak azon osztályokra fordítjuk is figyelmünket, melyek alkotmányunk óriási poesisa szerint eddig a nemzet nevezete alatt értettek? — Sokan nem szeretik, ha tudományos theoriákból okoskodunk; a történeti alap az, min alkotmányunk kifejlődött, s ez az, mondják, mely szerint tovább kell haladnunk. Fogadjuk el e tért, s kérdjük:

ugyan hol találjuk irva, hogy azon időben, melyben a magyar még Rákos mezéjén személyesen gyűlt össze s képviselők nélkül rendelkezett öndolgairól, a nemesség szavazata nem személyek, hanem a törvényhatóságok többsége szerint számított, úgy, hogy, ha például 27 megye egyenként szavazva — mint az a római tribusoknál történt — valamely törvény mellett nyilatkozott, a többi nemességnek szavazatai többé tekintetbe nem vétettek? Ha valaki ezt bebizonyítja, akkor állani fog az állítás: miként a magyar alkotmány az egyes törvényhatóságok képviselétén alapszik. De ha országgyűléseinken a nemesség nem megyénként, hanem fejenként szavazott, s ha mostani rendszerünk, mely szerint a nemesség képviselők által vesz részt a törvényhozásban, csak azért hozatott be, mert a személyes részvét a nemesség nagy száma miatt majdnem lehetlenné vált, tagadhatatlan, hogy alkotmányunk szelleme szerint törvényhozásunknak nem az egyes törvényhatóságok, hanem az egyes nemesek követreiből kellene állnia.

Azon abnormitas, mi szerint törvényhozásunk törvényhatóságok képviselőiből áll, oly következéseket von maga után, melyek országgyűléseink üdvös működését akadályoztatják. Ilyen az utasítási rendszer; ilyen az, hogy a követi verificatio nálunk nem a törvényhozó test, hanem az egyes törvényhatóság hatásköréhez tartozik. Miután e tárgyakról később bővebben szólandok: fordítsuk most figyelmünket csak azon arányra, mely szerint a nemesség a jelen rendszer mellett törvényhozási befolyását gyakorolja. Miután nemességünk sem adót nem fizet, sem jogainak gyakorlatára nézve birtokképeséghez kötve nincs, s nemes és nemes között törvényeink szerint a legtökéletesebb egyenlőség létezik, a logiciai következetesség azt kívánja, hogy minden nemes egyenlő befolyással birjon a törvények alkotásába, vagy mennyiben a választásokban s utasítások készítésénél részt venni kíván, legalább birhasson. Törvényhozásunknál, hol csak az egyes törvényhatóságok képviselvék, ennek épen ellenkezőjét látjuk. Már magának törvényhozásunk organisatiójának az következménye, hogy egyes törvényeink a nemesség néha igen szemebetünő kisebbségének akarata szerint készülnek.

Magyarország 52 megyére osztatik. Minden megyének tekintet nélkül mind kiterjedésére, mind a benne lakó nemesség számára, országgyűléseinken egy szavazata van. Az összes ne-

messég száma, Fényes szerint, 542,705. Már miután e nemesség oly egyenetlenül osztatott fel, hogy annak több mint fele, azaz 280,801 12 megyében lakik; ellenben ha a 27 legkisebb, nemességgel bíró megyét tekintjük, abban együttvéve csak 86,385 nemeset találunk, igen számosaknak kell lenni azon eseteknek, melyekben nem a nemesség többségének követői s utasításai határoznak országgyűléseinken. Ki ezen kételkednék, vegye kezébe bármelyik országgyűlési naplót s meggyőződhetik, miként legfontosabb törvényeink utolsó időben csakugyan ily módon készültek.

Törvényhozásunkban tehát nemcsak a nemzet különböző osztályai s érdekei, hanem maga a nemesség sem képviseltetik illető arányban, mi egyenesen annak tulajdonítható, mert törvényhozásunk megyei szerkezetünkre alapított. Ha a törvényhozás hatáskörét tekintjük, más, nem kevésbé káros hibákat is fogunk találni, mik szinte ezen kutfőből veszik eredetüket.

Figyelmessé tevém olvasóimat, mennyivel szűkebb törvényhozásunk hatásköre annál, mely más alkotmányos törvényhozásoknak kijelöltetett. Ha végig tekintünk azon fontos tárgyak sorozatán, melyekről országgyűlésünk nem rendelkezik, túlzás nélkül elmondhatjuk, miként közéletünk számos ágaira nézve nem bírnak alkotmányossal, s nem szenved kétséget, hogy megyei rendszerünk törvényhozásunk hatáskörének megszorítására nem volt befolyás nélkül. Az emberek többsége az alkotmányos életnek inkább formáihoz, mint lényegéhez ragaszkodik, s miután kiváltságos osztályaink a megyékben szabadon választva s tanácskozva e formákat épségben láták, a törvényhozás hatáskörének kiterjesztésére kevesebb gondot fordítanak, mint egy, magát szabadnak nevező nemzethez illik, s mint kétségkívül fordítottak volna magok is, ha megyei szerkezetünk által az alkotmányosság örök csalódásában nem tartatnak. Megengedem, hogy a l k o t m á n y u n k f e n t a r t á s á t megyei szerkezetünknek köszönhetjük, de teljes meggyőződésem egyszersmind, hogy e szerkezet alkotmányunk kifejlődését akadályoztatá, s hogy törvényhozásunkat egészen más állásban látnók, ha e nemzet szabadsága biztosítását nem tisztán megyei szerkezetében kereste volna.

Az utasítási rendszer szinte törvényhozásunk hatásköré-

nek megszorításához vezet, világos lévén, hogy épen e rendszernél fogva országgyűlésünk sokkal többet foglalatoskodik egyes megyék sérelmei s kívánataival, mint egész erejét valóban országos tárgyak körül központosíthatná. Mi azonban e tekintetben legkárosabban hatott, kétségkívül azon vetélkedés, melyet a megyék s törvényhozás között illető hatáskörüik kiterjesztésére nézve tapasztalunk.

Valahányszor törvényhozásunk hatáskörének kiterjesztése jön kérdésbe: azon ellenvetéssel találkozunk mindig, hogy az oly kiterjesztés által a megyék autonómiaja veszélyeztetik, s a világ minden alkotmányos népei között a magyar az egyetlen, mely törvényhozása jogkörét megszorítani igyekszik.

Valamint az, hogy megyéink municipiumoknak neveztetek, mint főlebb érintém, számos tévedésekre adott alkalmat: ugy megyei autonómiaink szójárása némelyekkel elfelejteté, miként a két szó, melylyel élnek — municipium és autonómia — valóságos ellentétben állnak, s nem egy van az országban, ki a megyék autonómiaját komoly értelemben véve, csakugyan veszélyeztetve hiszi a szabadságot, midőn valamely, eddig a megyéhez tartozó jog a törvényhozás hatásköréhez soroztatik.

Csak ez eszmezavarnak tulajdoníthatjuk, hogy azon tárgyakra nézve, hol a törvényhozás hatásköre nem a kormány, hanem megyei szerkezetünk által szoríttatik meg, sokan ezen állapot fontartását czélszerűnek sőt alkotmányunk megőrzésére szükségesnek tartjuk.

Nézzük például a befolyást, melyet megyéink a házi adó nagysága meghatározására s általán véve minden adó kivetésére gyakorolnak.

Az adó egész terhe hazánkban csak nemtelen polgártársaink vállain fekszik, s megyéink, midőn adóról szólnak, a self-governmentnek azon igen rendkívüli nemét gyakorolják, mely szerint valaki oly tárgyról rendelkezik, mikhez semmi köze. Pedig ha kivítatik is végre a közös teherviselés elve: ki nem látja, hogy az adó kérdése a mennyiség meghatározását s az adóztatási kulcs megállapítását illetőleg, ekkor sem bizathatik az egyes törvényhatóságokra. Mert akármiként rendeztessenek is el az egyes törvényhatóságok, bennök egyes néposztályok mindenkor tulnyomósággal fognak birni, s azzal, adó kivétési tárgyakban akképen visszaélhetnek, hogy bizonyos osztályok

fölötte terheltessenek. Továbbá a teherviselésben az igazság által követelt egyenlőség csak úgy érettethetik el, ha a tulajdonnak egyes nemei az ország külön részeiben egyenlő elvek szerint adóztatnak, mi lehetetlen, míg egyes törvényhatóságok kényök szerint rendelkeznek az adókvetési kulcsról. De egyéb-iránt is sokkal fontosabb tárgy az adókvetés, hogyses egyes törvényhatóságokra bizattathatnék. Igen hibázik, ki a törvényhozásnak adó fölötti rendelkezési jogát csak mint alkotmányi garantiát, azaz, mint eszközt tekinti, mely által a végrehajtó hatalom a törvények megtartására kényszerítettetik. E jognak egy más, nem kisebb fontosságú következménye azon biztonság, melyet benne az egyes polgár keres, hogy vagyona csak annyiban fog adóval terheltetni, mennyiben azt a közszükség kívánja. A törvényhozónak, az adó meghatározásánál, nincs fontosabb kötelessége. Honunkban a direct-adónak, ugy szólván csak fele határoztatik meg a törvényhozás által, míg az egész házi adó nevelése vagy kisebbitése az egyes törvényhatóságokra bizatik, a kvetési kulcs, mely az adó nagyságánál még fontosabb, mert nem az adó nagysága, hanem céliránytalan felosztása az, mi egy nemzet kifejlődését leginkább akadályoztatja, törvényhozásunk tanácskozási tárgyát nem is teszi. Nem világos-e ebből, hogy midőn egy részről törvényhozásunk oly jogokat nélkülöz, melyek minden alkotmányos törvényhozás szükséges tulajdoniul tartatnak, egyes megyéink oly hatáskörrel ruháztatnak fel, melynek czélszerű betöltésére képtelenek.

Ki az alkotmányos élet kellekeit ismeri, nem fogja kétségbe vonni a fen előadottakat; s mégis nem láttuk-e, hogy az utolsó országgyűlésen, midőn a városok rendezésénél a házi adó kérdése került szőnyegre, a törvényhozás befolyása a házi adó maximumának meghatározására azon ürügy alatt elleneztetett, mert ez által a törvényhatóságok autonomiája veszélyeztetnék.

A közlekedési eszközök s közmunkák elrendezésére nézve az utolsó országgyűlésen józanabb elveket láttunk alkalmazva.

A megyei éet legbuzgóbb pártolói is elismerik, hogy ha országutak helyett ezentul is alispáni, azaz csak az alispán kényelmére készült utakat nem kívánunk, s ki akarjuk kerülni azon botrányokat, minőkre az utak csinálásánál provincialis

érdekek ammyszor alkalmat adtak, a megyék ebbeli hatáskörét korlátozni szükséges. A törvényhozás az országos munkákra nézve elismeré a központosítás szükségét; elismeré, hogy az országos munkák mennyiségének meghatározását a törvényhatóságokra bízni nem lehet. De ha tekintetben az országgyűlés hatáskörének tágítása czéloztatott, midőn az évenkénti országgyűlés kérdése került szőnyegre, nem láttuk-e a bámulatra méltó tünetményt, miként törvényhatóságaink többsége azon elvet állapítá meg, hogy az országgyűlés évenkénti tartása nem szükséges. S kell-e világosabb bizonyítvány arra, hogy országgyűléseink befolyásának terjesztése az utasításokat adó törvényhatóságok előtt nem népszerű.

Minden hatalom terjeszkedni akar. Nálunk a szabadság eszméjének legferdebb felfogása következtében a megye nem az országgyűlésnek alárendelt, hanem egy vele rendezett hatalomnak tekintetik; a törvényhozás a megyékre nem bir semmi befolyással, a megyék ellenben utasításaik által a törvényhozást saját kívánataik organumává teszik. Ily körülmények közt természetes, hogy a törvényhozás hatásköre mindig szűkebbre szorítottatik.

Nem kevésbbé akadályozza törvényhozásunkat, hogy czéljának megfelelhessen, azon rendkívüli állás, miszerint a törvények mikénti végrehajtására nézve semmi befolyással nem bir, s a kormányt törvényszegésekért felelet terhére nem vonhatja; de ez is megyei rendszerünkben találja magyarázatát, világos levén mindenki előtt, hogy teljes kormányi felelősségről szólni míg a kormány rendeleteinek végrehajtása egészen független törvényhatóságokra bizatik, valódi képtelenség.

Miknél fogva, úgy hiszem, bátran kijelenthetem: miként czéljának megfelelő törvényhozást jelen megyei szervezetünk mellett nem képzelhetni.

b) Jelen megyei szervezetünk nem fér össze a renddel.

Hogy rend nélkül minden kifejlődés lehetetlen, azt míg az elmélet mezején maradunk, senki nem fogja tagadni. Hogy hazánk a jelen pillanatban a rend áldásait nem ismeri, arról a Bihar, Hont, Trencsén s nem tudom hány vármegyében s Horvátországban történtek azt is, ki közigazgatásunkat nem ismeri, meggyőzhették. A kérdés, mely előttünk fekszik, csak az lehet:

valjon azon állandó rendetlenség, mely közigazgatásunk normalis állapotává vált, s azon erőszakos rendbontások, melyek törvényhatósági életünket napjainkban annyiszor felzavarják, csak megyei rendszerünkkel való visszaéléseknek tulajdoníthatók-e, vagy pedig magának a rendszernek szükséges következményei?

Közönséges taticája mindazoknak, kik valamely institutiót, ártalmait mellett is, fen kívánnak tartani, hogy minden hibát csak a visszaéléseknek tulajdonítanak. Nincs semmi, mi a népek kifejlődését az aristocraticus institutióknál inkább elősegitené, — így szól az egyik; — igaz, a historia mást látszik bizonyítani, de ez csak ily institutiókkal történni szokott visszaéléseknek tulajdonítható. Más az absolutismus magasztalását tüzi ki feladatául, s habár egy Trajánra tiz Calligulát hoznánk fel ellene, a legnagyobb komolysággal el fogja mondani: miként az absolut monarchiára nézve azon sokkal számosabb esetek, melyeket ellene felhozánk, csak a kivételekhez tartoznak, s ismét csak az absolut monarchiával történt visszaéléseknek tulajdoníthatók. Vajjon azok, kik hazánkban jelen megyei szerkezetünk védelmére felszólalnak, nem élnek-e egészen hasonló okoskodással?

Megyei szerkezetünk egy összefüggő lánczolat, melyben ha egy láncszem megtörik, az egész erejének mulhatlanul el kell veszni, — így szólnak, — ha a követek verificatiója az országgyűlésre tétetik által, ha a megyék utasításokat nem adhatnak, vagy statutarius joguk megszorittatik, edicső institutió elveszett. Való, hogy a megyék jelen szerkezetem mellett azoknak legnagyobb részében rendet nem találunk; való az is, hogy a zavar évről évre annyival nagyobbá válik, mennyivel több élénkséget tapasztalunk az egyes megyékben jogaik gyakorlatára nézve; de mindez csak kivételi állapot, csak visszaélés, megyei szerkezetünk azért nem kevésbbé szépsztökéletes institutió marad, csak a visszaélésektől tisztíttassék ki.

Mindez sokszor elmondott megyerendszerünk barátai ál-

tal; mondatott, miként az, mit megyeinkben jelenleg látunk, a szerkezet ellen mit sem bizonyíthat, miután megyeink jelenleg csak ez institutió torzképét mutatják. — A megyék csak akkor felelhetnek meg feladásuknak, ha jogaik a legnagyobb józansággal gyakoroltatnak; ha saját körükben maradva, országgyűlési tárgyakba nem ereszkednek; ha felirási jogukkal soha vissza nem élnek és semmi törvényes felsőbb parancs végrehajtását föl nem függesztik. Igaz, hogy a megye jogainak gyakorlatában, mely az ugynevezott kortesekre — azaz egy egészen mivéletlen tömegre — bízott, néha nem a legnagyobb józansággal találkozunk; az is áll, hogy miután az utasításadási jog a megyék egyik főteendőihez tartozik, alig lehet megmagyarázni, miként ne foglalkozzanak országgyűlési tárgyakkal, s legalább is csudálatosnak mondhatnók, ha törvényeink homályossága mellett törvényhatóságaink soha nem csalódnának s néha oly felsőbb rendelés végrehajtását is fel nem függesztenék, mely minden tekintetben törvényes; azonban mindez azért mégis csak visszaélés marad, s az institutió, belső tökélyei ellen mit sem bizonyít. Valjon, mi bámulatosabb, azok-e, kik ily okoskodásokat komolyan el tudnak mondani, vagy azok, kik ilyeket végig hallgatva, nem kaczagnak fel? Részemről, míg hazánk 52 megyéiben, kevés kivétellel ugyanazon hibákat találandom, míg egyetlen törvényhatóságot sem fogok látni, mely a magasztalásokat, mikkel rendszertünkről szólnak megérdemlené, addig én a létező bajokat s főkép a rendnek általános hiányát nem egyes visszaéléseknek, hanem egyenesen magának a rendszernek fogom tulajdonítani. S nem sok pessimismus szükséges, hogy megyeink belszerkezetét tekintve, velem e tekintetben bárki egyetértsen.

A rend fentartása csak jól elrendezett közigazgatás által lehetséges; czélszerű közigazgatás pedig, míg megyerendszerünk jelen alakjában fentartatik, a lehetetlenségek közé tartozik.

Ha meggondoljuk, hogy azon testületek, melyek a közigazgatással megbízott tisztviselőket választják s reájok felvi-
gyáznak, az egyes megyék összes nemességéből állanak; hogy ugyanezen testületek a közigazgatáson kívül a követek választása s utasításadási joguknál fogva egyszersmind nagyfontosságú politikai teendőkkal bízottak meg, hogy nincs semmi ha-

talom, mely által az egyes megyékben a közigazgatásra nézve követett elvek összhangzásba hozatnának, s az ugynevezett kormány rendeleteinek végrehajtása 52, törvényhatóságokként, de minden egyes törvényhatóságban is szüntelen változó majoritás önkényétől függ, — ha, mondom, moggondoljuk mindezt, a ki csudákra nem számol, remélhet-e rendes administratiót? — Kétséget sem szenved, hogy ezen állapot leginkább a kormány által idéztetett elő. Ellenczve minden rendes felelősséget, melyre minden alkotmányos kormány természeténél fogva köteles, a kormány önmaga kényszeríté arra e nemzetet, hogy alkotmánybiztosítását a megyéinek adott végrehajtó hatalomban keresse. Sérelmeink hosszú sora bizonytságot tesz, miként a féltékenység, melylyel a kormányra tekintünk, nem alaptalan. Azonban bárki legyen ez állapot oka, eredményei ugyanazok maradnak, s kétségtelen, hogy oly ország, melynek administrációjában semmi egység nincs, s hol minden törvénynek mikénti végrehajtása 52 szabadon tanácskozó testülettől függ, rendre nem számolhat.

A francia forradalom kezdetében a municipális szabadságnál nem volt népszerűbb eszme. Valamint az amerikai közállományban a municipális szabadságnak tág kör engedtetett: ugy Franciaországban 1789-ben a municipális függetlenség lett sokak jelszava. A községi rendszer szenvedélyes magasztalása között feledik, miként az csak bizonyos határok között működhetik üdvösen, s annyi szabadság adatott a községnek, hogy a középponti kormánynak alig maradt valami hatalmából. Mi volt ez eljárás következése?

E versek jó humorral leírják:

Notre sénat fait un décret charmant

Dés qu'il est fait le roi le sanctionne

Le ministre au même moment,

Le fait partir pour le département;

Lois le département ordonne

Que le decret soit vite exécuté;

Et la municipalité

Repond que le decret est superbe admirable

Mais qu'il a le défaut d'être inexécutable. *)

Kár, hogy e verseket a francia könnyűséggel lefordítani nem tudom, — értelmök, ugy látszik, egészen illik hazánkra.

*) Francia satyra 1790-ből.

Számtalan rendetlenséget okoz már csak az is, hogy központi kormányunk a törvények pontos végrehajtására sem bír elég hatalommal; s még több baj kuforrásaul szolgál, hogy azon testületek, melyek az administratióval megbizatnak, egyszersmind választói, és utasításadási joguknál fogva törvényhozási tárgyakkal is foglalkoznak.

A megyéknek, mint administráló testületeknek, egyik legnagyobb hibája magában a közgyűlés szerkezetében fekszik. Fölötte nagyszámu testületek a közigazgatás vezetésére alkalmatlanok; a felelősség eszméje pedig, mely nélkül jó közigazgatás nem képzelhető, nem létesíthető oly gyülekezetek irányában, melynek tagjai szüntelen változnak. Mig a megyei gyűlés nemcsak administratív, de országgyűlési tárgyakkal foglalkozik, e hibás belszerkezetet változtatni nem lehet, a józan észszel ellentétben állván, hogy ha már utasítási jog létezik, s a követek verificáltatása nem a követek tábláját illeti, e jogok más, mint a választók összesége által gyakoroltassanak. A megyei administráció hiányai, mennyiben azok a közgyűlés hibás szerkezetének következményei, egyenesen a megyének az országgyűlés fölött gyakorlott jogaiból veszik eredetöket, s csak ezekkel együtt mellőzhetők.

Még szembotünőbb ez állítás helyessége, ha azon befolyást tekintjük, melyet az országgyűlési tárgyak fölötti tanácskozások, majdnem minden megyében, az administratív tárgyak kezelésére gyakorolnak. — Ha ugyanazon testület két egészen különböző tárgygyal foglalkozik, oly tárgyakkal, melyeknek mindenike egyiránt fontos, de egyszersmind mindenikének célszerü kezelésére egészen más tulajdonok kívántatnak, a legjobb esetben is (mert nem ritka, hogy ily körülmények között mind a két tárgy egyenlön rosszul kezeltetik) legalább a tárgyak egyike alárendeltetik a másiknak. Ez az, mit az országgyűlési s administratív tárgyak összekeverése által megyéinkben tapasztalunk. Vannak esetek, midön az országgyűlési tárgyak rendeltetnek alá a megyét érdeklő közigazgatási dolgoknak, s az utasításnak egy vagy más módoni készítése egyes, tisztán a megye körét érdeklő kérdések mikénti eldöntésétől függ. Még több eset van, midön minden közigazgatási érdek a politikai pártok állásának rendeltetik alá. — Bámulhatjuk-e ily viszonyok közt, ha administratióink oly állapotban van, minő Európa közepette s

századunkban hihetetlen volna mindenki előtt, ki azt tapasztalásból nem ismeri?

Emberek vagyunk valamennyien, mindenki, kinek meggyőződése van, ön elveinek diadalát kívánja látni, minélfogva józanul egyik párt embereinek sem vehetni rossz néven, ha azért, hogy politikai véleményök győzelmét elősegítsék, minden választásnál a választandónak inkább pártszínét, mint adminisztratív képességét veszik tekintetbe; a hiba nem az emberekből, kik ezt teszik, hanem kizárólag a rendszerben fokszik, mely politikai s adminisztratív kérdéseket elválaszthatlan kapcsolatba hozott, mely, midőn a megyei gyűléseket politicus vitatkozások színhelyévé tette, azoknak, kik ily tárgyról szépen tudnak szólni, adminisztratív kérdésekre nézve is tulnyomó befolyást adott, mi által oly helyzetbe jutottunk, hogy, és legalább valahányszor megyei gyűlésben rendkívüli lelkesedést látok, nem tudom soha, örüljek-e a lelkesedésnek, mely politicus kérdések megvitatására szükséges, vagy szomorkodjam mindazon rossz következtetések fölött, melyeket az ily tanácskozási hangulat közgazgatási tárgyak vitatásánál többnyire előidéz.

Hol a közigazgatásban semmi egység nem létezik, hol az adminisztratív organumai a legfelsőbbtől a legalsóbbig nem felelősek; hol az adminisztratív tárgyak törvényhozási kérdésekkel kevertetnek össze, s az agitatio, mely a politicus mezőn mindig létezik, közigazgatási kérdésekre vitetik által: ott czélszerű adminisztratio, azaz rend, nem lesz, míg csak valaki az emberi társaság köréből minden szenvedélyeket kiirtani nem fog, míg oly hazát nem találunk, hol a rend fenáll, a nélkül, hogy fentartassék, sőt számos intézkedések daczára, melyek megzavarására hozattak be.

Magyei szerkezetünk pártolói ezt talán magok sem tagadják egészen, sőt megengedik, hogy jelen rendszerünk mellett oly tökéletes rendre, mint minőt például Porosz-, vagy Franciaország közigazgatásában találunk, nem számolhatunk; — de — szokták mondani — vajjon hát azon gépi pontosság, melyet az említett országokban találunk, fölér-e azon eleven mozgással, melyet Anglia-, s főkép Amerikában tapasztalunk? Mennyi látszó rendetlenséget találunk Amerika közigazgatásában, s mely nemzet halad oly óriási lépésekkel, mint épen ez?! világos tanúságul, hogy minden kifejlődésnek első kelléke a szabadság,

s oly rend, mely ezt szerfölött megszorítja, inkább nemzetek átka, mint áldásának nevezhető.

Megjegyezhetném erre, hogy a szabadságot minden lehető kifejlődés első kellékének tartom én is; azonban, valamint a rendnek egy bizonyos maximuma van, mely a szabadsággal meg nem fér: úgy van egy minimuma is, mely nélkül én legalább szabadságot képzelni nem tudok *). Megmutathatnám, miként azon látszó rendetlenség, melyet Anglia s Amerika közigazgatásában észreveszünk, ahhoz, mely hazánkban van, nem hasonlítható; előadhatnám, miként alkotmányaink a civiltás jelen fokán úgy levén elrendezve, hogy bennök az egyes, főképp szegényebb, a közdolgozat kívánata szerint nem módosíthatja; a rend, mely a közdolgozatban létezik, lehetővé teszi, hogy azt, a mit tesz, ő módosítsa a közdolgozathoz. Valamint a gyenge embernek a hatalmas elemek irányában egyedüli biztosítéka az összes természetben uralkodó rend: úgy állományainkban is nélkülözhetlen szükségét érzi a rendnek az egyes polgár. Hosszasabban szólhatnék mindezekről; de miért? — Azon állítás, hogy a szabadság s rend egymást feltételezik, azokhoz tartozik, melyeket elméletben senki sem tagad, gyakorlatban igen sokan ignorálnak.

Nézzük tehát

c) Vajjon meggyerendszerünk mennyiben biztosítja az egyes polgárok egyéni szabadságát?

Én nem vagyok nagy bámulója az oly szabadságnak, melyben a nemzet tizenkilencz huszada semmi részt nem vesz; s ha jelen megyei szerkezetünk e hon nemes lakóinak szabadságát teljes mértékben biztosítaná is, abban ez institutio megtartására még semmi okot nem látnék. De tekintsük figyelemmel megyei szerkezetünket: megfelel-e az csak e mérsékelt kívánatnak is?

Magyei szerkezetünk eddig csak azon szempontból tekintett, a mennyiben általa az egyénnek jog- s szabadságköre

*) Szabadság nélkül nincs kifejlődés, valamint a nap meleg sugarai nélkül a föld terméketlen; de valamint a leghasznosabb növények nem az aequator forró, hanem mérsékeltabb éghajlatokban teremnek. úgy a szabadság is csak ott termékenyít, hol rend által mérsékeltetett.

kiterjesztetik. A kérdésnek még egy más oldala van, ideje, hogy figyelmünket erre is kiterjesszük. Sok zavart fogalomnak, mely eddig a megyeszerkezet körül uralkodott, fekszik kutfeje abban: hogy a szabadság eszméje bizonyos jogok gyakorlatával azonosított.

Valamint a középkorban a privilegiumok nevezettek szabadságnak: úgy most sokan a szabadságot csak abban keresik, hogy a kormányzási hatalom, mely mások szabadságának megszorításában, minél többek által gyakoroltassék. A selfgovernment nagy szava hangoztatik: et conticuere omnes etc. Ha minden ember önmagát kormányozza, a szabadság maximuma el van érve, s nincs többé mit kívánni. De vajlon e hires „selfgovernment,” melyet megyei szerkezetünk előidézt, miben áll? ha nem abban: hogy általa az egyén nemcsak azon közállománytól, melynek tagja, hanem egyszersmind azon kisebb testülettől is függ, melybe véletlenül jutott; hogy fölötte a nemzet majoritásán kívül, melynek magát szívesen alávetné, megyéjének majoritása is uralkodik; sőt, hogy azon véleményfelekezethez tartozva, mely az ország általános majoritását képezi, minden jogaiban elnyomattathatik, ha szerencsétlenségére oly törvényhatóságba jutott, melynek többsége vele ellenkezőleg nyilatkozott; s vajlon azon szerkezet, mely őt — természet szerint, csak a nemesül szólok — ily helyzetbe hozá, biztosítja-e egyedi szabadságát?

A törvényhozásnál nyilatkozó országos többség, melynek mindenki magát alávetni tartozik, magasabban áll fölöttünk, hogysen érdekei személyes érdekeinkkel sokszor összeütközésbe jönnének. Bármely néposztályhoz tartozunk is, számos esetre várhatunk, hol a többség, határozatai önkívánatinkkal meg fognak egyezni. Egészen máskép van ez, ha egyes törvényhatóság politicus életét tekintjük. Itt a majoritás s minoritás érdekei szüntelen érintkezésben, szüntelen surlódásban állnak egymással; az egyes pártok nem elvek, hanem egyéniségek körül egyesülnek; a többség határozatai nem némely főpontokra szorítkoznak, hanem kiterjeszkednek a mindennapi élet részleteire is, s a személyes gyűlölség jellemét viselve magukon, a minoritás tökéletes elnyomásához vezetnek; pedig nem, mivel az elnyomás a status fenállásához szükséges, hanem csak hibás organisatió következtéből, mit elkerülni annyival inkább kötelessége a törvényhozásnak, mennyivel bizonyosabb, hogy a több-

ségnek ezen felsőbbbsége mindig csak bizonyos osztályok kárára gyakoroltatik. Minden municipium aristocratia bölcsője, ez oly tény, melyet az egész világ története, első lapjától mostanig, bizonyít. Görögthonban, Rómában, a középkori olasz- és némethoni municipalitásokban, Németalföldön, Schweiczban és Angliában, mindenütt, hol municipális szerkezetet találunk, egy erős, magában álló aristocraticus testület sem hiányzik, mely annak árnyéka alatt fejlődve, végre minden jótéteményeit monopolisálta. Ezen, hogy úgy mondjam, tetteleges aristocratiának hatalma s befolyása nagyobb, felsőbbbsége sértőbb, kiváltságai szembetűnőbbek, mint azok, melyeket maga a törvény ad, — s habár nem a törvényhozótól függ ezen aristocratiákat megsemmisíteni, — mert mennyivel kisebb a kör, annyival inkább ki fog tűnni mindig az egyesek felsőbbbsége, — legalább mindig kötelessége lesz a törvényhozásnak, gondoskodni arról, hogy azon felsőbbbség, melyet a sors, vagy nagyobb műveltség egyeseknek adott, a többiek elnyomására ne használtassék, azaz, hogy miután a törvényhozás az egyes törvényhatóságban az aristocratia támadását s létezését nem akadályozhatja, legalább ezen testületeknek ne adjon, vagy legalább felelősség s felsőbb felügyelés mellett adjon oly jogokat, mikkel visszaélhetnének.

Az adó kulcsának meghatározása s a közmunkávali rendelkezés által azon rész, melyben az egyes polgár a közterhekhez járul, nálunk nem a törvényhozás, hanem az egyes megyék gyűlései által határoztatik meg. A megyéknek e hatásköre, kétségen kívül a nemesnek, ki sem adóban, sem közmunkákban részt nem vesz, szabadságát nem szoríthatja meg; de az egyes megye statutarius jogának mily hatása van az összes nemesség egyéni szabadságára nézve?

Nem szükség hosszasan bizonyítgatni, miként az egyes megyéknek minden felsőbb felügyelés nélkül engedett szabályalkotási jog minden jól rendezett közállomány fogalmával ellenlétben áll, s hogy a III. R. 2-ik czime, mely szerint megyéink e jogot követelik, ellentétben áll alkotmányunk azon alaptörvényével, mely szerint a törvény magyarázata csak a felség s az ország rendei által történhetik. Ha a megyék statutumaik által mindenről rendelkezhetnek miről a törvény nyilván nem rendelkezett, ennek magyarázata őket illeti. S a statutarius jog a kormány egyik legfontosabb kötelessége teljesítését lehetetlenné

teszi, nem hagyván neki törvényes eszközöket, mik által az egyes törvényhatóságot, midőn az a törvénnyel ellenkező statutumot hoz, korlátaiba visszaszoríthassa; veszélyezteti azon jog magát a megyei szerkezetet, melyet a középponti kormánynyal összeütközésbe hoz; veszélyezteti végre nemzetiségünket, melynek egyedüli garantiája csak a nemzet-, s nem egyes törvényhatóságok többségének szellemében fekszik, s melynek fentartását és ápolását egyes helyhatóságok buzgóságára bizni nem lehet.

Miután a szabályalkotási jog a szabadság védpaizsául tekintetik, mindez e jog pártolóra talán nem hatna. „Mutasson valaki nekünk institutiót, mely által valamely ország egyes polgárai annyi szabadságban részesülnének, mint megyei szerkezetünk által — így szólnak lelkesedve —; mutassatok országot, hol a törvényhatóságok, minden felsőbb helybenhagyás nélkül, statutumokat alkothatnak, melyeknek alkotásában ezeken egyenlő részt vesznek.“

Az elmélet fölséges; csak hogy én azon jogegyenlőséget, mely, állítólag, e haza minden nemesei között létezik, gyakorlatilag a legnagyobb hazugságnak tartom. Hosszu tapasztalás után mondhatom: hogy azon jogok, melyek alkotmányunk szerint, állítólag, minden nemest egyiránt illetnek, minden megyében csak néhány előbbkelő nemes egyének vagy családok által gyakoroltatnak.

Vonatkozzunk el azon millióktól, kik hazánkban kiváltságokkal nem bírván, megyéink körében semmi politicai jogokat nem élveznek; s vessük egész figyelmünket kizárólag azokra, kiket Verböczy a nemzet neve alatt ért: valjon így is azon egyenlőség, melyet törvényeink nemes és neincs között föltesznek, nem válik-e megyei szerkezetünk által gyakorlatilag lehetetlenné.

„Minden nemes egyenlő:“ ezt akarja a törvény, ezt tanuljuk iskoláinkban, ezt halljuk főkép tisztujítások előtt utcákon és piaczkon hirdetni. De ne tévelyegjünk az elméletek mezején, hanem vegyük practice a dolgot: ugyan, miben áll tehát ezen elhíresztelt egyenlőség? — Nem a társasági egyenlőségéről szólunk. Tudjuk, hogy mig vagyonra, személyes képességre, vagy tudományra nézve az emberek között különbségek lesznek: a társasági egyenlőség mindig az álmak közé fog tar-

tozni; de fordítsuk figyelmünket tisztán a politikai egyenlőségre s mit látunk?

„Minden nemes vagyonsbeli különbség nélkül szabadon választja biráit:“ ez az elmélet, s ha az elmélet mezején akarunk maradni, nem kissé örvendhetünk azon öntudatnak, miként hazánk több választókkal bir, mint Franciaország. De tekintsük a dolgok valódi állását, s látni fogjuk, hogy miután nálunk a választási jog a megye főhelyén a választók egész összessége által egyszerre gyakoroltatik, ez elméletben oly szépen hangzó szókötést a következő szerényebben hangzóra kell leszállítanunk: „minden nemes, mennyiben elég vagyonos, hogy sokszor a legnagyobb mezei munka idején, egy hetet a megye főhelyén tölthessen, szabad választási joggal bir; a többiek pedig, ha más valakinek költségein behozattak, szavazatukat a többet igérőnek eladhatják.“

„A megyei határozatok alkotásában minden nemes egészen hasonló részt vehet; s így a megye utasításadási jogánál fogva még a törvényhozásra is egyenes befolyást gyakorol.“ Ismét szép elmélet, de melyet a practicus élet szinte annyiban módosított, hogy e joggal, azokon kívül, kik a megye főhelyén laknak, még azok is élhetnek, kik az előbb említett módon behozattak, s egyszersmind elég szerencsések oly véleményekkel birni, melyeknek lezugasát az ellenfél főnökei szükségesnek nem tartják.

„Minden nemesnek egyenlő hivatalképessége,“ — egy részről, megengedem, annyira terjed, hogy ittott egyes hivatalok olyanok által töltenek be, kik nemességökön kívül más képességet felmutatni nem tudnának, s például, szolgabiráknak választattak, a nélkül, hogy valaha törvénytudománnyal foglalkoztak volna; de más részről nem mutatja-e a tapasztalás, hogy a nemesnek törvényadta egyenlő hivatalképessége mellett kevés megyét találhatunk, hol minden hivatal nem néhány előkelőbb család s azok által monopolisáltatnék, kik velök sógorság stb. által összekötvék.

Kik megyei szerkezetünket iskolai compendiumokból, vagy mendemondából ismerik, azok elmondhatják, miként általa

az, ki minden jogaival akar élni, az alkotmány-
nak folytonosan cselekvő tényezője lehet. Kik azon-
ban e szerkezetnek működését tapasztalásból ismerik, meg
fogják vallani, hogy a megyei élet többnyire nem egyéb néhány
előkelőbb családok Olygarchiájánál, mely a nemesi jogegyenlő-
ség színe alatt gyakoroltatik.

S ha ez így van, pedig nem hiszem, hogy az előadottak va-
lósága csak egy ellenmondásra találna, mi más ezen, néhány tet-
tes ur által kényes kedve szerint szabadon gyakorlott statuta-
rius jog, mint minden polgári szabadságnak megrontása.

Minden polgári szabadság első kelléke, hogy a polgár a
törvényen kívül, senkinek parancsolata alatt ne álljon; s ki szá-
molhat erre oly hazában, hol 52 megyei majoritás naponként új
meg új statutumokat alkothat. — Ritka statutum van, melynek
alkotásában csak egy megye valóságos többsége részt venne. Ez
legalább az én meggyőződésem; de ha ez iránt csalódnám is, mit
nem hiszek: az egyes megye statutuma nem kötelez-e minden a
megyében tartózkodót, s így — mert, hála az égnek, municipa-
lis szerkezetünk a megyék közötti közlekedést még nem szün-
tette meg — az ország minden lakóit? nem kötelezhet-e min-
denkit, büntetési fenyték mellett, mert hisz minden statutum
büntetési sanctiót foglalhat magában? — S most gondoljuk ma-
gunknak, hogy az egyes megyék statutarius jogukkal ezentul
nagyobb kiterjedésben fognak élni, — újabb tapasztalásaink után
erre reménységünk lehet, — mi lenne ekkor egyéni szabadság
szempontjából helyzetünk? — Számtalan tárgy van, mely iránt
törvényeink nem rendelkeztek, s mely iránt tehát az egyes me-
gye statutumot, s pedig büntetési sanctióval erősített statutumot
hozhat. Egyik megye a közbátorság tekintetéből, például, statu-
tumot hoz, hogy, kik a megyében utlevél nélkül járnak, mint kó-
borlók letartóztassanak; szomszédja az útlevelek rendszerét
csak a marhára terjeszti ki, s büntetést szab mindenkire, ki va-
lamely vásáron marhát ugynevezett bizonyáglevél nélkül vesz;
harmadik megyében, hol a politicus ingerültség nagy fokra há-
gott, statutum által bizonyos, magában ártatlan jelek hordása
tiltatik, — s így tovább, minden megye más és más statutumo-
kat hoz. Hová leend ily viszonyok között, a megyék szabályal-
kotási szabadsága mellett, a polgár egyéni szabadsága? Az ese-
tek, melyeket föltevék, olyanok, mikre példákat idézhetek. A

megye statutarius jogának világos törvényen kívül egyéb határa nincs; tapasztalásból tudjuk, hogy a megyék ebbeli jogukat csak ugyan ily kiterjedésben értik, s jelen törvényeink hiánya s azon akadályok mellett, mikkel minden czélszerű törvény hozása találkozik országgyűléseinken: valószínű-e, hogy megyéink e jogokkal czentul még nagyobb kiterjedésben fognak élni, mint eddig; s hová lesz, kérdem még egyszer, akkor az egyéni szabadság? —

A magyar nemes — mert hisz-csak ő az, kit e hazában szabadnak nevezhetünk — főszabadságát abban találja, hogy cselekvéseiben csak a törvény s pedig oly törvény által korlátoztathatik, melynek alkotásában része volt. Ha a megyék statutarius jogát jelen kiterjedésében fen akarjuk tartani, a nemesi szabadság ezen legbecsesebb része elveszett. A nemesnek cselekvéseit törvényen kívül minden statutum s így oly valami korlátozza, minek alkotásában — más megyében élvén — semmi része nem volt. Ötvenkét független, mondhatnók, souverain megyét birunk; mert hisz a souverain-nek neve nem helytelenül alkalmaztatik oly testületre, mely ily tág körben korlátlan törvényhozási joggal bir; de egyéni függetlenséget ne keressünk; hogy az ötvenkét törvényhatóság mindenhatóvá váljék, fölkelle áldozni minden nemesnek egyéni szabadságát.

Ha a statutarius jognak ezen következményeit tekintjük, részemről, alig foghatom meg, miként találkozhatik valaki, ki azt ily kiterjedésben fentartani akarhatná, főkép miután a legújabb kor eseményei által figyelmessé tettünk azon veszélyekre is, mikkel az ugynevezett municipalis jogok nemzetiségünket fenyegetik. Nemzetiségünk, hála a lelkesedésnek, melylyel ez ügy felkaroltatott, s a kitűrésnek, melylyel az védelmeztetett, erősebben áll, mint annakelőtte; de ne ámitsuk magunkat, mint ha az már biztosítva volna. Valódi magyarnak csak a törvényhozást nevezhetjük. Törvényhatóságaink egy részénél a magyar elem még a jelen pillanatban is kisebbségben van, midőn nem nemes honfitársaink minden befolyásból kizáratnak; s ki nem látja, hogy az ingerültség mellett, mely nyelvünk ellen e hon nem magyar lakói között mesterségesen növeltetik, a statutarius jog nemzetiség elleni törekvések eszközeül használtathatik; ki nem emlékszik azokra, mik szinte municipális jogok ürü-

gye alatt Horvátországban már eddig történtek, sőt Magyarország közepette is egyes törvényhatóságokban megkísérettettek.

De hagyjunk fel most a kérdés ezen oldalával. — A főlebb mondottakból át fogja látni mindenki, hogy az egyes polgárok egyéni szabadsága, hacsak a megyék statutarius hatóságát tekintjük is, biztosítottnak nem mondható. Még sokkal világosabbá válik ez, ha figyelmünket törvénykezési rendszerünkre s a birói hivatal organisatiójára fordítjuk.

A szabadság legfőbb biztosítóka a birói hatóság czélszerű elrendezésében fekszik. Kéressünk alkotmányunknak bármily biztosítékot, ha a birói hatóság hibásan rendeztetett el, szabadság létezni nem fog. Engedjenek választást oly ország között, mely a legszabadabb alkotmányval bír, de hol a birói hivatal függetlenségéről gondoskodva nincs, s oly ország között, hol political tekintetben absolutismus, de egyszersmind esküdtszékék léteznek, az egyes polgár, ki függetlenség után vágyódik, s érdekeit jól fogta fel, ez utolsót fogja választani hazául. Már e tekintetben legyen kimondva egyszerűn, de őszintén, Török- s Oroszországot kivéve, nem ismerek Európában országot, hol a birói hatóság ennyire czéliránytalanul lenne elrendezve, mint nálunk. Határtalan lassóság s hallatlan elhamarkodás, a bírónak attól, ki által választatott vagy kineveztetett, függése, függetlensége a törvények irányában; egy részről a birói szokás vak követése, úgyhogy ellenében világos törvényekre is hasztalan hivatkozunk; a másiktól, minden birói szokás hiánya, úgyhogy ugyanazon egy tárgyban nemcsak különböző, hanem ugyanazon bíróság is egészen különbözőleg itél. Az egyes bíróságok hatásköre iránti összeütközések s a t. szóval, alig létezik, alig képzelhető oly hiány, melyet törvénykezésünk körében elő ne mutathatnánk.

E hiányoknak egy része egyenesen nem megyei szerkezetünkől veszi eredetét. Felsőbb törvényszékeink a kormány kinevezésétől függő s kénye szerint elmozditható bírákból állanak, minélfogva szinte nem elégithetik ki kívánatainkat. E törvényszékek annyi s oly különböző teendőkkel terheltetnek, hogy tölök az igazság-kiszolgáltatásbani gyorsaságot várni szinte nem lehet; felsőbb törvényszék — cour de cassation — mely forma tekintetében a birói eljárásba egyenlőséget hozna, nem létezik; a visszaélések, melyek birói parancsolatokkal történnek s bírásokunk jelen állapotában kikerülhetetlenek, minden rendes

birói eljárást ugyiszolván lehetlenné tesznek; szóval: törvénykezési rendszerünk hiányainak kútfeje kétségen kívül felsőbb törvényszékeink hibás elrendezésében fekszik. Azonban, ha egész bíraskodási rendszerünket figyelemmel tekintjük, látni fogjuk egyszersmind, miként épen legfőbb bajaink megyei szerkezetünk következményei.

Törvénykezési rendszerünk egyik legfőbb hibája, hogy a bíraskodási s közigazgatási tárgyak egymástól elkülönözve nincsenek. Ez összezavarásnak — melyet az udvari Cancellariától a szolgabirói hivatalig országunk minden hatóságainál találunk, egyik főoka megyei szerkezetünkben fekszik. Miután alkotmányunk egyedüli garantiája megyéinkben kerestetik, természetes, hogy közéletünk minden ágai a megyéhez vezetettek viszsza; s ugyanazon testületek bizatnak meg egyszersmind bíraskodással is, melyek követet választva s utasítást adva, törvényhozásunkba oly nagy befolyással bírnak, melyektől az egész közigazgatás függ. Ily viszonyok között a birói hivatal czélszerű elrendezése lehetetlen.

Ha nem szólok is azon esetekről, melyekben maga a megyei közgyűlés bizatik meg birói teendőkkel, s az egyes polgár szabadsága s gyakran egész vagyona oly gyülekezetektől függ, melyeknek határozatai iránt senki nem felelős, s melyektől ki magát általom sértve érzene, kárpótlást nem követelhet, ha nem szólok is ezen esetekről, hol a legfontosabb jogi kérdések, mint például, az egyes nemesnek büntetőperbe fogása, vagy a karhatalom elrendezése, határozatlan szánu, sokszor egészen tudatlan, s többnyire politikai viták által szenvedélyre gerjesztett tömegek által döntetnek el: valjon maga az, hogy a vármegye rendes birái egyszersmind közigazgatási tárgyakkal bizatnak meg, s többnyire politicus pártok vezetői is, nem hat-e szükségkép károsan az igazság kiszolgáltatására?

Oly országban, melynek jogi viszonyaiban annyi zavar létezik, s hol a közigazgatásra nézve biztós normákat alig találunk, s e szerint a biró és tisztviselő egyéni képességétől legtöbb függ: nehéz egyénetet találni, kik akár birói, akár közigazgatási hivatalokra teljesen kiképezve leunének; annál kevésbbé olyanokat, kik mind a két nemű hivatalra egyiránt képesek. Nekünk pedig olyanok kelleneek. A legjobb biró, ki közigazgatási tárgyokban nem jártas; a legjobb tisztviselő, ki egyszersmind ala-

pos jogismeretekkel nem bír: nem képesek csak a szolgabirói hivatalt is kellőleg betölteni. Mily közigazgatást, főkép mily birói eljárást várhatunk ily viszonyokban? Miután a közigazgatás czélszerű vezetése többeknek fekszik érdekében, s az ennek körében elkövetett hibák szembetűnőbbek: nem valószínű-e, hogy a törvénykezési érdekek a közigazgatásiaknak, mind a tisztviselők választásánál, mind ezeknek hivataloskodása alatt, mindig alája fognak rendeltetni? s tegyük fel, hogy mindez nem történik, hogy hazánkban néhány ezer egyént találhatunk, ki közigazgatási s birói hivatalra egyiránt képes, s ki egyszermind a jelen csekély jutalom mellett megyei hivatal elfogadására kész; tegyük fel, hogy a közigazgatási tárgyak sokasága soha birói kötelességek elhanyagolására ürügyül használtatni nem fog; ha minden megyei tisztviselőnk hivatalának betöltésére képes; ha mindenik egyiránt buzgó: hány marad, kinél hivatala minden ágainak betöltése a lehetetlenségek közé tartozik? Ki ezen kétkednék, olvassa Zsoldos jeles könyvét a szolgabirói hivatalról, vagy nézzen körül valamely nagyobb járásban. —

Még károsabbnak mutatkozik azonban ez állapot, ha figyelembe vesszük, miként a birák időszaki választása csak a birákra bizott közigazgatási hivatalok miatt válik szükségessé; s nem fogja tagadni senki, miként a birói függetlenség tökéletes megsemmisítésére időszaki választásoknál sikeresebb módot alig találhatnánk.

A birói hivataloknak választás általi betöltése, hazánkban a népszerű eszmék közé tartozik. „A magyar nemes önmaga választja biráit“ — ez a közönséges szójárás —, s talán nincs egy sem szabadságaink között, melyre többször történnének hivatkozások. Ha meggondoljuk, hogy felsőbb törvényszékeink, melyektől minden ügynek végképeni eldöntése függ, nem választás által töltenek be; ha a módot tekintjük, miszerint a nemesség e jogában részesül, s látjuk, miként az majdnem minden megyében egyes járások, sőt néha a megye főhelyén lakó nemesség által monopolisáltatik, ez oly nagyra tartott kiváltság becsét talán devalválhatjuk. Részemről a vádlottnak engedett recusatio jogát sokkal fontosabbnak tartom. Egyes, nagy befolyással bíró egyéneket kivéve, a nemes az által, hogy biráit választja, keveset nyer; annyival nagyobbak a károk, melyek e rendszerből az igazság kiszolgáltatására háromolnak.

Felsőbb törvényszékeink nem birják a közbizalmat. Egyik szomorú oldala az jelen állapotainknak, melyet sajnálhatunk, de melyet ha az utolsó idő eseményeire visszagondolunk, tagadnunk nem lehet. Mi ennek oka? egyes, a felsőbb törvényszékek által hozott ítéletek? Kérdésen kívül ezen ítéletek adtak alkalmat, hogy a bizodalmatlanság, nyilván, még törvényhozásunk körében is kimondassék. A bizodalmatlanságnak főoka azonban felsőbb bíránk állásában kerestetett. Az aránytalanul csekély fizetés, az, hogy a hivatalok sokszor a politica mezején tett érdemek díjaul látszanak adatva, végre a függés, melyben az őket kinevező s szabadon elmozdítható kormány ellenében állnak: ezek a bizodalmatlanságnak valódi okai; — s nem hasonló-e a megyei bírák helyzete is? Ha fizetésöket tekintjük, lehetne-e az aránylag csekélyebb? a bírói hivatal nem a politica mezején tett érdemek díjának tekintetik-e itt is; s valjon szólhatunk-e függetlenségéről, hol a bíró három évről három évre azoknak választása alá kerül, kik között részrehajlatlan igazságot szolgáltatni kötelessége?

Valamint az emberek alávalósága, úgy az erény erősebb minden polgári institutiónál; s valamint a törvénykezés legczélszerűbb elrendezése mellett is találhatunk kötelességöket felejtő bírákat; úgy azon czélszerűtlen mód, miszerint bírói hivatalainkat betöltjük, nem akadályoztatja, hogy megyei bíránk között oly személyiségeket ne találjunk, kikre méltó büszkeséggel tekinthetünk; de ezen, az institutió daczára létező kivételek bizonyítanak-e valamit az institutió mellett? elfelejtethetik-e velünk azon sokkal számosabb eseteket, hol mind ennek épen ellenkezőjét tapasztaljuk.

Ne keressen szavaimban senki czélszásokat; a bajok, melyekről szólok, annyira közönségesek, hogy minden, a bírói eljárás ellen emelt panasz 52 megyéink közül igen sokra illik; de valjon választási rendszerünk nem odavezetett-e, hogy sok helyen szolgabírói sőt alispáni hivatalokra egészen tudatlan, sőt oly egyének választattak, kik még törvényes korukat sem érték el, s kik, midőn törvény szerint a legkisebb kötelezvényt érvényesen alá nem irhatták volna, mások élete és vagyona fölött bíráskodtak! — Menjünk egy tisztujításra, vagy emlékezzünk vissza azokra, melyekben részt vevünk: ugyan, ki tud esetet, hogy valaki jogtudományi készütsége, vagy csupán a miatt, mivel igazságszeretete ismertetik, választatott volna alispánnak?

A korteskedésnél felhozatik, hogy A. vagy B. catholicus vagy a magyar valláshoz tartozó, hogy szabadelvű, vagy az adó ellen szavazó, hogy ölelgeti vagy megveti a kisebb nemes embert, hogy mivel hivatalát már három évig becsületesen viselé, érdemes újra megválasztatni, vagy ideje, hogy azt másnak engedje által. Ha valaki ezeken kívül még jogtudománynyal bír, s tiszta jelleméről ismeretes, annyival jobb; azok, kiknek a megyében igazságos pereik vannak, örülni fognak ezen is, választását azonban bizonyára ép oly kevésbé fogja ez utolsó tulajdonainak köszönhetni, mint azt, hogy e hivatalokra a főispán által kijelöltetett. Tisztujításaink nagy tacticai műtételek, melyeknél egyrészt a főispán, másíkról a megye többsége azon iparkodik, hogy a megyének tisztikarába minél több saját politicai pártjához tartozó egyént hozzon be. Ily választásoktól a birói hivatalok ezélszerü betöltését nem várhatjuk.

És tegyük fel, hogy a választás véletlenül szerencsésen történt, s a megyének egyes, oly birákat szerzett, kik fontos hivatalukat tudják és akarják is teljesíteni. Minő az ily birák állása? Ha a választott biró, például az alispán, egyszersmind a megyének egyik leggazdagabb birtokosa, kitől a választóknak legnagyobb része függ, személyes függetlenségét senki nem fogja kérdésbe vonni; valamint választása, ugy az idő, melyre hivatalát megtartja, csak tőle függ; de ha megválasztatását másoknak köszöni, ha tudja, hogy hivatalát a három évi határidőn túl mások kegyelme nélkül egy nappal nem tarthatja meg tovább, valjon nevezhetjük-e őt függetlennek? Igen, ő az maradhat, ő római erénnyel igazságot szolgáltatathat párthivei ellen is; de akkor legyünk meggyőződve, hogy három rövid év leforgása után az erényes férfiú, legtöbb esetben, ismét a magános élet csendes körébe vonulhat.

Ha megyei törvényszékeink rendezését tekintjük, látjuk, hogy egy jó s független birói testület alkotásáról gondoskodva itt sincs. Néhány megyében, hol még a régi szokás divatozik, az alispán kénye s kedve szerint alakítja a törvényszéket; a táblabirák hosszú sorából azokat híván össze, kiket bizonyos esetben jónak lát; más megyében a törvényszéki birák évről évre választatnak, természet szerint mindig nagyrészt egy vagy más politikai párt soraiból. Recusatio joga nem létez-

vén, a perlekedő mindkét esetben sokszor nyílt ellenségei által ítéltetik.

Sokan talán tuzással fognak vádolni. De ha nem állanak, miket itt megyei ítélőszékeinkről mondék, honnan van tehát, hogy noha felsőbb törvényszékeink iránt nem viseltünk tulságos bizalommal, a pörök főlebbvitele mindazáltal oly népszerűvé vált, hogy a főlebbvitel lehetlensége sok megyében az esküdtszékek ellen is okul használtatott? miként történik, hogy az annyira törvénytelen s minden rendezett eljárást lehetlenné tevő birói parancsolatok mindenki által szükségeseknek tartatnak?

De ha igaz, hogy a birák jelen módóni választása megyei rendszerünk lényegéhez tartozik; ha polgári szabadság a birói hatóság független elrendezése nélkül nem képzelhető: joggal elmondhatjuk, miként megyei rendszerünk a valódi polgári szabadsággal sem fér össze.

S ezek szerint megmutatám e fejezetben:

Miszerint jelen megyerendszerünk mellett a törvényhozás, mely csak egy osztály érdekeit s azokat sem kellő arányban képviseli, s képviselői kezeit utasításokkal bilincseli le, nem lehet a nemzeti haladás vezetője. Továbbá:

Hol a közigazgatásban nincs semmi egység s felelősség. rendet nem kereshetünk.

Hol az egyes törvényhatóságok szabályalkotási jog czime alatt majdnem törvényhozási hatalmat gyakorolnak, s a birói eljárás akként rendeztetett el, mint hazánkban, valódi személyes szabadság nem létezhetik.

Hogy pedig rend, szabadság s célirányosan rendezett törvényhozás nélkül haladni nem lehet: talán a jelen állapotok legtulzóbb magasztalója sem fogja tagadni.

III. FEJEZET.

A megyerendszer, mint alkotmányos biztosíték.

Sokan vannak, kik megyerendszerünk elsorolt hibáit többé nem tagadják; honnan van tehát, hogy még ezek közül is többen mint e rendszer buzgó védelmezői lépnek fel, s annak lényeges megváltozásába beleegyezni nem akarnak? — Ez egészen ab-

normis állás oka abban fekszik, mert megyerendszerünk nemcsak közigazgatási forma, hanem egyszerűs mind alkotmányunk egyik legfőbb, sőt mint sokan hiszik, jelen helyzetünkben egyedüli biztosítéka, s mert jobb közigazgatási rendszerért alkotmányunkat főbb biztosítékaitól megfosztani nem akarjuk. S valóban magam is úgy vagyok meggyőződve: hogy ki jelen megyei szerkezetünkről lemond, mielőtt alkotmányunknak más biztosítékai szereztettek, egyenesen alkotmányosságunkat veszélyezteti, s így kifejlődhetésünk egyik leghatalmasabb eszköztől fosztja meg hazánkat.

Ha a kérdés úgy állittatik fel: le kell-e mondani, vagy kell-e csak tetemesen változtatni megyei szerkezetünkön, mielőtt alkotmányunknak más biztosítékot szereztünk? a felelet kétséges nem lehet. Erre nézve egyetértünk. A kérdés csak az: vajon kell-e megyei szerkezetünkhez ragaszkodni még az esetben is, ha alkotmányunknak más biztosítékokat találhatunk? Vannak sokan, kik e kérdésre igennel felelnek, s pedig azért, mivel a megyei szerkezetet nemcsak iránylag, de magában véve is az alkotmányi biztosítékok legerősbikének tartják. Vizsgáljuk, mennyiben helyes e nézet.

Megyei szerkezetünk négy oknál fogva tartatik alkotmányunk biztosítékának.

1-ör. Mert függetlenségünket csak nemzetiségünk fentartása biztosítja, s nemzetiségünk fentartására a megyerendszer-nél jobb eszköz nem képzelhető.

2-ör Mert a megyei rendszer az önkormányzás (selfgovernment) elvére alapítva, a szabadságban sokakat részesít, s így az alkotmánynak sok s buzgó védelmezőket szerz.

3-ör Mert (hogya B. P. Híradó szavaival éljek) a megye, mint politikai vitatkozások színhelye, a közvélemény kifejlődésére és hatályos nyilatkozására alkalmat nyújt; sok emberben a közdolgok iránt figyelmet gerjeszt, s így nemcsak hivatalnokot, szónokot, bírót, s országférfiakat képez, hanem a nemzet nagy részében azon politikai bátorságot ébreszti, mely nélkül egy nemzet sem tudta még alkotmányosságát megőrizni. Végre

4-er. Mert a megye, mint a törvények s kormányi rendelkezések végrehajtója, a kormánynak minden alkotmány elleni törekvéseit semlegessége által sokkal hatályosabban korlátozhatja, mint a felelősség elvének bármily ünnepélyes kimondása.

Nézzük egyenként.

A. Nemzetiségünk.

Nemzetiségünk fentartásánál nem ismerék magasabb érdeket. — Nemzetünk egykor szebb napokat élt; határaink meszszebbre terjedtek; zászlóinkat a győzelem lobogtatá; s magyaroknak lenni, dicsőségnek tartatott. Mint egy nagy család ivadéka, e múlt kor dicsőségéből reánk csak egy név maradt; de ezt fenn kell tartanunk, ha ezt fentartottuk, talán még reánk is szebb jövő vár. Egy nap — mint egy szónokunk mondá — nemzeteket ismét nagygyá tehet: az elveszett nemzetiséget semmi vissza nem adja többé. De ha megyei szerkezetünket, ha főképen az egyes törvényhatóságokban politikai jogokkal élnek, figyelemmel tekintjük: nem látjuk-e, hogy megyeink ily tág hatásköre nemesak nem biztosítja, sőt a legnagyobb veszélyvel fenyegeti éppen nemzetiségünket. Hazánk oly különböző népfajai mellett, hol általában magyaroknak csak törvényhozásunkat nevezhetjük, nemzetiségünk annyival biztosabban áll, mennyivel nagyobb s általánosabb azon befolyás, melyet törvényhozásunk az ország minden egyes részeire gyakorol; s megyei szerkezetünk, mivel éppen e törvényhozásnak az egyes megyére való befolyását gyengíti, sőt néha megsemmisíti, nemzetiségünk fentartására csak veszedelmes lehet.

Mondani fogja erre talán valaki, hogy a tapasztalás ellenkezőt bizonyít, miután magyarságunk csak a megyei élet által őriztetett meg. Én e részben a multa nézve is másképen vélekedem, s úgy vagyok meggyőződve, hogy eldiákosodott megyeink politicus élete egy fél század előtt sokkal gyengébb vala, hogysem általok nemzetiségünk fentartathatott volna; ha a nép (nem a Verböczyanus, de a valóságos népet értem) nem ragaszkodik hívebben nemzetiségéhez, nálunk nemeseknél, kik a József által előidézett ellenhatás után, ősi nyelvéket nagyrésztben parasztjainktól tanultuk. De ha a fentebbi állítást a multa nézve meg-

engedném is: mit bizonyít az jelen egészen megváltozott helyzetünkben?

Nemzetiségünk jelenleg erősebb alapokon áll, mint egykor, de tagadhatatlan az is, hogy magyar létünket a jelen pillanatban más, apáink által nem ismert veszélyek is fenyegetik. Egykor nemzetiségünket csak a kormánytól féltettük, jelenleg a felsőbbség, melyet a magyar elem magának törvényhozás útján kivitt, ellenhatást idézett elő hazánk idegen ajku lakosai között, s ezt én sokkal veszélyesebbnek tartom. Panszláv mozgalmakról hallunk, a német-egység eszméje hangoztatik Magyarország közepette; az illyrismus felütötte zászlóját; szóval: minden néptöredék, mely hazánkban századokon keresztül nyugodtan élvezte a magyar polgári állomány védelmét, független nemzetiségről, vagy más rokon, de nem magyar fajokkali egysületről ábrándozik. — Ha hazánkat más alkotmányos országok módjára látnám kormányozva, én mind e mozgalmakat veszélyeseknek nem tartanám. Nyelvünk, mely a törvényhozás nyelve, mely maholnap a nevelés nyelve leend, s a miveltebb osztályok között napról napra inkább elterjed, ily viszonyok között ki fogná víni győzelmét; de a dolgok állása egészen más, ha figyelmünket megyei szerkezetünkre fordítjuk.

Az egyes megyék sokkal több függetlenséggel birnak, hogysen eszünkbe jutván, miként sok megyének többsége már most sem magyar, nemzetiségünket már most veszélyeztetve nem hihetnők. Vagy nem látjuk-e szemeink előtt, mik Horvátországban az illirpárt által naponkint nemzetiségünk ellen elkövettetnek, s szinte az ugynevezett municipális jogok ürügye alatt védelmeztetnek; nem kell-e félnünk, hogy azon párt, mely hazánkban a magyar nemzetiség ellen működik, valamint már a vallással tevé, ugy a megyei szerkezetet arra használandja, hogy vele szláv törekvéseket segítsen elő, s pedig annyival inkább, mivel megyéinknek egy nagy részében a befolyással bíró nemesség sem magyar. — Fel fogunk sohajtani, fel fogunk talán szólalni a kormány ellen, mely e vétkes törekvéseknek kelőleg ellene nem szegült; de mi, kik szüntelen megyei autonómiáról, szüntelen selfgovernmentről s arról szólunk, hogy a törvényhatóságok beléletebe senkinek avatkozni nem szabad, mit fogunk tehetni e veszély elhárítására, mely önelveink következetes alkalmazásából eredend?

Nem tartozom azok közé, kik nemzetiségünk fentartása iránt szerfölött féltékenyek; oly nemzetiség, mely Európa közepette csak úgy tarthatja fel magát, ha kínai fallal körülvéve, minden idegen érintkezéstől megőriztetik, az enyészet magvát már magában hordja, s miből minden életerő ennyire kiveszett, törvényhozási dajkálás által fel nem tartathatik. De hogyha nemzetiségünket csakugyan veszély fenyegetné, senki sem tagadhatja, hogy a legnagyobb veszély törvényhatóságink függetlenségében fekszik, főleg, ha meggondoljuk, miként e veszély minden lépéssel, melyet a haladás ösvényén előbbre teszünk, még nagyobbá válik. Ha a megyei autonomiáról hirdetett ferde nézeteink nem változnak, a befolyás, melyet nem-nemes honfitársainknak a megyében engedünk, nemzetiségünket sírba döntheti.

Még hibásabb azok nézete, kik alkotmányunk biztosságát abban keresik, mert szerintök a megyei szerkezet, az önkormányt elvére alapítva, a szabadságban igen sokakat részesít, s így az alkotmánynak sok buzgó védelmezőt szerez.

B. A megyei szerkezet, mint oly institutió, mely az alkotmány elvezetésében sokakat részesít.

„A közdolgok nyilvános kezelése, mely a megyében a nép szemei előtt s tudtával történik, a politikai jogok iránt érdeket, és pedig meg nem szünő érdeket keletkeztet nem csupán keveseknél, hanem azoknál is, kik befolyási kiváltsággal nem bírnak, minek ismét az a következése, hogy azon alkotmánynak, melynek mindenki, ki jogaival élni akar, nem csupán egyszer-más-szori, hanem folytonos cselekvő tényezője lehet, honunkban anynyi védőjére találhatni.“

Ezen szavakban adá elő a B. P. Híradó ebbeli nézetét.

Nem tartoztam ugyan soha azok közé, kik az emberi nem magasabb ösztöneit tagadva, minden cselekvés indokát öbösségben keresik, sőt meg vagyok győződve, hogy azon közállomány, mely polgárainál magasabb erényekre nem számolhat, elveszti fenállhatása legfőbb biztosítékát; azonban valamint rendkívüli esetekben csak a polgárok önmegtagadása tarthatja fel sokszor a köztársaságot: úgy erősen hiszem, miként azon alkotmány áll legbiztosabb alapokon, mely mellett honszeretetet s magányérde-

kek legritkábban hozatnak ellentétbe, s hol azon institutiók, melyek az alkotmány biztosítékát teszik, egyszersmind minden egyesnek érdekeit is előmozditják. Ha mindazok, mik e részben előadatnak, állanának, megyei szerkezetünknel erősebb institutió csakugyan nem volna a világon; de legyen szabad kijelenteni bámulásomat azoknak bátorsága fölött, kik megyerendszerünk védelmére ily okokkal élnek. Bátorság, mondom, mert e tulajdonnak csakugyan nem kis mértéke szükséges arra, hogy valaki Magyarország közepette, hol megyei szerkezetünket mindenki ismeri, azt merje állítani, miként megyéinkben minden, ki jogaival élni akar, az alkotmány cselekvő tényezője lehet; hogy mivel a megyeház tereme nem-nemes kezek által suroltatik, vagy az udvart — hol egy idő óta gyűléseink némely helyen tartatni szoktak — nem-nemesek rendezik el; a közdolgok kezelése a nép szemei előtt történik; hogy végre, mivel a tettes karok és rendek sokszor a nép előfogatain hozatnak a tanácskozás helyére, s határozataik végrehajtása a nép költségein s munkáival történik, s így a megye tanácskozásai csakugyan érdeket gerjesztenek azokban is, kik befolyhatási kiváltsággal nem birnak, — ezen érdek a megyei szerkezetet a nép között is kedvessé teszi.

Bizonyítsák be nekem önök, hogy létező megyei szerkezetünk által „a közdolgok kezelése csakugyan a nép tudtával s szemei előtt történik“; mutassák meg, hogy benne csakugyan mindazok, kiket arra műveltségök képesekké tesz, ha jogaikkal élni akarnak, az alkotmány cselekvő tényezőivé válhatnak; adják elő azon tényeket, melyekből lássam, mikép a nemzeti vagyons értelmesség a megyében nemcsak központosulnak, de eldöntő befolyással birnak, melyekből meggyőződjem, hogy ezen institutió csakugyan azoknak is érdekében fekszik, kik befolyási kiváltsággal nem birnak, s meg fogok hajlani ezen institutió előtt, nem mivel benne régi szerkezetünket, de mivel egy oly újat látunk, mely legfőbb kívánatainkat kielégíti. Ha megyéink ilyenekké váluak, nálam buzgóbb magasztalójok s védőjök nem leend; míg ez történni nem fog, a legelmésőbb szójátékok sem fognak sokszor előadott nézeteim helytelenségéről meggyőzni. Míg a megyei szerkezet nem más, mint egy pár százezer kiváltságosak előjogainak sumázata: addig én azt a nép érdekében működő institutióknak

tartani nem fogom ; hanem tartani fogom a legaristocraticusabb intézetnek, mely valaha a világon létezett, habár annyira fajulnának is megyei tanácskozásaink, hogy bennök fütykössel fölfegyverzett tömegeken kívül más nem jelennek meg, habár az aristocratia minden hibáihoz a legtulzottabb democratia minden kinövései járulnának is e szerkezetben.

Nincs institutió, mely a nép érdekeit annyiszor sértené, s ép azért, bár mit mondjanak egyes, bizonyos megyékben nagyobb befolyással bíró táblabírák, nincs oly népszerűtlen dolog egész alkotmányunkban, mint épen megyei szerkezetünk, s már ez elég ok arra, hogy benne alkotmányunk egyedüli biztosítékát keresni nem tanácsos.

A magyar nemzet rendkívüli költői képességgel bír. A nép ezt dalai s regéi, a nemesség azon mód által bizonyítja, miszerint politikai dolgokról szól. Nem ismerek semmit a világon, mire több költői talentum kívántatnék, mint arra, hogy valaki hazánkban jó politikusnak tartassék. Már a forma, melyen közdolgainkról szólunk, egészen lyrai, s a legszárzabb nemzetgazdasági tárgyokról oly beszédeket hallék, melyeket csak görög dithyrambusokhoz hasonlíthatnék ; de mi ez azon költészethez képest, melyet találunk, ha figyelmünket magára e beszédek tartalmára fordítjuk. Népről szólunk, s e nagy szó alatt a nemesség értetik ; szabadságról beszélünk ; s e lelkesítő név szabadalmainkat jelenti. Felhordjuk régi dicsőségünket, melyről történetkönyveink hallgatnak ; alkotmányos szabadságról perorálunk, noha az alkotmányosság első kellékeit nélkülözzük ; szóval : alig hallunk politikai vitatkozásainkban egyetlen szót, mely nem képlegesen használtatnék ; s ki nem tudja, miként politicusaink egy része az alkotmányosságot csak abban keresi, hogy közdolgozokról nyilván, a közönség tapsa között szólhasson : az alig fogja méltányolhatni azon politikusok érdemét, kiknek legfőbb mestersége a jelen állapot tökéletes ignorálásában áll.

E mód, melyet politikai vitatkozásainkban követünk, a fogalmak oly összezavarásához vezetett, minőre sehol e világon példát nem találunk, s ha a megyei szerkezet körüli előítéletek hosszú során végig tekintünk, látjuk, miként azok nagyrészt e kutföből veszik eredetöket. — A megye municipiumnak nevezetik ; s im egyszerre a municipalis szerkezet minden tökélyei

megyéinknek tulajdonittatnak; mondatik, hogy oly institúció, mely mellett a nép közdolgainak elintézésénél részt vesz, s mert ez m o n d a t o t t, nem tagadja senki, miként ez institúció fenállásának legerősebb biztosítékát magában hordja; nem hasonlít-e legalább műveletlensége által nemességünk egyrésze a nép leg-aljasabb osztályaihoz, -- nem védelmeztetnek-e a nemesség kiváltságai ugyanazon szókötésekkel, melyekkel Franciaországban a nép jogai védelmeztettek, - nem állt-e a hajdani P. Hirlapban százszor, hogy megyéink a selfgovernment eszméjét valósitják? S im, habár a dolog valódi állását tekintve, egészen ellenkezőt találunk, miután alkotmányosságunk fő hasznát abban keressük, hogy közdolgainkról szólhatunk, miért ne tartsuk azon institútiót a legtokéletesebbnak, melyről legszebben lehet beszélni?

Ne ámítsuk magunkat ily ábrándokkal, melyek valódi statusférfiuhoz nem illenek. Ha megszokott szókötésünktől szabadulva, a dolgokat valódi neveiken fogjuk nevezni, meglátjuk, miként megyei szerkezetünk a nép érdekeit számos esetekben sérti, s talán átfogja látni mindenki: hogy alkotmányunk egyedüli biztosítását oly institúcióban keresni, mely a nemzet tizenkilenc huszada előtt annyira népszerűtlen, legalább is nem ildomos.

C. A megyei szerkezet a közvélemény kifejtésére s hatályos nyilatkozatára alkalmat nyújt.

Mondatik, hogy megyei szerkezetünk a közvélemény kifejtésére alkalmat nyújt; hogy politikai bátorságot ébreszt; hogy szónokokat, bírákat, s országférfiakat képez; sőt mondatik, miként épen a megyei szerkezetnek e tulajdonai azok, melyek által alkotmányunknak minden más kigondolható formáknál erősebb biztosítékot nyújt; — de ha ismét szavak helyett a dolgok valódi állására fordítjuk figyelmünket, mit találunk? Igen, a megyei vitatkozások közvéleményt fejtenek ki, de egy nagy közvélemény helyett, mint minőt a szabadsajtó idézhetne elő, e közvélemény 52-felé ágazik; s valjon ez hasznos-e a hazának? Ki ezen kételkedik, menjen végig e hazán, s nézze a közvélemény állását ötvenkét törvényhatóságainkban. Egy kormánypártot s ellenzéket fog találni mindenikben, mindenütt oly férfia-

kat, kik pečovicsoknak, s olyakat, kik szabadelvűeknek neveztetnek; pártjoleket s pártküzdelmet s pártgyűlölséget láthat mindenütt; de ha kérli: e pártok, melyekkel egy név alatt minden megyében találkozott, mily elvek körül egyesülnek? — a felelet csak arról győzendü meg: hogy közvéleményről jelen helyzetünkben még szólni sem lehet. A megyék többségénél e pártok tisztán megyei kérdések körül csoportoznak; a tisztujítás, az országútnak mily vonalon való vezetése, a főorvos választása, vagy kinevezése, vagy talán a hajduk számának szaporitása, — ez az, mi a pártok létezésének közönségesen alkalmául s egyszersmind vitatkozásaik főtárgyául szolgál; ki e kérdésekben így vagy máskép szavaz, az pečovics vagy szabadelvű; az országos kérdések csak mellékesek, melyekre nézve a párt majd így, majd máskép nyilatkozik, mint azt a megye pillanatnyi érdeke kívánja. Innen van, hogy megyéket találunk, melyekben a szabadelvű párt évek óta többségben van, s a paraszttelken lakó nemesek a törvényalkotása után hat év mulva sem adóztak; innen, hogy sok helyen a pečovicsság legnagyobb fokának a mult országgyűlés előtt az tartatott, ha valaki a hadi adót csak szóba hozza; innen az, hogy mind a kormánypárt, mind az ellenzék, minden fontosabb kérdésre nézve majdnem annyi véleménynyel áll elő, a hány megyét találunk e hazában; — s valjon ez állapot, melyet tisztán megyei szerkezetünk idézett elő, nem bizonyítja-e, hogy e rendszer a közvélemény kifejlődését nemesak elő nem segíti, sőt akadályoztatja, mindazon nagy szónokok s országférfiak daczára, kiknek nevelésére a megyei szerkezet, némelyek véleménye szerint, oly czélszerű iskola?

Nagy szónokok s országférfiak! boldog isten! de hát hol vannak azok; miért nem hallatják szavaikat; miért nem lépnek föl, hogy e sülyedő hazát országférfiás belátásukkal jelen nyomorult állapotából megmenthessék? — Nem szólok egyes kivételekről, a francia constituant példája megmutatta, hogy szónoki s országférfiui tehetségek ott is léteznek, hol azoknak nevelésére semmi sem történt; s kétségen kívül vannak nagy szónokai hazánknek is, s ha reá alkalom volna, talán lennének nagy statusférfiak; de ki helyzetünket ismeri s kit hiúság el nem kábit, meg fogja vallani, hogy megycrendszerünk mind a valóságos szónoklat kifejlődésének, mind főkép a dolgok országférfiás felfogásának csak akadályokat gördit elébe.

Sokbeszédűség még nem szónoki tehetség; e kétségen kívüli tétel Magyarországon, úgy látszik, még nem ismertetik el, s innen van, hogy mivel nincs nemzet, mely közdolgai iránt ily sokbeszédűséget fejtene ki, s mivel e nemzeti kórság előidézésében megyei szerkezetünknek nagy része volt, e szerkezet a szónoklat kifejtésére czélszerű eszköznek tartatik. Ha idegen jön, elvezetjük országgyűlési vagy megyei tanácskozásainkba, s mert az idegen anyyiakat látva, kik egyegy gyűlésben hosszú beszédekkel lépnek fel, bámulását fejezi ki, s udvariasságból néha azt mondja: hogy a tartott beszéd — ámbár belőle szót sem értett — reá nagy hatással volt: mi jámborságunkban elhitetjük magunkkal, hogy széles e világon a magyarnál jobb politikai szónoklat nem található; de legyünk meggyőződve, ha az ily idegen értené a beszédeket, melyek alatt jelenvolt, ítélete másképen hangzanék, s talán megvallaná, hogy több hamis pathos s elhibázott költői képeket, annyira csekély testet oly roppant szóruhában, minőt political beszédeinkben naponként bámulhatunk, még a lehetőségek közé sem számított. — A mexikóiak, mielőtt országuk a spanyolok által elfoglaltatott, betűírás helyett a hierogliphék egy nemével éltek, melyekkel a történeteket, ugyszólván, lefesték, — ehhez hasonló szónoklatunk; a tömeg érzékeire talán inkább hat; de meg fogja vallani mindenki, hogy gondolatok kifejezésére egy egész képcsarnok vajmi szegény eszköz; s hogy mindazon nagyszerű dagály, s azon — hogy úgy mondjam, lehetetlen — szökötések szövege, melyekből egyes híres megyei szónokok beszédei állnak, a parlamenti szónoklat nevét nem érdemlik.

Semmi, mit eddig irtam, talán annyira rossz néven vétetni nem fog, mint ezen állítás. Megyerendszerünk mellett a törvényhatóságok mindenikében legalább is három négy ember van, ki magát nagy országférfiúnak, s legalább kétszer annyi, ki magát híres szónoknak tartja, s ezek mind szinte személyes sértést fognak szavaimban látni: azonban, tisztelet becsület, de igazság is! a beszédek, melyekben a magyar grammatika s syntaxis haláláig kizoztatott, még fülemben hangzanak, a legmagasztaltabb vezérczikkék, melyekben egy eszme helyett száz képpel tartatánk jól, még emlékemben maradtak; én legfőlebb is azt mondhatom neheztelőim vigasztalására, hogy teljes meggyőződésem szerint, political szónoklatunk hibáinak oka nem bennök,

hanem rendszerünkben fekszik. Megyéinkben a szónok szavait többnyire műveletlen tömegekhez irányozza; hogy általok megértessék, vagy roájok legalább hasson, mindennapiasságokhoz, vagy szépen hangzó s épen érthetlenségök által hatályos phrasisokhoz folyamodik, s ez nem azon iskola, mely valóban parlamenti szónokokat nevelhet.

Arra, hogy megyei szerkezetünk országférfiak nevelésére alkalmas intézetnek nem nevezhető, elég bizonyosságot nyújt azon tapasztalás, hogy alkotmányos országot nem tudok, hol oly kevesen lennének, kik e nevet érdemlik, s ki ennél még többet kíván, nézze rendszerünket s meg fog győződni, hogy azon institutió, mely által minden tárgyat nem országos, hanem megyei szempontból szoktattatunk tekinteni, s mely az utasítási rendszer által minden political jellem kifejlődését lehetetlenné teszi, valódi országférfiakat nem nevelhet.

Ha megyerendszerünk azon tulajdonait, melyek által állítólag alkotmányunk biztosítékává válik, figyelemmel tekintjük, az eddig mondottakból is láthatjuk, hogy azon biztosság, melyet bennök keresünk, inkább látszó, mint valóságos; egy van, miről ezt nem mondhatjuk.

D. A megyék semlegességi joga.

(Vis inertiae.)

A magyar megye, mind azért, mivel a tisztviselők, kik hazánkban a végrehajtással megbizatnak, általa választatnak; mind azért, mert felsőbb parancsolatok ellen fölírhatván, azoknak végrehajtását felfüggesztheti: a végrehajtó hatalomnak nagy részét gyakorolja, és a kornánynak, ha az törvényes hatáskörét átlépné, oly akadályokat gördíthet elébe, melyek által az magát inkább korlátozva érezheti, mint ha a legszorosabb felelősségnek vettetnék alá; ez az, mi a megyék hires vis inertiae-jének neveztetik. Kétséget nem szenved, hogy megyéink ezen hatalma számos visszaélésekre ad alkalmat; hogy jelesen: a felirási jog, mely alkotmányunk szelleme szerint a megyéket csak törvénytelen rendeletek felfüggesztésére illeti, sokszor egészen törvényes rendeletek végrehajtását is akadályoztatja; hogy a megyei tisztviselők, kik bizonyos tekintetben a végrehajtó hatalom eszközei, magokat tőle egészen függetleneknek

gondolják ; hogy végre, megyéink, minden felelősségtől szabadaknak tartatva, ott sem szoríthatnak kárpótlásra, hol jogkörükön túlhágtak. Hogy azonban megyei szerkezetünk ezen része a kormánynak csakugyan akadályokat gördít elébe, s hogy nem felelős kormányunk mellett ily akadályok szükségesek, azt senki nem fogja tagadni.

A megyék, vis inertiae-jöknél fogva, joggal nevezetnek tehát alkotmányunk biztosítékainak ; a kérdés csak az :

1-ör Valjon e biztosság csakugyan oly nagy-e, minőnek közönségesen gondoljuk ?

2-or Épen ezen része megyei szerkezetünknek, melyben alkotmányunk biztosítékát keressük, nem von-e maga után oly következményeket, melyek alkotmányunkat más oldalról ismét veszélyeztetik.

Mi a biztosság fokát illeti, melyet megyei szerkezetünk alkotmányunknak ad, úgy látszik, mi magyarok ismét egy kis csalódásban élünk.

„A magyarnak helyzete más alkotmányos nemzetek helyzetével össze nem hasonlítható ; összeköttetésünk miatt nekünk más erősebb biztosítékok kellenek ;“ — ezt s ilyeneket hallunk naponként ; miből világos : hogy megyei szerkezetünk a felelősség s minden más alkotmányos biztosítékoknál erősebbnek tartatik. De nem csudálatos-e ez ? Nézzük sérelmeinket, s ha a roppant, évről évre növekedő sorozatot végig olvastuk : valjon kell-e még más hivatalosabb bizonyítványa azon állításnak, hogy megyei szerkezetünk alkotmányunknak csak gyenge biztosítékát képezi ? Sehol nem tudunk alkotmányos nemzetet előmutatni, melynek a kormány elleni sérelmei valaha ily számra növekedtek volna ; ennek szükséges következménye, hogy vagy meg kell vallanunk, miként sérelmeinknek alkotmányos alapja nincs s azok a sérelmek nevét nem érdemlik ; vagy el kell ismernünk, hogy az alkotmány megyei szerkezetünkben csak gyenge, hatástalan biztosítékot bír ; — én harmadik lehetőséget nem látok. Talán bővebb okoskodás nem is volna szükséges ; azonban nem hallgathatom el, miként ha sérelmeink nem volnának, csak a dolgok természetét tekintve, már a priori is azon meggyőződésre kellene jutnunk, hogy megyéink erős alkotmányi biztosítékot nem nyújthatnak.

Megengedem, hogy a megyék felirási joga egyes sértések-

től megóvhatja alkotmányunkat, s hogy e jog a kormány törvénytelen lépéseit nehezíti, sokáig hátráltathatja; de vajlon elegendő-e ez alkotmányunk biztosítására?

Képzeljünk magunknak oly kormányt, mely a törvényességnek még színe után sem vágyódik, — mert hiszen ha ily kormányt lehetőnek nem tartunk, minek kellene alkotmányos garantiákról gondoskodnunk? — vajlon, ily kormány ellenében a felirási jog nyújthat-e biztosítékot? A felirási jog soha valószínűségű ellentállássá nem fajulhat; s mi történik, ha a kormány a felírás után is megmarad előbbeni szándékánál? Minden politikai bátorság, mindazon szónokok s országférfiak képessége, mindazon gyönyörű szókötegekben írott feliratok fognak-e segíteni a bajon? s mi mást idézhetnek elő, minthogy a kormány iránti keserűség még inkább növeltesék, s parancsolatainak hanyag teljesítése által még azon kevés jó is, mit talán más uton tehete, megsemmisíttessék? — Kérdelem még egyszer: egy ily kormány ellen (és csak ilyenek ellenében volna leginkább szükségünk alkotmányos garantiákra) fogjuk-e használni megyei rendszerünket? s ha e kérdésre másképp, mint tagadva, felelni alig lehet, nem kell-e megvallanunk, mikép meggyerendszerünk a garantiáknak a legjobbika, de csak akkor, midőn tulajdonképen garantiákra szükségünk nincs.

A tapasztalás ezenfölül még azt mutatta, hogy valamint az egyes megyék felirási jogukkal néha visszaélnék: úgy számos eset van, hogy azzal élni kötelességükhöz tartoznék, de hol ezt elmulasztják. Csak az 1823-ki esetekre hivatkozom. Soha világosabb törvénysértés kormány által nem követtetett el, s hány volt törvényhatóságaink közül, mely kötelessége szerint, e sértés ellenében semlegességi jogával élt? A megyéknek alig egy ötöde; s mégis nem a 23-ki eset-e az, mely a megyei szerkezet hasznának bebizonyítására legtöbbször említettik?

De ha megengedjük is, hogy hazánk minden törvényhatóságai kötelességökben hiven eljárnak, s valahányszor törvénytelen ség követtetik el, azt semlegességök által akadályoztatni fogják, meggyerendszerünk így legfőlebb a felől biztosíthat, hogy törvényeink positiv cselekvések által sértetni nem fognak. S alkotmányos nemzet létünkre ezzel nem elégedhetünk meg. Csak arra nézve van-e biztosításra szükségünk: hogy törvényeink

a hatalom positiv cselekvései által sértetni nem fognak? nem kell-e épen ugy biztosításról gondoskodni arra nézve is: hogy törvényeink pontosan végrehajtsanak? Erre nézve megyei szerkezetünk nem adhat semmi garantiákat? — Nem akarok egyes példákra hivatkozni — exempla sunt odiosa —, s nem akarom elkészeríteni a vitatkozást: de ugyan van-e olvasóim között csak egy — bármi keveset foglalkozik is közönségesen politicával —, kinek, midőn ezeket olvasá, nem jutottak esetek eszébe, — s pedig fájdalom! több esetek —, hol a legvilágosabb, szentesített törvény több évek leforgása után még végrehajtva nem volt? s valjon, mig ez tagadhatatlanul így van, mig senki nem állithatja, hogy megyerendszerünk ily esetek ismétlését lehetlenné teszi vagy csak nehezíti is: merjük-e állítani hogy alkotmányunknak biztosítékokra többé szüksége nincs; hogy megyei szerkezetünk törvényes szabadságunkat minden kormányi felelősségnél jobban megőrzi? — Mintha bizony az alkotmányt vétkes mulasztás által nem lehetne épen ugy, mint vétkes cselekvés által sérteni; vagy mintha a honpolgárnak, ki, törvényeit végrehajthatlanul látván, elkészeredik, vigasztalásul szolgálhatna, hogy e szomorú tünemények oka ép annyiszor fekszik az egyes törvényhatóságokban, mint a kormányban.

Látjuk mindezekből, hogy a biztosíték, melyet megyei szerkezetünkben találunk, elégtelen. Mégis, képzelhetünk-e magunknak institutiót, melynek fentartása annyi s oly nehéz áldozatokba kerülne, mint megyéink semlegességi joga? Valamint a szabadság kivívása: ugy fentartása is számos áldozatokba kerül; s kétségen kívül a felelősségnek, melyben más nemzetek alkotmányuk biztosítékát keresik, szinte megvannak árnyoldalai.

De hasonlitsuk össze azon bajokat, miket egy parlamenti kormány hazánkra hozhatna, jelen szerkezetünk hibáival.

Hol parlamenti kormány van, a közjó sokszor egyesek hiúságának s hivatalvágyának áldoztatik fel; ugyanaz történik megyei rendszerünk mellett is, azon különbséggel, hogy mit ott csak azon kevés egyesek tehetnek, kik a legfőbb hivatalok után vágyódnak, azt nálunk százan, sőt ezeren cselekszik.

Parlamenti kormány mellett a legfontosabb kérdések sokszor pártszempontokból tekintetnek; megyei szerkezetünk mellett nincs oly csekély kérdés, mely többnyire nem hasonló szempontból tekintetnek.

Parlamentari kormány mellett valahányszor a törvényhozótest körében megváltozott többség szerint a kormány személyezte változik, a közigazgatásban bizonytalanság támad; de mi itt rövid időszakokra szorítottatik, az megyei szerkezetünk mellett rendes állapot; miután a közigazgatásban alkalmazott elvek bizonytalansága s az ebből következő rendetlenség kikerülhetlenek, hol a közigazgatásba semmi egység nem hozatott be.

Szóval: mindazon bajok, melyek egy parlamenti kormány ellen felhozathatnak, léteznek megyei szerkezetünk mellett is, azon különbséggel, hogy mit ott ritkább esetekben találunk, az nálunk a rendes állapothoz tartozik.

S mindezekon kívül a legrosszabb közigazgatás, az igazság kiszolgáltatásának mindazon hiányai, melyeket tapasztalunk, nemzeti szétdaraboltságunk, nem szükséges következményei-e rendszerünknek, melyről joggal elmondhatjuk, hogy soha gyengébb biztosíték drágább áron nem vásároltatott még?

Ismérem azon ellenvetést, melylyel a megyerendszer baráti ez állítások ellen föllépendenek. A megyerendszerben sok visszaéléseket tapasztalunk, ezt megengedik; de mindez csak visszaélések, s nem a rendszer következményei; ha a megyerendszer e salakjaitól megtisztítatik, mind e panaszok, melyekkel törvényhatóságaink ellen föllépünk, önként megszűnnek. Hogy ily salakjától megtisztított mintamegye hazánkban még nem létezett, nem szenved kétséget. De ugyan, hát miért nem lépnek föl ez urak megyei ideáluk részletes leírásával? miért nem adják elő azon változásokat, melyeket szerkezetünkben szükségeseknek tartanak, s melyek által a megyék hiányai kijavíttatnak; azon akadályok, melyeket e szerkezet a haladási kérdések elébe gördít, elhárítatnak, s az egész még is a l k o t m á n y u n k b i z t o s i t é k a m a r a d? Szakítsák ketté egyszer a fátyolt, melylyel ideál-megyei szerkezetöket Sais szobraként eddig takarták.

Mielőtt ez történni fog, én csak a tapasztalást és saját együgyű felfogásomat követhetem; s azok nekem azt mondják: hogy mindazon rendetlenség, melyet hazánk közdolgaiban találunk, nem egyes visszaélések, hanem maga a rendszer szükséges következményei, s hogy míg alkotmányunk biztosítékát törvényhatóságink semlegességében keressük, azoknak megszűnését hasztalan fogjuk reményleni. S ha a megyék hatáskörének ezen része a rend érdekében megszoríttatnék; ha a kormány annyira

hatalommal ruháztatik fel, hogy a megyék semlegességök által törvénytelen, vagy legalább általok azoknak tartott parancsainak végrehajtását nem akadályoztathatják, mily garantiát nyújthatnak még alkotmányunknak? A kormány e hatalmával csak akkor élend, ha a megyék nem cselekvési hatalmokkal törvénytelen parancsok megakadályozására visszaélnének; — így szólunk a rendszer baráti. — Oh, logica! — ha alkotmányos garantiákról szólunk, oly kormányt teszünk fel, mely törvényen kívüli állásba tette magát; hisz ép ezért van szükségünk alkotmányos biztosítékokra; mégis oly hatalommal akarjuk a végrehajtó hatalmat felruházni, mely által a megyék ellenállásán mindig győzedelmeskedhessék, s mi azt hisszük, hogy azon, magát törvénykivüli állásba helyező kormány, mihelyt látja, hogy a megyék semlegességi jogaikkal csak a törvény értelmében éltek, hatalmával visszaélni nem fog! Meg kell vallani, a képzelő tehetségnek szép mértéke szükséges, hogy valaki ily állapotot feltegyen, s ezekre építse okoskodásait; s én alig hiszem, hogy azok közül, kik a megyei szerkezetet jelen alakjában a haladásra alkalmatlan eszköznek tartják, e nézetüket megfognák változtatni, ha ezen institutió az absolutismus érdekében módosíttatnék.

Ha az eddig mondottakra visszatekintünk, látjuk, miként egyes szerkezetünk jelen alakjában a haladást nemcsak nem segíti elő, sőt annak valóságos akadálya, s még alkotmányunkat sem biztosítja elegendőképen.

„Igen, mindez igaz lehet, míg megyei szerkezetünk jelen alakjában marad, — így szólnak talán elleneim —; de hisz azt mi sem akarjuk.“ Mi alkotmányi szerkezetünkbe nagy változásokat akarunk behozni, melyek megyerendszerünkre is tetemes befolyást gyakorlandanak, s csak ha ezen változások behozottak, fogjuk e szerkezet üdvös hatását kellőleg megítélhetni

Fordítsuk hát figyelmünket most azon indítványokra, melyek alkotmányunk hiányainak kijavítására újabb időben tétettek, s nézzük: mennyire férnek meg annyira magasztalt megyei szerkezetünkkel?

IV. FEJEZET.

Azon indítványokról, melyeknek elfogadásától sokan megyei szerkezetünk megjavítását várják.

Ha jelen helyzetünket tekintjük, három dolog vonja leginkább magára figyelmünket.

1-ör. A nemesi osztály adómentessége.

2-or. Az, hogy noha alkotmánynyal birunk, a nemességen kívül a nemzet egyéb osztályai minden politikai jogokból kizárattak.

3-or. Hogy közigazgatásunkban minden egység hiányzik, s a kormány nem bir eszközökkel, melyek által legtörvényesebb rendelkezéseinek végrehajtását biztosíthatná.

Minden bajaink kutforrása, együttvéve, e háromban, vagy azoknak egyikében keresetett, s innen lön, hogy e bajok mi-kénti megszüntetése iránt a vélemények leginkább háromfelé oszlanak.

Vannak, kik mindent a közös teherviselés elvének elfogadásától várnak.

Mások reményöket a népképvisélet behozásába helyezik.

E két indítvány ellenében, mely mindkettő az ellenzék soraiban tüzetett ki, a kormány bajaink orvoslására egy harmadikkal lép fel, mely abban áll, hogy a főispáni hivatal tekintélyének növelése által a kormány befolyása az egyes megyékben neveltessék.

Nézzük ez indítványokat sorban.

Vizsgáljuk: mennyiben tarthatni azokat, jelen megyei rendszerünk megtartása mellett, kivihetőknek?

Mennyiben várhatjuk tőlök jelen bajaink orvoslását? Végre

Mennyiben férnek össze megyei szerkezetünkkel, melyet ez indítvány pártolói állítólag fentartani kívánnak? —

A. A közös teherviselés.

Mindazon jogok s kiváltságok között, mik által a nép egyes osztályai magokat a többiek fölébe emelve képzelék, nincs mely a gondolkozót oly méltán bámulásra gerjeszthetné, mint nemességünk tehermentessége. — Hogy egyes országok nemes-

sége legfőbb előjogát pusztá czimekben vagy más megkülönböztető jelekben keresé, nevetségés lehet, de természetes; ki magában érzi, hogy saját érdemei által a tömeg fölébe emelkedni nem tud, miként ne örülne, ha tőle legalább egyes közönyös jelek által megkülönböztetett? — Hogy a nemesség más esetekben minden magasabb hivatalt magának követelt s a haza legkitünőbb polgárait — ha osztályához nem tartozának — a közdolgok kezeléséből kizárta: hogy a középkor alatt a fegyverviselést a nemesség kiváltságai közé számítá, s a haza védelmének szent kötelességét jogként követelve, a polgári élet veszélyeit s dicsőségét egyedül osztályának tartá fel; mindez igazságtalan, a közdolgokra nézve káros, de természetes; azonban honnan magyarázzuk, hogy a magyar nemesség kiváltságainak legfőbbikét abban keresé, hogy e hon terheiben részt venni nem tartozik?

Ajánljunk az egyes nemesnek egy pár garas vagy forintnyi ajándokot: megvetéssel vissza fogja vetni; mondjuk neki, hogy hosszab ideig más házában ingyen élösködött s a kegyelem kenyerét ette: talán párviadalra hí; de mit az egyes teemi pirul, mit, ha róla föltétetnék, a megbántások legnagyobbikának tartana: azt összes nemességünk egy századnál tovább nyugottan miveli, söt büszkének érzi magát, ugynevezett joga gyakorlatában. Igen, büszkének; más népek nemessége nagy tettekre hivatkozik; büszkesége abban áll, hogy érzi, miként a hazának közügyei részvéte nélkül nem folyhatnának csak egy nappal is tovább. Mire hivatkozhatunk mi? a nemesi czím, melyet viselünk, mi mást bizonyít, mint hogy családunk egy század óta a hazáért mit sem tett? Nem kell-e pirulnunk, ha eszünkbe jut, miként ha egy különös catastroph által a haza összes nemessége egyszerre elveszne, Magyarország épen azon 500,000 lakosától foszthatnék meg, mely fentartására legkevesebbet tesz; ha eszünkbe jut, miként ha fejedelmek között csakugyan lettek volna olyanok, kik Magyarország megrontását tüzték ki czélukul, erre jobb eszközt nem találhattak volna, mintha az összes nemzetet egyszerre nemességre emelik; mert a haza elveszett az nap, melyen minden polgárai neki ugy szolgálnak, mint jelenleg mi.

Az adó kérdése annyi idő óta képezi már politicus vitakozásaink egyik főtárgyát, hogy a károkról, melyek a nemesség ebbeli kiváltságából, mind nem kiváltságos osztályainkra,

mind az összes hazára s így reánk nemesekre is háramolnak, hosszasabban szólni fölösleges. Kiket okok által meggyőzni lehet — fájdalom, hogy ezeknek száma a tanácskozó tömegnek sok megyéinkben csak igen kis részét teszi — a nemesség ebbeli kiváltságának fentarthatlansága iránt régen tisztába jöttek magokkal. Egy pont van, melyre nézve a vitatkozásainkban eddig követett ösvényt hibásnak s melyre nézve a fogalmak kiigazítását még szükségesnek tartom.

A nemesség adómentessége valóságos jognak tartatott vagy legalább neveztetett. Történeti jogok sokszor igazságtalanok, — ez mondatott — ; de a jogoknak szentültartása minden állomány első kötelessége, s ezért midőn az a dómentesség ellen felszólalunk, a legnagyobb kimélettel kell nyilatkoznunk azok irányában, kik e jogot apáiktól örökölték. Hallottunk szebbnél szebb phrasisokat a nagylelküségről, melylyel a magyar nemesség e jogáról önkéntle fog mondani, ha tudniillik, várni tudunk, ha a nemességet lassanként az adóhoz szoktatjuk az által, hogy e kiváltságát fölötte hangosan támadjuk meg. Szóval: a nemesség tehermentessége egyéb birtokjogaival egy sorba helyeztetett, s ha valami volna az országban, mi nem a nemességé, ha az összes föld nem tartoznék birtokához, ha törvénykönyvünk nem volna úgy is a nemesi kiváltságok roppant jegyzőkönyve: nem bámulnám, ha, Peel példája szerint, ki a gabona törvények megszüntetésénél a földbirtokosok kármentesítéséről gondoskodik, nálunk is azt indítványozná valaki, hogy az adó felvállalása által károsítandó szegény nemességet más valami módon kármentesítsük.

A kérdésnek ily módoni felállítása, teljes meggyőződésem szerint, hibás; hibás nemesak azért, mivel a nemesség adómentessége semmi jogszerű alappal nem bírván, jognak nevét nem érdemli; de mert bizonyosak lehetünk, hogy kiket az ügynek igazsága a nemesség e kiváltságának fentarthatlanságáról meg nem győz, azokat ügyes hízkeléssel kötelességeik teljesítésére csábitani nem fogjuk.

A nemesség adómentessége annyi ideig neveztetett jognak, hogy midőn ezzel ellenkezőleg azt állítom, miként a nemesség ebbeli kiváltságának semmi jogszerű

alapja nincs, szavaim igazolására az adó kérdéséről jogi szempontból részletesebben kell szólnom.

A természetjog szempontjából vegyük-e fel a kérdést?

Ha nem élnénk azon országban, hol, miután már 1548-ik évben törvénytudó férfiak kiküldetése tartatott szükségesnek, hogy hazai törvényeinkben azokat, mik az igazsággal s isteni joggal ellentétben állnak, kijavítsák,*) s a nemesség adómentessége mai napig fenáll; ha nem tartoznánk azon nemzethez, melynek törvényei a nép tizenkilenez huszadát mindig a szegény nyomorult adózó pórnak nevezik, s minden lapon szomorú állapota fölött jajgatnak,**) s e szegény adózó nép sorsának könnyítésére még oly kevés történt, talán czélszerű volna, a kérdést ezen oldalról is tekinteni. Hazánkban, melynek összes használható földje 46,000,000 holdnál többre terjedvén, minden adó 13,000,000 holdnak birtokosaira vettetik,***) úgy látszik, annak tudása: miként a használható földnek azon negyede, mely nem-nemesek által bíratik, a közterheken kívül még kilenczeddel, tizeddel s körülbelül 30 holdonként 104 munkanappal terheltetik, annyira megnyugtatót mindenkit, hogy ezen minden külföldi előtt talán anomaliának látszó egyenlenség senki előtt fel nem tűnik, s midőn Sáros vármegye

*) *Videntur etiam per Regiam Majestatem eligendi aliquot viri juris periti, qui Jura Regni revideant, et siquid contra aequitatem jus quo divinum esse videbitur, in melius reforment.* Art. 21. 1548.

**) *Nam misera plebs in eam egestatem redacta est, ut ne dum aliquid magni praestare videatur, sed ne quotidianum quidem victum habeat: quo per milites direpto, fame mori cogitur, aut desertis sedibus sub Turcas, pars in Poloniam, aut eo, ubi tutius securiusque se habitare posse sperat, quotidie migrare.* Art. 2. 1567. §. 2.

Quod miseri coloni, qui plerisque in locis, ob summum frumenti et panis defectum, glandibus (quod sane miserandum est) vescuntur. Art. 11. 1559.

***) Az 1828-ki országos összeírás jobbágyi földekből talált mintegy 5,020,675 hold szántóföldet, 1,219,332 hold rétet, 209,507 hold szőlőt s 48,992 hold szilvást. Magán számításom szerint a magyarországi föld kiterjedése 54,725,009 magyar hold (1200 □ öles). Ebből használható 46,255,696. 16,825,013 hold szántóföld (nemesi 9,832,051); rét 4,498,507 hold (nemesi 2,570,100); legelő 7,733,393 (mintegy fele nemesi); 1,413,680 szőlő (1,062,663 nemesi); 15,218,395 hold erdő; nagy részint nemesi kezekben.

Fényes Magyarország stat. 3. cz. 23. lap.

1841-ben nem tűrhetvén az adózónép szerfölötti terheltetéseit, e szomorú állapot okainak megvizsgálására küldöttséget rendelt ki; e küldöttség munkálatában mindent fölfedezett: a rovatos összeírás hibásságát, azt, hogy sok egyén, sőt az adózók némely osztályai szerfölött keveset adóznak, hogy az adó behajtása iránt ezélszerű szabályok nélkülöztenek stb, stb; de az, hogy az egész teher csak az adózónép vállain fekszik, hogy az egész nemesség adómentességi kiváltsággal bír, elkerülte figyelmét.

Természetjog szempontjából úgy hiszem, a nemesség adómentességét talán nem fogja senki védelmezni, ha csak valaki a XIX-ik század közepén természetesnek nem találja azon állapotot, mely szerint egy 4285 □ mértföldre terjedő ország (enynyi Fényes szerint hazánk kiterjedése a végvidékek nélkül) szükségeinek fődözésére csak kiterjedésének alig egy negyedét, azaz 1000 □ mértföldnél nem sokkal nagyobb tért használhat. E fontebbi állítás pedig még oly józan sem volna, mint ha valaki azt állítaná, hogy a 11,532 □ mértföldre terjedő német szövetség mindennemű szükségei Poroszországnak 3348 □ mértföldre terjedő német tartományai által fődöztessenek; s hogy ez annyival sikeresebben történhessék, e 3348 □ mértföldnyi birtok, még az egész szövetség 35,000,000 nem nemes lakosainak majdnem egyedüli élelem kuforrásaul rendeltessék, sőt még nagyobb könnyítés okául kilenczed s tizednek is vettessék alá. Nem hiszem, hogy találkoznék Németországban valaki, a statustudományok híres restauratorát Hallert s Leot sem véve ki, ki ezen állapotot természetesnek tartaná. — Engedjék meg olvasóim ez összehasonlítást: Valamint az író, ha munkáját fordítva látja, sok előbb nem gyanított hibákra figyelmeztetik: úgy megszokott állapotainknak más népekre való alkalmazása talán nem egészen haszonnélküli.

Talán ezélszerű volna, ha most az egyházi jogra fordítanám figyelmemet? Adómentességünk védetik olyak által is, kik előtt e jog szükségkép nagy tekintetben áll; s ha már a vallás nálunk annyi politiai vitatkozások tárgyává tétetett, miért ne hivatkoznánk rá azon milliók érdekében, kiket a kereszténység hihetőkép nem azért hirdet isten előtt egyenlőknek, hogy e földön annyira egyenetlen terhek alatt görnyedjenek. Szívesen elfogadnám a vitát e téren is; jelenleg elég

megjegyezni, hogy szent könyveinkben csak azon adómentességí privilegiumot ismerem, mely Lévi fajának adatott, s hogy, miután ez is csak Palaestina jövedelmeinek egy tizedére terjesztetett ki, s a leviták azonkívül azon kötelességnek vettek alá, hogy tizedjövedelmökből az oltár szolgálatára szinte tizedet adózzanak, én e szent példából merített okoskodást mindaddig, míg a magyar nemesség birtoka az egész országnak majdnem három negyedéből egy tizedére nem szállítatik le, helyesnek tartani nem fogom, még azon esetben sem, ha bebizonyíthatnék, miként nemességünk egyenesen Lévi fajából származik, mi azoknak egy részére nézve, kik jelenleg nemesi kiváltsággal élnek, mindenesetre könnyebb volna, mint annak bebizonyítása, hogy őseik Árpáddal telepedtek le e hazában.

De hagyjuk ezt. A nemesség adómentessége történeti jognak neveztetik. — Erre fordítsuk figyelmünket.

Megmutatására annak, hogy a nemesség adómentessége történeti jog nevét megérdemli, egyet a kettő közül volna szükséges bebizonyítani.

Vagy először: hogy a magyar nemesség, a mennyire történeteink visszamennek, vagy legalább nemzeti teljes függetlenségünk korában e kiváltsággal élt.

Vagy másodszor: ki kellene jelelni a korszakot, melyben e jog eredetét vevé, s az okokat, melyek e rendkívüli kiváltság törvényes alapjául szolgáltak.

Lássuk. Mi először a nemesség adómentességi jogát illeti a régi időkben:

Ki törvénykönyvünket figyelemmel tekinti, szükségkép azon meggyőződésre jut, hogy bármennyi tetteleges változáson ment is át nemességünk azon időszak óta, midőn hazánk először rendes monarchiává alakult, mégis a törvénynek nyilván vallott szándoka mindig csak az vala, hogy a nemesség régi erős állapotában megmaradjon, melynek fentartása — az egész ország védelme a nemességre bízván — a törvények egyik főteendőjéhez tartozott. Már az 1222-ki ugynevezett aranybulla világosan kimondja azon szándékát, hogy a nemesség szent Istvántól nyert szabadságaiba helyheztessek vissza.*)

*) §. 2. Quoniam libertas tam nobilium regni nostri, quam etiam aliorum, instituta a S. Stephano rege fuerat in quam plurimis diminuta.

Ha, mint tudva van, András hires szabadság-levelének királyaink által történt megerősítése teszi nemesi kiváltságunk egyik talpkövét, s főkép nemadózási jogunk alapja is ebben kerestetik, talán elég volna bebizonyítani, hogy sem szent Istvántól Andrásig, sem pedig maga ezen inkább szabadságlevelünk, mint keresztessége által hiressé vált király által, sem magyaríztatott soha a nemesi kiváltság teljes adómentességre. Mi az elsőt illeti, elég volna maga a szent király s Kálmán törvényeire hivatkozni, honnan világosan kitűnnék, hogy a nemesség nemcsak személyesen katonáskodni, hanem birtoka szerint katonákat állítani is köteles volt;*) a másodikra nézve 1224-ből, azaz: a hires aranybullánál csak két évvel később, egy nemesi adománylevelet hozhatnánk fel, hol a nemesi kiváltság csak bizonyos, elég terhes föltételek alatt adatik;***) mi hogy nem Andrásnak különös szeszélyéből, hanem a nemesi kiváltság akkori általános felfogásából vette eredetét, világosan bizonyítja egy más, IV. Béla, Andrásnak fiától, ki apja szabadság levelét új aranybullával erősíté meg, reánk maradt adománylevelével,***)) melyben hasonló kötelesség mondatik ki. — De mi nem akarjuk könnyüvé tenni feladásunkat. A mondottak elégségesek annak bebizonyítására, hogy a szabadság, melyet a nemesség napjainkban élvez, nem az, mely neki András által adatott, s hogy e királyra, adómentességi kiváltságunkra nézve nem hivatkozhatunk.

De menjünk tovább. Önök az adómentességre nézve a magyar nemesség százados szabadságaira hivatkoznak. Nézzünk végig történetkönyveinken, hol van a kor, mely alatt honunk a nem adózók Eldoradója vala? — hol van a század, mikor e hazában nemesnek lenni nem jelente mást, mint honá-

§. 3. Concedimus tam eis, quam aliis hominibus regni nostri libertatem a sancto rege concessam.

Andreae II. Decretum 1222.

*) Colomani Decret. Lib. 1. cap. 40.

***) Quoties necessum fuerit in exercitu nostro 15 loricatedos et 100 pedites vernaculos expeditos habebunt. Donatio Andreae II. familiae Radus 1224 facta.

***)) Item in expeditione per nos facta, sub nostro vexillo, quatuor, qui habebunt terram octo aratorum sufficientem, unum mittere debebunt decenter armatum. Diploma Belae IV. a. 1243.

ért mit sem tenni; hadd lássuk, hadd bámuljunk isten legnagyobb csudáját, mely, mióta földünk áll, rajta történt! . . . az, hogy a zsidók a vörös tengeren száraz lábbal átmentek, a negyven évig égről hullott tápláló manna, s Jerikó falainak trombitaszóral történt leomlása, mind nem érdemlik bámulatunkat, ha bennünk egy népet mutathatunk a világnak, mely egész ezreden át fentartotta magát, ellenséges hatalmak közt a nélkül, hogy fentartásáért maga a legkisebbet tenne, csak úgy, tisztán isten kegyelméből, mint valóságos souverain néphez illik! Mutassák meg önök történetkönyveinkkel kezeikben, hogy nemességünk dicsőbb korszakaiban adómentes volt, s a zsidót nem fogja az ur választott népének többé senki nevezni, a választottak akkor mi vagyunk, történetünk egy ezer évi csuda, s mily nemzet mutathat elő ilyet?

De a tévedések elkerülése végett értsük meg egymást. Az adómentesség barátai talán be fogják bizonyítani, hogy a nemesség a rendes katonaság fizetésére, — vagy mivel az is nehéz volna, — a jelen mód szerint rendezett állandó katonaság fizetésére adózni nem szokott. Nekik talán sikerülni fog bizonyítani azt is, hogy mielőtt a pestbudai híd iránti törvény alkottatott, a magyar nemes ember lánczhidakon az átmenetért egy fillért sem fizetett, vasutakra pedig épen nem adózott. Mindez igen szép s hasznos lehet magában véve, azonban általam czáfolatul ép oly kevésbé fog elfogadtatni, mintha valaki bebizonyítván, miként volt idő, melyben a magyar pipás ember nem pipázott, ebből azt akarná következtetni, hogy historicus jogánál fogva, ha jelenleg pipázni akar, magának sem pipát, sem dohányt venni nem kénytelen, s robotra csaholtathatja tüzét.

A kérdés nem az: viselte-e a magyar nemesség a közadónak minden egyes nemeit, melyeknek kivetése állodalunk jelen viszonyaiban szükségesnek tartatik? hanem az: viselte-e aránylag erejéhez az akkor létező közterheket? — S legyen eldődeink dicsőségére mondva, e kérdésre, ki történeteinket ismeri, máskép, mint igen el nem felelhet.

Ha az adó két nagy rovatának elsejére, a hadi adóra tekintünk, ki meri mondani, hogy a magyar nemesség a hon védelmére szükséges költségek s áldozatoktól valaha elvonta magát? Nem szólok az 1715. évet követő időszakról, hol védelmi

rendszerünk megváltozott, orról ezentul; de szólok a századokról, melyek ez évet megelőzték, történetünk legfényesebb, legnagyobb szerűbb korszakáról.

Magyarország védelmi rendszere az említett évig, nem, mint némelyek szívesen elhitetnék, az insurrectióra, — mely mindig rendkívüli körülményekre tartatott fel, — hanem egészen az ugynevezett Bänderialis rendszerre volt alapítva.

Hazánk egykori állandó katonasága a királyi, többnyire nem számos banderiumon kívül azon seregekből állott, melyek nagyobb birtokosok által birtokukhoz aránylag tulajdon költségeiken s zászlójuk alatt állitattak, s azokból, melyek a megye zászlója alatt minden oly kisebb birtokú nemesek költségein tartattak, kiknek birtoka elég kiterjedésű nem vala, hogy belőle külön zászlóaljat állithassanak. S valjon kinek költségein tartattak hát ezen Bänderiumok, melyeknek a középkor alatt hadi hírünket köszönhetjük?

Azon törvénytől fogva, mely által Nagy Lajos a kilenczedet megalapítá, s mely, tulajdon szavai szerint is,*) csak azért ada a nemességnek új jövedelmeket, hogy katonai kötelességeit annyival jobban teljesithesse, egész az 1687-ki törvényig, melynek 12. §-a**) a nemesség adózási kötelességét még világosan kimondja, hol van egy, melyből a haza védelmére szükséges költségekre nézve a nemesség adómentességét bebizonyítani lehetne? melyből nem épen az ellenkező következne?

Akár Zsigmond törvényét tekintsük, mely szerint a főurak s nemesek hadi tartozása egyenesen birtokuk nagyságához méretik,***) akár László király törvényét, melynek 3 szaka-

*) Ut per hoc honor noster regius augeatur, et ipsi regnicolae fidelius possint nobis famulari. 1351. 6.

**) Quod siquidem positivis Patriis ex legibus superinde sancitis in confesso esset: universos et singulos regni nobiles una et eadem prerogativa nobilitari gaudere; ac intuitu eiusdem, aut etiam honorum suorum in medium Comitatum, publicarum et communium etiam impositionum onera proportionaliter praestanda veluti commembres sufferre assolere. 1687. 12.

***) Quod tempore universalis exercitus, singuli Barones, Proceros et Nobiles possessionati, secundum quantitatem dominiorum ipsorum videlicet de singulis triginta tribus Jobbagyonibus unum, de centum

sza szerint, az egyházi főszemélyeknek hadi adója (mely mindig a főnemesekével egyiránt szedetett) jövedelmök nagyságához méretik; *) akár az igazságos Mátyás törvényeiben keressünk felvilágosítást, melyek által a Zsigmond korában divatozó hadi rendszer megújittatik, s szinte azon királyhoz illő igazságos elv mondatik ki, hogy midenkivel birtokához képest kell bánni adó tekintetében; **) akár azon szerencsétlen század tetszik inkább, mely alatt a magyar aristocratia korlátlan hatalmának aranykorát élte s előkészíté a bilincseket, melyekbe a török e szerencsétlen hazát verte, valjon, lehet-e csak Ulászló, vagy II. Lajos korára is hivatkozni, ha azt akarjuk bebizonyítani, hogy a magyar nemesség a hadi adótól ment vala? Pedig csak nem fogja tagadni senki, hogy a nemzeti függetlenség e végkorában, melyre csak könnytelt szemekkel tekinthetünk vissza, sem a főbb nemesség részéről a szemtelenség, sem a királyi hatalomnál gyengesség nem hiányzott arra, hogy a nemesi kiváltság a lehetőség végső határáig terjesztessék.

Mégis mit látunk? Ulászló alatt 1492- és 1500-ban a hadviselési kötelesség mind a banderiatuſs mind a külön banderiuſsmokkal nem bíró nemességre nézve megújittatik; ***) sőt II. Lajos

vero tres, ipsimet personaliter accedendo, ad quoslibet exercitus regni generales conducere teneantur. 1435. Art. 2.

*) Praelati ratione proventus antiquo more militaro teneantur. Et quorum proventus imminuti sunt, onus quoque eorum militiae minuat. 1454. Art. 3.

**) Item quod in exercituatione et levatione banderiorum, teneatur idem modus, qui fuit tempore quondam dicti domini Sigismundi regis.

Et qui in bonis destructi habentur, agatur cum eis juxta exigentiam bonorum suorum. 1471. Art. 7.

***) Az 1492. 19. a banderialis kötelességről szól.

Caeteri barones banderia non habentes iuxta honoris et facultatum ipsorum exigentiam exercituare debebunt. 1492. Art. 20

§. 1. Quod universi Regnicolae, tam ecclesiastici, quam seculares, qui in serie ipsius Decreti minoris inter Dominos Praelatos et Barones, caeterosque banderiatos ad exercituandum non fuere computati (qui de bonis et possessionibus eorum gentes pro regni defensione per se modo in frascripto conservare debebunt) universa eorum bona, possessionesque et iura possessionaria in medium nobilium non banderiatorum, consequenterque illorum Comitatum, in quibus huiusmodi bona et possessiones habentur, connumerare, computareque, et pecunias in medium eorundem ad exercitandum de illis dare teneantur.

alatt sem szabadítá fel magát a nemesség e kötelességétől, s 1518-tól a szerencsétlen 1526. évig szüntelen megújítva találjuk a törvényeket, melyek által részint a banderiatús főnemesek sergortartási kötelessége, s hogy a kisebb birtokú nemesek a megyei seregekre pénzben tartoztak adózni, megújítatnak.*)

Ha a nemesség adómentességének eredetét keressük, ne menjünk vissza nemzeti függetlenségünk korszakára, jelen kiváltságunkra ott nem fogunk példát találni; nem! II. Ulászló s Lajos büszke zászlósa minden féktelenségök mellett megvetéssel fordultak volna el az esztelentől, ki őket azon ügyefogyottak közé számítá vala, kiket Mátyás király egyedül mentett föl az adótól.**) Ez ugynevezett jog, sokkal később, azon korban vette eredetét, melyben, mivel a magyar törvényben írva áll, hogy a nemesség csak a hon védelmére köteleztetik, találkoztak, kik ebből kiokoskodák, hogy katonának állni csak a nemesre nézve nem kötelesség, midőn kardot csörtetve oldalunkon még vitéz nemzetnek képzelők magunkat, noha kezünk a jó vasat hordani gyenge lett, melyben midőn nemzetiségünket egy pár bérruháson láthattuk, s midőn a népnél, mely dolgozik, kik ezt nem tevék, magokat magasabb lényeknek gondolák; ki ezt tagadja, ki azon állítással lép föl, hogy jelen adómentességünk a magyar ne-

E cikkben, mint olvasóink láthatják, a hadi adó a nem banderiatús nemesekre nézve pénzben határoztatik meg.

*) *Duo probi et fideles de medio nobilium eligantur — — — qui strictissimo sub juramento universa bona et jura possessionaria tam Dominorum quam nobilium in Cottu adiacentia conscribant. Dominorum quidem ex eo, ut resciatur numerus jobbagyionum iuxta quem gentes conservare tenentur. — — — Nobilium vero, ut pecuniae alias ad conservationem stipendiariorum sive gentium exigi solitae iuxta verum et iustum computum atque numerum — — assignentur. Bach. 1518. Art. 1.*

Ut omnes viri ecclesiastici atque Barones et nobiles, qui ratione bonorum suorum 50 equites sive levis armaturae seu huszarones tenere non possunt, pecunias de bonis eorum in medium nobilium Cottuum, ubi eiusmodi bona adjacent, administrare teneantur.

1525. Art. 12. Kovach. Vest. Comitiorum.

Ugyan e törvény megújítatik 1526. 27-ik törvényezikk által.

**) *Quod nobiles unius sessionis domus allodiales nobilium ac familiarum earundem, qui expensis dominorum nutriuntur, villici quoque et nimirum pauperes non dicentur. 1478. Art. 4.*

messég által mindig élveztetett, szégyen-bélyeget süt egész történetünkre.

Ulászló és Lajos büszke zászlócai egyenlenség s gőgös felfuvalkodás által megrontották a hazát, de a bün, hogy érte áldozni semmit nem akartak, nem nyomja porukat, s ha az eldődöknek adva volna visszatérni e földre, hol egykor laktak, bármí szigorú ítéletet mondjon ellenök a történetíró, nincs közöttök egy is, ki a nemesség tehermentességi követeléseit hallva, gyalázatot nem kiáltana utódaira.

Világos mindezekből, hogy a magyar nemesség a mohácsi ütközetig a hadi terhekre nézve adómentességet nem élvezett; fordítsuk most szinte a hadi adó tekintetében figyelmünket azon időszakra, mely e gyászos csatát követé.

Azon időszak, mely a mohácsi vésznap után következett, szomorú vala a hazára nézve. A magyar nemesség önpéldáján tanulta meg — s vajha soha ne felejténé e tapasztalást! — hogy ki a törvény kötelekeit lerázva, féktelenségben keresi szabadságát, rabbilincsek között tanittatik azon engedelmségre, melyet, midőn a közjó érdekében kívántatott, mutatni nem akart. De sértené az igazságot, ki azért azt állitaná, hogy a mohácsi ütközet után bekövetkezett közzavar a nemesség által arra használattott, hogy egykori hadi kötelességeit lerázza. Már az 1528. 1. törvény fentartja s megújítja mind azon kötelességeket, melyek a nemesség vállain feküdtek, s ugyanazon sanctiót köti teljesítésökhez, mely alatt azok Zsigmond korában álltak. E törvénytől az előbb idézett 1687. 12. cikkelyig törvénykönyvünk a hadi adó s katonatartás fejében a nemesség által viselt adóztatásnak hosszú sorát foglalja magában oly szakadatlan lánczolatban, hogy alig foghatom meg, azok, kik nemesi jogaink bebizonyítására törvénykönyvünk ezen részére annyiszor hivatkoznak, miként nem vevék észre az ugyanott följegyzett kötelességeket is; melyek annyival súlyosbak valának, miután számos törvények azokat még szorosabban határozzák meg; vagy igen tetemes s csak a nemesi birtokra vetett subsidiumok által még nehezítik. *)

*) Cum et caeteri status juvare communem defensionem debeant: Domini Praepositi, Abbates et Capitulares ratione decimarum suarum, onera in priori constitutione Novisoliensi Art. 26. 1542. specificata, ferre debebunt. De bonis autem eorum posses

S valóban, ki a nemességnek a hazáért akkor tett áldozatait tekintve, az 1559. 17. tör. cikkben foglalt panaszt: miként a magyar nemesség a török elfoglalás által okozott szenvedéseinek kívül nem kisebb adóztatásokkal terhelhetik, mint ő felsége nyugalomban élő tartományai, — nem tarthatja igazságtalannak.

Egész adóztatási rendszerünk történetének leírása e munka körén kívül fekszik, s azért fölhalgyva további idézésekkel, a módottak után csak még azon meggyőződésemet fejezem ki, hogy miután 1715-ig hazánknak rondes védelme csak banderális seregeire bízott, s ezeknek fölállítására és tartására a zászlós urak s nemesség költségein történt, világos, miként a nemesség adómentességi kiváltsága, a hadi adóra nézve, 1715 előtt nem létezett, sőt hogy azon terhek, melyek jelenleg a hadi adó által pótoltnak, majdnem kizárólag a nemesség által viseltettek.

Áttérek most az adónak második nemére, a házi adóra. Miután e kérdés hosszú vita által már eléggé fölvilágosított, röviden csak azt jegyzem meg: hogy mind az 1486. 64- mind az 1649. 48-nak rendelése világos,* s hogy azon motiváció, me-

sionariis instar nobilium et pro continua defensione et pro expeditione generali equites ratione colonorum alant. 1513. Art. 13. lásd ehhez 1555. Art. 5.

Lucentrationis tempore gentium regestrum fiat, quod ad Comitatum mittatur, unde cognosci possit, an domini et nobiles respectu bonorum suorum sufficientem militem ministraverint. 1545. Art. 26.

Nobiles arces habentes, et in numerum baronum non adsciti, onera cum comitatu ferant. 1556. Art. 40.

Praeterea de gentibus iis, quae continuo pro communi defensione sunt intertenendae (azaz itt világosan az akkori időben létezett állandó katonaság) ut pro hoc anno iuxta modum in aliis conventibus institutum (azaz, részint a zászlós urak, részint a megye pénztárába fizető nemesség által) interteneantur, neque in hac re sit personarum exceptio, sed tam per dominos quam nobiles aequaliter observetur. 1567. Art. 20.

Continuos equites intertenere nolentes, ablacione bonorum puniantur. 1578. Art. 8.

Az 1595. 3. tör. cz. által a nemesség, birtokában talált minden porta után, 6 ft. fizetést vállal magára, büntetés alatt kikötvén, hogy ez adó a parasztoktól szedetni nem fog.

Hasonló rendelkezés tétetik az 1597. 2. t. cz. által stb., stb. nem akarom olvasóimat untatni több idézésekkel.

*) Quare praesenti decreto sancitum est: quod a modo omnes et singuli cujuscunque status et conditionis possessionati homines existant, et in

lyet az utóbbi törvény az érsekújvári nemesek adóztatására nézve felhoz: miként t. i. kinek a nemesi kiváltság tetszik, annak magát az ezzel járó közterhek alól kivonni nem szabad, napjainkban az egész magyar nemességre ép úgy illik, mint mikor e törvény hozatott Érsekújvár nemeseire.

A többször idézett 1687. 12. t. cz. hol a nemességnek általános adóztatási kötelessége megujtattik, e szavakban: *in medium Cottuum publicarum et communium quoque impositionum onera sufferre assolere*, a közös költségek alatt, melyeket az országos költségekről elváltást szinte a megyei házi adót érti, s így ez előbbi törvényeket megerősíti. Ugy is tudja mindenki, hogy azon korban, melyről szólok, a házi s hadi adó kezelése egymástól elváltatva nem volt, s mindazon adó, mely a nemesség által a megyei banderiumok fentartására, mindaz, mely a megye költségeinek fedezésére fizettetett, egy pénztárba folyt, mit már azon számos törvények is bizonyítanak, melyek által később a házi s hadi adónak külön kezelése parancsoltatik.

A magyar nemesség, mint a felhozottakból láthatni, a 18-ik század kezdetéig, mind az akkor létezett hadi adóra, mind a megyék közszükségére nézve hiven teljesíté tehát adózási kötelességét, s senki által ingyen élösködéssel nem vádoltathatik. A kérdés, mely most előttünk fekszik, az: vajjon az 1715. 8. t. cz. tett-e oly változásokat állományi szerkezetünkben, minőket sokan belőle következtetni akarnának? azaz: lehet-e e czikkre hivatkozva, nemességünk adómentességének jogszerűségét bebizonyítanunk?

Az 1715. év, alkotmányi kifejlődésünk tekintetében, kétségen kívül a legfontosabbak egyike. — A nemzet fáradt vala annyi háborgások után; a nemesség, görnyedve mindig sulyo-

quocunque Cottu constituantur, expensas per communitatem disponendas, de bonis et possessionibus suis, ad ratam portionem sive sortem eorundem in medium communitatis semper persolvere et persolvi facere debeant et teneantur. — 1486. 64

Idcirco decretum est: ut quandoquidem ipsis (az érsekújvári várban lakó nemeseknek) praerogativa nobilitaris placeret, onus quoque huius vel cuiusque Cottus subire, taxationique et jurisdictioni illius vel cuiuscunque Cottus subicere sese debeant et teneantur. 1649. 48.

sabbá vált banderialis köteletségének teljesítése alatt, változások után vágyódott; a kormány, miután tapasztalá, hogy a banderialis seregek nemcsak törökök ellen használtathatnak, nem báná, ha a nemességnek ebbeli tartozása más, pénzbeli váltsággal cseréltetik föl, habár első pillanatban nem pótolná is egész kiterjedésében a megszűnendő banderiumokat, és az 1715. 8. t. cz. törvénynyé lön.*)

Midőn a törökök részéről fenyegető veszély még egészen meg nem szűnt, a nemesség banderialis kötelessége még fentartatik e törvényczikk által; azonban teljesítése csak azon esetekre szoríttatván, ha a király azt szükségesnek tartaná. A fontos változás, mely által eddig egy kizárólag a nemesség által viselt teher a jobbágyok nyakába rovatott, már ekkor a rendes adó elfogadása által megtörtént, az egésznek kifejtését s rendszeresítését bizvást a jövőre leheté bizni. Már az 1723. 6. t. cz. a földbirtokosokat és nemeseket minden adótól örök időkre szabadoknak nyilvánítja, (miről még 1715-ben szó nem vala) a banderialis kötelesség külön megemlítése helyett, pedig már csak általánosan a katonáskodásról szól.**)

Az 1741. 8-ik t. cz. pedig az 1723. 6-ik törvényczikk által kimondott örök adómentesség körül chinai falat állított föl, mely szerint azt még a király s nemzet között történhető egyetértés esetében sem lehetne változtatni, mi által ildomos apáink, ugy látszik, önmagok megvallák, hogy e jog nem tartozik azok közé, melyeket veszély nélkül kérdés alá vonhatni.

Hogy a magyar nemesség azon befolyása által, melyet a törvényhozásban csak maga gyakorolt, a 18-ik században teljes adómentességet tudá kieszközleni magának, az az idézett törvények után nem szenved kétséget; valamint az sem csuda,

*) *Quandoquidem nobiles et omnes illi, quos sub nomenclatione hac cuiuscunque sint honoris, dignitatis et status personae in Hungaria lex complectitur, pro Regni defensione militare, adeoque personaliter insurgere, suaque respective banderia producere et praestare teneantur, id S. C. R. Majestas quoties necesse esse judicaverit ad conformitatem sancitarum superinde legum in posterum quoque desiderare et exigere poterit.* 1715. 8.

**) § 1. *Sacratissima quoque Majestas eosdem SS. et OO. tam dominos terrestres, quam et alios quosvis nobilitari praerogativa gaudentes ab omni contributione in perpetuum immunes conservandos decernit.*

§ 2. *Militare nihilominus pro regni defensione teneantur.* 1723. 6.

hogya kormány, mely a banderialis rendszer minden veszélyeit ismeré, örömmel látá, hogy e kötelesség rendes adóval váltatott föl, habár az ilyképen támadott teher nem azon vállakra tétetett is, melyeket az alkotmányunk szelleme szerint illetett. A kérdés csak az: valjone törvények ugy alkotattak-e, hogy azokra állandó jogköveteléseket alapítani lehetne? valjon a törvényhozó, midőn az idézett cikkekét alkotá, nem lépette tul természetes jogkörén, mely bármi tágas legyen, az anyagi és erkölcsi lehetőségek határán túl nem terjedhet? S e szempontból kiindulva, én az 1723. 6-ik tezikket olyannak tartom, melyet alkotni semmi törvényhozásnak nem állt szabadságában.

Ha valaki, bizonyosan én nem akarom a törvényhozás hatáskörét szűk korlátok közé szorítani; de azért mondhatja-e valaki, hogy a törvényhozónak jogában áll, megszüntetni bizonyos osztályokra nézve örök időkre minden tartozásokat? hogy jogában áll elvetni az összes erőnek felét, mely a nemzet fenállására megkivántatik, s mindezt pótlék nélkül csak, mert az egyes törvényhozók egyéni hasznát előmozdítja? törvényt alkotni, mely által a hon kifejlődése, sőt független fenállása lehetlenné válik? Kérdem, ki számíthatja ily törvények alkotását a törvényhozás hatásköréhez?

Magok a nem adózásnak barátai is érezték ezt némi tekintetben, s azért az említett törvények igazolására egy szép *juridicus fictió*cskát állítottak föl.

A *fictió* röviden ez:

Magyarországnak egész földje a koronáé, vagy a mennyiben általa adománylevelek utján egyes nemeseknek ajándékozott, ezeké. (Mint tudva van, a nem nemeseknek birhatási jog csak most mult országgyűlésen adatott.) Már most lássák kedves véreink, adózni kívánó uraimék így szólnak a kiváltság barátai — a nemesség nem hiában kapta adómentességét, hanem a mint tudják, az egész magyar föld az övék levén, egy részt kivágtak különösen e czélra *pro fundo contributionali*, s erre vetették egész tartozásukat. Az egészben nincs semmi rendkívüli, csak ugy kell fölvenni, mintha valaki több megyében jószágot bir, és egész adósságát egy jószágra tábláztatja be, vagy azt különös zálog gyanánt jelöli ki.

Noha ezen fictió az 1741. 8. azon szavaival: *ne onus quoquo modo fundo inhaereat*, úgy hiszem ellentétben áll: s e 1741. 8. czikk a nemadózóok decalogja egyik legszentebb törvényének tartatik, nekem az egész okoskodás ellen csak azon kifogásom van, hogy az egész nemcsak nevezhető költeménynek, hanem valósággal az is, és hogy az egész adó-alap kiszakasztása s átadásának története, első betűtől utolsóig, nagyszerű hazugság.

Talán bizony nem az?

Önök, nem adózó uraim! azt mondják, hogy az egész ugynevezett adóalap, vagy is az összes urbéri föld önök, vagy — nem bánom — az összes nemesség által a végett adatott 1715-ben a jobbágyoknak által — hogy belőle örök időig minden lehető adóztatást viseljenek.

Nem fogok önökkel e pillanatban arról vitatkozni, hogy ebbeli szerződésök kissé uzsorás vala, önök nem lágy sziv emberei, hanem ildomos férfiak, kik önhasznukat keresik, s ily nemü ellenvetéseket csak megvetéssel hallanának; de legyen szabad kérdezni: miként fogják bebizonyítani ez ugynevezett adóalaprak minden egyéb nemesi birtokból történt kivágását, kíváncsiak vagyunk az okiratot látni, melyben a szerződés följegyezve áll, hisz annyit író országunkban talán csak ily fontos egyezkedés egy részről e hon egész nemessége, a másiktól minden adózoói között nem történt a nélkül, hogy följegyeztetett volna: miként ez és ez napon megjelenve az N. N. káptalan előtt, egy részről mi nemesség ezer és ennyi □ mértföldnyi birtokunkat a „hon nemtelen lakóinak örökre bevallottuk; más részről mi nép ez örök bevallást háladatos szivvel elfogadva, magunkat minden, létező s valaha létezhető országos s házi stb. adónak alávetjük.“ Hol van kérdem még egyszer, a legfontosabb iromány? hadd lássuk, hadd bámuljuk tartalmát.

Miután a nemadózó urak még nincsenek oklevelek előmutatására ítélet által utasítva, hihetőkép nem fognak előállni a kívánt oklevéllel, s azért okoskodásaink által vagyunk tartalmát pótolni kénytelenek.

Annak bebizonyítására, hogy a magyar nemesség által 1715-ben az adó egy különös alap (fundus) kijelölése által megváltatott, a következő lehetőségek egyikét kell felvennünk:

Vagy A. e hon nem nemes lakói az említett 1715. év előtt

nem birtak semmi földbeli tulajdonnal, s csak midőn a nemesség adófundusát megállapítá, nyerték jelen haszonvételi földbirtokukat; vagy

B. földmivelőink egy bizonyos mennyiségű föld használatában voltak ugyan már annak előtte is, de e mennyiség 1715-ben tetemesen megnagyitott; vagy

C. a jobbágyok által birt földmennyiségre nézve 1715-ben nem történt ugyan változás, de a jobbágnak földesura iránti tartozásai kisebbitettek meg, s épen a jövedelmi kisebbités az, mit a nemesség adó alapjául ajánlott.

Ha e három lehetőség között egy sem valósul, minden kétségen kívül áll, hogy a nemesség 1715-ben nem adott semmit, s így semmi kötelességtől föl nem menthető magát. S alkalmasint ez lesz a tárgy bővebb vizsgálatának eredménye.

A mi mindennek előtt a felállított lehetőségek elsejét illeti, ki lesz elég balga azon állítással lépni fel, hogy hazánk nem nemes lakói az 1715-i törvény előtt földmiveléssel nem foglalkoztak, holott maga az osztálynak neve: Coloni, ily állítás megczófolására több mint elégséges, ha annyi törvények, 1514. 16. 1548. 32. 1553. 11. stb., melyekben a Colonusok jogai s kötelességei meghatározatnak, nem szólnának is e tekintetben világosan.

A magyar nemesség földmiveléssel nem foglalkozva, jóságainak jövedelmeztesítésére a népesítésen kívül egyéb módot nem ismert, innen van, hogy azon esetekben is, hol valamely adó egyenesen csak a nemességre rovatik, mint az például 1542-, 1595-, 1597-ben*) történt, ez adó kulcsául nem jóságaik kiterjedése,

*) *Ut pro hac vice de singulis portis ratione jobbationum floreni hungarici novem, ratione autem dominorum terrestrium floreni 6 numerentur. 1595. 3.*

Quilibet dominorum Praelatorum de singulis 10 portis, ternos equites et totidem pedites bene armatos statuat. Quorum mediam partem dominus terrestris, alteram autem partem colonus servat et interteneat. 1597. 2.

Universi praeterea Coloni, domos habentes, aestimatione perrennali erunt aestimandi, puta Colonus unus pro quadraginta florenis: qua aestimatione facta, quisque dominorum et nobilium sexagesimam partem dictorum quadraginta florenum (qui pro numero et aestimatione colonorum unicuique obvenerit) ex propria bursa sine Colonorum gravamine conferre debebit. 1542. 28.

hanem csak azon népesített jobbágytelkek vétetnek fel, melyek az egyes nemes jószágán találtnak. Miként lehetne ily viszonyok alatt kétkedni, hogy a nemesség által már hajdanában anynyi föld osztatott ki a jobbágyok között, mennyit azok munkájokkal győztek, s hogy így az 1715-i rendeknek, az általunk felállított második lehetőség szerint, a jobbágyok kezeiben talált földmennyiséget nevelni alkalmuk sem volt.

Nem szándékom ez alkalommal a jobbágyok által jelenleg s egykor birt földmennyiség megbecsülésébe ereszködni, kik az urbarium behozatalakor történekről valamit hallottak, sőt kik csak az összesítési törvények alkalmazását követték is figyelemmel, meg fogják vallani, hogy a kettős operatió által a jobbágyok kezeiben találtató földmennyiség tetemesen megkevesedett. S ha 1815-ben a jobbágyok földbirtoka a reájok vetett adó tekintetéből csakugyan megtoldatott volna is, (mire azonban történeti adat nincs) mindazáltal alig hisszük, hogy a jelen pillanatban a jobbágyok által több föld használnának, mint mielőtt a nemesség a jobbágyok birtokát nagylelkűen adóalapul jelelte ki.

Ki egyébiránt mégis kétkednék állításunkon: miszerint a jobbágyoknak földbirtoki viszonyai 1715-ben midőn reá egy egészen új teher rovatott nem változtak, azt Verböczy hármaskönyvének III. rész, 29. és 30. szakaszára utasíthatjuk, honnan látni fogja, hogy még Verböczy korában is a jobbágyoknak bizonyos tekintetbeni birtokjoga soha kétségbe nem vétetett, sőt a fekvő birtoknak felére nézve, mennyiben az a jobbágy szerzeményéhez tartozott, szabad rendelkezési, sőt fia halálának esetében substitúciójoga is fentartatott;*) valamint felfogásom szerint, a hármaskönyv I. r. 40. cz. is, midőn az esetet, melyben a jobbágy telkétől megfosztathatik, kijelöli, világosan bizonyítja, hogy a jobbágyot telkétől elhajtani még Verböczy, földmivelő-osztályainkra nézve, oly szomorú korszakában sem állt földes urának

*) Si vero (res immobiles) per semet ipsum fuerint acquisitae, in duas dividuntur partes, quarum una domino ipsi terrestri, altera vero cui testamentaliter legaverit, effective cedet §. 4. Ubi tamen rusticus haeredem reliquerit legitimum, et haeres actatam 12 annorum non attigerit, tum poterit pater non solum de portione sua (azaz birtoka feléről) testari, verum etiam haeredi parvulo — haeredem alium (quem maluerit) substituere. III. rész. 30. p.

szabadságában. S általában a hármaskönyv szavaiból láthatni, mikép a jobbágybirtok viszonyai nem igen különböztek azoktól, melyekbe az urbarium szerint állítatott, s mik szerint öt csak haszonvételi tulajdon illeti.*)

Nézzük most azon harmadik lehetőséget, melyet felállítánk. A jobbágyok által birt föld bizonyos uri tartozásokkal terheltetvén, ezek a földes úrnak valódi tulajdonát teszik; minélfogva talán a jobbágyi birtokot terhelő úri tartozások egy része engedtetett el 1715-ben, s ez ajánlatott a nemesség által az adó alapjául? Ez annyival valószínűbbnek látszik, mivel törvénykönyvünkben már példát mutathatunk reá.

A tizenhatodik században a határvárak fölépítése s kijavitása által a jobbágyokra új teher háritatott, s im az 1553. 11. t. cikk a jobbágyok urbéri munkáját, mely mint tudva van, már II. Ulászló törvényei által évenkénti 52 napra határozatott meg, 40 napra szállítja le,**) mi hogy egyenesen ez új teher tekintetéből történt, világosan bizonyítja az, hogy a jobbágyoknak a várak kijavitására fordított új munkabeli tartozása az 1567. 17. t. cikk által épen azon 12 napra határozatott meg, melylyel a jobbágy, a fenidézett törvény értelmében, urának kevesebbel tartozott.

Őseink a 16-ik században joggal mondhatták tehát, hogy ámbár nem ők személyesen teljesíték a várak fentartására szükséges munkákat, még is ez adó alapja általok adatott; de valjon őseink a 18-dik században mondhatják-e ezt?

Némelyek el akarnák hitetni velünk, hogy a jobbágyi telek, az urbér előtt, kiterjedésére nézve szabályozva nem volt. Ez állítást meghazudtolja a törvény. Már az 1567-ik 5. t. cz. oly parasztokról szól, kik a földnek csak egy negyedét, hatodát, vagy nyolczadát birva, uruknak csak egy negyed, hatod, vagy nyolczad részét fizetik annak, mi egy egész telektől fizettetik.***) Mi-

*) Ugyan ott 8. §.

**) *Ut loco 52 dierum quibus in priori constitutione dominis suis servire fuerat obligati, quadraginta tantum dies in posterum serviant.* 1553. 11.

***) *Nimirum, ut si colonus ratione eusdem domus, in qua habitat, aut quartam aut sextam vel octavam partem agrorum : fundi, seu pratorum possideat, atque etiam Domino terrestri quartam aut sextam vel octavam partem eius census solvit, qui de una integra sessione solvitur e. c. t. 1567. 5.*

ből világos, hogy a teleknek kiterjedése már akkor meg vala határozva.

Vagy talán abban fekszik a könnyítés, hogy a munka 52 szekeres napban állapítatott meg? Láttuk, hogy a 16-ik század alatt a jobbágy munkabeli tartozása a várépítéseknel tett szolgálatai tekintetéből évenként negyven napra szállítatott le; azonban törvénykönyvünkől világos, miként azok, uri munka tekintetében már előbb sem voltak a mostaninál rosszabb állapotban. A jobbágyok munkája már Ulászló alatt, mikor a paraszt zendülés legyőzetvén, jobbágyaink felette nagy kedvezésekre nem számolhattak, 52 napra határozatott meg.*) A különbség az akkori és mostani állapot között csak abban fekszik, hogy míg Ulászló törvénye általán véve csupán munkanapokról szól, nálunk a gyalog s szekeres munka között különbség tétetett, s az elsőből 104 nap kivántatik, miben én nagy kedvezést nem látok.

De talán a munka leszolgáltatására nézve adattak a jobbágyoknak némi könnyítések? Csalódás! már a 16-ik században majdnem ugyanazon rendelkezést találjuk, melyek az urbér által megújítattak. Az 1548. 37. t. cz. az egy héten tartozás felett szolgált robotnak a jövőbe való betudatása, 1548. 35. t. cz. a szántás mikénti teljesítése, az 1550. 35. t. cz. a robotnak sürgötös munka idejébeni kettőzéséről már rendelkeztek.

Vagy legalább a kilenczedet engedték el jobbágyainknak 1715-ben, azon kilenczedet, melyet Nagy Lajos a nemességnek csak azért adott, hogy hadi szolgálatait annyival jobban teljesítse, s melyet azoknak, kik ezentúl e szolgáltatokat helyette teljesítendik, átengedni, isten és világ előtt igazságos vala? — Dehogy tettük, hisz a kilenczed jövedelmeinkhez tartozott s mi csak kötelességeink átengedésében vagyunk nagylelkűek.

A magyar nemesség, mint mindezekből világos, 1715-ben semmit, minek valóságos birtokában volt, másnak által nem engedve, jobbágyainak tartozását semmivel nem kissebbitve, semmit nem tett, minél fogva magának jogszerűleg oly tetemes kiváltságot szerezhetett volna, mint minőt az adóra nézve követel.

*) Item qualibet hebdomana singulo uno die serviro teneantur. 1514. 16.

De valjon szükség vala-e ezen hosszú bizonyításra? nem világos-e magában, hogy az egész állítás valóságos képtelenséget foglal magában? Valljon, ha megengednők is, hogy a jobbágyok kezeiben talált birtok 1715-ben az akkor kivetett adó alapjául jelöltetett ki, nem világos-e, hogy miután a hadi adó azóta több, mint kétszereztetett, a házi adó pedig, túlzás nélkül mondhatjuk, csak azóta támadott,*) mindazon mennyiségre nézve, melylyel a jelen összes adó az 1715-ki adót fölülmulja, az adónak akkor alap nem ajánltathatott, s így annak fedezése a jobbágyokat nem illetheti? Valljon lehet-e föltennünk, hogy miután 1715-ben, mint most, hazánkban sok pusztabeli birtok vala, ha csakugyan a nemesség adóterhét földben váltotta volna meg, a pusztai birtokosoktól nem kívántatott volna-e ugyanakkor, hogy a reájok eső adó fejében szinte parasztok által használandó földet hasítsanak ki? mi ha nem történt, az adóalap regéjéhez tartva magunkat, azt kellene feltennünk, hogy a népesített helységeket bíró nemesek, társaikért, kiknek pusztai tulajdonuk vala az adó megváltás egész terhét magokra vállalták.

A magyar nemesség tehát sem a mohácsi vésznapok előtt, sem utána, egészen 1715. évig, nem birt a hadi s házi adó tekintetében adómentességgel. Megmutattam, hogy azon fictio, melylyel az 1723. 6. t. cz. védelmeztetik, csakugyan nem egyéb valódi költeménynél; s hogy a nemesség, midőn magát előbbi tartozásaitól fölmenté, birtokának egy részét adó fundusaul nem jelölte ki soha. S nyugott kebellem ismétlem állítasomat: Hogy a nemesség adómentességét nem jognak, hanem csak egy óriási visszaélésnek tartom, melyet százados élvezet soha nem szentesithet.

Vannak e hazában sokan, kik az ugynevezett parlamenti tacticának több fontosságot tulajdonítanak, mint a mennyivel valóban bír, s ezek károsnak tartják, ha a nemesség adómentessége jogszerűség szempontjából támadtatik meg. „Ne ingereljük fel szerfölött hangos követelés által a nemességet ellenünk — így szólnak ők — legyünk megelégedve, ha az adónak öt illető részét magára vállalja, s engedjük neki az örömet, hogy azt, mit mi kötelességnek hiszünk, nagylelkűségnek nevezhesse.“ Ha-

*) Vegyük fel például Pest megyét, hol a házi adó 1736-tól 1841-ig szüntelen öregbülve 9783 frttól 143,000 pp. növekedett.

gyán! ha a tapasztalás e nézetet igazolja, ám szóljunk alázatosan, nem bánom hizelegve mondjunk el hetenkint egyegy panegyrist, énceljük dithyrambusokat valahányszor nemessel találkozunk, ki legszentebb adósságát, melylyel e hazának tartozik, kegyesen megadni méltóztatott; de valjon remélhetjük-e, hogy ez eljárás eredményekhez vezetend? — Felette hangos követelés által reactiót idézünk elő — ezt hallom. — De ugyan valószínű-e ez?

Azok, kik az adó minden nemétől szent borzalommal visszajedve, nemesi kiváltságaikat, melyek verekedve szerzettetek, most verekedve védelmezik, igen következetesen cselekszenek, ha rossz néven veszik, valahányszor a nemesség adómentessége a jog szempontjából megtámadtatik. Ez urakat tölünk meggyőződés s legszentebb érzelmeink rég elkülönözték, s csalatkozik, ki azt hiszi, hogy az ellenszenv, mely kebleikben a haladás elvei s férfiai ellen létezik, valaha enyhülni fog, bármennyi nem érdemlett kimélettel lépünk is fel ellenök, s ha valamit csak azért kellene elhagynunk, mert ezen urak között ellenhatást gerjeszthetne, nem cselekednénk józanabban oly hadvezérnél, ki az ellenséget csak azért nem akarja megtámadni, mivel hihetőkép védelmezni fogja magát. S ugyan a közös teherviselés barátai között, annak kinyilatkoztatása, miként a nemesség eddigi adómentessége nem jog, hanem visszaélés miként okozna ellenhatást? „De ha a kérdésnek ily módni felállítása által mégis szakadások okoztatnának táborunkban“ — így szólnak félénk tacticusaink? — Akkor azt fogom mondani, hogy e szakadások történhetnek a kérdésnek ily módni felállítása után, de bizonyosan nem ennek következtében. Minden pártnak vannak álhivei s hol taps várható, nem hiányzanak komédiások, kik a kedvelt szerepeket magokra vállalják. Ha a párt diadalhoz közelit, főkép ha győzelme hiveinek is áldozatokba kerül, ezen urak elszoktak válni, s ez történhetik, sőt fog történni kétségen kívül az adó kérdésénél is. Oly szent ügyért nem küzdöttek az emberek, melynek bajnokai között hasonló példákát nem mutathatnánk. De még ezek is, ha elhagyva a zászlót, melynek egyedül köszönhetik, hogy nevök eddig tisztelettel említettett, a közös teherviselés buzgó baráti-ból egyszerre ellenségeivé válnak, fogják-e mondani: miként ezen lépéseknek oka, mivel az adónak a nemesség által való el-

vállalása már nem többé nagylelkű áldozatnak, hanem pusztán kötelesség-teljesítésnek neveztetik; s ha mondanák, hol van ki ezen igazolást kaczagás nélkül hallhatná?

És ha a közös teherviselés határainak e neme az ellenfél e titkos frigyesei tőlünk elválnak, gyengébbek vagyunk-e? — Az adó kérdése sokkal tovább, sokkal élénkebben vitattatik, nemcsak egyesek, hanem tömegek által is, hogy sem annak megoldását mástól, mint valóságos majoritástól várhatnók. A tacticát, mely nemes czélokra használtatik, s melylyel a minoritás véleményének néha győzelmet szerez, senki nem tisztelheti inkább mint én, de mi az adó kérdését illeti, azt hiszem, hogy a tactica ideje megszűnt s hogy csak a többségnek az adó elvállalása szükségéről nyert meggyőződése vagy mi azt talán pótolhatja, a közvélemény vihatja ki e kérdés diadalát.

Ha a közös teherviselés elve eddig életbe nem léphetett, az ok nem a tactica hiányában, hanem egyedül azon túlyyomó befolyásban fekszik, melyet jelen megyei szerkezetünk mellett a nem adózó tömegek törvényhozásunkra gyakorolnak. Mig megyéink belszerkezete nem változik, a közös teherviselés elvének teljes diadalára kevés reményünk lehet.

Ha meggondoljuk, miként az utasítások által minden elv elfogadása oly tömegektől függ, melyekre miveltségi állapotuknál fogva okoskodásokkal hatni nem lehet, melyekre roppant számuk miatt a közvélemény befolyással nem bír, s melyeknek legnagyobb érdeke az, hogy az adómentesség fentartassék, nem bámulhatjuk, hogy a közös teherviselés eddig törvényeinkben kimondva nincs. Jól tudom, sokan e részben másképp vélekednek, nemességünk egy része miveltség — s külső kinézésre nézve hasonló a néphez, s így ez osztály jogainak védelmére ugyanazon okokkal találkozunk, melyek általán véve a nép jogai mellett hozatnak fel. „A politicusképesség nem vagyontól vagy socialis állástól függ, a törvény az ország minden polgárait egyiránt érdekli: miért ne vehessen mindenki részt annak alkotásában“ stb. stb. ? — Nem fogok ez okok czáfolatába beleereszkedni. — Meggyőződésem az, miként a miveltség jelen állásában alig van Európában ország, hol a választást kivéve, a többi politicalai jogok kivétel nélkül minden polgárnak által engedtetnének s hogy hazánk legkevesebbé emelkedett ezen fokra. A veszélyek, melyeket Sieyes a jogok szerfeletti kiter-

jesztésében a szabadságra nézve látott, sehol sem léteznek inkább mint nálunk. Azonban ha e tekintetben nézetem hibás, ha az összes nép, mely hazánkat lakja, politicai jogok gyakorlatára képes volna is, mit bizonyít ez a jelen kérdésre nézve? Nemességünk bármily számos legyen, bár nagyrészenben miveltség s vagyon tekintetében a nép legalsóbb osztályaihoz számítható, soha népnek nem neveztetothik. Közte s a valóságos nép között kiváltsága is örök válaszfalt képeznek, s a közös teherviselés elvének életbeléptetését ezen osztály határozatától függeszteni fel nem egyébb, mint olyanoktól várni e kérdés czélszerű megoldását, kiknek anyagi érdekei azt kívánják, hogy az ne oldassék fel, s kikre más érdekekkel hatni — mint általán véve minden tömegre — nem lehet. —

Nézzük példaként Angliát. Senki nem fogja tagadni, hogy az osztály, mely ez országban a gabnatörvények fentartását kívánta, a miveltségnek hasonlíthatlanul magasabb fokán áll, mint nemességünk; s ha most feltesszük, hogy ezeken kívül senki Angliában törvényhozási befolyással nem bír, ezek pedig nemcsak választás, hanem utasítások által gyakorolják törvényhozási befolyásukat: valjon hiszi-e valaki, hogy a gabnatörvényekben változások történhetnének? Egyes magasabban álló egyéniségek e törvények megszüntetésére szavaztak volna, egyes törvényhatóságok a mellett adták volna utasításaikat, s bizonyosan oly férfiakat is találunk, kik, mint Deák nálunk, az országgyűlési követség elfogadását azon föltételhez kötötték volna, hogy utasításukban a gabnatörvények megszüntetése kimondassék; de a practicus Angliában bizonyosan nincs ember, ki ily viszonyok között a gabnatörvények megszüntetését remélheté vala. S mi arról ábrándozunk, hogy fentartva megyei szervezetűnket, melyben kiváltságos osztályainkon kívül senki befolyással nem bír, s mint később meg fogom mutatni, a jelen szervezet mellett nem is bírhat, fentartva utasításainkat, a közös teherviselés szent elvének törvényhozási uton teljes győzelmet vívhatunk ki.

„De az utolsó évek példája nem bizonyít-e egészen ellenkezőt?“ — így szólnak jelen rendszerünk barátjai; — „nem láttuk-e, hogy a magyar nemesség az országgyűlési költségeket önként elvállalá, hogy több fontos kiváltságairól lemondott? nem tapasztaljuk-e a lelkesedést, melylyel egyes törvényhatóság-

gok maiglan a közös teherviselés elve mellett buzognak? miért ne remélhetnők, hogy a diadalt végre kivívjuk?

Értsük egymást jól. Senki nem tagadhatja, miként a közös teherviselésnek jelen megyei szerkezetünk legbuzgóbb barátai között is számos pártolói vannak. Ki az alkotmányos étellel nem ismeretlen, annak tudnia kell, hogy valamint a nemzet, mely az adó szabad megajánlásának jogával nem bír, az alkotmányos nemzetek sorába nem tartozik: úgy azok, kik e joggal bírnak ugyan, de kötelességeiket elismerni nem akarják, azaz adót ajánlanak, de annak fizetésében nem részesülnek, alkotmányos jogaikkal csak addig élhetnek, míg a passiv polgárok arról föl nem világosítatnak, hogy a kiváltságos kastának érdekei az övéikkel semmi összeköttetésben nem állanak.*) E tekintet maga, mindazokat, kik hazánkban az alkotmányosság baráti, a közös teherviselés elvének pártolóivá teszi. De én nem ezekről szólok. Ha az összes intelligencia az elsőtől az utolsóig a közös teherviselés elve mellett nyilatkozik is, ez az elv diadalára még mind nem elég. Szükséges, hogy a nemes tömegek többségére számithassunk, s erre az eddig történtek után kevés valószínűséget látok.

Nézzük azokat, mik az adó elvállalása iránt a nemesség részéről eddig történtek.

„Kész vagyok aránylagosan minden közterhekben résztvenni (így szól gr. Széchenyi keletnépének 355-ik lapján); s értsük egymást, nem bizonyos terhekben egyedül, mint például a házi pénztár viselésében, hanem kivétel nélkül mindenlehető terhekben, s nem szabadajánkozás-képegyedül, de törvényes kötelességileg, s mi több a reám vetett adónak mirefordítását sem kívánom ellenőrizni mindaddig, míg a polgár és pór ebből ki van szorítva; mert — köztünk

*) Ki ezen tétel valóságán kételkedik, olvassa Spanyolország történetét, a 16-ik században, s ha e hazában V-ik Károly előtt több alkotmányos életet lát, mint Europa bármely más országában, s már II-ik Fülöp alatt helyette óriási zsarnokságot: ennek egyedüli okát abban fogja találni, hogy a kiváltságos osztályok érdekeiket a nép érdekétől elválasztva, hatalmasok lenni megszűntek, s a közterhekben részesülni nem akarván, önmagokat fölleslegesekké tevék.

maradjon a szó — egyedül nem fizetési ürügynek tartom s nem egyébnek, mint hypocrisisnek, ezensokszor hallott szójárásunkat: — szívesen adózom, ha felelős a ministerium.“ Mindazok, kik a közös teherviselést komolyan akarják, szándékukat nem érthetik máskép, mint gr. Széchenyi e szavaiban kimondá — s mégis mit látunk? — A közös teherviselés elve helyett a háziadó egy részének elvállalása tüzetett ki a haladó párt programjában. S mi ennek oka? Talán nem voltunk meggyőződve, hogy közös teherviselésről szólni s ha ezen elv alkalmazásra kerül, azt csak a háziadóra szorítani nevétséges; talán nem láttuk által, hogyha már az adó több nemei között különbséget akarunk tenni, a hadiadó a házinál a nemességet méginkább illeti, miután az tisztán oly terhek fejében fizettetik, melyek egykor kizárólag a nemességet illették? isten ments meg; mi jól tudtuk, mi átláttuk mind ezt; az egyetlen ok, mely miatt a haladó párt programját egész a logicátlanságig megszorítá, az vala: mert ha a közös teherviselés elve a hadiadóra is kiterjesztetnék, nem lehet reménylenni, hogy ily indítvány keresztülvitelére többséget találunk.

Ha törvényhozóink, — mint más nemzetek törvényhozói, — határozataikban csak meggyőződésöket követnék, e tacticát nevétségesnek tarthatnók, nem hiszem, hogy találtatnék törvényhozás, melynél a 19-ik század közepette tehermentségünk nem dölne el vitatkozás nélkül, de nálunk az utasítási rendszer vigyázatra int, s utolsó törvényhozásunknál, mely annyisszor tulzással vádoltatott, nem találkozott párt, mely a közös teherviselés elvét a hadiadóra is kiterjesztené. S ugyan mind e ki-méletnek mik voltak eredményei? — A közös teherviselés elve az utóbbi országgyűlésen megbukott. Megbukott e haza minden capacitásainak küzdelmei ellen. Megbukott, miután mivelten ember alig találkozott, ki a háziadó elvállalása mellett nem nyilatkozott volna, miután az ellene szavazó követek pirulva hirdetéek ebbeli utasításait. És miben fekszik e tünemény magyarázata, ha nem azon befolyásban, melylyel, megyei rendszerünk mellett, egészen miveletlen tömegek birnak a közdol-gokra, s melynek szükséges következménye, hogy a legkitű-nőbb értelmiség s legmagasztaltabb jellem ügyes agitatorok ál-

tal minden befolyásától megfosztathatik, s egy Deáknak legyőzésére nem szükséges egyéb, minthogy egy Forintos lépjen föléllene.

Az adómentesség ellenei példás kitűréssel küzdöttek nézeteik mellett, s mihelyt a házi adó keresztül vitele lehetlennék mutatkozott, új térre léptek át. Egyes tárgyak jelöltettek ki, melyekre nézve a nemesség, a hon egyéb polgáraival, közösen adózan d. — Hogy ezen indítvány elfogadását a közös teherviselés elve győzelmének nevezni nem lehet, azt minden józan ember által fogja látni; azonban a dolog, mint első lépés, kétségen kívül a legnagyobb fontosságú vala, s a nemzet jobbjai élénk figyelemmel követék a törvényhozásnak e tárgy feletti tanácskozásait, rövid győzelem után hajótörést szenvedett ezen várakozásunk is. És ugyan miért?

Voltak s pedig számosan, kik e remény meghiusulását a követi tábla makacosságának tulajdoníták; de ha azok, kik leghangosabban kárhoztaták a követi kart, mely az összlet iránti különbségek miatt a legfontosabb haladási lépést tenni elmulasztá, őszintén akarnának szólni, nem vallanák-e meg: hogy a tervezett nemesi adó nem egyes képviselők rossz akaratán, hanem egyedül azon körülményen szenvedett hajótörést, mivel az adózás mellett soha mesterkéltséggel többségen kívül egyéb nem létezett?

Ha törvényhozóink közt nem találkoznak olyanok, kik érezve: hogy a törvényhozónak vannak szentebb kötelességei, mint melyekkel egy megyének tartozik, utasításaiktól el nem térnek, az alsó táblai többség, melyet oly tapssal üdvözlénk, nem létezett volna soha; — s ha midőn a közös teherviselés elve nem általánosan, hanem csak három évre mondatott ki, midőn az összlet annyira leszállított, hogy belőle eredményt, melylyel magokat igazolhaták, nem remélhetének többé, ugyanazon követek visszaléptek, valljon őket illeti-e a vád? vagy nem inkább azokat, kik őket utasításokkal elláták, azaz: a magyar nemesség többségét, — nem inkább azon rendszert-e, mely az egyes törvényhozót arra kényszeríti: hogy önmeggyőződése ellen szavazzon? Mihez képest ha az utasítás-adási jog csakugyan megyoi szerkezetünk lényegéhez tartozik: adózni nem akaró nemes társaink sok köszönettel tartoznak e rendszernek, főképp ha azokra emlékeznek, mik ez ügyben az országgyűlés után történtek.

Azok után, mik részint az országgyűlés előtt, részint alatta a közös teherviselési elv megbuktatására történtek, valószínűvé vált, hogy valamint a házi adó elvállalásának pártolói az egyes megyékben nyers erő által most ledorongoltattak: úgy e kérdés a legközelebbi törvényhozásnál is ugyanazon s talán még nagyobb nehézségekkel fog találkozni, s szükségkép a gondolat támadott sokakban: nem lehetne-e ezen elv keresztültvitelére oly előkészítő lépéseket tenni, melyek a törvényhozás s az öt utasításokkal ellátó tömegektől függetlenek. — Hazánkban, hol az ugynevezett municipalis autonomiának czíme alatt a törvényhozás közbenjárása a legfontosabb tárgyakra nézve nélkülözhetőnek tartatik, s egyes megyék például a honoratorokat minden törvény nélkül választói képességgel ruházták fel, e gondolat természetesebb vala mint bárhol e világon, s úgy látszott csak egy törvényhatóság példája leendő szükséges, hogy adózó honfitársaink terhei, melyeken törvény útján nem könyithetünk, más uton kisebbtessenek.

Bezerédj István, kit barátomnak nevezhetni már ezen egy tetteért is mindig büszkeségemnek tartandom, e nézetből indulva ki, mintegy másfél év előtt ünnepélyes nyilatkozatot adott be Tolna vármegyének, mely által javait a házi s hadi adóknak s minden egyéb polgári tartozásoknak alája vetve magát a megye adózóinak sorába iktattatni kéri: s ki hitte volna akkor, hogy e nemes példa számos követőkre nem találand? ki nem tette volna fel, hogy miután törvényhatóságaink vannak, melyeknek utasításai a közös teherviselés elve mellett kiadott manifestumokhoz hasonlítanak, melyeknek legnépszerűbb férfiai azok, kik az adózónép érdekeiben legtöbb kitűrést tanúsítottak, közönyösséggel Bezerédj példája fogadtatni nem fog, hogyha nem is egész törvényhatóságok, legalább mindenikben számos oly férfiak fognak találkozni, kik meggyőződésüket követve, a közterhekből reájok eső részt magokra vállalandják, főkép miután úgy látszott, hogy ily cselekvés e férfiak által bevallott elveknek szükséges következménye, s az hogy a B. P. Híradó Bezerédj István tettét, főkép miután az Pest vármegyében Rosti Albert, Besze János s Kossuth Lajos táblabírák által követtetett, gúny tárgyául tüzte ki, bizonyosan senkit vissza nem tartóztathatott. Mig azokat, kik az adó kérdését megyéinkben ledorongolák, e párt sorai között látjuk a B. P. Hir-

adót pártjával együtt a közös teherviselés őszinte pártolójának tartani senki nem fogja, s átláthatta mindonki, hogy Bezerédj tette bizonyosan gúnyt nem érdemlett.

Ha valaki, ki mióta férfivá nőtt azon meggyőződésben él, miként a nemesség adómentessége igazságtalan s a haza kifejlődésére káros, elébb elkövet mindent, hogy e kiváltság a szokott törvényes uton megszüntettessék, s miután látja, hogy ez nem történhetett, önként lemond igazságtalannak tartott kiváltságáról, s részt vesz azon terhekben, melyek meggyőződése szerint őt is illetik; mi van ebben, mi által megérdemlené, hogy gúny tárgyává tétessék? Vagy tán a közterhekben részt venni oly valami, mi a magyar nemesnek tilos? ha ez volna, következetesen azt kellene mondani, hogy mivel a nemesség katona állításra nem köteleztetik, neki katonának beállni nem szabad. Vagy talán az neveltséges, hogy elhagyva pártunkat, oly valamit teszünk, miben az egész had által, melylyel politikai zászlók körül egyesültünk, azon párt elveinek szükséges következtetésénél nem egyéb? mintha, midőn pártunkkal a szabadság mellett küzdünk, személyességünkről lemondanánk! mintha nem volna valami, mi pártszínezetünknél több — m e g g y ő z ő d é s ű n k ! mintha a férfinak, ki magával tisztába jött, s nézeteinek életbe léptetése által senkinek jogkörébe nem vág, várni kellene, míg véleményében egész pártja osztozik?

Olcso lelkesevésnek is neveztetett e lépés, s ez igaz lehet, mennyiben az, ki csak annyit ad, a mennyire magát lelki ismeretében kötelezve érzi, nagy áldozattal nem büszkélkedhetik. Mondatott, hogy utolsó törvényhozásunk mulasztásait nem pótolhatja; s ez nem szenved kétséget, sőt reactióval is fenytítettünk; de hogy Bezerédj nemes példája számos követőkre találni nem fog, azt a tespedés legmegröggtöbbee hvee e m e r é k reményleni.

Az egyetlen ember, ki ezt előre látá, legalább az egyetlen, ki ebbeli nézetét kimondá, gróf Széchenyi vala, — s miután azóta, hogy e tárgy iránt hirlapjainkban vitatkoztunk, másfél év folyt el, fölhiba érzem magamat kinyilatkoztatni, miként a tapasztalás nézeteit tökéletesen igazolá, s miként a méltóságos gróf e vitában új bizonyosságát adá, hogy e haza különböző pártjainak állását minden másnál jobban ismeri, habár alig tudom, irigyeljem e ezen ismereteért, mely sok keserű csalódásnak lehet eredménye.

De tehát mind az, mi a közös teherviselés elvének kivívására történt, csak haszontalan színjáték vala-e, melyben a fellépők tapsnál egyebet nem kerestek? mind e lelkesedés, melylyel a legigazságosabb ügy mellett annyian felszóltak, csak alávaló tettetés és hazugság? hát azok, kikben a nép elismert jogainak bajnokait tiszteltük, csak szájas rhetorok, kik elmúlve visszavonulnak, mihelyt őket valaki szavuknál fogja? — Csak ki viszonyainkat nem ismeri, emelhetne ily igaztalan vádakat; ki dolgainkban jártas, meggyőződik, miként az okok, melyek miatt Bezerédj példája oly kevés követőkre talált, nem az emberekben, hanem az institutióban fekszenek, melyen egész politikai életünk alapszik.

Az adónak a nemesség általi elvállalása, a nemesség miveletlen vagyis legszámosabb része között nem népszerű. Ki ez állításom ellen egyes utasításokra kivatkozik, melyekben a nemesség a közös teherviselés elve mellett nyilatkozott: azt azon módra emlékeztetem, mely szerint ez utasítások nagyobb része készítettett. Miért mellőztetett épen e legfontosabb tárgynál minden vitatkozás? honnan van, hogy majdnem mind azon megyékben, hol az adó elfogadtatott, az elfogadás csak felkiáltás által történt; miért e vádak, melyek Kossuth Lajos, mint a Hirlap egykori szerkesztője ellen az adó kérdésében tett, izgatásai miatt emeltettek? nem fekszik-e mind ennek oka abban, mivel a nemességnek az adózás elleni antipathiája előttünk tudva volt; mert meg valánk győződve, hogy ha e kérdés hosszabb vitatkozás tárgyává tétetik, a látszó többség, mely mellette itt ott mutatkozik, bizonyosan el fog tűnni?

Az adó kérdése a conservatív párt által több megyében arra használtatott, hogy egyes, a közbizalmat bíró férfiak, a nemesség szemeiben gyűlöletessé tétessenek, s a zalai példa mutatá, hogy nincs annyira magasan álló egyéniség, mely, ha politikai munkásságát az adó kérdésével ugyanazonosítja, befolyására biztosan számolhatja; ki bámulhatja, ha midőn Bezerédj István a közös teherviselés elve mellett új s a mint látszott hatalmas izgatási eszközhöz fogott, sok, tette helyességéről tökéletesen meggyőződött férfi őt e pályán követni nem merte? — Ha az adó kérdése újra szőnyegre kerül: nem fog-e az a conservatív párt által újra izgatási eszközül használtatni? s ha ily

uton, mire minden valószínűség létezett, a haladás legbuzgóbb pártolói, mivel magokat adó alá veték, befolyásuktól megfosztatnak: nem nagyobb kár háramlik-e ez által a nemzet szegényebb osztályaira, mint a mit az önként elvállalt adó kipótolhatna. Egy megyében Bezerédj példájának követését a közlégű tisztujítás tevé lehetlenné. Ha az adónak önkéntes elvállalása által a nemességet felingereljük, a haladási párt megbukik: jobb, halasszuk az adó elvállalását tisztujítás utánig — így szoltak sok helyen. Más megyében figyelembe vétetett, hogy azok, kik magokat önként adó alá vetik, országgyűlési követséget csak oly utasítással fogadhatnak el, melyben a közös teherviselés elve kimondatik, s hogy így a jövő törvényhozás ismét a legkitünőbb férfaktól fosztathatnék meg, stb. stb., de ki sorolhatná el mindazon egyes tekinteteket s körülményeket, miknél fogva az adó önkéntes elvállalása az egyes megyékben mellőztetett, s melyek magát Deákot — kinek nézetei e kérdés iránt kétségesek nem lehetnek — arra bírák, hogy Bezerédj példáját csak a házi adóra nézve kövesse. Bizonyos csak egy: hogy mindazon férfiak között, kik előbb a közös teherviselés elve mellett nyilatkozva Bezerédj példáját nem követék — más szavakkal, az összes haladási párt között — igen kevés találkozott, ki e látszó következetlenséget nem megyéje állásának tulajdonítja, s így e párt között legalább, kevesen lehetnek, kik el nem ismernek, miként az adó kérdése keresztül vitelének legfőbb akadálya megyei szerkezetünkben fekszik. — Ha azon okokat vizsgáljuk, mik miatt a közös teherviselés elve a törvényhozásban megbukott: szükségkép a megyék utasítási jogára jövünk; ha kérdezzük, miért találkoztak a köz teherviselés elvének oly kevés hívei, midőn annak practicus kivitele került szőnyegre, miveletlen nemességünk befolyásában találjuk a feleletet. Mindenesetre tagadhatlan, miként a nemesség adómentességét csak megyei szerkezetünk tartotta fen.

Mindez való lehet — mondják a megyerendszer védelmezői — de csak addig, míg megyéinkben a nép nem nemes osztályainak befolyás nem adatott. Hozzuk be csak a népképviselést s látni fogjuk, mi egészen mások leendnek megyei szerkezetünk eredményei. — De valjon, lehetséges-e ez? Nem áll-e a népképviselést is valóságos ellentétben jelen megyerendszerünkkel? Lássuk.

B. A népképviselőtről.

Nincs kérdés, mely körül azok, kik országglási tudományokkal elméletileg vagy gyakorlatilag foglalkoznak, félszázad óta többet fáradtak, mint a népképviselőt lehető legezészerűbb elrendezése körül. Miként oly országokban, hol egynek korlátlan akarata kormányoz, a közállomány gyarapodása kizárólag e kormányzó jellemétől függ: ugy ott, hol a nép a kormányban részt vesz, befolyásának, üdvös vagy káros hatása azon testület jelleme által határoztatik meg, melyre a befolyás gyakorlata a nép nevében bízott, s ezért a képviselői rendszer miként alkalmazása az alkotmányos élet főkérdése.

Vannak bizonyos elvek, melyek a népképviselőt miként alkalmazása iránt vezérfonalul használhatók s melyeknek helyessége iránt napjainkban többé kétség nem létezik. Ilyenek például: hogy a szabadság biztosítása nem a választók számától, hanem függetlenségétől föltételeztetik; hogy nem minden egyes személy, hanem minden egyes érdek kellő képviselése őrzi meg a polgárokat azon elnyomástól, mely egyébként alkotmányos formák alatt, egyes osztályok által ép oly tűrhetlenné válhatik, mint ott, hol az egyes fejedelem önkénye ellen törvényes biztosítékok nem állitattak fel; stb. stb. a mód azonban, miszerint ez elvek az egyes esetben alkalmazhatók szükségkép egészen a nemzetek különböző helyzetétől s miveltségi állapotától függ, s talán nincs az összes politica körében kérdés, melyre nézve más népek utánzása vagy metaphisicai elvek kitüzése annyira károsan hathatna, mint épen itt.

Ha a módot tekintjük, mely szerint a politicalai jogok nálunk elosztattak, láthatja mindenki, miként azon rendszer, mely mellett a nemzet tizenkilencz huszada minden jogok gyakorlatából kizáratik, s az ország napról napra fontosabbakká váló érdekei: mint ipar és kereskedés, sőt az adózók egész tömege nem képviseltetik, soká már fen nem állhat. Korunk szükségait nem elégítheti ki többé azon alkotmány, mely az aristocratia árnyoldalait a legtulzóbb democratia féktelenségével egyesíti, mi közben nélkülözi azon rendet, és következetességet, mely az aristocratianak legjobb tulajdona, s nélkülözi az egyenlőséget, mely a democratia fő áldása. Népképviselőt kell, csak ugy remélhetjük e hon gyarapodását, ha törvényho-

zásunk minden érdeket kellő mértékben képvisel. E meggyőződés mindinkább terjed; átlátják nem nemes polgártársaink állása méltatlan voltát; s mindezek mellett a népképviselő kérdésére nemcsak megoldva, de még helyesen felállítva sincs. Eddig e tekintetben három indítványt ismerok.

Először: hogy a nem-nemesek azon része, melynek műveltségéről már életök módja kezeskedik, az ugynevezett honoratiorok, a nép köréből kiemelve, political jogokkal ruháztassanak föl.

Továbbá: hogy a nem-nemesek érdekeinek képviselése azon befolyás által eszközöltethetik, melyet szabad királyi városaink törvényhozásunkban gyakorolnának.

Harmadszor: hogy az egyes nem-nemesekből álló községek ezentúl a megyei gyűlésekre követeket küldjenek, kik minden választás s tanácskozásokban részt vehessenek.

Ki fogja tagadni a nemes szándékot, melyből ez indítványok tétettek? ki fogja kétségbe vonni azoknak sok tekintetben üdvös hatását? de ki ezeknek akármelyikét elfogadva azt hiszi, hogy az által a népképviselőtet létesíté? csakugyan nagyon csalódik.

Mi mindenek előtt az első indítványt illeti: nem akarom e helyen vizsgálat alá venni czélszerű-e, ha azok, kik magasabb műveltségök által a nem-nemes osztályok természetes védői, a néptől elkülönöztetnek; de valjon ki fogja állítani, hogy ha az ugynevezett tisztos osztályoknak political jogok adatnak, a nép általok képviselve lenne? Holott a műveltség és életmód annyi különbségei mellett, csak épen a jogtalan állapot, melyben eddig éltek, képezi a nép s honoratioraink között létező érdek-egységet; megszüntével, a kapocs is azonnal megszakad, mely most őket a nagy tömeggel egybefűzi.

Hasonlíthatlanul nagyobb s üdvösebb változás az, mely a sz. kir. városok illő törvényhozási befolyása által idéztetnék elő, s én political újjászületésünk első pillanatának azt fogom tartani, melyben a városok törvényhozásunknál először élnek szavazatjoggal; de mindazon érdekesség mellett, mely városaink s a nép között a jelen pillanatban létezik, s létezni fog mindaddig, míg nemességünk természetelleni kiváltságai fenállnak: tagadni nem lehet, miként e kiváltságok megszüntével főképp iparunk emelkedése által, érdekek fognak támadni, me-

lyekre nézve a városi és földmivelői népségünk között nemcsak egység nem, de valóságos ellentét származik, s mikre nézve a városi követek a nemnemes népséget nem képviselhetik.

Vége, mi a harmadik indítványt illeti: bár mennyire tisztelem a nemes szándékot, melyből az tétetett: eddigi formájában ezen indítványt nemcsak kielégítőnek nem tartom, sőt azt hiszem, hogy annak elfogadása csak elkeseredést szülhetne. Oly gyűlésben, hol minden egyes nemes személyesen szavaz, Kecskemétnek vagy Kőrösnek két szavazatot adni inkább gúny mint engedményhez hasonlít. Ily viszonyok közt, ép oly kevéssé tarthatják magokat nemnemes osztályaink képviselve, mint a jelen pillanatban városaink, melyeknek országgyűlési szavazata összesen számíttatik egynek.

De homon van tehát, hogy mind azon lelkesedés daczára, melylyel a népképviselőtről annyian szóltak, ezeknél kimerítőbb indítvány nem tétetett, oly indítvány, mely ha tökéletesen elfogadható nem volna is, legalább a népképviselőt elve alkalmazását valósággal magába foglalná?

Vegyük be a népet alkotmányunk sánczaik közé, ez azon általános szójárás, melylyel a népnek jogai mellett felszólalva egy idő óta élni szoktunk. Hogy e szavaknak nálunk szép hangjok mellett, komoly értelme is van, bizonyítja az utolsó országgyűlés, melyen a haza nemnemes lakóinak birtok s hivatalképesség adatai, s az alsó tábla többsége számos tanuságait adta, mennyire kívánja, hogy e szavak valósággá váljanak. Miként történhetett tehát, hogy ugyanazon törvényhozás, mely nemnemes honfitársainkat minden hivatalokra képesnek nyilatkoztató, a választói jogok kiterjesztése iránt semmit sem tett, holott a választói jog minden polgári hivatalok első fokozatát képezi, s mindenki előtt világos, hogy a választathatási képesség a nemnemesekre nézve nagy csalódássá válik, ha a választási jog kizárólag a nemesek kezében marad?

E rendkívüli tünemény magyarázata, felfogásom szerint, csak abban fekszik, mert törvényhozóink átlátták, miként a nemesség választási és egyéb politicalai jogai oly természetűek, melyben a nemesség által jelenleg élveztetnek, az egész népre kiterjeszteni nem lehet; átlátták, hogy megyei szerkezetünk, melyet oly szívesen alkotmányunk sánczának nevezünk, szűkebb semmint mö-

götte egy egész nép megférhetne; s e nézet annyira igaz, hogy csak az vádolhatja következetlenséggel törvényhozóinkat, ki országunk helyzetét nem ismeri; bár mily rendkívülinek látszas-sék egyébiránt, hogy azon pillanatban, melyben valaki minden legmagasb hivatalokra képesnek nyilváníttatik, választói jogai-ból kizárva maradjon.

A nemes már születése által választó, töle e jog gyakorla-tára nézve semmi föltételek nem kívántatnak; az, hogy valaki-nek béres szolgája, s hogy semmi tekintetben függetlennek nem nevezhető, ép oly kevésé zárja őt ki a választásból, mint az, hogy még apai hatalom alatt áll, a tudatlanság s miveletlenség-nek legaljasabb foka ép oly kevésé szolgál akadályul, mint az, hogy most tizedizben szabadult ki a megye tömlöczéből, hol az utolsó lölopásért, vagy épen valamely tisztujításnál elkövetett büntett miatt fogva volt. **Ő született nemes ember, a z a z született választó, a többihez nincs köze senkinek.** Már ha most e jogot változatlanul megtartva, alkotmányunk sánczainak e tekintetbeni kiterjesztéséről — vagy egyszerűbben szólva — jogegyenlőségről szólnak, mit jelenthet ez egyebet, mint azt: hogy választói képesség, valamint most fel-tétlenül minden nemesre, úgy föltétel nélkül minden lakosra ru-háztassék, hogy miután nemnemes osztályaink eddig semmi vá-lasztói jogokkal nem bírtak, első lépésül a vote universel-lel ajándékoztassanak meg, s pedig oly kiterjedésben, mint ed-dig sehohsem divatozott; mert nem ismerem alkotmányt, hol bé-res szolgák, inasok, kiskorúak és kiszabadult gonosztevők teljes politicalai jogokkal élének, s alig hiszem, hogy a jogoknak ily kiterjesztését a jelen pillanatban valaki lehetségesnek gondolná.

Annál világosabban tűnik föl e nehézség, ha figyelmünket arra fordítjuk, hogy a választói jog nemcsak az országgyűlési kö-vetekre, hanem a megye minden tisztviselőire nézve is a választók által egyenesen gyakoroltatik, mi által, ha csak a választásokat határtalanul meghosszabítani nem akarjuk, minden választók együttléte kívántatik; mi a választói jog kiterjesztése mellett gyakorlatilag majdnem lehetlenné válnék, ámbár oly megyék tapasztalása szerint ítélve, hol a nemesség nagy számú, igen va-lószínű, hogy a választói jog minden nemnemesekre is kiterjesz-tetvén a választók száma első hivatalos foglalatosságuk alkalmá-val verekedés útján igen meggyérítettnek.

A népképviselő első akadálya, felfogásom szerint, tehát azon kiterjedésben s módban fekszik, miszerint a választási jogok nemességünk által gyakoroltatnak.

Távol legyen tőlem, hogy míg alkotmányunk egyedül a nemesség védelmére bizatik, a választók számát csak egygyel is akarnám kevesbiteni. Alkotmányos jogok csak ha számosak által védelmeztetnek, állnak biztosan, s habár majd természetellenek látszik, hogy oly országban, mely magát aristocraticusnak nevezi, a választói képesség születésen kívül semmi föltételekhez kötve ne legyen, én ebben csak azon természetelleni elv következményét látom, miszerint a választási képesség egyedül nem születésre szorítottatott. De valamint mindaddig, míg e honnak nemnemes lakói választási jogaiktól megfosztva maradnak, a választási census behozását a nemességre nézve, pártolni nem fogom: szintoly világos előttem, hogy a népképviselő csak a választási censusal együtt hozathatik be, s hogy ezen censusnak reánk nemesekre is ki kell terjedni, ha csak meg nem akarjuk semmisíteni azon jogokat, melyeket nemnemes polgártársainknak adtunk. Mert hiszen, ha a nemesség jelen állapotában hagyatván, a nemnemesek választói képességét föltételekhez kötnök, — azon jog, mely ezeknek oly megyékben adatik, hol a nemesség nagy számú, mi lenne egyéb óriási csalódásnál?

Hogy választásunk most gyakorlott módja szerint minden megyei hivatalok egyszerre s egy helyen ujjtatnak meg, s oly hivatalok választásában is, részt vesz a megye összes nemessége, melyek csak a megye bizonyos részét érdeklik. Hogy e rendszer a jogok kiterjesztésével nem fér össze, nem szenved kétséget. Senki sem kívánhatja, hogy valamint most a nemesség nagy része mások költségein vitetik a választás helyére, úgy a népképviselő behozatala után a választók nagy része vagy jogaitól megfosztassék, vagy azokkal csak hasonló föltételek alatt élhessen. S ha mind ez áll, ha a népképviselő eszméjének létesítésére az eddig föltétlenül gyakorlott választói jogoknak bizonyos föltételekhez köttetése kívántatik, ha a megyékben divatozó egész választási rendszert meg kell előbb változtatnunk, azaz oly dolgokat, melyek jelen megyei rendszerünk lényegéhez számítatnak, lehet-e tagadni, hogy a népképviselő eszméje életbe léptetésének szinte jelen megyei szervezetünk áll utjában.

Hisz megyei szerkezetünk mellett az egyes polgárnak joga nemcsak országgyűlési követek s megyei tisztviselők választására szorítatik. Ha azok, kik népképviselőlről szólnak, nem egy szépen hangzó szójárásért, mely pompás nyelvünkben eddig hiányzott, hanem oly valami által lelkesülnek, minek értelme van: a népképviselőlet eszméje a political jogok egyenlőségétől elválaszthatlan. Azon kérdés támad tehát előttünk: vajlon a political jogok, melyek megyei szerkezetünk mellett a nemesség által gyakoroltatnak, kiterjeszthetnek-e az összes nemzetre még az esetben is, ha e jogok gyakorlata bizonyos képességi föltételekhez köttetnék? S én e kérdésre csak tagadólag felelhetek.

Ha van valami, mi által az újabb kor a régieket az ország-lási tudományban meghaladta, e felsőbbtség a képviselőlet rendszer behozásában fekszik; csak ez által vált lehetségessé, hogy nagy országoknak egymást soha nem látott polgárai közös szabadságban részesüljenek, és a political jogok gyakorlata sokakra terjesztessék, a nélkül, hogy zavar támadjon, vagy a közállomány vezérlete értelmetlen tömegekre bizassék. — A régiek szabad alkotmányai egyes városok szűk határaitra valának szorítva, a kísérletek, melyek több városok egyesítésére tétettek, vagy a kisebbeknek egy nagyobb általi teljes elnyomásához vezettek, mint azt Athenének Görögország egy része felett gyakorlott felsőbbtségében láthatjuk, vagy mint az amphictyok egyesülete mutatja, sikeretlenek maradtak, s csak egy hatalmas szomszéd feltámadása vala szükséges, hogy egyszerre semmivé legyenek mindezen szép institutiók, melyekre ezredek után is bámulattal tekintünk vissza, melyek alatt annyi nagy férfiu nevededett. A régieknél gyakorlatban volt alkotmányi formák által az egyes polgár szabadsága némi tekintetben biztosítva vala, — ámbár itt is a szabadságot többször váltja föl tyrannismus, hogysem ez állapotot oly kívánatosnak mondhatnók, — de az összes állomány függetlenségének, mely egyszersmind minden egyesek jogait föltételezé, hiányzott minden garantiája, mely csak az állomány egységében s hatalmában kereshető; s a szabad görögnek elnyomására csak Macedoniában kelle egy hatalmas uralkodónak támadni. A képviselőlet rendszer mellett, mint Franciaország-

ban, Angliában s Amerikában látjuk, az alkotmányos szabadság roppant birodalmakra terjedhet ki.

Ujabb korunknak ezen felsőbbsege még inkább kitünik, ha figyelmünket az alkotmányos országokban létező jogegyenlőségre fordítjuk. Van egy szám, melyen túl a tanácskozási jogok gyakorlata lehetlenné válik, s ha a lehető emberi miveltség legmagasabb fokozatát tesszük is fel valamely ország polgáiraiban, oly állomány, melynek közdolgai ezerekből álló tanácskozó testületek által kormányoztassanak, soha sem fog jól kormányoztatni. Míg a képviseleti rendszer ismerve nem vala, a politikai egyenlőség csak ott létezett, hol minden egyes polgár személyes részt vön a közdolgokban; s innen van, hogy a régieknél minden politikai jogokat, vagy születés által a néptől különvált s önmagokat kiegészítő kisebb testületekre (senatusokra) bizva találjuk, vagy roppant tömegekre akadunk, melyek inkább szenvedély, mint értelmiség által vezetettve, vesznek részt a közdolgokban mind addig, míg azon szabadságot, melylyel élni nem tudtak, pénzért vagy szép szavakért valamely fortélyos vezetőnek el nem árulák. A polgárok szaporodása a régieknél nem erőnek hanem gyengeségnek alapja, s mint Róma példája mutatja — a szabadság akkor leggyengébb, mikor százezerekre terjesztetvén, legtöbb védelmezőkre számíthat. Ki nem látja ezenkívül, hogy ott, hol minden polgár egyenes részt vesz a közdolgok vezetésében, s e részvét a polgári jogok szükséges kifolyásának tekintetik, létezni kell egy igen nagy számú osztálynak, mely minden polgári jogoktól megfosztatott; ez természetes, mivel az embernek nemcsak tanácskozni, hanem enni is kell. A spartai heloták, a római mancipiumok, szóval, a szolgaság, melyet minden régi szabad népeknél találunk, szükséges kifolyása azon kormányformának, mely alatt e népek éltek, oly föltétel, mely nélkül az ily értelemben vett szabadság nem állhat fen. Csak a képviseleti rendszer mellett eszközölhető, hogy politikai jogok — mint Angliában — milliók által élveztetethetnek, a nélkül, hogy az országot anarchia fenyegetné, vagy a souverain nép rabszolgákra szorulna, kik, miközben ő tanácskozik, helyette dolgoznak.

Hogy azonban a képviseleti rendszertől üdvös eredményeket várhassunk, szükség, miszerint az valóban képviseleti rendszer legyen, és ne csak annak neveztessek; s a politikai jogokkal felruházott polgárok ne felejtssék: m i k é n t k ö z d o l -

gaik kormányzását képviselőkre bízta, s csak azon befolyást tartották fen magoknak, melyet szabadválasztás s minden érzelmeik s kívánataik korlát nélküli kimondhatása által gyakorolhatnak. Hol a nép a másokra bizott hatalmat minden pillanatban visszaveszi, s a közdolgokba nemcsak választás és kívánatainak szabad nyilvánítása, de határozatok által is befolyni kíván, ott a képviseleti rendszer névben igen, de valóságban föl nem található.

Be akarjuk venni a népet alkotmányunk sánczai közé, s mert főkép alkotmányos országban annak, ki semmi politikai jogokkal nem bír, még polgári jogai sem biztosak, igen helyesen úgy vélekedünk, hogy azon képviseltetési jog, mely eddig csak nemesekre szorított, kiterjesztendő a nemzet többi osztályaira is. De vajon birunk-e már csak mi nemesek is képviseleti rendszerrel?

Ha országgyűlés hivatik össze, igaz, összegyűlünk s megyénkint nagy lármával két férfit választunk, kiket képviselőinknek nevezünk; de vajon ez magában véve tesz-e már képviseleti rendszert? s nem hiányzanak-e nálunk, ez egyen kívül, a képviseleti rendszer minden kellékei?

Elküldjük követünket s megeskettetjük; hogy szorosán ragaszkodni fognak azon utasításokhoz, melyeket nekik elküldetésök alkalmávaladtunk, s melyekkel talán meggyőződésök megis egyezik, mert feltehetjük, hogy hivatalukat egyébként el nem fogadták volna; de nem marad-e együtt a választók testülete ugyanazon tárgyról tanácskozva, melyekkel az országgyűlés foglalkozik? nem pótolja, nem változtatja-e meg utasításait egy napról a másikra? nem parancsolja e sokszor ugyanazon embereknek, kiket megeskettett, hogy fejéret fognak mondani, egypár héttel később, hogy a legszorosabb felelet terhe alatt, feketét beszéljenek, úgy hogy — túlzás nélkül mondva — a mód miszerint egy vagy más követ bizonyos kérdésnél szavaz, sokszor inkább azon postalegény gyorsaságától függ, ki az utasítást hozza, mint maga a követ meggyőződésétől; és ez képviseleti rendszer?

Törvényhozásunk van, igen; ki nem hiszi menjen Pörsönybe s nézze meg a tanácskozási termeket, de szörnyen csalatkozik, ki azt gondolja, hogy e termekben a nemzet szabad kép-

viselői ülnek, hogy az ország dolgai itt határozatnak meg. Mit mi országgyűlésnek nevezünk, csak falhoz hasonló, melyet valaki mulatságára csak azért építtetett, hogy mesterséges visszhangot képezzen, mely mindent, mi feléje kiáltatik, változás nélkül visszaad.

Még törvényhozásunknál is csak pusztá nevet találunk a képviseleti rendszer lényege helyett; mit mondjunk, ha figyelmünket megyei szerkezetünkre fordítva, látjuk: miként azon törvény, mely sokszor 20,000 ember ötvenkét helyen történt tanácskozásainak kifolyása, alkalmazása módjára nézve hasonló tanácskozások alá vettetik? ha látjuk, miként e hazának választói nemesak a törvények alkotásában, de majdnem minden közigazgatási tárgyokban egyenes részt vesznek?

A nemesség sokkal több egyenes befolyással bír közdolgainkra, hogysem a képviseleti rendszerről nálunk csak szó is lehetne; s ha valaki tölem kérdi: vajon lehet-e a nemesség ezen jogait az egész nemzetre kiterjeszteni? azt fogom felelni: hogy ezt annyival inkább lehetlennék tartom, mennyivel világosabban bizonyítá a tapasztalás, hogy e jogok gyakorlata már most is felette nagy számra bizatott.

Nemesak az kívántatik tőlünk, nemesektől, hogy másokat részesítsünk azon jogokban, melyekkel birunk; nekünk le kell mondani bizonyos privilegiumokról, melyeknek gyakorlatában voltunk. Nemesak az szükséges, hogy másokat alkotmányunk sánczai közé fölvegyünk; de másképp kell építeni e sánczokat, ha a népképviselet — ugy hiszem szükségessé vált — eszméjét közöttünk létesíteni akarjuk. Mig megyei szerkezetünk jelen alakjában marad, mig a megyei közgyűlés az egész közigazgatásról rendelkezik, s utasítási jogánál fogva a törvényhozásra befolyást gyakorol; a megyei gyűlésben pedig minden nemes egyenes befolyással bír, népképviselétről komolyan szólni nem lehet. A népképviselet első, mellözhetlen feltétele jelen megyei szerkezetünk megváltoztatása. Ha az erre szükséges honszeretetet s önmegtagadást nem érezzük kebleinkben, ha jelen megyei szerkezetünkhöz ragaszkodunk, hagyjunk fel sovárgásainkkal. Ki nagy czél után fárad, ki jelen szabaditékait valóságos jogokkal akarja fölcserélni, ne higgye, hogy ezt áldozat nélkül elérheti.

Jelen megyei szerkezetünkkel együtt létező bajaink orvoslatára a haladó párt által két indítvány tétetett.

Az elsőre nézve, mely a közös teherviselés elvének elfogadásában áll, láttuk, hogy annak teljesen keresztülvitelére, jelen megyei szerkezetünk fentartása mellett, valószínűség nem mutatkozik.

A másodikra nézve, megmutattam, miként népképviselétről szólni, míg a nemesség jogai, melyeket megyei szerkezetünk mellett élvez, szűkebb korlátokba nem szoríthatnak, pusztán ábránd.

Jól tudom, az itt elmondottak nem fogják nevelni népszerűségemet, nem hibáznak hazánkban számosan, kik minden szót, mely a nemesség political jogainak korlátozása mellett emeltetik, szent borzalommal hallanak; kik haladni akarnak, de magokkal még egészen tisztába nem jöttek, nem lehetne-e egyszermind a régi helyen maradniok; kik political jogokról szólva szívesen megfélemedkeznek arról, hogy azok egyszermind kötelességek, melyeket alkalmatlan kezekre bízni nem szabad, s kik tátott torokkal egyenlőséget hirdetve, borzadnak, ha fölök annak nevében az követeltetik, hogy illetlenül elfoglalt helyökről szálljanak le. Ezen urak, kik ha a francia forradalom napjaiban élnek, az osztályok egyenlőségét hihetőkép az által akarták volna létesíteni, hogy minden embert báró vagy grófi czimmal ajándékoznak meg, kiméltlenül fel fognak szólani ellenem; én azon nyilatkozattal várom ellenvetéseiket, hogy az elvek, melyeket vallok, s mindig vallék, általam nem azért választattak, mert fölölök szép szavakkal irhatok, hanem mivel meggyőződésem kívánta úgy; s hogy azoknak elfogadom minden következményeit, bármi népszerűtlenek legyenek a nép azon egy huszad része előtt, mely eddig political jogokkal él. Nem vágyom oly babérok után, melyekhez csak meggyőződésem megtagadása által juthatnék.

De fordítsuk most figyelmünket azon kísérletekre, melyek bajaink orvoslatára a kormány részéről történtek.

F ő i s p á n i r e n d s z e r.

Ha két utolsó törvényhozásunk eredményeit tekiuntjük, egészen különböző, de az alkotmányos életben egyiránt rendkívüli tüneményeket látunk. Az 1840-ki országgyűlés eloszlik, s

a két párt, mely egy évnél tovább homlokegyenest ellentétben állt, egyiránt megelégszik; 1844-ben a törvényhozás munkálatai befejezettek, s a két ellentétben álló párt az eredményekkel egyiránt elégedetlen. E rendkívüli tüenemények magyarázata, rendkívüli helyzetünkben fekszik, miszerint az országgyűlés eredményei nem a többség határozataitól függnek, s ha az 1844-i országgyűlés munkálataira visszatekintünk, csakugyan nem lehet csudálni, hogy azokkal egy párt sem volt megelégedve. Conservativeinknek szomorúságra több okuk soha nem volt.

Igaz, az ősiség bilincsei mellett a nememeseknek adott birhatási képesség nem fogja megteremni azon gyümölcsöket, melyeket tőle várunk; de nem szükséges előzmény-e ezen törvény épen az ősiség megszüntetésére. Mig a birhatási jog tisztán nemesekre szorított, az ősiség megszüntetése nem vala veszély nélkül. Ki birtokát eladni kénytelenített, s vevőt keresve, csak nemesek concurrentiájára számíthatott, méltán vala aggodalomban, hogy birtokáért nem fog illő árt nyerni, s küszködött azon jog fentartása mellett, mely által utódainak a viszsaválthatás lehetősége fentartott. Az utolsó törvényhozás határozata által ez indok elveszté erejét, s erősen hiszem, hogy az általános birhatási képesség, azon lépés, mely az ősiség eltöröltetését szükségkép maga után vonandja.

Igaz az is, hogy a h i v a t a l k é p e s s é g kimondása nem fog szülni nagyszerű anyagi eredményeket s főkép azon hivatalokra, melyeknek választása a nemesektől függ, honunk nem kiváltságos lakóinak inkább csak reményt nyujt. De valjon hát ki nem érezi, hogy e törvény szavaiban a legnagyobb elvívott ki? hogy azon válaszfal, mely eddig a magyartól elkülönözte, lerontatott; s ezentul többé még ürügy sincs, melynél fogva, nem nemes honfitársainkat azon jogokból kizárhatnók, melyeknek élvezetére képeseknek mutatkoznak, én legalább nem foghatom meg, miként lehetne azokat, kiket minden hivatalokra képeseknek nyilatkoztattunk, választói jogaikból tovább is kizárni. A választói jog minden polgári hivatalok első fokozata, s képtelenség azt állítani, hogy ki születésénél fogva Canczellár vagy országbiró lehet, születésénél fogva választó ne lehessen.

Ezen fontos haladási lépéseken kívül az utolsó országgyű-

lés alatt nemzetiségünk is kivitta némileg győzelmét, mit a conservatívek messzebb látó része, mely a deák nyelvben a conservativismus leghatalmasabb eszközét látja, kétségkívül szinte fáj-lalt. Eddig nemzetiségünk mellett küzdeni kelle, most küz-dés helyett leginkább csak várunk kell. A törvényhozás átlátta, mi-ként családok belső körébe avatkozni, vagy valamely népfaj nyelvét erőszakosan elnyomni nem akarja, s csak a köznevelés, csak a törvényhozás, törvénykezés s közigazgatás körébe köve-teli a magyar nyelv használatát, szóval, miként a törvényhozás egész követelése abban áll, hogy a deák nyelv helyett a magyar legyen azon kötelék, mely e hazának politikai életét összetartja. Törvényhozásunk ezen rendelete által nemzetiségünknek legbiz-tosabb alapját rakta le. Azon nyelv, mely mindenkinek, ki ma-gasabb mivelődés után vágyódik, mindenkinek, ki a közügyek-ben részt venni kíván, szükségessé tétetett, melynek kiterjedése alkotmányos jogaink kiterjedésével azonosított, minden fon-dorkodásnak s rágalomnak nyugodtan nézhet már elébe.

Országgyűlésünk ezen pozitív eredményein kívül nem fe-ledhetjük el, miként nálunk, hol szabad sajtó nincs, az ország-gyűlési tanácskozások egyszersmind az eszmék kifejlődésének egyik leghatalmasabb eszközét képezik. Helyzetünknek egyik abnormitása ez, mely tanácskozásaink hosszúságát, eredményte-lenségét magyarázza s mit ignorálni semmiesetre nem szabad. Ha az utolsó országgyűlés eredményeit e szempontból tekintjük, azok még nagyobbak.

Conservatívjeink jól érzék mindezt; tudják, hogy vannak igazságok, melyek ellen ha egyszer ki vannak mondva, sokáig küszködni többé nem lehet; s habár győzelemnek hirdeték, hogy a haladó párt kívánatainak nagyobb része általok meghiusitta-tott, szavaik hangjából észrevehettük, hogy mint Pyrrhus, diada-lukat olyannak tartják, mely ha még egyszer ismételtetik, vesztöket idézendü elé.

És a haladó párt?! Nem bukott-e meg az adó kérdése; nem lett-e semmivé a városi kérdés s a büntető törvénykönyv? s annyi más haladási terv, melyre munkálatait fordítá, annyi fé-nyes remény, melyekre magát a propositiók után feljogosítva ér-zé, a haladó párt miként elégedtetett volna meg a törvényho-zás működéseivel?

E közelégedtlenység között, melyet az országgyűlés oko-

zott, egyszerre hír szárnyalt, miként a kormány egészen új kormányzási rendszerrel lépnd fel. Kiváncsiak valánk valamenynyen, annyival inkább, mivel az ország legfőbb hivatalainál ugyan változások s bizonyos kinevezések szoros összeköttetésben vannak. Az augsburgi Allgemeine Zeitung nézete, miszerint gróf Apponyinak kinevezése annak jeleül tekintendő, hogy a kormány ezután parlamenti kormánynyá válandik, nem osztott ugyan sokak által, s én, részemről szinte tréfásnak tartám, hogy miután a felső tábla az egész országgyűlés alatt az alsóval ellentétben állt, gróf Apponyinak kinevezése azon szempontból üdvözlendő, mivel a többség (azaz a felső tábla többsége) mellett nyilatkozott; azonban kiváncsiak valánk az elhíresztelt új rendszerre mégis, sőt talán sokan lehettek, s pedig nem a kormány közönséges pártolóihoz tartozók, kik annak életbe léptetését nem várták remény nélkül. — A rendszer, miszerint hazánk eddig kormányoztatott, senkit nem elégíthetett ki. Mióta az ellenzék a haladás zászlóját kitűzé, a kormány szerepe a törvényhozási pályán tisztán negatív szereppé vált; ellenezte azt, mi a haladó párt által indítványoztatott; más elvet, mely határozatait irányozná, tetteiből észre nem lehetett venni; — közgazgatásunk hiányairól szólni fölösleges; — hogy anyagi érdekeink előmozdítására semmi nem történt, s Magyarország e tekintetben kormányától egészen elhanyagoltatott, azt senki még nem is tagadta; hogy az igazság kiszolgáltatása nem gyorsabb, nem is sokkal jobb, ott, hol az kormányi kinevezéstől függő bírák által szolgáltatik ki, mint megyéinkben, sokak nézete szerint ez is bizonyos, — szóval, kormányzásunk módja nem elégítheti ki még a legmérsékletesebb kívánatokat sem; s mennyi van közéletünk mind ezen ágaiban, minek megjavítása kizárólag a kormánytól függ. Ki tudja, talán a kormány maga is átlátta ezt, s a létező bajokon mennyire lehet, segíteni fog? — így gondolkoztak sokan s nagy várákozással néztünk az új rendszer elébe.

S miben állt tehát azon rendszer, az annyira elhíresített, mely által a kormány végre — mint annyian mondák — a tett mezejére kilép, melytől e szegény ország ujja születését várhatjuk?!

Néhány főispán, ki főispáni hivatalán kívül még más közhivatalban állott, vagy főis-

páni vagy ezen másik hivatalától fölmentet-
tett. Helyettök helyettosek nevezettek ki,
állítólag nagyobb a királyi kincstárból ve-
endő fizetéssel, és azon kötelességgel, hogy
megyéikben lakjanak, s annak minden közdol-
gaiban részt vegyenek. — Ez az egész. „Ki nem látja,
hogy a kormány ez eljárásában semmi nincs, mi a törvényeket
sértené;“ — így szóltak a rendszer barátai. — „Rendet akarunk,
akarjuk, hogy a kormánynak többség szereztessék, mely nélkül
alkotmányos országban feladásának nem felelhetne meg.“

Mondhatnám erre, hogy ha a kormány új rendszere az elő-
soroltakon kívül többre csakugyan nem terjeszkedik, nem fog-
hatom meg, miként várhat tőle valaki ily nagy következménye-
ket; ha pedig többre terjeszkedik, annak a törvényhozás mel-
lőztvéli behozása törvénytelen; mondhatnám: hogy tisztelen
az őszinteségét, melylyel a kormány bevallja, miként a főispáni
hivatalokat olyanoknak adva, kik már más hivatalokat viseltek,
törvényteleniséget követett el; de hogy ez őszinteség jelen lépése
törvényességéről még senkit nem győzhet meg; s az egyes ki-
nevezések iránt is lennének észrevételeim;*) azonban kerülni
akarván mindent, mi személyességekre vezethetne vagy a vitat-
kozást elkeserithetné, még a törvényesség kérdését is mellőzöm
s kizárólag arra fordítandom figyelmemet, mennyire valószínű,
hogy az új főispáni rendszer üdvös következményeket szülhet.

Magyarország egész közléte törvényhatósági rendszeré-
ben központosul; a tapasztalás mutatta, miként e rendszer, úgy,
mint az most fen áll, erős kormánynyal össze nem fér; s miként
azon visszaélések, melyek körében napról napra nagyobb számban
támadnak, a törvényhozás utján, hol a megyék utasítások
által egyenes befolyást gyakorolnak, nehezen orvosolhatók. Ez
vala úgy látszik, az alapnézet, melyből a kormány újabb ren-

*) Mi a kinevezésekben nekem legalább különösen feltűnt, az vala:
hogy bár mindég mondatott: miként a jelen kormány egészen új rendszer
szerént kormányozand, mégis az újonnan kinevezett s előbbi főispányok között
politikai színezetökre nézve semmi különbséget észrevenni nem lehetett, ki-
nevezést kivéve, hol ha az előbbi tisztelt főispán politikai elveihez talán tul-
zott szilárdsággal ragaszkodott, helyébe oly egyén választott, melynek po-
litikai nézetei eddig hajlékonyabbaknak mutatkoztak.

delkezéseinél kiindult. E nézet, felfogásom szerint, egészen helyes; de vajon az eszköz, mely a megyékben uralkodó visszaélések korlátozására választatott, nem egészen czélszerűtlen-e?

Utolsó országgyűlésünk alatt többször nyílt alkalom oly törvények alkotására, melyek által részint megyei szerkezetünk némely hibái kijavíthatóak, részint ily javítások legalább előkészíthetők. A kormány vagy legalább azon férfiak, kiket állásuknál fogva képviselőinek tartánk, mit tettek mind ezen alkalmakkal? Részint közönbösen nézték, részint elleneztek a legnagyobb buzgalommal s állandósággal mindazon indítványokat, melyek ily törvények alkotását czélozzák.

Nem szükség bébizonyítani, hogy a házi adónak a nemesség általi elvállalása megyei közigazgatásunkra a legüdvösebb hatást gyakorolta volna. A házi adó elfogadása a közös teherviselés elve győzelmének nem nevezhető, de első lépés s pedig olyan, mely okvetlenül e szent elv kivívásához vezetend; s vajon hát, midőn e kérdés szőnyegre került, a kormány mit tett? — Nem a karok senkit gyanusítani; de ha látjuk, miként a házi adó kérdése mellett csak az ellenzék küzdött, miként mind azok, kik e szent ügyet az egyes megyékben ledorongolák, magokat a kormány pártolójának nevezék, s néhányan az adó bunkós elleni közül később kormányi kinevezésektől függő hivatalokat nyertek, alig bámulhatni, hogy a kormány, sokak által a közös teherviselés legbuzgóbb ellenének tartatott. De engedjük meg, hogy a kormány ellen emelt ezen vád igazságtalan; kérdem: nem maradt-e a kormány a házi adó kérdésénél közönbös; nem tekinté-e azt nyílt kérdésnek? s ha ezt tagadni nem lehet, elháríthatjuk-e róla a vádat, hogy az adó kérdésének megbukása egyedül tettlenségének tulajdonítható. — Az adó kérdése nem ellenzéki kérdés. E kérdés mellett nem pártérdékek, hanem egy részről önösség, a másikról kötelességérzet küzdenek. Nincs művelt ember, ki nem tudná, miként ha a nemesség adómentessége fentartatik, haladásunk lehetetlen, de a közös teherviselés elve látszólag annyi egyes érdeket sért, hogy annak keresztül vitelét csak akkor várhatjuk, ha minden becsületes ember kezét fog. S ugyan szabad volt-e ily viszonyok közt a kormánynak közönbösnek maradni; illő volt-e szabad kérdésnek tartani azt, melytől az egész haza kifejlődése függ, s mely-

ről egyszersmind tudnia kelle, hogy azt az ellenzék maga, a kormány segedelme nélkül, keresztül nem viheti?

A követi verificatio kérdése került szőnyegre; ki volt akkor, ki a municipalis függetlenséget s az ugynevezett megyei autonomiát leginkább védelmezé? ki volt, ki a törvényhatóságok utasítási jogát leglelkesebben magasztalá; ki alkotmányunk vesztét jósolta, midőn indítványba hozatott, hogy a házi adó maximumának meghatározása az országgyűlésre bizassék? sőt ki emelkedett municipalis lelkesedésében annyira, hogy még a birói hivataloknak három évenkénti választását is pártolása alá vevé;*) nem az ugynevezett kormánypárt, nem a főrendek többsége-e, mely azon férfi által vezetett, ki most a kormánynál legnagyobb befolyásúnak mondatik?

Ha bajaink egyik fő oka a megyéinkben létező rendetlenségben kereshető, ha igaz, hogy e rendetlenség a törvényhozás által jelenleg azért nem orvosoltathatik, mivel törvényhozásunk csak a megyék függő mandataribusából áll, átláthatta mindenki, miként bajaink megszüntetésére hatályosabb eszköz nem lehet, mint törvényhozásunkban egy oly osztálynak adni befolyást, melynek a megyékben létező rendetlenségek fentartása érdekében nem fekszik. A megyék reformja csak a városok képviselői jogainak megállapítása által válik lehetővé, ez világos mindenki előtt, ki hazánk helyzetét ismeri. S valjon tette-e a kormány valamit, mi által a városi kérdés megoldását elősegítheté? Nem akarom mentegetni senkinek hibáit; nem tagadom, hogy e legfontosabb kérdés megbukására nézve a feleletteher nem kizárólag a kormányt illeti; számos hibák követték el az ellenzék által is, sőt a városi követek egy része is a kérdés megoldásának csak akadályokat gördített elébe; úgy látszott néha, mintha a városi kérdés megoldása senkinek valóban szívében nem feküdnék, mintha a nemesség vagy annak legalább nagy része, a nagylelkűséget, melylyel a polgári elemnek törvényhozási befolyást indítványozott, megbánva, saját indítványának önmaga akarna

*) Midőn a főrendi táblánál a városi szervezet tárgyalása alatt a birák választása került szőnyegre, e munka szerzője azon indítványt tevő, hogy a birák szabadon választassanak ugyan, de hivatalaikat addig tartsák meg, míg birói itélet által attól meg nem fosztattak. A főrendi tábla többsége ezen indítványt visszaveté, ámbár az, látszó vezetője gr. Apponyi által pártoltatott.

akadályokat gördíteni elébe; de vajjon mindez fölmentheti-e a kormányt azon vád alól, hogy ezen akadályok elhárítására semmit nem tett?

A városi kérdés megoldása által a nemesség törvényhozási befolyása csonkul; az ellenzéknek egy s nem megvetendő része a városok törvényhozási befolyását alkotmányos szempontokból veszélyesnek tartá, s csak a nemesség igazság érzete s azon meggyőződés, hogy a jelen állapot fentarthatatlan, szerze e kérdésnek a megyékben többséget. A kormány részéről e kérdés megoldása semmi érdeket nem sérthetett, semminemű veszéllyel nem járt. Ha valakinek, a kormánynak kelle kívánni, hogy a megyék törvényhozási mindenhatósága a polgári elem által mérsékeltesék, s azon nehézség, melyen e kérdés hajótörést szenvedett, mégis nem a felső tábla, vagyis törvényhozásunk azon része által támasztatott-e, hol a kormány állandó többségben volt?

Ismérem az ellenvetést, melyet ez állítás előidézend. „A felső tábla független“ — így szólnak, — „ha a szilárdság, melylyel nézeteihez ragaszkodott, a városi kérdés megoldásának nehézségeket gördített is elébe, a kormányt ez iránt semmi felelősség nem illeti.“ De mi ez elhiresztelt szilárdságot illeti, ki épen a városi kérdésre nézve a felső táblának első tárgyalás alkalmával kimondott nézeteit a később elfogadott elvekkel összehasonlitja, vagy ki e tábla eljárását a vallásos kérdés körül ismeri, szilárdságában legyőzhetetlen akadályt látni nem fog, s ha nem a kormány befolyásának, ugyan minek tulajdonítsuk azon egyébként magyarázhatatlan tüneményt, hogy felső táblánk mind abban, mi a városok rendezésénél az arisztokratia érdekeit sérté; végre engedett, s csak egy tisztán kormányi, azaz a fő felügyelők kérdésében mutatkozott hajthatatlannak? — Ha a városi kérdés fölterjesztése nem akadályoztatik, e kérdés eldöntése, teljes meggyőződésem szerint lehetséges vala. A kérdés legfontosabb részeire nézve a két tábla egyet értett. A választási képesség elve — mely nélkül városi rendezést magam sem akarnék — el vala fogadva; a történeti alap elhagyatott, és senki nem követelt többé a városoknak 47 szavazatot, a szavazatok számára nézve semmi, a felosztás iránt kis különbségek léteztek: ugyan ki hiszi, hogy ha a kormány ez ügy fölterjesztését kívánta vala, a felső tábla ellen állt volna, csak mivel

az alsóház a főfelügyelők felállításába beleegyezni nem akart, mert utasítások által lekötve, bele nem egyezhetett, addig leg-alább, míg a kormány e fontos kérdés iránt nem nyilatkozott.

Soha nem volt a kormánynak több alkalma, hogy bajainkon törvényes uton segítsen, s e hon jövő kifejlődését előkészítse, mint a múlt országgyűlés alatt: a kormány teljes meggyőződés szerint ezen alkalmat nemcsak nem használá, sőt egészen úgy járt el, mintha a jelen helyzetet a lehetőségig jónak tartva, azt egész lényegében fen akarná tartani; s ugyan azt hiszi-e valaki, hogy e mulasztást a kormány újabb rendelkezései kipótolhatják?

„Minden bajnak oka az: hogy nincs rend, s hogy a kormány többségre az országban nem számolhat“ — így szólnak — de vajjon, hátha a híres főispáni rendszer életbe lép, e hibákon segítve lesz-e, főképp akkor, ha e két cél, t. i. a rendnek fentartása s a többség szerzése összeütközésbe jönnek?

Hazánkban nincs rend, ez, fájdalom tagadhatatlan; de ki e bajnak okát keresi, meggyőződhetik, hogy az sokkal mélyebben fekszik, hogysem a kormánynak bármily egyes rendelkezése által elmozdittathatnék.

Rend nincs s nem lesz soha, ha nincs ki azt fentartsa; rend és erős kormány, elválaszthatlan fogalmak, s nem oly módon rendeztetett-e kormányunk, hogy az már elrendezésénél fogva sem lehet erős soha? A kormány gyengeségének nem azon okairól szölok, melyek törvényhatósági rendszerünk következményei: de nézzük a kormány belszerkezetét, s látni fogjuk, miként ha Magyarországnak ma nem volna is megyei rendszere, korlátlan kormánnyal bírhatnánk, de erős kormánnyal bizonyosan nem. Oly kormány, melyben minden egység hiányzik, melynek következetes föllépése lehetetlen, mert minden határozat változékonny többségű testületektől függ; — oly kormány, melyről tulajdonképen még azt sem tudjuk, hol keressük azt — Budán a helytartótanácsnál-e, vagy Bécsben az udvari cancellaria épületében, oly kormány, melynek minden ágainál a privát — s köz —, az igazgatási és törvénykezési tárgyak annyira összezavartattak, hogy a kormányzó testületek közül egy sem teljesitheti kötelességét, s mindég vagy az egyes

polgárnak dolgai a közérdekűeknek, vagy ezek amazoknak feláldoztatnak; ily kormányi szerkezet alatt — bármily kitünők legyenek azon egyének, kik benne részt vesznek — én rendet képzelni nem tudok soha. S valjon mit használ e bajok orvoslára az új főispáni rendszer?

Ha megengedem, hogy mindazon főispánok, kik az újabb rendszer behozatalánál hivatalaik letételére kényszerítették, kötelességeiknek eleget nem tettek — mit én kereken tagadok; — ha megengedem, hogy a kormánynak új kinevezései mind a legcélzszerűbbek, — mit nem hiszek; ha megengedem végre, hogy az újonnan kinevezett főispánok s főispáni helytartók — mivel fizetésök megszorítottak — saját meggyőződésökről lemondva, a kormány minden szándékait elősegítendik, s minden parancsainak vak eszközei legyenek — min legalább kétkedem: — mind ebből mi következik? Következik — s valóban elég dolgot kelle feltennem, hogy csak e következményre is jussak: — hogy Magyarországon 52 ember lesz, ki négy, öt ezer forint fizetés mellett mindent el fog követni, hogy a kormány szándékai teljesíttessenek. Ennél egy cseppel sem következik több.

S valjon ez elég-e arra, hogy Magyarország közdolgaiban azonnal rend legyen? —

Ki azt hiszi, annak meg kellene győződve lenni, hogy a közigazgatásban létező rendetlenség csak a kormány eddig birt csekély befolyásának, vagy annak eredménye, mert főispánaink a megye kormányán kívül még más hivatalokat is viseltek s nem megyéjökben laktak. A tapasztalás pedig e tekintetben épen ellenkezőt bizonyít. Városainkban a kormány akaratának kivitelében már eddig is semmi akadályokkal nem találkozott s im a városok közigazgatásában ép annyi, sőt még több rendetlenséget találunk, mint megyéinknél, s ha azon megyéket keressük, hol a zavar legnagyobb, közönségesen olyanokat fogunk találni, melyeknek főispánai s helyettesei ez egy hivataluknál többet nem viseltek, s az évnek nagy részét megyéjökben tölték. S ha a kormány új rendszere csakugyan kizárólag a főispánok jobb fizetésében s azon megsem tartott nominális kötelességekben áll, hogy megyéjökben lakjanak: nem foghatom meg, miként lehet azt valaha új rendszernek nevezni, vagy tüle a közigazga-

tásra nézve oly üdvös eredményeket várni, mint minőket sokan jósoltak.

De nem a rendszer egyenes hatása az, mitől nagy eredmények váratnak, — így szólnak továbbá a rendszer baráti, — a főispáni hivatal új rendezésének célja az: hogy a kormánynak az egyes megyékben állandó többség szereztessék, és ezen többség fogja előidézni azon közigazgatási rendet, mely után vágyódunk.

Talán nem helytelenül figyelmeztethetném ezen urakat, miként azon megyék, hol a közigazgatás eddig aránylag legjobb rendben volt, nem azokhoz tartoztak, hol a kormány többségre számolhatott —, s miként az adminisztráció elhanyagolása sokszor épen onnan vette eredetét, hogy minden gond csak politikai majoritások szerzésére fordított; sőt nem egy esetet tudunk, hol világos törvények csak azért nem hajtottak végre, hogy az egyes megyében uralkodó párt többségét el ne veszítse; — hivatkozhatnám az utolsó, az új rendszer életbe léptetése óta elfolyt év tapasztalataira is, melyek szerint hacsak a bihari, trencsényi, honti, stb. esetekre nem akarunk hivatkozni, — a közrendre nézve sok változásokat észre nem vevünk. De nem akarom tényekre emlékeztetni olvasóimat, melyekről keserűség nélkül nem szólhatnék, — mult eseteket hozni fel, melyeknek tárgyalása a személyeskedés színe nélkül lehetetlen; — nézzük egyszerűen, mennyire valószínű, hogy a kormány újabb rendelkezései által magának az egyes megyékben csakugyan többséget szerzend; vizsgáljuk, mennyiben remélhető, ha a kormánynak a célba vett módon többséget szerezni sikerülne is, hogy ez a közrend érdekében történék? — E kérdések megfejtésétől függ a kormány új rendszerére nézve ítéletünk.

Többség nélkül alkotmányos országban kormányozni nem lehet. Máshol a kormány, mely magát kisebbségben látja, lelép, s helyét eddig az ellenzékben állott férfiaknak engedi át; nálunk a kormány nem lép le, elveit a többség véleménye szerint nem módosítja, de a többség véleményét akarja módosítani önelvei szerint. Látjuk, hogy az út, melyet e szerint kormányunk követ, merész és rendkívüli; miután azonban a kormány többség

utáni fáradozása a kormánynak azon meggyőződését tanúsítja: hogy Magyarországot többség nélkül kormányozni nem lehet, — én örömmel üdvözlöm a kormányt ezen pályán s becsületéértől nem is várok mást, mint hogyha ne talán fáradságainak sikertelenségéről idővel meggyőződnek, s többséget nem szerezhettek, elveihez hiven, le fog lépni hivataláról, melynek czélszerű viselésére önvallomása szerint, magát képesnek nem tarthatja. Még egyszer mondom, én a kormány bevallott azon szándékát, hogy magának többséget szerezzen, nemcsak törvénytelennek nem, sőt kitünőleg törvényesnek s egészen egy alkotmányos kormányhoz méltónak tartom. De az ut, melyet választott czélszerű-e? ez az min kétkedem.

Kormányunk nem népszerű. Ha e népszerűtlenség csak azon férfiakat érné, kik a főbb kormányi hivatalokat jelenleg elfoglalják, a dolog sem rendkívüli, sem különös fontosságú nem volna; de nálunk maga a kormányzás népszerűtlen; a legkitünőbb tehetség, a legelismertebb érdemek nem őrizhetnek meg senkit attól, hogy mihelyt kormányi hivatalt vállal, a közbizodalomtól meg ne fosztassék; ez az mi szomorú, ebből látjuk, hogy a kormány népszerűtlenségének oka nem egyes személyekben, hanem magában, kormányzási rendszerünkben fekszik.

Szolgálni hazáját első kötelessége minden becsületes embernek, oly polczra emeltetni, melyen ezt nagyobb sikerrel tehetjük a hazafinak legforróbb óhajtásai közé tartozik, s innen van, hogy a közhivatalok viselése minden jól rendezett közállományban mindég polgári kötelességnek, s egyszersmint a jutalmak egyik legnagyobbikának tartatott. De ez egyedül természetes állapot csak akkor állhat elő, ha ki hivatalt vállal, hazájának csakugyan szolgálatot tesz, ha midőn a kormány eszközének szenteli magát, ismeri az utat, melyen a kormány haladni akar, s mely saját elveivel megegyezik. Mi a kormány nézeteit nem ismerjük, ha nem kétkedünk is, hogy a kormány munkálkodásai céljául a haza javát tüzte ki, az ut melyen e cél felé haladni fog, titok előttünk. Soha fontosabb kérdés, mint az adó s városi rendezés nem fordult meg törvényhozásunk előtt; s a kormány nézete még a legfontosabb kérdések iránt is rejtély vala előttünk, melynek megfejtésére semmi

vezérfonallal nem bíránk. Előterjesztéseiben kormányunk mindig a legnagyobb általánosságban marad, s az országgyűlés két táblájánál nincs senki, kit tulajdonkép a kormány képviselőinek tarthatnánk, a tapasztalás azt mutatván, hogy ha azok, kiket hivatalos állásuknál fogva a kormány képviselőinek tartánk, valamely kérdés iránt egy bizonyos módon nyilatkoztak is, midőn az felsőbb helyre terjesztetett, a királyi leiratban ugyanazon kérdés egészen ellenkező szempontból vétetett fel. Bámulatos-e, ha a kormány, ily viszonyok között, kevés bizalmat talál, ha töle a jellem — és tehetségeikre nézve legkitünőbb egyéniségek sokszor visszavonulnak, s pártolóihoz számíttatni némelyek által szinte szégyennek tartatik?

Vannak, kik a kormányi hivatalban csak jövedelmi kutterást keresnek; másokat egy kis czim elégít ki; ismét mások vak hódolói minden hatalomnak s azon párthoz csatlakoznak, mely felfogásuk szerint erősebb; mindezek követni fogják a kormány zászlóját, akár ismerik elveit akár nem; de ily pártolók, épen mivel minden kormánynak egyiránt pártolói, erőt egy kormánynak sem adhatnak. Lehetnek egyes kitünő egyéniségek is, kik ha a kormány szándékait nem ismerik is, magokat elég erőseknek hiszik, a kormányt ön elveik elfogadására kényszeríteni; de ily egyéniségek ritkák; minden kormány valódi ereje csak azokban fekszik, kik személyes érdekektől függetlenül a kormány zászlóihoz azért állanak, mivel rajtok bizonyos elveket látnak felírva, s épen ezen párt az, mely kormányunknak hibázik, s melyre mindaddig számolnia nem lehet, míg semmi bizonyos kormányzási elveket nem tűz ki.

Polgáraink ezen tiszteletre méltó osztályára, mely most nagyrészt az ellenzék soraihoz tartozik, vagy pedig political vitatkozásainkban semmi részt nem vesz, de melynek pártolása nélkül egy kormány sem érezheti magát erősnek, a főispáni rendszer hatással nem lehet. Lépjön fel a kormány ma a közös teherviselés elve mellett, jelelje ki a polgárok törvényelőtti egyenlőségét főczéljaként, vagy a polgári s tisztos osztályok törvényhozási befolyását; álljon elő — nem általános szókötésekkel, — de egy czélszerű, egészen formulázott tervvel, melynek elfogadása által anyagi érdekünk kifejlődé-

sét remélhetjük, s nem fognak hiányzani pártolói; sok, ki eddig az ellenzék soraihoz tartozott, vagy minden közdolgot a legnagyobb közönyösséggel tekinté, hangosan fog nyilatkozni mellette; ha a kormány pártjához tartozni annyit jelent, mint bizonyos elvek mellett nyilatkozni, mindazok, kik elveit osztják, a „kormánypárt“ nevet dicsőségnek fogják tartani. Általános phrasisok, minő az: hogy a kormány a haladásnak barátja; hogy hazánk kifejlődése után vágyódik; újabb rendelkezési által is csak rendet kíván eszközölni stb., senkit, ki csak meggyőződés után indul, a kormány pártolására nem buzdíthatnak; sőt megvallom őszintén, a kormány újabb, a főispáni hivatal körül tett lépései sokkal alkalmasabbak épen az ellenkező eredmény előidézésére, mennyiben méltó aggodalmat gerjesztenek.

A főispáni rendszer egyik fő bevallott célja: hogy a kormánynak többség szereztessék. Ha a kormány céljait ismernők, föltéve, hogy azok törvényesek: az egész rendszer fölösleges, mivel a kormány ez esetben többségre számolhat; ha főispánjait nem fizetné is jobban, e rendszer semmi aggodalmakat nem gerjeszthetne. De valjon ismerjük-e a kormány valóságos nézeteit? tudjuk-e az utat, melyen haladni akar? s midőn most egyszerre az adatik tudtunkra, hogy a kormány minden módon többséget akar magának szerezni, nem egy bizonyos elvre vagy kérdésre nézve, de általánosan mindenre, mit ezentul kijelölni jónak látand, — kérdem: bámulhatja-e valaki, ha számtalan hazafinak szívére e hirnél a legnagyobb aggodalom tölti el, annyival nagyobb aggodalom, mennyivel kevésebbé titkolhatjuk el magunk előtt, hogy politicus életünkben oly elemek vesznek részt, melyekre az intelligencia hatással nem bír, de melyeket megvesztegetés által majdnem mindenre lehet használni?

Legyenek azok, kik az új főispáni rendszert alkotmányunkra nézve veszélyesnek nem tartják, irántunk, kik ellenkező véleményben vagyunk, igazságosak, s mondják magok: nem természetesek-e aggodalmaink? Mondatik, hogy az új rendszernek célja: a kormánynak többséget szerezni; az, mire fog e többség használatni, nem mondatik egy szóval sem, — miből valószínű, hogy e többség nem a nemzet független s intelligens osztályai között kerestetik. Kik eddig a főispáni hiva-

talt viselték, közöttök olyanok, kik mind a kormány, mind a haza bizodalját bírják, nagyrészen ha nem is sértő, legalább szokatlan módon mozdíttatnak el hivatalaiktól, helyettök — állítólag nagyobb fizetéssel — más egyének neveztetnek ki. E változás okául állíttatik, mert minden főispán ezentúl saját megyéjében tartozik lakni, hogy az egész közigatást maga vezesse; s ime, új főispánjaink s helyetteseink Pesten s Bécsben laknak, utaznak, szóval: oly ritkán fordulnak meg megyéikben, mint annakelőtte. Mióta az új rendszer behozatott, a korteskedés napról napra magasabb polczra hág; egyes megyékben, melyek azóta az ellenzékét elhagyák, e véleményváltozás kortes-tömegek által idéztetett elő, s eseteket hozhatunk fel, hol a főispáni helyettes önmaga e tömegek vezéreül lépett föl. Ha mindez így van — s pedig nem hiszem, hogy valaki tagadná: — ugyan, kérdeim: csudálatos-e, ha sokan a főispáni rendszerben nem láttak mást, mint — a mennyiben általa a hivatalok száma és fizetése szaporíttatik — a megvesztegetésnek egy új eszközét, s egyszersmind a kormány azon szándéka nyilvánítását, miként ezentúl a megyékben lakó főispánjai által többséget szerzend magának bármi áron.

Nem akarok senkit gyanusítani; megengedem, hogy a kormány, midőn magának minden áron többséget igyekszik szerezni, csak azért fárad, hogy e többséget e haza érdekében használja; azt sem tagadom, hogy a korteskedés veszélyes eszközéhez csak azért nyult, mert más módot, mely által magának többséget szerezhetne, nem talált; de hogy ha a főispáni rendszer csakugyan a kormánynak szerzendő többségre való czélozva, az egész terv inkább a tömegek mint az értelmiség megnyerésére számíttatott, ez előttem világos; s ez maga elég, hogy minden hazafit aggodalommal töltsön.

Alkotmányunk egyedüli garantiája, megyei rendszerünk, — azt hirdeti legalább mindenki; s ha meggondoljuk, hogy független törvényhozással nem bírnak, s utasításink mellett országgyűléseink állása egészen a megyék állásától függ, alig tagadhatni ez állítás helyességét; de mivé válik megyei szerkezetünk, ha a főispán helyzetét korteskedésre használja? — Kik a bárdolatlan tömeget tanácskozásainkba először bevezeték, soha a bünt, melyet hazájok iránt elkövettek, jóvá nem tehetik; tudom, miként a korteskedés aljas eszköze az ellenzék által is használtatott, s

e részben egy szóval sem fogom mentegetni saját pártom eljárását; de meggyőződésem szerint világos, hogy ez eszköz soha az ellenzék kezei között oly veszélyessé nem válhatik, mint midőn vele azon személyek élnek, kik az egyes megyékben a kormány képviselőinek tekinthetők s kikre a közrend fentartása bízott.

Ha bármely párt, szándékainak keresztülvitelére a tanácskozási terembe bárdolatlan tömeget csődít össze, a főispán azon jogok által, melyekkel a tanácskozások felosztatása és vezetése iránt felruházott, ily erőszakos föllépéseknek rossz következményeit elháríthatja, de ha a főispán maga kortesvezérré aljasul, akkor mit várhatunk? ha ő, ki a gyűlés felosztatásának jogával bír, mint már történt, kinyilatkoztatja: hogy a gyűlést mindannyiszor felosztatja, valahányszor saját nézetére többséget találni nem fog; ha ő, ki a rend fentartójának neveztetik, azokat, kik vele egy véleményben nincsenek, kortescsapatok által a tanácskozási teremből kivereti — mire szinte példa van; ha, a mint épen jónak látja, majd titkos, majd nyilvános szavazást rendel, a kérdés eldöntésénél majd csak a szólókat, majd a pusztán szavazókat számítja; ha, mondom, mindezt a főispán teszi, pártfogolva a kormány egész tekintélye s néhány száz kortesjanicsárok bunkói által, kérdem: hol keressen a szabadság menedéket magának? Az országgyűlésnél? — De hát megfedkezhetünk-e utasítási rendszerünkről, mely mellett a megyék romlása szükségkép országgyűlésünk elaljasodását vonja maga után?

Képzeljünk magunknak megyét, melynek főispánja, csak hogy a kormánynak többséget szerezzen, a korteskedés aljas eszközehez nyúl: valjon létezik-e jelen viszonyainkban csak a legkisebb valószínűség arra, hogy czéljában gátoltathatik. Tegyük fel, hogy a megye összes intelligentiája a kormány ellen nyilatkozott; hogy az ellenzék a választásoknál nagy örökődés után győzött, s két ellenzéki követet küldött az országgyűlésre, mit használ mindez; hisz a főispáni helyettes hon marad, gyűlést tart, a mikor akar, az utasítást megváltoztatja kedve szerint, s mig bor, pálinka s egy kis pénzről rendelkezik, az ügyetlenségnek nem közönséges mértéke volna szükséges, ha szándékát keresztül nem vihotná, s pedig annyival inkább, ha az ellenzék két legkitünőbb egyéneit megválasztva, magát önmaga fosztá meg legjobb tanácsadótól.

Jelen megyoi szerkezetünk s az utasítási rendszer mellett az értelmiség véleménye csak addig nyilatkozhatik, míg a kormány a politizai befolyással bíró miveletlen tömeggel visszaélni nem akar, s ezen meggyőződés az, melyből kiindulva, én a főispáni hivatal új rendezését a szabadságra nézve annyira veszélyesnek tartom.

Vannak, pedig fájdalom, számosan, kik közdolgoinkat oly szempontból tekintik, mintha hazájok nem Magyarország, hanem valamely felsőbb dicasterium volna, s ezeket a veszély, mely a kormányi rendszer által szabadságunkat fenyegetheti, nem nagyon fogja aggasztani. „Mi baj, ha a vélemények szabad nyilatkozása a megyékben elnyomatik“ — így szólnak hihetőkép — „ez csak az ellenzéknek árthat; ha a szent korona vitézlő tagjai bunkókhoz fognak, s vele minden ellenmondást levernek, mely a korona s nemesi szabadalmak ellen hallatszik, annyival jobb, a kormány legalább akadály nélkül viheti ki üdvös terveit;“ de azok, kik a dolgot ily szempontból veszik fel, gondolják meg a következményeket, melyekhez eljárásuk vezetni fog. Ha a kormány csak azért, hogy magának többséget szerezzen, értelem nélküli tömegekre támaszkodik, az ellenzék le fog győzteni; ez felfogásom szerint, nem szenved kétséget; sőt e párt legfőbb dicsőségének tartom, hogy azon csapatok között, melyek tisztujtításokra s gyűlésekre a többet fizetők költségein behozatnak, s nem tudva miről, csak vezérok parancsa szerint szavaznak, többségre nem számolhatnak; de ily módon nyert győzelmek aligha nevelhetik a kormány valóságos erejét.

A kormány a cselekvés mezejére akar átlépni — ezt halljuk általánosan, — felhagyva az eddigi negativ szereppel, ő fogja kittizni, ő elől vinni a haladás zászlóját. A kormány ezen szándéka csak dicséretes. Oly kormány, mely magát más párt által megelőztetni engedi, a jövőnek irányt adni nem is iparkodik, s törekvéseit csak minden szabadelvű gondolat elnyomására fordítja, inkább policziális hatóságnak érdemli nevét. De ha a kormány saját s a nemzet érdekében fölteszi, midőn a cselekvés terére kilép s a haladás zászlóját maga tűzi ki, — ha azon nézete, hogy a haladást vezetni többség nélkül nem lehet, egészen helyes, és alkotmányos: ki nem látja, miként a többségnek azon neme, melyre a kormány főispáni rendszere által számolhat, a

haladás előmozdítására nemcsak nem alkalmas, sőt vele egyenes ellentétben áll.

Ha a kormány célja csak az volna, hogy az ellenzék befolyását gyengitse, és minden, általa indítványzott haladási kérdést megbuktasson, az ut, melyet magának főispáni rendszere által kijelelni látszik, kétségen kívül a legalkalmasabb. A haladás megakadályoztatására, megyei szerkezetünknel s a benne működő kortesseregnél én czélszerűbb eszközöket nem ismerek. Mig csak a jelen állapot fentartása czéloztatik, azoknál, kik visszaéléseiből élnek, talán megvesztegetésre nem is volna szükség; de ha, a mint fölteszem, a kormány magasabb czélt tűzött ki magának; ha, a mint nyilatkozatai után nem kételkedhetünk, maga is azon meggyőződésre jutott, hogy a nemesi kiváltságok nagyobb része e hon kifejlődését lehetetlenné teszi, igen bámulnám, ha azon tömegekben, melyekre, úgy látszik, támaszkodni akar, rövid idő mulva bizonytalan frigyeseket nem találna.

Mindazon megyékben, melyek eddig az ellenzékiekhez számitattak, s ujabb időben a kormány mellett nyilatkoztak, e vélemény-változás tömegek által idéztetett elő; kik a kormány pártjának ily módoni növekedését, melynek egyik példáját Csongrád vármegyében láthatjuk, honi s külföldi lapokban annyi örömmel hirdetik, gondoljanak vissza a mult évek eseményeire, emlékezzenek azokra, mik például Zalában az adó kérdése körül történtek, s mondják meg őszintén, hiszik-e, hogy azon többség, melylyel az ellenzék legkitünőbb egyéneinek megválasztását megakadályoztathatják, a kormány mellett fog szavazni akkor is, ha az például a közös teherviselést tűzendi ki programnjában; hogy egyáltalában minden haladási kérdésnél, mely a nemesség jelen kiváltságaival össze nem fér, — s én alig ismerek olyat, melyről ezt nem mondhatnók -- a kormány a tömegekben, pártolók helyett, nem elleneket fog találni.

A kormányt azon többségtől megfosztani, melyet magának új főispáni rendszere által szerezhet, csak az ellenzékétől függ. Tűzze ki minden nemesi kiváltságokra nézve a legmegrögzöttebb conservativismus zászlóját; nevezze a nemesek adómentességét ismét szabadságnak; tartson naponként lelkesült beszédet a nemesség vérrel szerzett jogai védelmére s jót állók, ugyanazon tömeg, mely Deákot Zalában megbuktatá, mely Hontban s Csongrádban a főispáni helyettes mellett nyilatko-

zott, az nap újra az ellenzék zászlói alá áll, s lelkesülni fog a kormány ellen, mint József császár alatt tevő. Azok, kik az ellenzékot jelen pillanatban vezetik, befolyásuk megtartására ez aljas eszközökhöz nyulni nem fognak; tudják ők, hogy azon köszönet, melyet maguknak a jelen s még inkább a jövő előtt kiérdemeltek, nem azért vár reájok, mert az ellenzék emberei, hanem mivel minden haladásnak indítványozói ők voltak, s tiszta nevöket nem fogják bemocskolni az által, hogy pártérdekeiket a hon érdekének elébe tegyék. Az ugynevezett conservatív pártnak egy része a mult országgyűlés előtt Zalában s más megyékben nem szégyenlé a nemességet az adó kérdésével lázítani; az ellenzék — azaz a mostani ellenzék férfiai ily factiosus eszközökhöz nyulni soha nem fognak. De ki állhat jót, hogy viszonyaink egészen megváltozván, más egyéniségek nem fognak föllépni, kik vagy mivel megyei szerkezetünket s vele az egész alkotmányt a kormány által valóban megtámadva gondolják, vagy mert a nemesi kiváltságok védelmére jobb utat nem látnak, mint ha a nemesi kiváltság s az alkotmányosság kérdései összezavartatnak; a kormány ellen ily taktikával lépnek föl, s ha azoknak befolyása, kik eddig a haladás mellett küzdének, maga a kormány által megrontatott, ha a legfontosabb kérdések elhatározására a kortestömeg a kormány által használtatott: valjon a közdolgainkat vezető férfiak fognak-e birni azon eszközökkel, melyeket ők maguk hivatnak fel cselekvésre, s melyek minden valószínűség szerint azon pillanatban ellenök fordulandnak, a melyben tőlök kiváltságaik áldozata kívántatik. Nekem, valahányszor az új főispáni rendszerről gondolkozom, Göthe egyik meséje jut eszembe: „A tündér szolgája megtanulta urától a szókötést, melylyel házi szellemeinek naponként a folyóról vizet hozni parancsolt. Midőn a mester egyszer elutazott, a tanítvány meg akará próbálni ügyességét s elmondá a varázsszókötést. Örömmel látta, hogy a szellemek azonnal megjelennek s szakadatlan szorgalommal vizet hordanak; de mikor a házban volt dézsák s edények mind megteltek, s a szellemek a víz-hordással még sem hagytak fel, s midőn a víz a szobákban kezde elterülni, akkor jutott a szegény tanítványnak eszébe, hogy a szókötést, melylyel a munkásságra felhívott szellemeket elküldheti, nem tudja, s ő, s a város, melyben lakott, nyomoruan elvesztek tudatlansága miatt.“ Adja az ég, hogy azok, kik csak hogy az

ellenzékét a többségtől, melyben volt, megfoszthassák, a tömegek segédelmére támaszkodtak, soha hasonló tapasztalásra ne jussanak.

Fogjuk össze röviden a mondottakat. Ha, mint sokszor mondatott, r e n d a z, mit a kormány újabb intézkedései által elérni akart, az e s z k ö z e c z é l n a k elérésére nem elégséges. A jelen rendetlenség oka talán még inkább a kormány-, mint a megyék belszerkezetében fekszik, s közigazgatásunk hiányai csak nagyobb központosítás s nem az által orvosoltathatnak, ha 52 nagyobb fizetéssel ellátott megyei kormányzó neveztetik ki. Oly közigazgatási rendszer, melytől üdvös eredményeket csak akkor várhatni, ha 52, minden tekintetben kitünő egyéniségre számolhatunk, magában hiányos; ez legalább az én győződése.

Ha pedig a kormány új főispáni rendszere által a megyékben csak többséget akart magának biztosítani, akkor a mennyiben e többséggel a jelen ellenzék legyőzését tűzte ki célul, a rendszernek sikere bizonyos; de bizonyos az is, hogy a kormány ezen eljárása a megyékben létező zavart nemcsak kevesíteni nem, sőt mint az eddigi tapasztalás mutatta, nevelni fogja, hogy azon többségek, melyet új rendszere által szerezhet, épen a legfontosabb, azaz épen a haladási kérdéseknél nem veheti hasznát.

Láttuk ezek szerint, hogy jelen megyei szerkezetünk, egy, céljának megfelelő törvényhozással, renddel s a polgárok egyéni szabadságával össze nem férvén, a haladás eszköze nem lehet.

Láttuk, miként e szerkezet alkotmányunknak is csak igen gyenge biztosítékot nyújt.

Láttuk végre, hogy mindazon indítványok, melyek bajaink orvoslására szóba hozattak, míg jelen megyei szerkezetünk fennáll, részint kivihetetlenek, részint olyanok, melyeknek életbe léptetését nem is kívánhatjuk, mert ugyan, a jelen rendszer mellett, ki kívánhatja józanul, hogy a nemesség jogai az egész népre kiterjesztetvén, megyéink oly állapotra jussanak, minőben a jelen pillanatban Sveitz cantonjait látjuk ;

vagy hogy a főispán hatalmának tulzott növelése által a régi Sveitz szomorú állapotára süllyedjenek, hol cantonokat találunk szinte, de mindenikben egy-egy Gesslert, ki fölötté zsarnokoskodik?

Mindez szükségkép azon meggyőződésre vezet: hogy megyei szerkezetünk jelen alakjában többé fenem tartható.

A haladás sokak által tüzetett ki célul, de az ut, melyen eddig jártunk, felfogásom szerint, egészen elhibázott vala. A helyett, hogy arra fordítanók figyelmünket: jelen szerkezetünk mennyire fér össze a haladással, s nem szükségeseke benne is némi változások, eddig megyei rendszerünk, fenállhatásunk szükséges föltételeül fogadtatott el, s csak azt kérdeztük: megfér-e az egyes célba vett haladási indítvány megyei szerkezetünkkel? mintha bizony egy közigazgatási formának fentartása (mert mi egyéb megyei rendszerünk) volna azon cél, melyet magunknak kitűztünk. El kell térnünk e hibás ösvényről!

Nem lehet, hogy az európai miveltség közepette, e hon a mostani elhanyagolt állapotában maradjon; nem képzelhető, hogy nemzetiségünk fentartva magát, ha az előhaladás nagy munkájában, mely Európa minden népeit foglalkodtatja, mi is részt nem veszünk; — vagy haladnunk kell, vagy el fogunk enyészni; s kinek e nemzet jövője szívében fekszik, annak első kötelessége elhárítani mindazon akadályokat, melyek a haladásnak utjában állnak.

Az eddigi formákkal nem haladhatunk; ujakról kell tehát gondoskodnunk, s csak az marad hátra: hogy azon változásokra fordítsuk figyelmünket, melyeken alkotmányunknak keresztül kell mennie? meg kell vizsgálnunk: miként egyesíthetők a haladás s szabadságunk érdekei oly módon, hogy midőn azt törekvéseink céljául tűzzük, ezt soha ne veszélyeztessük.

Erről fogok e munka második részében szólani.

MÁSODIK RÉSZ.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

Second block of faint, illegible text, continuing the bleed-through from the reverse side.

MASODIRREXX

Third block of faint, illegible text, appearing as bleed-through from the reverse side.

Fourth block of faint, illegible text, continuing the bleed-through from the reverse side.

Fifth block of faint, illegible text at the bottom of the page, likely bleed-through from the reverse side.

MÁSODIK RÉSZ.

I. FEJEZET.

A reform föltételeiről, különösen a központosításról.

Minden haladás és kifejlődés első föltétele : a rend.

Ha rendet akarunk, szükség :

1-ör, hogy a közdolgok igazgatásába egységet hozzunk be.

2-or, hogy azon hatóság, melynek a rend fentartása kötelességül tétetett, az erre szükséges hatalommal birjon.

Minden kifejlődés és haladás első föltétele tehát központosítás és erős kormány.

De a haladáson se hon anyagi kifejlődésén kívül, vannak más érdekeink is. A alkotmányos szabadsággal birunk, s azt meg akarjuk tartani; ha tehát egy részről a kormány hatalma nevelésének szükségét általlátjuk, egyszersmind a kormány oly módoni alakításáról kell gondoskodnunk, hogy hatalma nevelése szabadságunkra nézve veszélyes ne legyen.

E cél elérésére én a kormányi felelősségnél egyéb eszközt nem ismerek, s így ha az iránt kérdeztem : mik azon föltételek, melyeknek elfogadása nélkül a reformot lehetségesnek nem tartom, rövid válaszom az : hogy a reform hazánkban csak a kormányzó hatalom központosítása s vele kapcsolatban a kormányi felelősség életbe léptetése mellett eszközöltethetik.

„Központosítás és felelősség!“ — „De tanácsos-e, sőt szabad-e reményeinket oly valamiben helyezni, mi minden oldalról annyi ellenszenvet gerjeszt, mit a kormány se

hazának legalább tizezer táblalirája, különböző okból, de egyiránt lehetlennek mond, mi oly idegenszerű s külföldies, hogy ha elfogadtatik, a magyar alkotmányt egész eredetiségétől megfosztaná? A központosítás Magyarorszáiban annyira népszerűtlen eszme, hogy szinte az örültségnek egy neme szükséges honunk kifejlődését oly valamitől föltételezni, minek létrehozását, néhány elméleti emberen kívül, az összes ország ellenzi.“ — Igy szóltak s szólnak, nézeteim számos ellenei. Senki sem ismerheti inkább ez ellenvetéseket, mint én. Több két évnél, hogy tettes Kossuth Lajos ur a P. Hirlap szerkesztéséről lemondván, miután e lap vezetése Szalay László barátom által elvállaltatott, először léptem föl e nézetekkel, s alig képzelhető oly okoskodás, mely azóta, hirlapok utján, megyei gyűléseken s magán beszélgetés közt, elveim ellen fel nem hozott volna. Nézeteim népszerűtlensége iránt szinte nem élhetek csalódásban; ha valaha kételkedtem volna, hogy a ki népszerűség után vágyik, inkább megtámadhat száz igazságot, mint egy, a többség által elfogadott előítéletet, az utolsó években tett tapasztalásaim ez állítás valóságáról meggyőzhetének. Hogy elveimről ennyi megtámadások után is nemcsak le nem mondék, sőt azokat nem is módosítám, egyedül onnan van, mivel minden, mit ellenvetésül hallék, s főleg az utolsó év tapasztalatai még inkább s inkább meggyőztek helyességükről; de különben sem tartozom azok közé, kik saját meggyőződésük kimondásától, a sokaság roszaló szava, vagy barátok ildomos tanácsai által visszatartóztatják magokat. — Hogy e részben helyesen cselekedtem, azt a jövő bizonyosan, de némely olvasóim előtt talán az is be fogja bizonyítani, ha a főbb okokat, melyek elveim ellen két év óta felhozatnak, czáfolataikkal együtt röviden előadom.

A központosítás és felelősség eszméi a lehető legszorosabb összeköttetésben vannak egymással; majdnem határtalan tudatlanság vagy rosz akarat kívántatik, hogy valaki ne lássa, miként nem felelős kormány mellett a közdolgok központosítása abszolutismushoz vezet; kormányi felelősségről szólni pedig központosítás nélkül képtelenség. Részint azért, hogy elveim ez által még népszerűtlenebbekké tétessenek, részint talán, mivel e két kérdés hazánkban ezelőtt is elválasztatott egymástól, a központosítás és kormányi felelősség különvéve tárgyalattak, s legtöbb

ellenvetés az első ellen irányoztatott. Kövessük mi is ez utat, s szóljunk mindenek előtt

a központosításról.

A központosítás elleneinek két fő osztálya van.

Egy rész a központosítást általán véve rosznak tartja, s megyeszerkezetünkben oly valamit lát, mit a magyartól más nemzetek irigylenek.

Mások nem tagadják jelen szerkezetünk hiányait, sőt elismerik, miként a haladó pártnak végezelja csak az lehet, hogy mi is életbe léptethessük azon czélirányosabb közigazgatási formákat, melyeknek Europa több népeit birtokában látjuk; de a pillanat, melyben e czélt elérhetjük, nézetök szerint, még távol van, s jelen szerkezetünk hiányait feltakarva, most szólni központosításról nemcsak időelőtti, de káros is, mert pártunkban szakadásokat okozhat.

Ha azokra gondolok vissza, mik első rendü elleneim által a hosszú vitatkozás alatt általánosan minden központosítás ellen elmondattak, maiglan bámulok, miként nem győzték meg az egész világot, a központosítás szükségéről. Miután Franciaországban ezen elv túlzásig alkalmaztatott, a szabadsajtó mellett, természetes, hogy a francia kormány e fő elve sokaktól megtámadtatott. Minden, mit a francia ellenzék valaha a központosítás ellen mondott, minden, mi Rottek és Welker Staats-Lexiconában, státusférfaik e bibliájában, a municipalis szerkezet magasztalására található, elmondattott; s ámbár Franciaország tulzott központosítását ajánlani soha eszem ágában sem volt, s ámbár nem egyszer megmutattam, hogy megyerendszerünk municipalis szerkezet nevét nem érdemli, a külföld példája, s tudósainak egész serege mind sorba állittatott merész indítványaim ellen. A B. P. Híradónak egy e laphoz méltó dolgozótársa, ebbeli lelkesedésben annyira ment, hogy minden, e messze földön létező bajokat Angliában s Walesben, e rebekaiták és chartisták mozgalmait, Franciaországban a socialismus és communismus létezését, sőt azt, hogy Németországban a pálinkaivás naponként nagyobb romlással terjed el a nép között, az országos eselédrendszer mindenütt sikeretlennek mutatkozik, s hogy a gazdagok és szegények közötti különbség, folyvást nagyobb jelentő-

séget kezd magára vonni, mindezt egyedül az ezen országokban létező központosításnak tulajdonítja, s a magyart, ha azon bajoktól, melyeket Spanyolországban! túlvitt központosítás idézett elő, őrizkedni akar: Amerika és O Connel példái követésére inti; melyekből láthatjuk, mennyire vágyódnak más népek azon institutiók után, miknek mi megyei rendszerünk által már birtokában vagyunk.

E cikket, melyben a felhozottakon kívül még sok más, szebbnél szebb political tétel foglaltatik, s melynek a B. P. Hirdőben megjelenését sokan talán nem hiszik, de melyet mindenki megtalálhat, e lap (25-ik) számában nemcsak azért, hozám fel, hogy belőle olvasóim a központosítás ellenei egy részének political képességét megítélhessék, hanem főkép, mivel e cikk mindazokat magában foglalja, mik a központosítás ellenei által nézeteik mellett felhozatnak.

Mindezen uraknak tacticája, kevés kivétellel, egyforma.

Első fogásuk az, hogy megyei rendszerünk municipális szerkezetnek neveztetik, s annak ennél fogva mindazon tökélyek tulajdonittatnak, melyeket a valóságos helyhatósági rendszernél feltalálunk.

Továbbá, mivel ugynevezett municipális szerkezetünk nem — mint más országokban — tisztán administratív intézet, hanem egyszersmind alkotmányos garantiáink egyik legerősbike, s így tisztán administratív szempontból nem ítélthetik meg helyesen: az administratív szempontot azon urak egészen mellőzik.

Minden municipális szerkezetnek szükséges föltétele: hogy azon testület, mely szerint kormányoztatik, egyszersmind bizonyos tekintetben, egy nagyobb testület kiegészítő része maradjon; mihelyt e függés megszűnik, az ugynevezett municipium szabad állományyá válik. Municipális szerkezet a központosításnak egy bizonyos foká nélkül nem képzelhető; nálunk a centralisatió s a municipális szabadság egymással ellentétbe állittatnak; s ez a harmadik fogás.

A negyedik abban áll, hogy a megyei szerkezet mindig csak a mennyiben a szabadságot biztosítja, a centralisatió pedig a mennyiben azt veszélyeztetheti, vétetik tekintetbe. Hogy a municipális szerkezet a függetlenség bizonyos fokára emelve, az egyéni szabadságot minden más institutiónál inkább veszélyezteti, s hogy bizonyos tekintetekben ez egyéni szabadság s jog-

egyenlőség védelmére hatalmasabb eszköz a központosításnál nincs, mind elmellőztetik.

Az ötödik s talán leghatályosabb tacticus mütét abban áll, hogy a tárgy körül minden rendes vitatás elkerültetik. Ha megyei szerkezetünk egyes hibáiról szólunk, a rendszer egész complexusának tökélyei hordatnak fel; ha ismét azon károkat említjük, melyeket az egész rendszer honunkra hozott e szerkezet egyes részletei magasztaltatnak. A jelenről szólunk, s elleneink e szerkezet egykori hasznai s alkotmányunknak általuk eszközölt fentartásáról, vagy azon eredményekről beszélnek, melyeket e szerkezet akkor idézne elő, ha az a nemzet minden osztályaira kiterjeszhetnék, s a nemzet már elérte volna a műveltség azon fokát, mely után törekszünk.

Végre még a nemzet geniusza s alkotmányunk szelleme hozatnak fel ellenünk; mondatik, miként minden nemzet saját modorában akar boldog lenni, s azért nem más népek utánzásában, hanem saját alkotmányunk kifejtésében kell keresni üdvünket.

Alig van talán tárgy e világon, melyet ily eszközökhöz nyulva, bebizonyítani nem lehetne. Municipiumnak nevezve, mi nem az; nemzetről beszélve, hol csak a nemesség jogai forognak kérdésben; mellőzve azon hatást, melyet megyéink, mint a közgazgatás eszközei, gyakorolnak; megfélemlkezve, hogy hazánk egy nagy egész, s nem 52 kis független állomány; nem is méltatva figyelemre a kérdést: vajjon a nemzet boldog lett-e hát eddig saját modora szerint, s azon ujítások, miket alkotmányunk kifejlődésének nevezünk, összeférnek-e megyei szerkezetünkkel? — ily módon okoskodva, főkép ha minden ellenokokra gyanúsításokkal felelünk: a megyei szerkezet tökélyei, s a központosítás veszélyei valóban könnyen bebizonyíthatók. — Ezt mindenki átláthatja; s azért fölösleges volna olvasóimat ezen okok czáfolatával untatni. Egy van a központosítás eddigi ellenei között, kinek okait hallgatással nem mellőzhetem, s pedig nemcsak a kitünő állásnál fogva, melyet irodalmunkban s közéletünkben elfoglal, hanem azért is, mivel okoskodásai az előttünk fekvő kérdésre nagy világot terjesztenek. — Ez ellenünk Pulszky Ferencz.

Nézetei szerint — melyeket az 1845-ki Jelenkor 39-dik számában előad: „a szabadság fogalma az ó és közép korban

egészen más vala, mint jelenkorunkban. Az ó és középkor fogalma szerint, a szabadság leginkább abban kerestetett, hogy az egész nép, vagy annak legalább tetemes része, közvetlenül folyjon be a közdolgok igazgatásába. Az új korban a szabadság leginkább a személy- s birtok-biztosságban áll. Ha már most a magyar alkotmányt tekintjük, azt fogjuk találni, hogy ebben az ó-kori szabadság fogalma uralkodik. A szabadságnak ezen felfogása meg nem egyezik a külföldön divatozóval; mi a szabadságot a közigazgatásbani személyes részvétben, a külföld csak tökéletes személy, s vagyonszármazásban keresi; de a sors legbecsesebb ajándokának tekinthető, hogy az ó-kor szabadságróli fogalma, nálunk magyaroknál addig maradt életben, míg az egyéni szabadság korlátlanlansága más nemzeteket, minő az angol s francia például, már a rabszolgaságnak egy új neméhez vezetett, hogy míg más nemzeteknél a pauperismus bajai ellen óvószereül, különösen a népnek közvetlen befolyása igényeltetik a közigazgatás több ágaiba, addig nálunk már meg van alapítva azon rendszer, megoldva századok szokása által azon kérdés, melyet más nemzeteknél csak kard fog keresztülvághatni.“

Ezek Pulszky F. barátunk nézetei a tárgyról. S valjon a kérdést, mely a központosítás barátjai s ellenei között fenforog, lehet-e tisztábban állítani fel?

Ha nem létezett is oly nagy hasonlat az ó s középkor szabadsági fogalmai között, minőt P. F. feltesz, bizonyos, hogy vannak szempontok, melyekre nézve mindkettő lényegesen különbözik az újabb kor szabadságróli fogalmaitól.

Az ó-világ közállománya az egyes város, melynek polgárai birodalmukat néha messze kiterjeszték, de a nélkül, hogy közdolgaik kormányzásába a város lakóin kívül egyebeknek befolyást engednének. Az ó-kor alkotmányai ennél fogva városi szerkezetek, s ezért csak addig állandók, míg egy városnak lakóira szorítottak. Róma példája legvilágosabban mutatja ezt, a szabadság veszte az ó-kor ezen leghatalmasabb állományában azon perczen kezdődött, melyben a római polgárság jogai Olaszország más népeire kiterjesztettek. A középkorban más formák alatt hasonló viszonyokat találunk. Egész nemzeteket akkor csak a hadi szerkezet fűzött össze: a háboru megszűntével az egyes város vagy zászlós vagy egyes nemes ugy gondolkozott magáról, mint legezelszerűbbnek látja. Az, hogy egész nagy

országnak milliókból álló népe, valamint elleneinek összesített erővel ellenáll : ugy béke idejében közösen igazgassa közdolgait, az ó és középkorban ismeretlen eszme vala, s felfogásunk szerint, épen ezen eszme uralkodásának köszönhetjük, hogy korunk a régieket mindenben, mi békés kifejlődés által elérhető, annyira meghaladta. Az ó világ és középkor a polgári jogok gyakorlatát, mint kiváltságot, csak a nép egy részére, csak bizonyos osztályokra szorítá, míg minden, ezekhez nem tartozó ember, rabszolgák vagy jobbágyok nevezete alatt, minden jogokból kizáratott. Korunkban, Amerikát kivéve, hála a keresztyén-ség áldó befolyásának ! a szabadságot csak bizonyos osztályok vagy népfajok számára senki sem meri többé követelni.

Mi a régiék által szabadságnak neveztetett, nem egyéb azon hatalomnál, melyet egyes osztályok az egész nép fölött gyakoroltak, azaz minden szabadságnak valódi ellentéte, s hogy ez értelemben a magyar szabadság csakugyan az ó és középkor eszméje szerint idomított, nem fogja tagadni senki. Igen, alkotmányunk nem az új, hanem a középkor szabadsági fogalmain alapszik ; s azon kérdésnek eldöntése : kell-e központosításról gondoskodni ? körülbelöl azon másik kérdés megfejtésétől függ : megelégszünk-e jelen, középkori állapotunkkal, vagy az újabb kor tágabb alapokra épített szabadsága után vágyódunk ? — Ki a magyar nép alatt, melynek javáért életét áldozná, mint Verböczynk, csak a nemességet érti, kinek szabadság utáni vágyát kielégíti, ha néha az éven át egy-egy választáson vagy megyei gyűlésen részt vehet, hol a nemesség az adózó nép előfogatain behozatva, közvetlen befolyásával azt végzi, hogy a közterhekben részt ne vegyen, hol félrecsapva kalapját, büszkén a szent korona tagjának érezheti magát, s a mennyiben engedi az, ki borral tartja, szabadon kiáltozza a légbé határozatait, „ein nützliches Volk (mint Luther mondja) alles zu verzehren was auf Erden ist, und dafür ihre Beschlüsse in die Luft zu rufen für die Langeweile ? — az, ám ellenezzon minden központosítást, ragaszkodjék jelen megyei szerkezetünkhöz, — institutiót, mely középkori állapotainkat biztosabban fentartaná, mint ez, nem található ; de ki nem kiváltságok-, hanem jogokért lelkesedik, ki minden vágyaiban s meggyőződéseiben az új kor fia, ne higye, hogy e vágyakat valaha teljesülmi látandja, míg alkotmányunk csak az ó és középkor szabadsági fogalmainak fog megfelelni.

Mennyivel többet gondolkozom jelen helyzetünk fölött, annál inkább bámulok azon ellentéteken, miket magam körül látok. Ha a czélokot tekintjük, mik után törekszünk, senki nem tagadhatja bátorságunkat. Kiterjesztjük kezeinket minden után, mit a miveltség mezején legtovábbra haladt népek szabadság s anyagi kifejlődés tekintetében elértek, azt, mi után más népek századokig törekedtek, ni merészen kitűzzük a jövő évtized feladatául. S ez jó és helyes! Nagyon hátramaradtunk, s azért csak minden erők megfeszítése által érhetjük utol szomszédainkat. Mint az egyesnek, úgy a népnek is sokat kell akarni, hogy csak a középszerüségig is fölemelkedhessék. De ha a czélok kitűzésében ennyi bátorságot látunk, nem kell-e bámulnunk azon gyávaságon, melylyel kifejlődésünk eddigi eszközeihez ragaszkodunk, miután azokat rég sikeretleneknek tapasztaltuk is? — Kisértse meg valaki, s hozza indítványba az általános szavazási jogot (vote universal) s pedig oly kiterjedésben, minőben az a Schweiz kisebb cantonaiban divatozik; kívánjon sajtószabadságot, melyet büntető törvények sem korlátolnak, — s teljes meggyőződésem szerint, nem fog pártolók nélkül maradni; csak megyei szerkezetünket ne bántsa; ha ennek megváltoztatása kerül szóba, a legmerészebb ujitó ijedten elhallgat, s széles Magyarországon, hol a haladás emberei évek óta többségben vannak, egy ropant conservatív-táborrá változik által.

„Ne bántuk megyei szerkezetünket, ez az, minek alkotmányunk eddigi fentartását köszönhetjük; az istenért! ne csináljunk politikai kísérleteket; gondoljuk meg, hogy más népek példáját utánozni veszélyes, főképen nekünk, kik keleti faj létünkre, más európai népektől oly lényegesen különbözünk, s megyei szerkezetünkben oly institutiót birunk, mely egészen nemzeti geniuszunkból fejlődött, s máshol is — minek példája Amerika — a legnagyobb eredményekhez vezetett.“ Ily okoskodásokkal lépnek fel a haladás barátai minden központosítás ellen; mintha bizony az, hogy megyei szerkezetünk alkotmányunknak egykor biztosítéka volt, bizonyíthatná annak célirányosságát, a jelen, egészen megváltozott körülmények között? — A középkorban a katona vaspánczélba öltözött; a földesur biztosságát magas várában elzárkozva keresé; a pánczél s fellegvár a biztosságnak egykor czélszerű, sőt egyetlen eszközei valának, s miért hagytak el? miért tartatnék örültnék, ki századunkban

e szokások ujjonni életbe léptetését indítványoznák? nem de azért, mivel a kor megváltozott s egészen új viszonyokban élünk? — épen azon oknál fogva tehát, mely, midőn alkotmányunkról szólnunk, el nem fogadtatik, noha senki nem tagadhatja, hogy alkotmányos szempontból azon kor között, melyben csak a régi kiváltság fentartását tűztük ki czélul, s a jelen között, mikor minden tekintetben haladni akarunk, nincs semmi hasonlat.

„Az istenért! ne csináljunk kísérleteket.“
— Igen, de hát ha jelen megyei szerkezetünkben oly institutióhoz ragaszkodunk, mely a haladással össze nem fér: nem kísérlet-e ez is? s pedig annyival veszélyesebb, mivel ennek eredményére nézve más országok példája előttünk nem áll. A megyei szerkezet barátai tagadják ezt, s Anglia, főkép Amerika példáira szeretnek hivatkozni, hol a municipális szerkezet üdvös eredményekhez vezet. E hivatkozások látszó helyessége csak abban fokszik, hogy megyei rendszerünk municipális szerkezetnek neveztetik, mi, a mint megmutattam, csak a fogalmak óriási összezavarása mellett történhetett; s ki akár Anglia, akár Amerika political életét csak felületesen ismeri is, meggyőződhetik, hogy megyei szerkezetünkhöz hasonló szörnyeteg-institutió ez országok egyikében sem létezik; sőt épen ez országok példája mutatja a központosítás szükségét.

Mik Angliában az utolsó időben történtek, újabb emlékezetben vannak, hogysen azokról hosszasan kellene szólnom; ha Anglia kifejlődését az utolsó időben tekintjük, ez alkotmányos népek elsejét s legjózanabbikát lépcsőről lépésre látjuk haladni a közigazgatási központosítás felé. — Mi a központosítást Amerikában illeti, e tárgyról Tocqueville híres munkájában így szól: „Az egyesült státusokban a gouvernementalis központosítás a legnagyobb mértékben létezik. Könnyű volna megmutatni, hogy a nemzeti hatalom ott, inkább központosított, mint Európa monarchiájának bármelyikében. Nemcsak hogy minden státusban csak egy testület létezik, mely törvényeket alkothat, de még a megyék vagy grófságok számos gyülekezeteinek összehívása is elkerültetett, nehogy ily számos gyülekezet fölhíva érezze magát, kilépve tisztán igazgatási köréből, a kormány akadályozására. Amerikában minden egyes státus törvényhozása előtt nincs semmi, mi annak ellentállhatna, hatáskörének egyedüli határa — tulajdon akarata.“

„Igen; de nem vagyunk-e mi a kelet népe, Europa s Amerika minden népfajától egészen különböző, mely institutióban már nemzeti geniuszánál fogva sem követheti?“ Rendes dolog! mindenben, mit magunk körül látunk, követni akarjuk a nyugotot, nekiünk ugyanazon szabadság s egyenlőség kell, mi hasonló sajtószabadságot, hasonló ipart és kereskedést, hasonló közlekedési eszközöket kívánunk; törvényszékeinknél beakarjuk hozni az esküdtzékeket, törvényhozásunkban a népképvi-seletet; ha valaki azt állitaná, hogy mindezen dolgok, mint a nyugoti mivelődés eredményei, nemzeti geniuszunkkal össze nem férnek: sértve érzeüök magunkat; csak ha azon eszközökre figyelmeztetünk, melyek által más népek kifejlődésök ezen fokára értek: akkor jut eszünkbe keleti származásunk, akkor állunk elő nagy okunkkal: hogy megyei szerkezetünkkel fel nem hagyhatunk, s pedig azért nem, mert keleti geniuszunkból fejlődött. Mintha bizony egész alkotmányunkban csak a legkisebb részlet volna, melyet nem nyugoti szomszédinktól vettünk át?! Ha a külföld utánzása nevetséges, miért nem jutott ez akkor eszünkbe, midön eltökélve magunkat a haladásra, minden egyes indítványnál a külföld példáját tüztük ki magunknak? én legalább az eredetiség igen furesa nemét látom abban, ha valaki ugyanazon cél felé törekedve, mint mások, az által akarja kitüntetni magát, hogy e cél elérésére a járt ut helyett egy, még meg nem kísértett, sőt minden valószínűség szerint járhatatlan ösvényt választ magának.

Mindezek világosabbak, hogysen most, miután a sajtó hosszabb ideig jelen szerkezetünk hiányainak leleplezésén működik, még sokan lennének, kik megyei szerkezetünkről az előbb szokásban volt magasztaló dithyrambusokban szólnának, vagy a központosítást általán véve elleneznék. A törvényhatósági rendszer józan baráti e rendszert helycsen csak addig kívánhatják fentartani, míg jobb rendszer által fölöslegessé tétetik; de azért azoknak eljárása, kik hazánkban a központosítás mellett nyilatkoznak, nem kevésbbé hibás. Minek szólni törvényhozási központosításról s parlamenti kormányról már most, hol e célok elérése még oly távol fekszik? Minek gyengíteni megyei szerkezetünket hibáinak

kiemelése által, mielőtt más alkotmányos garantációkra szert nem tehattünk? Tökéletesítsük megyei szerkezetünket, s ezen úton igyekezzünk azon javításokat életbe léptetni, melyek kifejlődésünk jelen fokán szükségessé váltak. Így szól politikai elleneink nagyobb része a jelen pillanatban. Nézőteik szerint jelen szerkezetünk hibáinak kiemelése s a központosítás magasztalása, veszélybe hozza alkotmányunkat, mi annyival megbocsáthatlanabb bűn, miután a politikai vitatkozást e térre átvinni szükséges nem vala, s minden célba vett haladás kivihető, habár soha a centralisáció utált neve nem említették is.

Mi e vádak elsőjét illeti: ugyan lehet-e valaki, ki őszintén hinné, hogy a megyei szerkezet vagy akármi institúció, ha egyébiránt jó, s czélszerű, népszerűtlenné tétethetik csak az által, hogy hibái kiemeltetnek; s ki, ha megyei rendszerünk népszerűtlenné vált, azt komolyan néhány magányosan álló író egyszerű okoskodásainak tulajdonítaná, főképp miután ezen egyének működésének a közvélemény minden előítéletei ellene szegültek s hideg okoskodásaikra a szenvedélyesség minden fegyvereivel feleltetett.

Az Erdélyi Híradóban, hol e vád a központosítók tanai ellen először felhozott, Kovács Lajos cikkelyét azon megye állapotának leírásával kezdé meg, melyben a közdolgok vezetésében egykor maga is nagy részt vett. „Láttam gyűlést fegyveres erő által szétveretni — ugymond —; voltam conferentiában, hol egyhangulag kimondaték, hogy az napi gyűlésen életem forog veszélyben. Voltam gyűlésen, hol házunk szétromboltaték, s csak egy jó emberünk örködése s kora hiradása menté meg életünket. Voltam számos gyűléseken, midőn a féket bontott tömeg vad dulongásai előtt reményt veszve némult el az intelligencia, s decretálták nem azt, mire felhíva voltak, sem nem azt, mit vezetőik akartak, de éppen mi eszökbe jutott. Láttam gyűlések helyén borzasztó csatát, sokszoros halált s százakra menő sebesülteket. Láttam, miként merült el minden más tekintet a legparányibb tárgy vitatásánál, egyedül a pártok ereje mérkőzék a tusában. Láttam száz ellenszegülést a megyétől világos törvény ellen; száz feltámadást egyesektől a megye ellen. Hallottam mondani: mi a megye? én vagyok holnap, ha tetszik! Szóval: anarchiát, minőt csak Magyarhon ismert

ily alakban.“ — S midőn a megyei rendszer pártolói ez annyira magasztalt institutióról magok is így szólnak; midőn a választási kiesapongások utolsó országgyűlésünkön szóba kerülván, mind a két tábla termei csak megyei szerkezetünk visszaéléseiről hangoztak vissza, oly visszaélésekről, melyeket már a királyi előadások is türehtleneknek neveznek, akkor a megyerendszer népszerűtlenítése csak a központosítás barátainak tulajdonittatik! A megyerendszer azon buzgó barátai, kik a mint egy vagy a másiktól jobban fizettettek, a haladás mellett vagy vele szemközt ellentétben, meggyőződésüket ólmos botokkal vivák ki, kik a legfontosabb ügyet a legparányibb pártérdekeknek feláldozták, kik a megyét oda vezették, hogy világos törvényeknek ellenszegüljön: mindazok nem tettek semmit a megyerendszer népszerűtlenítésére, s minden ellenszenv oka egyedül azokban fekszik, kik nem tettel, de szóval figyelmezteték a hazát e szerkezet hiányaira? Valóban, ha a tárgy nem volna oly szomoruan komoly, jó ízűt nevetheknek e vád fölött.

Vagy talán azért nem kellene még most központosításról s kormányi felelősségről szólni, mivel ez által a haladó párt soraiban szakadás idéztethetik elő? „Hogy a P. Hirlapnak, midőn az a központosítás mellett nyilatkozott, hatása ez vala, az tagadhatatlan; s miért tegyük ki magunkat a veszélynek, melyekhez ily szakadások vezethetnek, midőn a cél, melyet magunknak kitűztünk, másképp is elérhetjük, elérhetjük a nélkül, hogy a központosítás elvül kimondása által ellenszenvet ébresztetnének.“

Ez egész okoskodás helyessége attól függ, mennyiben való azon állítás: hogy kitűzött céljainkat elérhetjük a nélkül is, hogy a központosítás elvül kitűzetnék; s tekintetben én egészen ellenkező véleményen vagyok, meg levén győződve, miként igen sok, a kor igényeiből és szükségeiből fejlődött javítás csak annyiban lehetséges, mennyiben a hazánkban jelenleg divatozó törvényhatósági rendszerzertől eltérünk. Mennyire osztják e nézetemet mások is, az iránt a múlt országgyűlésre hivatkozom, hol mindazon tárgyakban, melyekre nézve nagyobb szerű ujitások történtek, a jelen törvényhatósági rendszer mellőzésével a törvényhozási központosítás rendszere fogadtatott el tör-

vényhozóink által. Így az országos pénztárra nézve, melynek kezelése egy, a felség által kinevezett s az összes rendeknek felelős tisztviselőre bízott; így a börtönök elrendezése iránt készült munkálatban, hol a főigazgatás egy a helytartótanácsához tartozó s az országgyűlésnek felelős külön osztályra bízott.

„De nem bizonyítja-e ez legvilágosabban, hogy a központosítási elv kimondása nélkül is mindazon eredményekhez juthatunk, melyeket czélul kitűztünk? im, utolsó országgyűlésünk elvben a megyei szerkezet épontartását s kifejtését hirdeté főczéljaként, s a hol szükséges vala, még is oly indítványok mellett nyilatkozott, melyek a központosítás elvének kifolyásai;“ — így szólnak ismét elleneink. — Én utolsó törvényhozásunk ezen eljárásában elveim legszebb igazolását látám. A központosítás nem tüzetett ki elvül, sőt az összes törvényhozás ünnepeyesen ellentmondott volna, ha valaki által azzal vádoltatnék, hogy ezt választá munkálkodása vezérfonalául, s mégis legfontosabb határozataiban ezen elvet alkalmazza; nem akarva, de mintegy ösztönszerűleg cselekszik a törvényhozás így; s mit bizonyít ez annál egyebet, mint hogy a központosítás elvének elfogadását a dolgok természete teszi szükségessé? De vajjon jó s czélszerű-e, hogy törvényhozásunk a nélkül, hogy egy bizonyos elvet kijelölne, mintegy öntudatlanul járjon el fontos kötelességeiben? Én azt hiszem, hogy nem; s ki az utolsó országgyűlés munkálkodásait figyelemmel követé, alig lehet más véleményben.

Alig van nagyobb szerű tárgy, mely a mult országgyűlés alatt fölvetett, hol törvényhozóink a központosítást meg nem kísértették volna. De mit tapasztalunk? A városok statutarus jogára nézve az indítványoztatik, hogy a városi statutumok a h. tanácsnak fölterjesztetvén, ez legyen ebbeli eljárására nézve a törvényhozásnak felelős. A börtönrendszernél a középponti hatalom, a helytartótanács egy külön alkotandó osztályára bízatik, s ez tétetik felelőssé; az országos pénztárra nézve végre azon rendszerhez folyamodánk, mely szerint a kezelés és felelősség egy, a kormány által kinevezett egyes személyben központosítatik. De e bizonytalanság, melyet a törvényhozás lépéseiben észreveszünk, ez ingadozás a testületi és egyéni kormány, testületi és egyéni felelősség között: nem annak következménye-e mivel az elv, melyet a törvényhozás követett, kitűzve nem volt?

s hány tárgy van, melyre nézve törvényhozásunk épen ellenkező irányban haladott! Az utolsó országgyűlésen sok indítvány került fel, mely a megyei rendszer legbuzgóbb hívei által is pártoltatott; ilyenek: a követi verificatiónak országgyűléseni tárgyalása; az évenkénti országgyűlés; a házi adó maximumának országgyűlésileg való meghatározása; — mindezeket maga a megyei rendszer érdeke kívánja; — de miért hozatott fel hát mégis a megyék ugynevezett autonómiája ez indítványok ellen? miért buktattak meg azok épen azon ürügy alatt, hogy általok a municipális szabadság veszélyeztetik? Felfogásom szerint, ennek oka csak abban fekszik, mivel ez indítványok nem a megyerendszer kifolyásai, s így miután újabb időben hazánk lehető kifejlődése tisztán a megyei rendszertől váratott, miután folyvást a központosítás veszélyeivel ijesztettünk, nem lehetett föltenni, hogy oly indítványok találjanak többséget, melyek egyenesen ennek részint következményei, részint előkészületei.

Ha megyei rendszerünk leghőbb barátainak, a mint mondatott, ez indítványok elfogadását forrón kell vala ohajtaniok, e megyerendszer hő barátinak egyszersmind át kelle látniok azt is, hogy a központosítás ellen zajogva, ez ohajtás teljesülni nem fog, s hogy mindezen üdvös intézkedések csak azon meggyőződésnek lehetnek következményei: miként megyei rendszerünk egymaga, honunk kifejlődésére nem elégséges, s azért oly eszközökről is kell gondoskodni, melyek által bizonyos központosítás eszközöltetik, s ez az, miért én szükségesnek tartom, hogy az elv, melyet a haladó miveltség reánk kényszerit, minden ellene mutatkozó ellenszenv daczára is végre bevallassék. Csak így szabadulhatunk azon szinte nevetséges helyzetből, melybe egy részről megyei szerkezetünk, a másiktól, az által jutottunk, hogy e szerkezettel egyenes ellentétben álló újítások mellett nyilatkoznak. E nyilatkozatok aztán hasonló körülmények közt körülbelől ily értelemben hangzanak: „Honfitársaink! megyei szerkezetünknel nincs a föld kerektségén tökéletesebb, terjesszük azt minél inkább, tőrjünk inkább akármit, semmint ennek hatásköre megszoríttassék, — s azért a követi verificatiót s a házi adó maximumának meghatározását, mely eddig a megye által gyakoroltatott, bizzuk a törvényhozásra, a statutaris jognak szabjunk korlátokat. Honfitársaink! mindig ellenszenvet mutatatok minden központosítás ellen, s ez igen szép s dicséretre

méltó töletek; maradjatok meg ellenszenvetek mellett, s őrizzétek, a mennyire csak lehet, minden központosítástól; a közlekedési eszközök iránt azonban határozzon az országgyűlés, azok elkészítését pedig bizzuk egy, a kormány által kinevezett, s a törvényhozásnak felelős egyénre, kinek minden egyes megye engedelmeskedni tartozik.“ Meglehet, hogy egyes indítványok ellen, ha azok ily formában adatnak elő, kevesebb ellenszenv támasztatik; de bizonyos az is, hogy fontos kérdéseknek, idegen felírás alatti átsempészése a törvényhozás méltóságához nem illik, s hogy ezen eljárás nemcsak megyei rendszerünket, sőt egész alkotmányunkat veszélyeztetheti.

Mi, kik a megyerendszer hiányai iránt nyíltan szólunk, azzal vádoltatunk, hogy alkotmányunkat biztosítékaitól akarjuk megfosztani. De hát önök, kik az alkotmány egyedül lehető biztosítékát megyei rendszerünkben keresik, ugyan mit cselekszenek? Meg akarják tartani sőt erősíteni megyei szerkezetünket, nemde? Mi nem kételkedünk szándékuk tisztaságán; de lássuk egyszer a módokat, melyeket önök e czél elérésére választának.

Magyarország nagy átalakulás korában él; a közéletnek alig van ága, melyben változások szükségessé nem váltak volna; nézzünk végig az indítványokon, melyek önök által tették, s fontoljuk meg röviden, nem azoknak helyességét, mert hisz azon mi nem kételkedünk, de azt: mennyiben egyeznek meg azok az önök által vallott czéllal, hogy megyei szerkezetünk szűkebb korlátok közé ne szoríttassék.

Mindenek előtt a népképviselő kérdésé tünik szemünkbe, melyet a haladási párt egyik főkérdéseül tüze ki.

A népképviselőt, mint főlebb láttuk, a megyerendszer tetemes megváltoztatása nélkül nem létesíthető; sőt, ha mindazok, mik ott mondattak, el nem fogadtatnának is: tagadni nem fogja senki, hogy a népképviselőt legalább azt igényli, hogy a megyei gyűlésekben csak szabadon választott képviselők vehessenek részt, azaz, hogy ős népgyűlésekből, mely név egykor anyyira tetszett, képviselői gyűlésekké változtassanak által.

A népképviselőt eszméje, azon gyakorlattal, mely jelenleg nálunk létezik, miszerint nem a polgárok bizonyos száma, hanem csak egyes törvényhatóságok küldenek a törvényhozásba követekeket, nem igen fér össze; azonban mégis képzelhető, hogy va-

lamint Angliában a választói jog egy bizonyos census mellett mindenkire egyenlően kiterjed, azonban egyes városok választói tetemesen kisebb számmal lévén, mégis ép annyi követet küldenek, mint más sokkal nagyobbak: ugyanúgy az egyes törvényhatóságok között, törvényhozási befolyásukra nézve létező arány megtartatnék. Mondom, a népképviselőt ily módon alkalmazása lehetséges; azonban ha a haladó pártnak a múlt országgyűlésen felállított programját tekintjük, alig gondolható, hogy ez szándékában vala.

Csak a városi szavazatok elrendezése forgott kérdésben, s az alsó tábla többségének határozata az vala, hogy az egyes városok befolyása lakosaik száma szerint határozottaság meg, s hogy nem mindeniknek egyenlő, hanem a legnagyobbaknak tizenhatszor nagyobb nyomatéku szavazat adassék, mint egyes, választói kerületekben egyesítendő kisebb városoknak. Ez által, mint mindenki látja, a haladó párt a törvényhatósági képviselőt elvét elhagyva, a valóságos képviselői rendszer mellett nyilatkozott; s előbb-utóbb ugyanez elvet lesz kénytelen követni megyéinkre nézve is. Ha Pest városának tizszer nagyobb törvényhozási befolyás adatik, mint Rusztnak, semmi józan ok nincs, miért ne adassék Pest vármegyének több befolyás, mint Esztergomnak; s hová lesz jelen megyei szerkezetünk, ha ezen elv egyszer a megyékre alkalmaztatott?

Törvényhozásunk átlátta, hogy minden reform, mely csak közjogi kérdésekkel foglalkozik, örökké meddő marad, s azért oly tárgyakra is kiterjeszté figyelmét, melyek közelebbről az egyes polgárok személyes viszonyait illetik.

Büntető törvénykönyvünk javítása volt az első, mi e tekintetben munkásságukat kíváná. S mi volt e tekintetben az elenzék programja?

A perbe fogás — mely most nemesekre nézve a közgyűlést illeti — perbe fogó eskütszékre (grand juryra) bízott.

Az ítélet hozása — mely most a megye által választott, vagy a főispán által kinevezett bírákat illeti — eskütszékre, azaz, oly bíróságokra bízott, mely a megye választásától független.

Az ítélet végrehajtása — mely most egészen a megye önkényétől függ — az országgyűlés által kidolgozandó tömlöczrendszer által való meghatározandó, s egy különös helytartótanácsi osztály alakítása indítványoztatott, mely csak a törvényhozásnak felelvén, a tömlöczrendszer pontos megtartására felvigyázni, s az egyes megyéket arra kényszeríteni tartozzék.

Ki nem emlékszik a közmunkák- s közlekedési eszközökre nézve épen a haladó párt által tett azon indítványra, miszerint minden közlekedési eszközök építése iránt az elhatározás a törvényhozásra, a végrehajtás egy, a felség által kinevezett s csak az országgyűlésnek felelős egyénre bizassék.

Csak a főbket emlitém; de nem hallgathatom el azon lelkesedést, melylyel a szabad községek fontos ügye az ellenzék által felkaroltatott; s bizonyosan nem őt illeti a vád, ha nagyobb községek, melyek magokat az uri hatalom alól kiválták, még jelenleg is minden saját hatóság nélkül vannak.

Ezek valának az ellenzék programmjának főpontjai. Föltenni, hogy azok, kik ez ügyek mellett felszólaltak, azoknak létrehozását nem kívánták, a legnagyobb balgatagság, vagy rossz lélek volna mindenki részéről.

Tegyük fel, hogy ez óhajítás sikerül, s az ellenzék programja elfogadtatik, mily hatást gyakorland ez az annyiaktól megtartatni kívánt megyei rendszerre?

Megyegyüléseink a népképviselő elvének elfogadása által ös népgyűlésekből képviselői gyűléssé változtak; az utasításadási jognak gyakorlata vagy lehetetlenné vált, vagy az országgyűlési követek kétfoku választását teszi szükségessé.

A büntető perbe fogásnak joga a megyei gyűléstől elvétellett.

A büntető bíraskodás legfontosabb része, a megyétől egészen független esküdtszékekre bízott.

Magok a tömlöczök mikénti elrendezése s tartása már nem a törvényhatóság teendői közé tartozik.

A közmunkák használata s közlekedési eszközök elrendezése iránt a megye hatalma megszűnt, s valóságos központosítás hozatott be.

Minden község, mely magát megváltja, s így a községi rendszer gyakorlatába jő, a megye hatáskörét szűkebbre szorítja.

S most kérдем olvasóimat: Volt-e valaha nagyobb önánitás, mint midőn azok, kik felszólaltak ezen indítványok mellett, melyeknek mindenike a megyerendszer tetemes megszorításához vezet, kik évekig küszködnek, hogy azokat életbe léptessék, kik az egyesülési jogban a szabadság egyik legfőbb jótéteményét tisztelik, s minden közezteli egyesületben részt vesznek, noha minden nagyobb egyesület azon közéletnek, mely előbb kizárólag a megyében működött, egy részét fölemészte; ha, mondom, azok, kik ezt teszik, egyszersmind a jelen megyei szerkezet legbuzgóbb barátinak nevezik magokat; kérdem, élt-e valaha ember nagyobb csalódásban, azoknál, kik újabb időben alig tettek indítványt, mely nem a jelen megyei rendszer megszorításához vezetne, s mégis oly határozottan szólalnak fel azok ellen, kik e rendszer megváltoztatásának szükségét kimondani merészelék? volt-e nagyobb következetlenség — bocsánatot e szóért — mint azoké, kik a védegyelet s iparegyesület elrendezésében is minden módon központosítás után törekedtek, s midőn ez elv alkalmazása a haza közdolgaira nézve követeltetik, azt káros és veszélyesnek hirdetik, mintha nem volna egy nagy védegyelet alkotmányunk is, mely által szabadságunkat őrizzük, mintha az egész haza nem volna egy óriási iparegyesület, melyben millió polgárok, mindenik saját körében, a haza felvirágzásán dolgozik?

De mi ezen eljárás következménye? Megyei szerkezetünk, miként azt most gyakorlatban látjuk, nem fér meg a haladással. Ennélfogva szükségkép számos oly indítványok tételnek, melyeknek elfogadása által a megyék hatásköre megszorítottatik. Már ha azon meggyőződésből indulunk ki, miként megyerendszerünk indítványaink elfogadása által gyengítettik, s alkotmányunk biztosítéka maradhat, reformjaink eredménye csak az lehet, hogy egy részről alkotmányunkat jelen biztosítékaitól megfosztva, semmiről, mi által e hiány pótolhatnék, nem gondoskodunk, s így alkotmányunk valóban minden biztosíték nélkül fog maradni.

Ne ámítsuk magunkat, a törvényhatósági rendszernek, melynek alkotmányunk fentartását köszönhetjük, szinte meg-

vannak külön veszélyei. Valamint a szerfölötti központosítás minden egyes erők elnyomásához, ugy a törvényhatósági rendszer, ha természetes kifejlődésében nem akadályoztatik, a nemzeti egység feloszlásához vezethet, minek jelenleg a szerencsétlen Schweitzban példáját látjuk. Kik ezen kételkednek, nézzék Erdélyt, s mondják: e honnak három nemzetre való felosztása erőssé tette-e a hazát? nézzenek vissza Erdély történeteibe, s mondják: ezen elkülönzés nem hasonló viszonyokból vette-e eredetét, mint melyeket helyhatóságainkban látunk? nem kell-e félnünk, hogy mi Erdélyben történt, mit Horvátországnál miomagunk tapasztalunk, tovább terjedve, egyes törvényhatóságainkat is mindinkább elválasztandja egymástól, míg minden egyes megye külön tervezve közmunkáit, statutaribus hatalmánál fogva külön kis törvényeket alkot kis körének: hazánk, mint Schweitz, jelenleg az egységnek még külszínét is alig fogja fentartani.

Tekintsenek vissza elleneink az utolsó országgyűlés tanácskozásaira, s mondják, azon országban, melynek törvényhozói, utasításainkál fogva, vagy valóságos többséggel, vagy legalább igen nagy kisebbséggel kimondák, hogy a követek verificatiójának kérdése nem a törvényhozó test teendőihez tartozik, s az országgyűlésnek évenkénti összehívása nem kívánatos, hogy a törvényhozás az egyes törvényhatóságok házi adójának maximumát nem határozhatja meg, mondjuk, azon ország, hol mindezek a törvényhozás körében többségek vagy majdnem velök felérő kisebbségek által kimondattak, mindég azon motivációval, mert ha ezen indítványok elfogadtatnának, helyhatósági szerkezetünk csorbát szenvedne? nem jutott-e azon állapotba, hol minden becsületes embernek kötelességévé válik figyelmetessé tenni honfitársait a fenyegető bajra, habár tudná, hogy ez által népszerűségét veszti el, melyet, ki becsületesen szerzte, bizonyára magasra tart, de nem annyira, hogy érte gyáván meggyőződését tagadná el. — Szakadást okoztunk a pártban. Igen, de minden lépés, melyet akár nemzet, akár az összes emberi nem az igazság ösvényén tett, nem okozott-e szinte szakadásokat? hol volnánk, ha senki, meggyőződését követve, pártjától elválni nem merészlene, ha senki nem érzene, hogy a polgári életben magasabb kötelességek is vannak, mint melyekkel valaki pártja iránt tartozik.

És ugyan, ha azon irányt tekintjük, melyet a közvélemény már is vesz, nem valószínű-e, hogy nézeteim, bármi népszerűtlenek, midőn azokat néhány barátimmal először kimondám, végre a többség által el fognak fogadtatni?

A központosítás ellenei kétfelé oszlanak.

Első sorban állanak azok, kik Conservatív nevezet alatt minden haladásnak, legalább annak, mely a szabadság érdekében czéloztatik, ellene mondanak.

Velők, többnyire ellentétben, de mennyiben ellenünk lépnek fel, egy értelemben azok állanak, kik a megyei szerkezetet az ellenzék leghatalmasabb eszközének tartják.

Mi már conservatív elleneinket illeti: önámítás volna hinni, hogy e párt, míg létezik, alapelvünkre nézve velünk valaha megegyezhetnék. Ha azok, kik a szabadságnak lényege helyett csak formáit akarják megtartani, törvényhozási központosítás s parlamenti kormány ellen nyilatkoznak, czéluk kivására nézve igen jó téren állanak, s eljárásuk teljesen okszerűnek nevezhető. Nézzünk végig a conservatív párt tudományos tekintélyein, alig van közöttök, ki nem a megyei vagy tartományi szerkezet mellett szólalna fel, a status-tudományok nagy restauratora, X. Károly ministerével e tekintetben tökéletesen egyet ért, s nincs közöttük, ki ha már alkotmánynak lenni kell, a provincialis rendszert a törvényhozási központosításnál sokkal czélszerűbbnek nem hirdetné. S igen helyesen. Alkotmányos élet ellenzék nélkül alig képzelhető. Ha már az alkotmányos élet az egyes tartományok vagy megyék körébe szorittatik, a kormány, mely minden egyes tartományban képviselője által egész hatalmával lép föl, mindig csak az egyes tartomány vagy megye ellenzékével áll szemközt. Ily viszonyok alatt a kormány egész hatalma mindig csak az ellenzék egy kis részével kénytelen küzdeni, mi által hatalma szükségkép tetemesen növeltetik. A mi tehát conservatív elleneinket illeti, nem is remélhetjük, hogy a helyzet, melyet fölünk irányában elfoglaltak, valaha változni fog.

Egészen máskép áll a dolog, ha figyelmünket azokra fordítjuk, kik, mint a haladás buzgó barátai, majdnem minden egyes kérdés iránt velünk tökéletesen egyetértenek, s csak alapelvünk elfogadásától vonakodnak. Való, naponként történnek e párt legkitünőbb egyénei által felszólalások a központosítás ellen;

megyei szerkezetünk magasztaltatik, azzal vádoltatunk, hogy midőn a nemzet ezen palladiumát megtámadjuk, az egész hazát veszélybe hozzuk; de nem tétetnek-e ugyanakkor, ugyanazok által, kik ellenünk ekkép felszólalának, oly indítványok, melyek, mint mindenki láthatja, egyenesen a megyerendszer tetemes korlátozásához s alapelvünk következményei elfogadásához vezetnek? nem történnek-e országgyűlésről országgyűlésre lelkes felszólalások épen e párt részéről a felelősség mellett, noha ki a statustudományokban nem egészen járatlan, első tekintetre láthatja, miként ez központosítás nélkül képtelenség, s miként az ki a felelősség mellett felszólalt, már azon pillanatban megyerendszerünk fentartása ellen szavazott, s más szavakkal ugyan azt mondá, mit mi: hogy t. i. a megyerendszer pótlék gyanánt csak addig fentartandó, meddig más, hathatósabb biztosítékokkal nem cseréltethetik fel. — A dolgok ezen állásában, valóban, nem felette nagy optimismus szükséges, hogy azon reményünket fejezzük ki, miként mindazok, kik e hazában a haladás zászlói alatt állanak, velünk, s pedig nem sokára alapelvünkre nézve is kezdet fognak fogni; hisz e remény nem más, mint azt reményleni, hogy kik indítványainkban megegyeznek, egész munkásságunk alapelvét végre el fogják ismerni, s miután a fogalmat elfogadták, a szótól, melyben az mondatik, nem fognak többé irtózni.

Hazánk most létező ellenzékét elveink elfogadásától csak az tartóztathatná vissza, ha csakugyan bebizonyíthatnák, miként a kormányi felelősség, mely minden központosítás első feltétele, hazánkban jelen viszonyaink között legalább, kivihetetlen. Fordítsuk tehát most figyelmünket e tárgyra.

II. FEJEZET.

A felelősségről s annak akadályairól.

Azon kérdés eldöntésére: kivihető-e a kormányi felelősség? talán nem minden fontosság nélküli, ha megvizsgáljuk, mennyiben törvényesek ebbeli követeléseink.

Megvallani egy részről, hogy a kormány felelősségét kívánva, csak törvényes jogaink életbeléptetését követeljük; és mégis azt állítani, hogy e kívánatok teljesítése lehetetlen, nem más, mintha valaki azt állítaná, hogy oly közállományi állapot-

ban élünk, melyben törvényeink teljesítése lehetetlen, s az alkotmány sértése normális állapotá vált. Nézzük tehát mindenek előtt: mennyiben fér össze a felelősség eszméje fenálló törvényeinkkel?

Annak megmutatására, hogy a kormányi felelősség oly institutió, mely alkotmányunk szellemével megegyezik, nem azt szükséges megmutatnunk, hogy a közigazgatás eldődeink által ugyanazon formákban gyakoroltatott, melyeket napjainkban más alkotmányos nemzeteknél találunk. Azon nemzeteknél is, hol az alkotmány lényegében változásokat nem találunk, a formákban, helyzetek s a különböző miveltségi fok szerint, melyet elfoglalnak, tetemes változásokat találunk, s noha nincs nemzet, mely régi formáihoz annyira ragaszkodnék, mint az angol, mégis — könnyű volna megmutatni, miként azon formák, melyek szerint a parlament a kormányt számolásra vonja, aránylag nem régen fejlődtek ki. Ha bebizonyítatik, miként:

Hazánk minden közdolgainak vezetése, egykor, törvény szerint, kizárólag magyar s így törvényhozásunk alatt álló tanácsnokokra bízott.

Hogy a legfontosabb tárgyak elhatározása csak ezen tanácsnokok közbenjárásával történhetett.

Hogy ezen tanácsnokok a törvényhozás által feleletre vonathattak, s hogy a törvénytelenségek büntetése törvény által világosan ki-
mondott.

Végre, hogy nemcsak belviszonyainkban, hanem az ország külviszonyaira nézve is biztosítva van törvényeink által törvényhozásunk befolyása.

Ha, mondom, mindezek törvénykönyvünkben bebizonyíthatók: nem fogja tagadni senki, hogy a felelősség lényege eldődeink által biratott, s hogy oly formákat követelni, melyek által e jog korunkban alkalmazhatóvá válják, jogaink, vagy jobban mondva, köteleességeink közé tartozik.

Mi az elsőt illeti, bizonyos: miként egy alkotmányos jogunk sincs annyi törvény által biztosítva, mint az: hogy minden közigazgatási tárgyaink, más országok közdolgaitól külön-

válva, kizárólag magyarok által kezeltessenek. Az 1608. k. e. 5. czim annyiszor ismételtetett különböző formában, 1647-től kezdve a magyar kincstárnak függetlensége annyiszor tevő törvényhozási tanácskozásunk főtárgyát, hogy erre nézve minden hosszabb bizonyítást szükségtelennek tarthatunk. — Eldődeink, kik miveltség s főkép tapasztalás tekintetében annyira mögöttünk álltak, jámborságukban azt gondolák, hogy az ország érdekeit nem biztosíthatják semmi által inkább, mint ha a közdolgok kezelése kizárólag magyarokra bizatik; azonban, úgy látszik, mégis, mindezen optimismus mellett, ők is célirányosnak láták előre gondoskodni, azon, majdnem képzelhetlen esetekre, midőn a magyar tanácsnok hazája érdekeit idegen érdekeknek alárendelné. Innen van, hogy miután Ulászló I. Decr. 7-ik cikkében kimondott: miként ő felsége magyar dolgokban csak magyar tanácsnokokkal élhet, — ugyan e király VI. decretumának 7-ik cikkében a felelősség megállapittatik. Hogy pedig ezen biztosíték illusoriussá ne váljék, a VII. decretum 2-dik cikkelye, egészen az újabb kor fogalmai szerint, azt rendeli: hogy bizonyos dolgok csak akkor váljanak érvényesekké, ha cum consensu et deliberatione consilii ordinati (azaz, a felelősség alatt álló tanácsnokok) közbejöttével történtek. S valljon mikor változtak meg ezen törvények, melyekben a kormányi felelősség elve oly világosan mondatik ki, mint azt a 16-dik század kezdetén talán semmi más alkotmányos nemzet törvénykönyvében nem találjuk? hol van az időszak, melyben a magyar nemzet ezen alkotmányosságából folyó jogáról lemondott? Törvénykönyvünk anyiban hasonlít a bibliához, hogy belőle mindenki azt szokta kiolvasni, mit leginkább keres; de mi épen e tárgyat illeti, idézhetnek-e elleneink csak egyetlen törvényt is, melyből ily következtést vonhatnának?

A közjövödelmeknek nincs ága, nincs tárgya a közigazgatásnak, mely nem törvényhozásunk rendelkezése alá tartozott, s ugyanazért már az 1536-iki 49. t. cz. az egész ország kormányzásának központosulási helyül Pozsonyt jelöli ki, s csak azért mivel Buda akkor még Zápolya kezeiben volt. A törvényhozásnak nemcsak az ország beldolgaira, hanem külviszonyaira, a békekötésekre, s hadizenésekre való befolyását is számos törvények biztosítják. Az 1608. k. e. 2-ik cikktől kezdve, hol világosan ezek állnak: *Ne sua majestas sine praescitu*

et consensu regni in Hungaria vel partibus ad-
nexis ullum vel bellum moveat, vel militem ex-
traneum introducat; az 1791-ki 65-ik cikkelyig, mely-
ben a nemzetnek a békekötések körüli törvényes befolyása szin-
te elismertetik, számos törvény szól e jogunk mellett. — S a
parlamentí kormány, melyet követelünk, nem egyéb oly esz-
közönél, mely által kétségbe vehetlen jogaink gyakorlata le-
hetségessé válik? Senki nem tagadja a jogot, mely szerint a ma-
gyar azt követeli, hogy saját módja szerint kormányoztassék,
de ezen jognak nem szükséges következése-e, hogy egyszers-
mind jogunk legyen, magunknak tudomást is szerezni arról,
mi módon kormányoztatunk?

Követeléseink törvényessége annyira világos, hogy ezt so-
kan azok közül sem tagadják, kik a felelősséget kivihetetlennek
állítják. „Ha egykori törvényeink elévülés által erejüket nem
vesztik“ — így szólnak — „kétségkívül követelhetnénk felelős
kormányt. De ki tehet róla; apáink elhanyagolták kötelességei-
ket. — A német közmondás szerint, a sok fától nem látva az
erdőt, midőn számtalan egyes sérelmekre fordíták egész figyel-
mököt, megfélekedeztek azon legnagyobb, azon óriási sérelemtől,
mely abban áll, hogy hazánk különvált alkotmányos
kormányával nem bír. Most ez elhanyagolás nem orvosol-
ható többé; a kormány soha a felelősség olvét elfogadni nem
fogja; s akármit mondjunk, s tegyünk ez elv mellett, hasztalan
fáradunk.“

A legkevesebb, mit a birodalmi kormányról feltehetünk,
az: hogy józan, s önérdelkeit ismerve, azokat előmozdítani tudja
is, akarja is; hogy tehát a fenn előhozott okoskodást helyesnek
fogadhassuk el, szükséges volna mindenek előtt bebizonyítani,
miként a jelen állapot fentartása a kormánynak érdekében
fekszik.

En nem hiszem, hogy valaki találkozzék e világon, ki e
tétel bebizonyítására elég ügyességgel bírna.

Összeköttetésünknel fogva, a birodalomnak hazánkban két
nagy érdeke van.

Az első, hogy Magyarország jóléte a lehetőségig kifej-
lődjék.

A második, hogy azon erők, melyek e kifejlődés által
támadnak, a birodalom közczéljaira munkásak legyenek, s Ma-

gyarország egész hatalma minden pillanatban a birodalom s hazánk közös czéljainak megközelítésére használtathassék.

Hogy megyei szerkezetünk által a birodalom ezen érdekeinek elseje nem mozdittatik elő, azt a tapasztalás s maga a dolgok természete is világosan mutatja.

Hogy hazánk minden tekintetbeni kifejlődését várhassuk, szükséges, miszerint alkotmányunk ne csak egy pár százezerre terjessze áldásait, hanem — mint gróf Széchenyi oly szépen mondá —, hogy alkotmányunk sánczai közé e nép minden osztályai felvétessenek. Megmutattuk már, hogy ez jelen megyei szerkezetünk fentartása mellett lehetetlen.

Az anyagi érdekek kifejlődése lehetetlen, ha a birói hivatal úgy nem rendeztetik el, hogy az függetlenség által a közbizodalmat nemcsak megérdemelje, de bírja is. — Miként fogjuk ezt elérni, ha a birói hivatal három évről három évre új választás alá esik, s kizárólag nemes választók által töltetik be?

Gyáripár nem fog meghonosodni ott, hol nemcsak a legvagyonosabb osztály minden adótól ment, de még a nem kiváltóságosakra nézve is, a mint egy vagy más megyében laknak, a legnagyobb egyformátlanság van adó tekintetében, miután minden megye szabad önkénye szerint határozza meg adóztatási kulcsát, s ez eljárásában — mint a tapasztalás mutatja — egyes osztályokat igazságtalanul tulterhelhet.

Kereskedést akarunk? teremtsünk elő jó s olcsó közlekedési eszközöket; de ismét hogyan, ha a főbb közlekedési eszközök készítését s fentartását nem vesszük ki az egyes megyék kezéből? —

Szóval: rend kell; mert rend nélkül nem lehetséges kifejlődésünk; — de miként legyen rend, hol a tisztviselők, kikre annak fentartása bízott, csak nagy tömegek felvigyázata alatt állanak?

Ha megyéink teendőit mindezen egyes tárgyakra nézve megszorítjuk, annyira meggyengítették e szerkezet, hogy az alkotmányunk biztosítéka többé nem lehet, s ép azért az alkotmányosság minden barátjai, míg az alkotmánynak új biztosítékok nem szerezettek, soha ily megszorításokba belé nem egyezhetnek. Ha pedig megyei szerkezetünket mindezekre nézve régi állapotában hagyjuk: mi által válik kifejlődésünk inkább lehetőségessé, mint az eddig volt? — Igen, mint eddig volt. — Önök,

kik, mint mondják, a tényeknél okosabbak lenni nem tudnak, s az érdekek politikáját meddő conjecturák felszámításainak áldozatul adni nem akarják, ugyan mondják meg: az önök által annyira magasztalt megyerendszer eszközölte-e hazánk kifejlődését? — Mondani fogják: hogy az csak azért nem történt, mivel a megyék jogaikkal nem éltek a legnagyobb józansággal; de ugyan ki biztosít, hogy ezerekre menő, nagy részben miveltség nélküli s elcsábítható tömegek ezentúl e jogaikkal a legnagyobb józansággal fognak élni? Vagy talán azon kedves szójárással fognak előlépni, hogy a megyei rendszer csak azért nem működik üdvösen, mert mi, az ellenzék, mi, a haladó párt, azt megrontjuk? — de mindig többségben voltunk-e mi? nincsenek-e megyék, hol a dolgok vezetése egészen önök kezeiben van? s miért látjuk ugyanazon eredményeket most, mint egy tized előtt, egy helyen mint a másikon? S önök tőlünk azt kívánják, hogy azon rendszerhez, mely alatt az ország kifejlődése mindeddig nem sikerült, mely ellen e szerint minden tények szólnak, bizodalomunk legyen, főkép miután annak hibáiról elméletileg ép úgy meg vagyunk győződve, mint ha a tapasztalást tekintjük. Ha tehát áll, hogy Magyarország minden tekintetbeni kifejlődése az összes birodalomnak egyik legfőbb érdeke, meg fogja vallani mindenki, miként jelen rendszerünk fentartása, mely mellett e kifejlődés lehetetlen, a birodalomnak érdekében nincs.

A birodalom második érdeke, mint mondtam, az, hogy a birodalom minden pillanatban számolhasson hazánk egész erejének közremunkálására. És ugyan teheti-e ezt a jelen pillanatban? — Ezen organisált szét-daraboltság, ezen rendszeresített rendetlenség mellett, melyet alkotmányunknak nevezünk, a magyar egyesülhet-e egész erejével bármily zászló körül? segíthet-e bárkit hatalmának egész sulyával? Hogy hazánktól ezt remélhessük, arra mindenek előtt szükséges volna, hogy a közigazgatás főbb ágai ugyanazon kezekben összpontosuljanak; hogy az országosnak nevezett törvényhozás csakugyan az egész ország érdekeit képviselje; hogy a mit végrehajtó hatalomnak nevezünk, a végrehajtásban ne legyen kénytelen száz részletes ellentállással küzdeni. S mindezen kellékek nem férnek össze megyei szerkezetünkkel.

S hol keressük azon bizodalmatlanság okát, mely náluuk a nemzet s kormánya között mindég létezik s létezni fog bármily személyekből alakittassék a kormány össze? Nem egyes személyek iránti ellenszenvnek, hanem egyenesen alkotmányos szerkezetünk kifolyása az, eredménye annak, hogy alkotmányunk biztosítéka egy természete szerint administratív institutióban helyeztetik, mi, meggyőződésem szerint, nem józanabb, mint ha valaki a szántóvetőnek tanácsul adná, hogy lehető megtámadások ellen ekevasával fegyverkezzék fel. A vas jó fegyver lehet, csak hogy ha annak használtatik, szántásra nem alkalmazható. A szántás az egyes gazdának nem szükségesebb, mint népeknek a jó administratió; ha ennek eszközei védelmi fegyverré fordíttatnak, ne bámulja senki, hogy eredeti céljukra nem használhatók.

Nem azért irok, hogy a kormány ellen sokaknál már úgy is létező ellenszenvet még inkább neveljem; de ha jelen szomorú állásunkat, mely a megyei szerkezet hibás alkalmazásából következik, figyelemmel tekintjük, ki tagadhatja, miként az egyedül azon ferde állás következménye, melyet a kormány a nemzet irányában elfoglalt.

Alkotmányos nemzetnek neveztetünk; s miután kormányunk nem felelős, miután mindég s mindenki által arra intünk, hogy alkotmányunknak megyei rendszerünkön kívül nincs egyéb biztosítéka: bámulhatni-e, hogy elhanyagolva minden közigazgatási tekintetet, megyei szerkezetünket mindenek előtt csak alkotmányos biztosítékul tekintjük? vagy, kívánhatja-e valaki tőlünk, hogy minden jogainkról lemondva, eldobva alkotmányunk biztosítékait, egész létünket oly hatalom kezébe adjuk, mely törvényhozásunk többségétől független s istenen kívül senkinek nem számol?

Vannak s pedig számosan, kik a megyékben létező rendetlenséget nagy részben a magyar kormány elnézése s folytonos be nem avatkozási rendszerének tulajdonítják. Nem akarom vizsgálni, mennyire következetes azok eljárása, kik megyéink autonomiáját alkotmányunk egyedüli biztosítékának tartva, a kormány be nem avatkozási rendszerét hibául tulajdonítják; de kérdem, hiszi-e bárki, hogy ha a kormány ezen rendszerétől eltér s semmit el nem néz s mindenbe beavatkozik, ez által ereje növeltetni fog?

A végrehajtás erőtlenségének oka hazánkban azon bizodalmatlanságban fekszik, mely minden kormány ellen létezik, s e bizodalmatlanság csak növeltethetik, ha a kormány az egyes megyék benső dolgaiba beavatkozva, ötvenkét törvényhatóságban naponként új harcokat vív? E bizodalmatlanság megszüntetésére én csak egy módot látok, s az abban áll, ha a kormány a felelősség elvét elfogadva, a létező bizodalmatlanságnak gyökereit kiirtja. Míg ez nem történt, hasztalan sopánkodunk a felett, hogy a haladás iránya czélszerűen csak a kormány által tüzetthetik ki, hasztalan panaszkodunk a megyék bizodalmatlansága ellen, mi miatt néha a kormány legezélszerűbb rendeletei ellenállásra találunk, a jelen, mind a kormány, mind saját erőtlenségünkhöz vezető állapotnak maradni kell, mert hisz alkotmányunknak nincs más biztosítóka, s ha isten választott népét önmaga arra inté, hogy Aegypt husztá-lait a pusztá fáradságteli szabadságával cserélje föl: ki veheti rossz néven a magyarnak, ha őseitől öröklött szabadságát anyagi jólétért áruba bocsátani nem akarja?

Voltak, sőt vannak, kik a kormány hatalmát csak az alkotmányos élet elnyomásában keresik; voltak és vannak, kik a szabadságot megmentve gondolják, ha a kormánynak akadályokat görditettek elébe s azt a lehetőségig gyöngíték. — Soha Menenius Agrippának meséje, melyben az egész népet egy emberi testhez, a senatust gyomrához hasonlítja, nem illett inkább senkire, mint reánk. Egy rész szívesen megkötné a testnek minden tagjait, csak hogy a gyomor szabadabban emészthessen; a másik agyonéheztetné a gyomrot, csak hogy a tagokat minden kényszerítéstől megmentse; mintha bizony a gyomor- és testnek nem volna egy elválaszthatatlan élete; mintha a nemzet kormány, vagy a kormány nemzet nélkül fenállhatna; mintha Montesquieunek a három hatalom egyensúlyáról felállított elmélete, elmésen előadott hamis tételnél egyéb volna, s az egyensúly, ha csakugyan eléretnék, másához vezethetne, mint stagnatiohoz, mit én a nemzetek életében minden bajok legnagyobbikának tartok.

E tespedés oka pedig, teljes meggyőződés szerint, az, hogy a kormány és törvényhozás nálunk nem egymást kiegészítő, hanem vetélkedő hatalmaknak tartatnak; minek oka ismét abban keresendő: hogy

alkotmányos törvényhozás — nem felelős végrehajtó hatalommal áll szemközt, s így szükségkép azon vetélkedés idéztetik elő, mely alkotmányos és nem alkotmányos hatalmak között, mióta a világ áll, mindenkor létezett.

Ha akarjátok, hogy e szomorú állapot megszűnjék, hogy elenyésszen azon előítélet, miszerint az, ki előbb közbizodalomban állott, mihelyt kormányi hivatalt vállal, apostatának tartatik, míg mindenki, ki alkotmányos jogaink mellett felszólal, majdnem a királyi hatalom ellenségének neveztetik; ha akarjátok, hogy a nemzet s kormány között teljes bizodalom létezzék: adjatok a magyarnak alkotmányos, azaz, felelős végrehajtást, s ha mindég leend is egy kisebbség törvényhozásunkban, mely a kormány nézeteit nem osztja, a többségnek hatalma oly erőt fog adni kormányának, melyről jelen helyzetünkben fogalmunk sincs.

A felelősség elvének elfogadása, mely nélkül, ha csak alkotmányunkról lemondani nem akarunk, megyei szerkezetünk szűkebb korlátok közé nem szoríthatatik, nem kevesebbé fekszik az összes birodalomnak, mint saját magunknak érdekében, s engem épen azon viszonyok győznek meg leginkább e tétel valóságáról, melyek birodalmi összeköttetésünkben támadnak.

Azok közé tartozom, kik a monarchiávali összeköttetésünket nem valami malum necessariumnak, hanem oly politikai combinációnak tartják, mely az európai statusrendszer és geographiai helyzetünkénél fogva a monarchiának nem kisebb hasznára van, mint hazáknak. — Oly században, hol Europa minden népei kis nemzet-törédekekből nagy státustestületekké olvadtak, körülfogva egy szétbomló s egy szüntelen terjedő birodalom által, a civilizáció és szabadság határait állítva, hogy, mint hajdan valánk, a jövőben is a nyugoti műveltség őrei legyünk; a magyar, hogy hivatásának megfelelően, nem állhat elkülönözve, s minden lehető frigyeselek között mi nem választanánk, sőt józanul nem is választhatránk mást, mint a németet, kihez csatlakozniuk hatalma, becsületessége, s leginkább az int, mivel a műveltséget képviseli s velünk egészen hasonló érdekekkel bír. — Ez összeköttetésünkre nézve meggyőződésem. — Hogy azonban ez összekötteté-

süinkből, melyet gróf Széchenyi vegyes-házassághoz hasonlított, mind a monarchiára, mind hazánkra a lehetőségig sok haszon háramoljék, szükség, hogy valamint a házastársak, úgy mi, egy uralkodó-ház fejedelemsége alatt egyesült különböző népek, minél inkább meggyőződünk, mikép összeköttetésünk csakugyan mindnyájunknak érdekében fekszik, s jelen helyzetünknek, felfogásom szerint, egyik legfőbb baja épen az, hogy e meggyőződés elterjedése általa nehezítettik.

Meg vagyok győződve, miként a birodalom minden népei az uralkodó ház iránt ép annyi hűséggel viseltetnek, mint mi magyarok. De ha a népek egymás közötti viszonyait tekintjük, azok nem oly barátságosak, mint épen a birodalom érdekében kívánhatnók. Az örökös-tartományok, hazánk adókiváltságait látva, s megfélekezve, hogy az egyenes adó az adónak csak egy nemét teszi, hazánkat azzal vádolják, hogy az a birodalom közös terheiben aránylag részt nem vesz, míg mi, s úgy hiszem joggal, az ellen panaszkodunk, hogy a magyar érdekek a tartományok jólétének feláldoztatnak; s miben fekszik ennek oka?

Alkotmányunk egyik alaptörvénye szerint követelhetjük, hogy mi magyarok a többi tartományok módjára ne kormányoztassunk; de ha a felelősség hiánya miatt semmi móddal nem bírunk, magunkat meggyőzhetni, hogy ezen törvény megtartatott: bámulhatjuk-e, ha a nemzetnél kormánya iránt bizalmatlanságot találunk még akkor is, midőn arra semmi valódi ok nem létezik; míg a kormány, tapasztalva ezt, mert a bizalmatlanság mindig kölcsönös, valamint a nemzet egy része által azzal vádoltatik, hogy alkotmányát egészen elismerni nem akarja: úgy ezen részt azzal vádolja, hogy alkotmányánál többet kíván? Minden bajaink csak e bizalmatlanság eredményei. A nemzet híressé vált vis inertiaejében keresé biztosítékát, s csakhogy a kormány törvényteleniséget ne követhessen el, azt néha törvényes cselekvésében is gátolja. A kormány ellenben a vis inertiae-nek egy más neméhez folyamodik, t. i. a statusquot, mely senkinek nem kedvező, a lehetőségig igyekszik fentartani; s ha ezen helyzetet, melyben a kormány irányában állunk, tekintjük, alig hasonlíthatjuk egyébhez, mint melyben hypochondricusokat látunk, kik mindig félve, hogy egészségök megromlik, annyira vigyáznak magokra, annyit nélkülöznek

hogy őrzött egészségek végre a legnagyobb betegség minden szenvedéseit magában foglalja. — Ezen helyzet megváltoztatása, a nemzet mint a kormánynak, Magyarországnak mint az összes birodalomnak, egyiránt érdekekben fekszik. Ki, hogy senki által ne kényszerítették oly valamire, mit tenni nem akar, mások elől elzárja önmagát, — arról nem mondhatni, hogy szabad; s ki inkább nem mozdul, csak hogy mozdulatairól senkinek ne adjon számot, csatlakozik, ha magát függetlennek hiszi. Alkotmányunk eddig csak arról gondoskodott, hogy a kormány s nemzet egymás jogkörébe ne vágassanak, szükség, hogy e cselekvés korszakában oly institutiókra tegyünk szert, melyek által mind a kormány, mind a nemzet biztossá tétetnek, hogy saját jogkörükben szabadon működhetnek. — Szükségünk volt talán a bizalmatlanságra, hogy alkotmányunkat eddig fentarthassuk, de hogy az kifejlődjék, s a nemzetre nézve haladásának eszköze legyen, most bizodalomra van szükségünk; míg erre nem számolhatunk, míg a kormány s nemzet közötti egyetértés normális állapottá a rendszernél fogva nem válhatik: addig Magyarország hatalma a birodalom befolyásának mérlegét kellő irányban nevelni nem fogja; addig a jelen, az összes birodalomra károsan ható állapot, fel fogja magát tartani. S ha ez áll, ha a jelen állapot megváltozása csak annyiban lehetséges, mennyiben a megyei szerkezet pótlására alkotmányunk más biztosítékokat nyer, vagy, más szavakkal ha a felelősség elve választatik: lehet-e föltennünk, hogy azok, kikre a birodalom érdekeinek őrzése bízott, ezeket vagy be nem fogják soha látni, vagy mindég fel fogják áldozni pusztá előítéleteknek.

„De mit használ, ha a kormány mindezt belátja, s a jelen viszonyokat meg akarván változtatni, önmaga szívesen el akarná is fogadni a felelősség elvét; helyzete olyan, hogy ezt nem teheti.“ — Igy okoskodnak elleneink tovább: birodalmi összeköttetésünk úgy hozza magával, hogy kormányunk e részben saját nézeteit nem követheti, s pedig azért nem, mivel:

1-ör miként mi, úgy a birodalom egyéb tartományai is joggal követelhetik, hogy ők is saját módjuk szerint kormányoztassanak.

2-or mert az ugyis létező heterogeneitásokat nem lehet még kiáltóbbakká tenni.

3-or mert ha Magyarország kormánya felelőssé tétetik, az összes birodalom ugyis elég nehéz kormányzása lehetlenné tétetnék.

Mi ezen állítások elsejét illeti, bizonyosan senki nem fogja kétségbe vonni annak helyességét, csakhogy nem igen láthatom által a jelen esetben, miként hozathatik az fel ellenvetésül egy magyar parlamenti kormány ellen? Birodalmi összeköttetésünk szükséges következménye, hogy saját ügyeinken kívül, semmi az örökös tartományok jóléténél minket inkább nem érdekelhet. Minden józan magyarnak egyik legfőbb kívánata csak az lehet, hogy azon népek s tartományok, melyekkel birodalmi kapcsolatban élünk, minél inkább gyarapodjanak, s mert ez jó kormány nélkül nem lehetséges, hogy az örökös tartományok jól s czélszerűen kormányoztassanak. Továbbra e tekintetben érdekeink nem terjednek soha; s akár a jelen, akár más politicalai formák legyenek azok, mik alatt az örökös tartományokat gyarapodni látjuk, arra nézve hazánk, valamint eddig, ugy ezentúl közönyös fog maradni, akár felelős, akár, mint most, nem felelős kormányossal birjunk; sőt a magyar kormány tökéletes elkülönözése e részben az örökös tartományokra csak kedvezően hathat, bizonyos levén, hogy azok saját módjuk szerint akkor fognak leginkább kormányoztatni, ha kormányuk hazánk kormányától a lehetőségig tökéletesen elválasztatik.

Mi a második nehézséget, vagyis azt illeti: hogy a hazánk s az örökös tartományok között ugy is létező heterogeneitások még kiáltóbbakká ne tétessenek, talán nem ártana, ha a most létező heterogeneitások okai iránt szólva, megmutatnók, miként azok soha annyira nem nőttek volna, ha felelős kormányossal birván, e hon érdekei szüntelen másoknak nem rendeltettek volna alá; ha szomszédinkat figyelmesekké tennők, miként e haza téreit ép ugy mivelve, iparát ép annyira kifejlődve, kereskedését ép oly virágzó állapotban láthatnók a Lajthán innen, mint azon túl, ha azoktól, kik hazánkat a törökök kiűzése óta kormányozák sáfárkodásuk iránt mindig számot kérhettünk volna. Sokat, s mégis csupa ellenmondhatlan igazságokat irhatnék e tárgyról, de minek? Azon panaszokat, melyek eddigi kormányaink ellen emeltetnek, ki szokta törülni a censura, de a pusztaság, melyet, ha az örökös tartományokból hazánkba térünk, első órában észreveszünk, a föld minden iróinál érthetőb-

ben szól. Hazánk állapotának egyéb commentárra nincs szüksége, s bár senki nem ismeri inkább, mint én, a censura korlátlan hatalmát, kétlem, hogy a világ összes censurái egy század alatt mindazt kitörülhetnék, mit, Magyarország határain átlépve, e hon hibás kormányzásáról egy óra alatt olvashatunk. — Csak két rövid észrevételre fogok szoritkozni e tárgy körül.

Először, hogy bármi nagy a heterogeneitás, mely hazánk s az örökös tartományok közt alkotmányos tekintetekben most létezik, e heterogeneitás akkor, midőn Magyarország az uralkodó ház kormánya alá jutott, sokkal kisebb volt, általánosan ismert tény levén, hogy mind Csehország, mind Ausztria s a többi tartományok rendei a 16-ik, sőt még a 17-ik században is tetemes kiváltságokkal s törvényhozási befolyással bírtak. Ha már a cseh s austriai rendek jogköre megszoríthatott a nélkül, hogy mi eziránt jogszerű panaszt emelhetünk, ámbár tagadhatatlan, miként az örökös tartományok és köztünk létező heterogeneitások ez által neveltettek, azon ürügy alatt, mivel ez által a hazánk s az örökös tartományok között létező heterogeneitások neveltetnének, józaton azt sem ellenezheti senki, hogy alkotmányunkon változásokat tegyünk.

Második észrevételem az, hogy a legnagyobb heterogeneitás, mely köztünk s az örökös tartományok, vagy a világ bármely mivelts országá között létezik, kétségen kívül közigazgatásunk nyomorult helyzetében kereshető. Ha Magyarország kormánya felelős, s mi ennek szükséges következcse, mindazon hatalommal felruházott, melylyel más alkotmányos kormányok bírnak, a köztünk létező különbség csak a törvényhozás körébe szorul.

S térjünk át most a harmadik nehézségre, mely az előbbieknél kérdésen kívül sokkal több fontossággal bír; s nézzük, valjon a parlamenti kormány behozása csakugyan annyira nehezítené-e az összes birodalom kormányát, mint azt némelyek állítják.

Tagadhatatlan, hogy oly birodalmat, melynek egy része alkotmánynyal bír, míg a többiek fölött a kormány korlát nélkül gyakorolhatja hatalmát, nehéz kormányozni, s hogy e nehézség a nemzetiségi különbségek által, melyeket birodalmunkban találunk, még nagyobbá válik. S ha például, alkotmánynyal még nem bírnánk, én, ez ellenvetésnek egész súlyát elismerve, természetesen tartanám, ha alkotmányt követelve, arra figyel-

meztetnénk, miként a birodalom kormányzását új nehézségekkel szaporítani nem lehet. A dolgok jelen állásában azonban, midőn alkotmányosságunk senki által kétségbe nem vétetik, s a törvényt, miszerint a tartományoktól egészen különböző kormányzási rendszert követelünk, alaptörvényeink egyikének nevezik, midőn szabadságunk megtámadása — mint mondatik — senkinek esze ágában sincs, sőt a kormány is csak az avita constitutionis compagesának fentartását kívánja, — ily körülmények közt e nehézség elveszti súlyának nagyobb részét.

Nem tőlünk függ azon nehézségek elhárítása, melyek alkotmányos s nem alkotmányos országoknak egy birodalomban együttlétéből támadnak. Azért, hogy a birodalmi kormány tisztét könnyebbitsük, annyi békekötés által szentesített alkotmányunkról talán csak nem fogunk lemondani, s az előttünk fekvő kérdés csak az lehet: vajjon a birodalmi kormányzás nehézségei neveltetnének-e, ha jelen rendszerünket azzal cserélnők fel, melyet Európa minden alkotmányos népeinél elfogadva találunk? s ha a kérdés így állittatik fel, az egész nehézség eltűnik.

Minden kormány teendői két részre oszlanak. Vannak tárgyak, melyek csak az ország belviszonyait illetik, mint a közigazgatás, közoktatás, igazságszolgáltatás, stb., s mennyiben az ország határain túl nem terjednek, belügyeknek neveztetnek. Vannak ismét olyanok, mik által a nemzetnek más nemzetek irányábani viszonyai határozottatnak el; szóval: a külügyek.

Mi a nemzet belügyeit illeti: a kormány ebbeli felelőssége birodalmi összeköttetésünkre nézve nemcsak nem rossz, hanem egyáltalában semmi hatással nem lehet; miután az elv: hogy Magyarország más tartományok módjára ne kormányoztassék, elfogadtatván, s hazánk egészen különvált kormányzó testületekkel bírván, az austriai tartományokra nézve egészen közömbös: mily elvek szerint rendeztetett el Magyarország különvált végrehajtása. Kétségkívül érdekében fekszik az összes birodalom minden tartománya- sőt minden egyes lakójának, hogy Magyarország jól kormányoztassék; érdekében fekszik, hogy közlekedési eszközei a lehetőségig tökéletesek legyenek; hogy az országban, melyben kereskedésének nagy részét űzi, rend legyen; hogy pénzügyi virágzó állapotban tartassanak; de a mód, mely által ez eredmények elértetnek, az összes

birodalom nem magyar lakosát nem érdekelheti, legyen az felelős vagy nem felelős kormány, reá s jólétére nézve ez semmi hatást nem gyakorolhat.

Hazánk belügyeire nézve a felelősség behozatala az összes birodalmat sem nehezebb sem könnyebben kormányozhatóvá nem teheti. Az utolsó országgyűlés, mely több fontos tárgyaknál a felelősség olvét alkalmazá, e részben velünk, úgy látszik, egyetértett. A valódi nehézség csak külviszonyainkra nézve létezik. Ezt épen nem tagadom, csak hogy ez már jelenleg is létezik, miről, úgy látszik, némelyek lelkesedésökben megfeledkeztek. Angliában a kormányi felelősség nincs különös törvény által biztosítva, s az csak a kormány és törvényhozó természetes állásából s ez utolsónak erejéből fejlődött ki. A kormány felelőssége külügyekre nézve nem annyira egyes törvények következménye, mint inkább a törvényhozás által gyakorlott jogokból fejlődik. A kormány a külviszonyokra nézve alkotmányos népeknel is igen nagy hatalommal ruháztatik fel. Hadat izen, békét köt, szövetségekre léphet, de mindazon segedelmek, melyek nélkül e külviszonyait fel nem tarthatná, csak a törvényhozás megajánlásától függenek. Ez a külviszonyokra nézve, alkotmányos nemzeteknel a felelősség alapja. Azon törvényhozás, mely az adóról s fegyveres erő nagyságáról határoz, bírja mindazt, mi külviszonyokra nézve a felelősség lényegét teszi; s ha sokan nagy csudálkozással azon tanakodnak: mi történnék, ha a miniszterium, mivel a magyar törvényhozásnál állandó kisebbségben maradt, lelépni kénytelenítették? csak azt nem foghatom meg, miért nem jutott eszökbe, hogy az oly kormány, mely ellen a magyar törvényhozás többsége állandóan nyilatkoznék, nehéz időkben most sem vezethetné a birodalom ügyeit; e nehézség jelen viszonyaink között is előfordulhat. Ha ily összeütkezéseknek még lehetőségét is ki akarjuk kerülni; ha a monarchia biztosságára szükségesnek tartjuk, hogy annak közdolgai oly egyének által vezetethessenek, kik ellen a magyar törvényhozás többsége állandóan nyilatkozik, akkor nem elég, ha a felelősség elvének kimondását ellenezzük, hanem meg kellene fosztani törvényhozásunkat adó s ujonczajánlási jogától, vagy egyszerűben mondva, meg kellene szüntetni alkotmányunkat, mely, ha nem adja is kezünkbe azon hatalmat, hogy bizonyos egyént a miniszteri polczra emeljünk, legalább ha vele élni tudunk

s akarunk, elég erőt ad arra, hogy senki a magyar törvényhozás pozitív s többször kimondott akarata ellen a kormánynak tagja ne maradhasson.

S miért nem élt vissza a magyar törvényhozás ezen kiható befolyásával, melylyel az összes birodalom kormányára bír? miben fekszik a biztosíték, hogy ezen alkotmányos jogával visszaélni nem is fog? kizárólag abban: mert a birodalom s hazánk érdekei elválaszthatatlan kapcsolatban állnak; mert tudjuk, hogy minden, mi az összes birodalmat gyengíti, egyszer s mind önhelyzetünket veszélyezteteti; mert azok közé számítjuk, s számítottuk e jogainkat mindig, melyekkel csak a legnagyobb józansággal szabad élnünk, s rendezett parlamenti kormány behozatala által mind e biztosítékok csak még erősebbekké válnak. A törvényhozó test az adó megajánlásának jogával kétség kívül nagyobb józansággal élend, mint azon tömegek, melyek utasításaik által fölötté most határoznak, s azon esetben is ha a törvényhozó test a kormány várakozásának meg nem felelne, az országgyűlés feloszlatása e bajnak biztos orvoslatát foglalja magában, holott most utasítási rendszerünk mellett ily feloszlatás csak az elkeseredést nevelheti.

Volt idő, midőn a belháború emléke e hazában még eleve-nebb vala, és sokan a birodalomtól való elszakadásunkat is kívánatosnak gondolák. A kormány részéről majd nyílt, majd titkos kísérletek tétettek, melyekkel az alkotmány vagy nemzeti-ségünk megrontása céloztatott. Ez idők megszűntek. Mi az elsőt illeti: meg vagyok győződve, hogy, talán néhány iskolás gyermeket kivéve, senki sincs, ki birodalmi összeköttetésünk ellen valamit tenni akarna; — a másodikra nézve magam is hiszem, hogy nemzetiségünk megtámadása a kormány által nem céloztatik többé. De mind e mellett, ha a viszonyt tekintjük, melyben hazánk a birodalomhoz áll, az bizonyosan nem elégit-heti ki kívánatainkat.

Annak tudása, miként hazánknak a birodalomtól elszakasztásán senki sem dolgozik, a birodalmat erőssé még nem teszi; hogy azzá váljék, Magyarország részéről e negatív hűség-nél több kívántatik; szükséges, hogy mi magyarok birodalmi összeköttetésünk fentartására minden áldozatra készek legyünk, hogy

nemcsak ellene nem, de mellette lelkesüljünk. S viszont azon meggyőződés sem elégíthet ki bennünket, hogy a kormány alkotmányunk s nemzetiségünk ellen semmit cselekedni nem fog, — mi a kormánytól alkotmányunk s nemzetiségünk védelmét kívánjuk, — mi tőle azt követeljük, hogy valamint, hol az összes birodalom érdekei forognak kérdésben, tőlünk nem közönösség, hanem tetteges fellépés váratik: úgy a kormány nemzetiségünk kifejlődését ne nézze közönbösen, hanem segítse tetteges közremunkálásával.

Béke idején, minőben, hála istennek, élünk — hol a birodalomnak nagy erő kifejtésére szüksége nincs, e kölcsönös közönbösség, mely Magyarország s a birodalom között létezik, nem veszélyes. Igaz, e viszony hátráltatja kifejlődésünket, de az átlomány fenáll, erősnek látszik, s miután sokan a politica legfőbb feladatának még századunkban is a status quo fentartását hiszik, azok, kik a birodalmat ily állapotban tartják, talán nagy státusférfiaknak fognak neveztetni; de valjon, ha a közbőke felzavartatnék — minek lehetőségét senki nem fogja tagadni; ha napok jönnének, minőket apáink éltek, hol a birodalom csak minden erejének legnagyobb megfeszítése mellett tarthatja meg jelen állását: valjon a viszony, mely hazánk s a birodalom között létezik, nem hatna-e szükségkép károsan? Ily pillanatokban a birodalmat csak az tarthatná fen, ha hazánk egész erejére, ha a nemzet minden áldozatra kész lelkesedésére számolhat, s igen félek, hogy ily lelkesedést birodalmi összeköttetésünk mellett alig fogunk találni.

Ha a birodalommal összeköttetésünk — a dolgot tisztán nemzeti szempontból fogva fel — oly politicus combináció, melynek fentartása hazánk s a birodalomnak egyiránt érdekében fekszik, e meggyőződésnek szükséges következménye, hogy mindent elkövezzünk, mi által ez összeköttetés minél erősebbé váljon. A szövetséget, mely hazánk s az örökös tartományok között létezik, pusztá tényből oly állapotná kell változtatnunk, mely a birodalom különböző nemzetiségeinek meggyőződésén alapszik, eddig mind a kormány, mind az ellenzék — mely, bármit mondjon akárki, a nemzet érdekeit minden más pártnál melegebben képviseli — sok kérdésre nézve úgy járnak el, mintha épen ellenkező czélt tűztek volna ki magoknak.

Hazánk alkotmánynyal bir; lehetnek a birodalom status-

férfiai közül, kik ezt kellemetlennek, sőt károsnak tartják; ez állapot megváltozása azonban nem tőlök függ; a miért annyi vér folyt, mit annyi békekötés s minden királynak koronázási esküje szentesített, arról a nemzet egyesek kényelmeért lemondani nem fog. Hasonlóan állunk nemzetiségünkkel is; az augsburgi Allgemeine Zeitung s az ausztriai kormány azon férfiai, kik, mint mondatik, azon lapra befolyással bírnak, nagy szerencsétlenségnek tarthatják, hogy Pannoniát nem német faj szállta meg, s a Duna csak költőileg neveztetetik német folyónak; miután azonban hazánk elnémetesítése három századon át nem sikerült, miután szelid s erőszakos eszközök e cél elérésére egyiránt erőtlenségnek mutatkoztak, át kell látni mindenkinek, hogy mi a nagy Józsefnek nemzetiségünk szunnyadása korában nem sikerült, azt napjainkban megkísérteni is örültséggel határos. Ha akár alkotmányunk, akár nemzetiségünk némelyek által bajnak tartatik, nem veszem rossz néven senkinek, csakhogy egyszersmind lássa által azt, miként e baj kikerülhetetlen, s hogy gondoskodják módokról, mik által annak káros következményeit a lehetőségig enyhítse.

Én erre csak egy módot ismerek, s az egyszerűen abban áll: ha a kormány, miután azon meggyőződésre jutott, hogy nemzetiségünket megsemmisíteni nem lehet, nemzeti kifejlődésünk zászlóját önmagá ragadja kezébe; ha — miután alkotmányunk megrontása szándokában nem fekszik, sőt ily szándékot még be sem vallhat — magát alkotmányos kormánynak tekinti, s elismerve az alkotmányosság szükséges következményeit, egész erejével azon lesz, hogy alkotmányunk pusztá formából valósággá váljék.

Pártokat találunk minden alkotmányos nemzetnél, s a political élet mintogy szükséges következményei közé tartozik, hogy kik a közdolgok vezetésére nézve különböző véleményeket követnek, a társas életben is elváljanak egymástól. Nyílt ellenségeskedés, alattomos rágalom, szóval: a vélelmentlenségnek minden nyilatkozatai soha nem hibáznak egy alkotmányos országban. Nem is a közvélelment hangos kifejezései, melyek majd fáklás, majd macska-zenékben nyilatkoznak, érdemlik bámulásunkat. Eddigi helyzetünk rendkívülisége, felfogásom sze-

rint, csak abban fekszik, hogy míg az egyik párt — az ellenzék — nyíltan s férfiasan kitüzi zászlóját; míg minden egyes, büszkeségének tartja, ha magát e párthoz számíthatja, még oly helyeken is, hol e párt kisebbségben van; míg azt, ki előbb más párthoz tartozott, ha az ellenzékhez szegődik, senki apostasiával nem vádolja: addig, ugynevezett kormánypártunk, mintegy szégyenelve színeit, önérzet nélkül lép föl; addig minden egyes, ki e párthoz tartozik, szívesen az ellenzék színét vonja magára, s hacsak lehet, politicus elleneinek társaságát keresi; addig, ha az ellenzék egyes férfiai a kormányhoz áttérnek, senki e lépést meggyőződésnek tulajdonítani nem szokta. Mi ezen rendkívüli tünemény oka? Felfogásom szerint, egyedül az: mert

1-ször a kormány eddig méltán nemzetiségellenes törekvésekkel vádoltatott, min nem csudálkozhatik, ki visszaemlékezik, miként minden, mit nemzetiségünk terjesztésére kivíttunk a kormány ellen, hosszú küzdelmek után vívatott ki.

2-szor, mert kormányunk az alkotmányos élet formáit elfogadni nem akarta; s nem alkotmányos, vagyis nem felelős kormány, alkotmányos országban, a dolgok természete szerint, soha rokonszenvre nem számolhat. Kik valamely — habár hibás elv mellett küzdenek, több tiszteletre számolhatnak mindég honfitársaik között, mint egy oly párt, mely magának azt tűzte feladatul, hogy a kormányt, melynek szándékaiba beavatva nincs, mindig pártolni fogja.

Ha a nemzet s kormánya közt létező bizodalmatlanság ezen okai eltávolíthatnak, a kormány és ellenzék, mint más alkotmányos országokban, úgy nálunk is hasonló fegyverekkel küzdend egymással; valamint mi jelenleg büszkeségünknek tartjuk, ha az ellenzékhez számíttatunk, s pedig csak azért, mert elveket képviselünk, s nemzetiségünk s alkotmányosságunk mellett küzdünk: úgy büszkeségének fogja tartani mindenki, ha oly kormány pártolójának mondatik, mely más, de hasonló nyíltsággal bevallott elvek mellett küzd, s a nemzetiségre nézve az ellenzékot buzgalmában követi, s ha kormányunk szándékai — mint én, részemről, hiszem — jók, ily viszonyok között a kormány többségre is számolhat, nem oly többségre, minőt korteskedés által elérhetni, hanem többségre a nemzet miveltebb s érelyesebb része között, s való erőt csak ily többség adhat.

E czél csak a felelősség elvének elfogadása által érethe-

tik el; s ha egyes kormányférfiak kényelmét a birodalom érdekeivel nem ugyanazonosítjuk, alig foghatom meg: miként hozathatik fel birodalmi összeköttetésünk nehézségül oly indítvány ellen, mely épen ez összeköttetés megerősítéséhez vezetend.

De hol van példa — így szólunk elleneink — hogy parlamenti kormány egyetlen oly monarchiában létezett volna, mely hazánkkal hasonló politikai összeköttetésben áll? Mutassanak elleneink nekünk egyetlenegy országot, mely hazánkkal hasonló politikai összeköttetésben áll, azaz, mint alkotmányos ország egy nem alkotmányos birodalom kiegészítő részét teszi, s hol parlamenti kormány nincs, s az alkotmány még sem vált merőben illusoriussá s akkor e nehézséget talán el fogjuk fogadhatni; egyébkint állításukkal csak annyit bizonyítanak, hogy hazánk minden más országtól különböző helyzetet foglal el, s azt mind a hazára, mind az összes monarchiára nézve tagadni úgy sem fogja senki. — Ha azonban helyzetünknek e rendkívüliségét megszüntetni nem tőlünk függ; ha sem alkotmányunkról lemondani nem akarunk, sem az összes birodalmat egy pennavonással magyarrá vagy németté nem változtathatjuk által, szükség oly módokról gondoskodni, melyek által e létező abnormitások a lehetőségig kevés károkat okozzanak, s hogy erre a létező formák nem alkalmasak, be fogja látni, ki jelen helyzetünket tekinti.

Nem czélom e munkában fejtegetni az összes birodalom ügyei mily formák szerint intéztethetnének legezlszerűbben; ha Magyarország egy egészen különvált s alkotmányos vagyis felelős kormányt nyerne; e kérdés nem tisztán a magyar vagy valamely egyes tartomány szempontjából tekintendő. Annyi bizonyos, hogy

1-ör két ország kormányának tökéletes elkülönözéséből nem következik, hogy birodalmi összeköttetésük gyengüljön, — mit, hogy mást ne említsek, már Svéczia s Norvégia példájából láthatunk.

2-or, hogy az 1791-ki 10. törvény, melyet alaptörvényeink közé számítunk, azon kitétel alatt, miként hazánk ne más tartományok módjára kormányoztassék, miután a többi tartományok alkotmánynyal nem bírnak, csak azt értheti, hogy hazánk

alkotmányosan kormányoztassék, ezen alaptörvényünk csak akkor lesz végrehajtvá, ha kormányunk felelőssé tétetik.

3-or. Ha csakugyan megengedjük, hogy a magyar kormány tökéletes elkülönzése s felelőssé tétele nehézségekkel jár, ezen nehézségek birodalmunk helyzetéből folynak, s még akkor sem kerültethetnek ki, ha Magyarország soha felelősséget nem követelne is, miután e kifejlődés korszakában, melyben élünk, bajosan hihető, hogy az alkotmányosság eszméi, melyek Németországban mindinkább terjednek, s melyeket maholnap Poroszország is elfogadand, az ausztriai tartományokból örökre kizárva maradjanak.

Ha már azt állítja valaki, hogy a kormányi felelősség hazánkban azért nem alkalmazható, mert birodalmi összeköttetésünkkel nem fér össze: ezen állítás szükséges következménye az volna, hogy míg e birodalmi összeköttetés tart, addig valamint Magyarország, úgy a többi tartományok sem bírhatnak alkotmányos azaz felelős kormánygyal, vagyis hogy birodalmi összeköttetésünk az alkotmányos eszmékkel nem fér össze, s ki lesz oly balgatag vagy merész, hogy ily valamit állítana, s a monarchiáról, melynek fenállását valamennyien kívánjuk, sőt szükségesnek tartjuk, azt hirdesse, miként annak integritása minden alatta élő népek kifejlődésével ellentétben áll.

A tárgy, melyről e fejezetben szoltam, sokkal fontosabb, hogysen annak minden oldalról felvilágosítását ez uttal feladásul tüzhettem volna magamnak. A mondottakból úgy hiszem világos, miként

a) a monarchiávali összeköttetésünk nem kormányunk jelen, egészen hibás szerkezete, hanem az által biztosittatik, mivel hazánknek a birodalommal számtalan közös érdekei vannak.

b) Világos továbbá, miként azon nehézségek, melyeknek bekövetkezését némelyek csak azon esetben várják, ha kormányunk felelőssé tétetnék, már a jelen pillanatban is léteznék, s egyenesen hazánk alkotmányos állásának következményei; hogy tehát

c) a kormányi felelősségnek hazánkban valósitása a birodalom érdekeit nemcsak nem sérti, sőt azokat előmozditja, menyiben a nemzet és kormány közötti hamis állást megszüntetvén, hazánk kifejlődését s annak a birodalomhozi ragaszkodását elősegitendi.

Ennyi, úgy hisszük, elég, azok megnyugtatóására, kik a felelőség elvét birodalmi összeköttetésünk miatt lehetetlennek gondolák, s csak azért ellenzik a központosítást.

Hátra van, hogy azon módokról s eszközökről szóljak, melyek által egész politicai életünk ily átváltoztatását lehetségesnek gondolom; — miről a jövő fejezetben.

III. FEJEZET.

A reform egyetlen eszköze a törvényhozás.

A gyakorlati életben nem mindég az a legrövidebb út, mely legegyszerűsebbnek látszik: hanem az, mely legjárhatóbb; mintha hegyvidékekben járunk, a közel látszó tetőhöz sokszor csak egy úton juthatunk el: úgy a politica mezején a cél, melyet az emberi elme közelnek tart, néha csak hosszú kerületek után érthetik el; s habár az eddig mondottakkal bebizonyítottuk volna is, miként hazánk kifejlődése csak az általunk kijelölt módon eszközölhető, teoriánk elfogadhatóvá csak akkor válik, ha egyszermind kijelölhetjük az utat, melyen célunk felé haladhatunk, s megmutatjuk, miként ezen út — hogy a használt hasonlatnál maradjunk — nemcsak nyaktörőnek nem, sőt aránylag könnyű- s járhatónak fog találtatni.

Ha Magyarország ujja születése nem forradalom, hanem békés reform által czéloztatik, — s van-e józan ember e hazában, ki azt másképp akarná?! — minden reformunk iránt előadott vélemény megítélésénél első tekintetet érdemel a kérdés: mennyiben remélhetjük, hogy a tett indítvány a már létező alkotmányos elemek által s úgy vitethetik keresztül, hogy ez által jelen közállodalmi szerkezetünk föl ne bontassék?

E kérdés kétfelé oszlik:

1-ör Birunk-e alkotmányunkban oly tényezőket, melyeknek munkásságától elveink életbe léptetését várhatjuk, s mik ezen tényezők?

2-ör Mily módon reméljük eszközölhetni, hogy ámbár jelen helyhatósági rendszerünk s azon elvek, melyeknek alkalmazásától hazánk kifejlődését várjuk, valóságos ellentét létezik e két ellenkező rendszer között, mindazáltal az átmenet fokonyként történhessék.

Vagy más szavakkal:

Az 1-ső kérdés: mik reformunk eszközei?

A 2-ik minő azon mód, miszerint eljárásunkat intézni kívánjuk?

a) A reform eszközei.

„Jelen megyerendszerünk, a felelősséggel s központosítással nem fér össze; miként remélhetjük tehát, hogy a megyék, mint alkotmányunk egyedül működő tényezői, munkások legyenek oly rendszer létrehozásában, mely, életbe lépve, épen a megyét fosztaná meg fontossága legnagyobb részétől.“

Ez a legfontosabb ellenvetés, mely nézetcim ellen a kivihetőség szempontjából tétetett; kik azt felhozák s megegyezhetatlannak hirdetik, csak egyről feledkeztek meg, t. i. hogy alkotmányunkban a megyei szerkezeten kívül még más működő tényezők is találhatók, s hogy a tulnyomóság, melyet megyeink gyakorolnak, csak onnan ered, mert alkotmányos életünknek ezen más tényezői soha nem valának kellő figyelemre méltatva.

Magyarországnak nemcsak megyei szerkezete, hanem törvényhozása is van; s épen törvényhozásunk az, melyben én újjá születésünk egyetlen, de biztos eszközét keresem.

Vannak, kik haladásunk lassuságát látva, ennek okát lelkesedés hiányában keresik. Véleményem szerint, hátramaradásunk oka nem ebben fekszik. Nincs nemzet, mely több s nagyobb lelkesedéssel tudna felkarolni egyes tárgyakat, mint mi. Nem a lelkesedés, az egység az, mi e nemzetben hiányzik, s ha e hiány pótoltatik, ha mindazon lelkesedés, mely e hazában most száz tárgy között elágazott, e nemzet határtalan reményei s bizodalma egy nagy nemzeti célnak kivívására irányoztatnak, a magyar bátran tekinthet jövője elébe.

Egység nélkül nincs lelkesedés, mely valami valóban nagynek létrehozásához vezethetne. Valamint a gőz hatalma rejtve volt a világ előtt, míg az összeszorítva bizonyos célra nem irányoztatott: úgy van az minden erővel, úgy a legnemesebb emberi törekvésekkel is; mert az anyagi, mint szintén az erkölcsi világban, minden erő csak bizonyos határok közt mű-

ködhetik. Egység az, mi által nemzetek fennállnak, fejlődnek s nagygyá válnak, s míg e hon minden polgárait ennek érzete nem hatja át, míg az egyes polgár, az egyes társulat, egyes törvényhatóság vagy rend személyes érdekeit sőt hiúságát fogja követni: addig e hazának jövője biztosítva nincs, addig mindazon mozgás s fáradtság, melylyel minden egyes, emelkedés után törekszik, ingadozást idézhet elő, de csak olyat, mint tenger fölött a szélvészé, nem pedig dagályhoz hasonlót, melyben az egész egyszerre emelkedik s a mellette álló téreket fényes habjaival elborítja.

A kérdés csak az: vajlon e hiány miként pótolassék? vajlon van-e reményünk, van-e jelen helyzetünk mellett valószínűség arra, hogy ily egység Magyarország szétszakadozó részei között valaha létre jöhessen, hogy e nemzet egyes osztályai ugyanazon egy cél tüzze ki magoknak s egyesült erővel törekedjenek elére után? Én e részben nyugodtan kimondom meggyőződésemet: hogy, míg szabad törvényhozásunk van, addig szétágazásunk megszüntetése csak önmagunktól függ, függ egyedül attól, hogy meggyőzödjünk, miként e haza kifejlődését csak törvényhozásától várhatja, de várhatja biztosan mindaddig, míg ezen eszközt, melylyel jelen viszonyaiban bir, más, talán pillanatra célszerűbbnek ajánlkozó eszközökkel fölcserélni nem fogja, míg reményeit másban nem helyezendi, mint a hol azok valósággal fekszenek: törvényhozói hatalmában.

Vannak pillanatok, midőn egész népeket is egy eszme körül látunk egyesülve. Az elnyomott nép, mely szabadság után vágyódik, a nemzet, mely becsületeért vagy felsőbbsegeért küzd, néha egy emberként állnak előttünk, — mintegy általános szenvedély ragad meg ily pillanatokban minden keblet, s maga az önzés inkább a közös irányt követve, mint annak ellentállva, keresi kielégítését. E pillanatok azonban ritkák, s még ezekben is a lelkesedés legfőlebb a cél s általános elvek kijelelésére terjeszkedhetik ki; nem soha az egyes eszközökre, melyek azoknak kivására szükségesek. Ebből következik az általános lelkesedésen kívül, melylyel bizonyos tárgyakat felkarolt, minden nemzetnek van még másra is szüksége, ha nagy célok után

törekszik, — t. i. oly valamire, mi által törekvései irányoztassanak, mitől teendő egyes lépéseinek kijelölését várja, mi által az egyébként szétágazó örök egy nagy hatásúvá egyesítettnek; s e középpontot, mely körül egy egész nemzet élete forog, ugyan hol keressük, ha nem a törvényhozásban? ki igényelhet annyi bizodalmat, hogy egy egész nép haladása irányzását tőle várja, ha nem a nép szabadon választott képviselői?

Mióta a nép kegye Európa több országaiban hivatalokat s más kitüntetésekét osztogathat: a hízolgöknek egy új neme támadt, kik tanácsstermekben s piaczkon a nép irányában ugyanazon fortélyokkal élnek, melyeket egy századdal előbb hihetőleg valami fejedelem vagy nagy ur, vagy annak legalább komornyika előtt használtak volna. Nincs tökély a világon, melyet kegyes pártfogójoknak nem tulajdonítanak. A nép szava isten szava; a nép mindent lát, mindent tud, neki vezetésre szüksége nincs, neki senkiben nem kell bizni, mert öndolgait senki nálánál jobban nem intézheti, s mert minden bizodalom csalódásokhoz vezethet.

Ily okok irányában nincs mit mondanom; ki századunk tapasztalásai után ilyeneket használ vagy elhisz, ki a történetekből nem tanulta meg, miként egy nemzet csak lelkesedését követve, három nap alatt nagy tettet vihet véghez, de valóban nagygyá s hatalmassá csak úgy válik, ha magát vezetetni engedí, mert erre hosszú s következetes törekvés szükséges, s a következetesség nagy tömegeknek tulajdona nem lehet; ki még most sem látta által, hogy a politikai jogok egyenlősége képviseleti rendszer nélkül nem képzelhető, s hogy a képviseleti rendszer bizodalom nélkül valódi képtelenség: az vessen egy tekintetét éjszak felé s lássa ott, mivé válhatik a nemzet, mely senkiben bizni nem tud, mely egyes polgáraiban erőnyeket föl nem tesz, mely bizodalom által választott képviselőit inkább a hon árulóinak, mint védőinek tekinti. Ki az örök gyanusitást az alkotmányos élet szükséges föltételei közé számítja, az Lengyelország történeteiből talán meg fog győződni: hogy nem rágalmazók-, hanem oly valamire van szüksége minden népnek, miben bizhasson, s főkép oly pillanatokban, midőn kifejlődésé forog kérdésben.

Egy alkotmányos nemzet kifejlődésére, sőt fenállására, szükséges, hogy átlássa, miként közdolgait önmaga nem vezet-

heti, hogy bár mit tegyen, valakit kell keresnie, kiben bizhassék, s ez — még egyszer mondom — csak a törvényhozás lehet. A történetek megmutatták, hogy nemzet, mely nem törvényhozában keresé kifejlődése főeszközét, soha nagy nem lesz.

Nem tartozom azok közé, kik büszke önhietségben e hon határain túl tekinteni nem akarnak, s a más nemzetek példájára hivatkozást „utánzási viszketeg“nek nevezik. Fölfogásom szerint, szükség jól ismerni e hazának jelen helyzetét s azon viszonyokat, melyeken keresztül nemzetünk jelen állapotáig fejlődött; de szükség egyszersmind teljes figyelemmel tekinteni más népek állapotát is, hogy valamint történetünk könyvéből e nemzet multját ismerni tanultuk, úgy azon népek állapotjából, melyek minket kifejlődésökben megelőztek, jövőnk képét lássuk, mi után fáradsunk s mitől őrizkednünk kell. Fordítsuk figyelmünket a külföldre, s ugyan mily tanúságot adnak a világ történetei? Lengyelországban a nemzetnek politicalai jogokkal bíró része, minden összetartás nélkül csak egyéni törekvéseitől várja biztosságát, s az egyes nemes veszélyeztetve gondolá szabadságait, ha egyéni „veto“-jával nem léphete föl a törvényhozás ellen, s Lengyelország elveszett. — — Sehol az egyesülési eszmét — a középkor alatt — általánosabban kifejtve nem találjuk, mint Németországban — a városokban minden egyes mesterség s iparág, a tudományos világban minden egyetem, gymnasium, academia, mindannyi erős morális egyéniségeket képeznek, s ha ez országnak magas értelmi kifejlődését, ha a polczot, melyre e nemzet egyesei szellemi s anyagi kifejlődésre nézve emelkedtek, az egyesülési szellemnek tulajdonítjuk is: vajlon közállományi tekintetben Németország képes volt-e kivívni azt, hogy a nemzet, mely a jelennek majdnem minden nagy nemzeteiben sarjadékait láthatja, mely a tudományok- s művészetekben annyi csudákat tön, magához méltó állást foglaljon el? Vajlon képes volt-e megakadályoztatni, hogy ugyanazon nemzet, mely elég erős volt Rómát megdönteni, mely elég lelkesedéssel birt kiküzdeni a vallásszabadságot, szétdarabolt-ságában századokon át megsemmisítve tehetlenül álljon Európa nemzetei között, s 14-ik Lajos rablásait túrni kénytelenitessék? — Hol látunk oly erős, oly kifejlett municipalis életet mint Olaszországban? S Génua, Velence, Florencz s annyi nagy történetű kis közállományok romjaiból egyesült-e egy

nagy Olaszország? A mult század nagy conflagratiójából föl-
emelkedett-e előttünk az olasz nemzetiség Phönix? És mind-
azon lelkesedés, melyet Franciaországban látunk, lelkesedés a
keresztességek alatt, lelkesedés az albigenisiek ellen és a di-
csőség mellett, s a tudományok és művészetek iránt, s lelkesed-
és mindég és minden tárgyban, maga a szolgaság iránt; mert
hisz e nemzet 14-ik Lajos s Napoleon ellenében kétszer mutatta
meg, hogy önlealázásán is tud lelkesedni, ugyan hová vezetett?
Nem oda-e, hogy megfosztva mindazon jogoktól, melyeket a
középkorban nagyobb kiterjedésben bírt, mint más nemzetek,
szabadságát csak véres küzdelmek után szerzé vissza, s vissza-
szerezve azt, egy tizedig sem tudá megtartani? S val-
jon, a történeteknek ennyi szomorú oktatása után, látva, miként
sem egyéni törekvések, sem egyesületi szellem, sem kifejlett
municipalis élet, sem maga a legáltalánosabb lelkesedés egyes
nemzeteket szabadsághoz vezetni nem tudott, ha szemünket
azon egy országra fordítjuk, hol a szabadság legidősebb, s hol
annak áldásai rég elfeledteték az áldozatokat, melyekbe kiví-
vása került, s látjuk, hogy e nemzet kifejlődése egyedül szabad
törvényhozásának köszönhető, köszönhető annak, hogy az angol
nép minden nehéz, minden nagyobb fontosságú pillanatokban
törvényhozása körül egyesült, s tőle várá tetteinek irányát, —
ha mondom, látjuk mindezt, s öntörténeteinkbe visszamenve
meggyőződünk, miként e nemzet is azt, hogy mint nemzet fen-
áll s magát szabadnak nevezheti, sem municipalis szabadsá-
gainak, sem annak, hogy mindég egyes tárgyak körül lelkesedni
tudott: hanem egyedül törvényhozása létezésének kö-
szönheti, mely nemzeti egységének s szabadságának emlékét s
esirait hordá magában, — ki kételkedhetik, hogy ez az, miben jövőnk
reménye fekszik, hogy ez az, mi körül teljes bizalommal egyesül-
nünk kell.

Előre látom mindazon ellenvetéseket, melyek ez állítás
ellen tétetni fognak; Magyarország törvényhozása nem képví-
seli a nemzetet, hanem csak egyes osztályait; elrendezése nem
olyan, hogy reá a nemzet minden érdekeit nyugodtan bízhatná,
— így szólnak sokan. De midőn mindezen bajokat teljes kiter-
jedésökben elismerem: titkolhatjuk-e magunk előtt, hogy tör-
vényhozásunknak azon legnagyobb baja, miként általa csak egy
osztály képviseltetik, még sokkal nagyobb mértékben létezik

törvényhatóságainknál is; s hogy törvényhozásunk hiányainak orvoslására a legjobb mód az, ha a nemzet átlátva, miként egész jövője ennek működésétől függ, egész erejét a törvényhozás körében létező hibák kijavítására fordítja. Hogy e mód biztos, s minden kétségen kívül célhoz vezet, példaként áll ismét előttünk Anglia.

Azt gondolja valaki, az angol parlament azon mindenhatósággal volt mindég felruházva, melyben azt most látjuk? Midőn Erzsébet királynő alatt a parlament a királynő kedve ellen fölirt, tüsténti felosztatás követte e bátor lépést, sőt a királyné egyszer meginteté az alsó házat: hogy ne a v a t k o z z é k k ö z á l l o m á n y i d o l g o k b a. Midőn Wentworth — mert egy beszédében a királynéről azt mondá: hogy nehéz hibákat követett el — az alsóház parancsára a towerbe záratott, egy hónapi fogság után a királyné egyszerűen tudtára adatá a parlamentnek: hogy különös kegyénél fogva Wentworthnak szabadságát s követi ülését visszaadni méltóztatott (mint azt Humeban bárki olvashatja); és a parlament nyugodtan elfogadá e királyi kegyességet, mely minden parlament kiváltságait semmivé tevő. Az angol parlament állását I. Károly, sőt az 1640-ki zendülés után II. Károly s II. Jakab alatt mindenki ismeri: s ugyan mit tett az angol nép e viszonyok alatt? valjon elhagyta-e törvényhozását; valjon azt nyilatkoztatta-e ki, hogy a parlamentet gyöngébbnek tartja, semmint érdekeinek őrzését reá bízhatná, s azért municipalis életének körébe fog visszavonulni, mely Angliában szinte erősen ki vala fejtve, mely szinte nemzeti szabadságának csiráját hordá magában, mint nálunk a megyei szerkezet? Vagy azt gondoljuk, ha az angol nép így cselekszik, ha az előbbi század alatt vagy a mostaninak kezdetén parlamentjének mindenhatósága ellen föllép — mert az nem az egész nemzetet, hanem csak az aristocratiát képviseli, s benne rottenboroughok ülnek — e nemzet mostani állását kivívhatta volna? Az angol nép nem vált el törvényhozóitól, s csak így történhetett, hogy a törvényhozók, érezve a kor szükségéit, önmagukat reformálták; csak így — hogy az egykor gyenge angol parlament, érezve, miként egy egész népre támaszkodhatik, megerősödött; s ez az, mit én hazámnak kívánok, ez az egyedüli út, melyen a nemzet valódi, csak törvényes renden alapuló szabadsághoz juthat.

„De hisz ki kételkedik mindezen? — így szólunk talán

sokan —, hisz mi erős törvényhozást akarunk, hogy jogainkat a kormány irányában védje; minek ily hosszú bizonyítás?“ s ha e kérdés csak elméletileg vétetik fel, azoknak, kik így szólnak, talán igazok van. Hisz az országgyűlés nem ad-e sokszor alkalmat, hogy a pártok azon főnökeit, kik az alispáni választásnál kimaradtak, követséggel elégitse ki, és nem nyujt-e az utasítás készítésénél a megyei életnek sok élvezetet, melyet egyébként nélkülözne? ki ne számitaná három évről három évre visszatérő törvényhozásunkat az alkotmány főkellékei közé? de ha ezen elvek gyakorlati alkalmazása kerül szőnyegre: nem látjuk-e, miként azoknak épen ellenkezője követtetik, s honfitársaink nagy része ugy cselekszik, mintha törvényhozásunk lehető elyengítését tűzte volna feladatául?

Erős törvényhozást akarunk; de lehet-e akkor nagyobb képtelenség, mint azon ellensúlyról szólni, melyet megyéinknek a törvényhozás irányában képezni kell, s mely azok által, kik a követi verificationnak az országgyűlésre való áttételét ellenzék, főökul használtatott? mintha bizony az összes törvényhozás s egyes törvényhatóság között, súly és ellensúlyról szó lehetne; mintha az nem a hon szétdarabolásához vezetné a nemzetet, ha egyes megyéncik oly jogok tulajdonittatnak, melyek által országgyűlésünk irányában ellensúlyt képezhet.

Lehet-e nagyobb vakság, mint el nem ismerni, hogy nincs hatalom, mely az összes törvényhozás felett vagy vele coordinálva állna, s miként az országgyűlésnek felső s alsó táblája által kimondott s a felség által szentesített akarata oly valami, minek senki, legyen az egyes, legyen társaság, vagy törvényhatóság, ellene nem szegülhet. Hatalmas törvényhozást akarunk, s akarjuk, azért, hogy jogainkat a kormány irányában védelmezhesse: s hogy e cél elérhessük, elkerülünk mindent, mi által a törvényhozás hatalma megyéink ugynevezett autonomiáját veszélyeztethetné, mintha a legnagyobb képtelenség nélkül föltehetnők, hogy azon törvényhozás, mely minden egyes megye irányában gyenge, a kormány irányában hatalmas leend, s mindezt csak azért, mert alkotmányunknak állítólag eddig a megyei rendszernél egyéb biztosítéka nem volt, — oly tétel, melynek hamisságáról első pillanatban meggyőződhetik, ki viszonyainkat elfogultság nélkül tekinti.

Alkotmányunk főbiztosítéka nem a megyei rendszerben,

hanem a törvényhozásban fekszik, s ki alkotmányos kifejlődésünket nem felületesen tekinti, s figyelmét főképen azon korszakokra fordítja, melyekben alkotmányunk megtámadások ellen megőriztetett, meg fogja vallani, miként ezen eredményt tisztán törvényhozásunknak köszönhetjük. A megyék, mint azt e század folyama alatt is tapasztaltuk, hív őrei alkotmányunknak, s mivel a végrehajtó hatalom nagy része kezökben fekszik, a központi hatalom lépéseinek száz akadályokat gördíthetnek elébe, de a sérelem orvoslása csak a törvényhozás által eszközöltetik, s nálunk, mint széles e világon, az alkotmányosság valódi garantája a törvényhozásnak az adó s hadsereg meghatározására birtjogaiban fekszik. Midőn alkotmányunk e főjogai a kormány által megtámadtattak, nem néhány megye ellentállása 1823-ban, hanem 1825-ben az országgyűlés menté meg szabadságunkat; s ez anuyira világos, hogy említeni is fölöslegesnek tartanám, ha tapasztalásból nem gyanitanám, hogy e tétel valóságáról sokan megfélekedeznek; másképen, miként magyarázzuk azoknak eljárását, kik nem akarnak évenkénti országgyűlést, ellenzik a verificatio kérdésének az országgyűlésre való áttételét, ellenzik, hogy törvényhozóink, utasításoktól függetlenül, tisztán meggyőződésöket kövessék s mindezt, mivel a törvényhozás ily rendelkezések által erősödnék ugyan, de a megyék gyengülének!

IV. FEJEZET.

Mi módon segíthetünk törvényhozásunk jelen hiányain?

A politicában egyes elvek elfogadása nem bir semmi fontossággal, minden az elvek alkalmazásától függ, s ha állításom, miként kifejlődésünk csak a törvényhozás működésétől várható, valónak találtatik, szükség egyszermind módokról gondoskodni, melyek által törvényhozásunk jelen hiányain segíthessünk. — Törvényhozásunk legalább részletes rendezése, minden lehető reformnak első föltétele.

Ha azon okokat vizsgáljuk, melyek miatt törvényhozásunk, mint a haladás eszköze, eddig várakozásainknak meg nem felelt: két főokot fogunk találni, melyre majdnem minden létező bajok visszavezethetők; az 1-ső, hogy a magyar törvény-

hozás nem képviseli az egész magyar nemzetet, hanem annak csak egyes osztályait, — a 2-ik, hogy a magyar törvényhozás nem bir azon függetlenséggel, mely nehéz feladatának kellő betöltésére szükséges.

Nézzük törvényhozásunk ezen hiányait egyenként, és lássuk, mik azon eszközök, melyek által rajtok jelen helyzetünkben segíthetünk.

a) Törvényhozásunk nem képviseli a nemzetet, hanem annak csak egyes osztályát.

Országosan elfogadott előítéleteink egyike, hogy a magyar alkotmány, vagy éppen nem, vagy csak igen csekély mértékben változott, s hogy jelen institutióink mellett nyolcz-száz évnek tapasztalása szól. Ez az, mi nézeteinket az országgyűlés elrendezése tárgyában is nem kevésbé zavarja. Valamint, ha góthépületnél az ívek ékességei s azon finom szobrászi munka, mely azt egykor díszesíté, fenmaradt, s csak az épület alapja s főtámaszai ingadoztattak meg, az avatatlannak szemé csalódhatik, de a művész látja, hogy az oly épnek látszó egész dőlni fog, mivel fenállását többé semmi nem biztosítja: — ugy van ez alkotmányunkkal is. Megtartottuk külső formáit; az alap elvesztett. Őseink szép hagyományainak főállása még csak azon összetartástól függ, melyet minden régi épületnél látunk, de mely, ha valóságos támaszok által nem segítetik, az idő viharai ellen biztosságot nem nyujt. — Nemességünk látszólag fentartá jogait s kiváltságait; de mióta fölmentetett azon kötelességektől, melyek befolyásának alapjául szolgáltak, s a hon védelmét másoknak engedé át, létének alapját veszttette el; így van ez törvényhozásunkkal is.

Törvényhozásunk jelenleg csak a nép kiváltságos osztályait képviseli; de csalódik, ki azért azt hiszi, hogy ez mindig így vala, s hogy azon századokban, melyekre büszkeséggel tekintünk vissza, a törvényhozás kizárólag ugyanazon privilegiált osztályok kezében volt. Azon alkotmány, hol, mint nálunk, a középkorban minden nemes, azaz minden valóságos birtokos és minden sz. kir. város törvényhozási befolyással birt, hol, mikor valóságos befolyást s political képeességet ez osztályokon kívül hasztalan keresnénk, ezen osztályok képviselve valának,

nem hasonlítottathatik össze a jellel, miszerint, miután a nemes polgártársaink mind miveltségre, mind vagyonra, mind politikai képességre nézve tetemesen emelkedtek, mégis minden valódi befolyás csak a nemes osztályok küldötteire szorítottatik; s ki hazánk történeti kifejlődését figyelemmel követi, meg fogja vallani, hogy a jelen s azon múlt között, melyre oly szívesen hivatkozunk, törvényhozási tekintetben nem kisebb különbség van, mint egy, a nép minden politikai életre képes osztályait képviselő, s egy tisztán privilegiált osztályok érdekében működő törvényhozáshoz.

Ez nem maradhat tovább így. — Mint Livius mondja: „ubi pars virium, ibi et imperii pars est,” s a ki Magyarország emelkedését kívánja, kinek a haza jövője szíven fekszik, ki egy szersmind a szabadságot inkább szereti, hogysen e hon kifejlődésére más, mint törvényes eszközöket akarna elfogadni, át fogja látni, hogy oly törvényhozás, melynek tagjai csak kizárólag egy osztályt képviselnek, s utasításokkal lekötve, a magyar nemesség nemcsak érdekei, de előitéleteinek védelmére is kötelezvék, Magyarországot, a haladás pályáján célhoz nem vezetheti, — s hogy bármennyi nemeslelkűség legyen is a magyar nemességben, bármennyi belátás, szilárd akarat, s kitűrés küldötteiben, haladnunk nem lehet, míg törvényhozásunk egy más elemet nem vesz föl magába, mely abból eddig kizárattott, vagy legalább határozataira semmi befolyással nem bír. Nehéz föltenni, hogy azon esetekben, midőn a nemesség érdeke a haza érdekével ellentétben áll, a magyar nemesség többsége önhasznát a közjónak mindig fel fogja áldozni; s ha az egész historia ellenében föltesszük is, hogy ily eset lehet, a nemesség érdekei fel fognak ugyan áldoztatni, de a nélkül, hogy elősegítették egyéb osztályok érdekei, melyek törvényhozásunk által nem képviseltetvén, általa kellőleg nem is ismeretnek.

Törvényhozásunk a legnagyobb hiánya, ha nem is egészen, legalább egy részben orvosolva lenne a városi kérdés czélszerű elintézése által.

Kétségtelen, hogy a városoknak adandó szavazat csak egy lépés a tökéletes képviseleti rendszer felé; s teljesen meg vagyok győződve, hogy a nemzet nem állapodik meg ez intézke-

désnél. S a szabadságot idővel a városok szűk korlátain túl is ki fogja terjeszteni. De itt nem annyira az a kérdés: mi végeztünk? hanem inkább, hogy mit kíván a jelen pillanat? s e tekintetben törvényhozásunk hiányait a jelen körülmények közt, nézetem szerint a polgári elemnek adandó törvényhozási befolyás is sok részben pótolná.

Vannak, s pedig számosan, kik e részben másképp vélekednek, s főkép miután utolsó törvényhozásunkban, a városi kérdés számtalan félreértések következtében megbukott; sokan, vagy az általános népképviselő eszméje, vagy más egyes indítványok elfogadásától várják törvényhozásunk természetelleni helyzetének megszüntetését.

Mi az elsőt illeti, megmutattam, hogy ha megyerendszerünk jelen alakjában marad, az általános népképviselő indítványa az utóbbiak közé tartozik. Megyéink czélszerűbb elrendezése csak országgyűlésünk jobb rendezésének s főkép annak lehet eredménye, ha törvényhozásunknál a megyéken kívül másoknak is befolyás nyújtatik; s így azok, kik a jelen pillanatban népképviselőtről szólnak, örök circulus vitiosusban forognak. Indítványuk keresztülvitelére mindenképp e ött szükséges volna: hogy megyei szerkezetünk változtassék meg; s a megyei szerkezet nem változtathatik meg, mielőtt indítványuk elfogadtatott; — ez uton nem fogunk messze haladni

Vannak, kik nemnemes osztályainknak a megyékre s ez uton a törvényhozásra az által akarnak befolyást szerezni, hogy minden nemnemes község egy vagy két képviselő által a megyei gyűlésben részt vegyen. Hogy e befolyás megyéink nagyobb részében tisztán illusoriussá válnék, — hogy oly rendszer, mely szerint 20,000 emberből álló községeknek annyi szavazat adatnék, mint egy vagy két birtoktalan nemesnek, népképviselő nevét nem érdemli, sokkal világosabb, semmint hosszas bizonyítást igényelne. Hogy pedig bizonyos osztályok névszerinti képviselése bajainkon nem segíthet, eléggé bizonyítja, városi követeink állása a törvényhozásban. A községi követeink állása a megyegyűlésen egészen elhez lenne hasonló.

Hátra van azon indítvány, mely szerint a nemesség kizáró befolyásának ellensúlyául a tisztessé osztálynak (honoratorok), s minden szabad birtoku nemnemesnek megyei gyűléseinken egyenes befolyás engedése javaltatik. Ha ez történt, a megyék

követei nem nevezhetők többé tisztán a nemesség küldötteinek; s miután mindazon osztályoknak, melyek most a városi követei által képviseltetnek, törvényhozási befolyás adatott, a városok külön képviselőjére szükség többé nincs.

Ha földadatunk csak az volna, hogy bizonyos osztályoknak azon családok szereztessék, hogy political jogokkal élnek, — ez kétség kívül a választási jog ily kiterjesztése által elérhetőnek; ha azonban, mint én hiszem, célunk nem annyira az, hogy bizonyos személyek, mint az, hogy bizonyos érdekek legyenek képviselve törvényhozásunknál: nem látom által, mit nyernénk hasonló intézkedésekkel. Ki, a választási joggal felruházott nemesség számát tekintve, figyelembe veszi, mi kevés nemtelennek adatnék ily úton szavazati jog az egyes megyékben, nem fogja tagadni, mikép a követeket választó megyékben a kereskedési és műipari, szóval minden nemnemesi érdekek alig lennének inkább képviselve, mint vannak a jelen pillanatban. E célú csak úgy közelíthetjük meg, ha a törvényhozásba adunk befolyást a polgári elemnek. Városainkban azon osztályok, melyeknek érdekeit képviseltetni ohajtjuk, többségben vannak és azért föltehetjük, hogy a városi követei kitünőleg nemnemes osztályaink érdekeit képviselendik s nagy részben ezen osztályokból fognak választatni.

Hogy királyi városainknak minél előbb törvényhozási szavazat szereztessék: ez tehát az első legszükségesebb lépés, melyet országgyűlési szerkezetünk hiányainak pótlására tehetünk. Nem tagadhatni azonban, hogy ezen kérdés feloldása is nem csekély nehézségekkel van összekötve, melyeknek egy része ugyan tiszta képzelődésen alapszik, másika mindazáltal viszonyaink között a városi kérdéssel válhatlan kapcsolatban áll.

Az elsők közé tartoznak azon rögeszmék, melyeket a városi kérdés iránt mind a kormánypárt —, mind az ellenzéknel találunk.

A kormánypárt, s vele conservativeink egész serege, a városokban a tulzáig democraticus sőt forradalmi elemet lát, mely előbb utóbb minden rendnek felbomlását idézendü elő. „Nem volt-e minden forradalomnak gyűlpontja mindég a városokban — így szólnak —, a francia tiersétát, mely egy tizenegy százados trónt felforgatott, nem állt-e polgárokból? s ki áll jót, hogy szabad királyi városaink, ha nekik törvényhozási befolyást

engedünk, hasonló szörnyüéseket nem fognak elkövetni?" s a t. Vannak emberek, kik a historiából épen csak annyit tanultak, hogy vele azon kevés józan fogalmat, melyet máskép fejeikben találunk, felzavarhasák. Kik városaink törvényhozási befolyásától ily következeseket várnak, ezek közé tartoznak. Ki résztint mezei gazdasággal foglalkozó városainkban csak azért, mivel városoknak neveztetnek, Páris, Lyon, vagy akármely franczia város másait keresi, a politicalai műveltségnek épen azon fokán áll, mint ki nemességünket csak azért, mivel az nemességnek neveztetik, aristocratiának hiszi. Csudálatos, mennyire ragaszkodnak politicában sokan a pusztá nevekhez! A democratia veszéleiről szólunk, melyektől alkotmányunk eddig ment vala, s melyekkel csak ha a polgári osztálynak törvényhozási befolyás adatuék, fenyegettetünk, s eszünkbe sem jut, miként alkotmányunk minden befolyást oly emberek kezébe ad, kiknek többségét, ha nemeslevelek nem volnának, proletariusoknak neveznök; én legalább köztök s a külföld proletariusai között más különbséget nem ismerek, mint azt, hogy e nemeseink, ha szegénységre jutottak is, munkát nem szoktak kívánni. Nemességünk conservativ-elem! A mennyiben oly haladási kérdésekről szólunk, melyeknek oldóntése által a nemesség kiváltságai szenvednének, én teljesen osztom e nézetet; de ha figyelmünket azon kérdésekre fordítjuk, melyek kiváltságos állásával összeütkezésben nincsenek, a tapasztalás épen ellenkezöt bizonyit. Csak adómentosságéről s egyéb szabadalmairól ne szóljunk, s látni fogjuk, hogy a párisi nép 1793-ban elvkérdésekre nézve nem volt radicalisabb, mint sok helyen nemességünk; s ki e részben nálunk a városok törvényhozási befolyásától fél, az valóban nem tudja, mit esolekszik; mert épen azon egyetlen óvszert taszítja el magától, mely birtoktalan kortes tömegeink befolyásának veszéleiyetől hazánkat megörizhetné.

Hasonlóan alaptalan azon előitélet, melyet a királyi városok törvényhozási befolyása ellen az ellenzék között találunk. — Az állás, melyet királyi városaink alkotmányunkban elfoglalnak, több, mint igazságtalan, ez lealázó. Nem tettünk semmit, mi által a polgári osztályban nemzetiségünk iránt érdeket gerjeszthetünk; a városi követek pusztá nézőkül tekintettek törvényhozásunknál, s még e jelenlétök is csak arra használtatott, hogy a különbséget, mely köztök s a legkisebb vármegye követe

között létezik, velök inkább éreztessük; s mivel városaink, jelen helyzetökben a magyar alkotmány iránt kevés rokonszenvet mutatnak, mert a nemesi osztálytól visszataszítva, a kormányhoz ragaszkodnak, azaz, az egyetlen hatalomhoz, melynél eddig még némi pártolást találtak, — azt következtetjük: hogy városaink, természetök szerint, nem képesek a szabadság felfogására, — hogy egy nemzet —, s alkotmányellenes elemet képeznek, melynek szabadságunk veszélyeztetése nélkül törvényhozási befolyást nem adhatunk. — Ily okoskodások ellenében nem mondhatnák-e nekünk a városok, mit egykor Sieyes a francia törvényhozásnak mondott: „szabadok akartok lenni, s nem tudtok lenni igazságosak.“ Ki azon állást, melybe városaink alkotmány — s nemzetiségünk irányában jönnek, ha alkotmányunk részeseivé tétettek, azoknak eddigi viselete szerént itéli meg, nem cselekszik józanabban, mintha abból, mivel valaki másnak reá nem bízott jószágát féltékenyen nem őrzi, azt következtetné, hogy hasonló közönyösséggel fog viseltetni saját birtoka iránt is; ki pedig azt állítaná, hogy a polgári rend általán véve az alkotmányossághoz nem ragaszkodik, nehezebb vádat emelne az alkotmányosság ellen, mint a világ minden political irói, kik valaha az absolutismus mellett szót emeltek. Ha az alkotmányosság oly valami, minek fentartása a nemzet aránylag legmiveltebb osztályát nem érdekli; ha azok, kik ipar- s kereskedéssel foglalkoznak, kiknek a haza kifejlődése személyes érdekekben fekszik, az alkotmányt e kifejlődésre károsnak tartják, valóban megszűnt a legnagyobb ok, mely az alkotmányos élet mellett szól, s nem soká fogja magát fentarthatni azon alkotmány, melyhez hiven csak a nemesség ragaszkodik.

Hogy a királyi városok követeinek törvényhozási befolyása által egész political életünkben s így a pártok egymás közötti állásában is tetemes változások történendének, ez tagadhatatlan; valószínű, hogy az ellenzék, ha befolyását fen akarja tartani, egészen más eljárást lesz kénytelen követni, s hogy például az ország anyagi kifejlődését elősegítő kérdések elmellőzése lehetetlenné válik, mihelyt a polgári elemnek befolyás adattott; a ki azonban a városi követeiben a kormány vak eszközeitől fél, szintoly agyrémmel bajlódik, mint ki bennök csak az ellenzék frigyeseit látja, s biztosak lehetünk, hogy a tapasztalás meg fogja czáfolni mindkettőnek aggodalmait. A városi követe

a dolog természete szerint, sem a kormány, sem az ellenzék állandó frigyesei nem lesznek, hanem lesznek nagyobb részben legalább hiv képviselői a polgári rend érdekeinek, melyek nagy részint a hon közös érdekeivel azonosítvák.

Az egyedüli valóságos nehézség, melyet a városi kérdés feloldásánál találunk, azon összeköttetésben fekszik, melybe, miként megyéinknél, úgy a városokban, a közgazgatási s törvényhozási dolgok hozattak. Képviselői táblánk egy osztály által választatva, azon érdekeknek, melyekről a törvényhozásnak gondoskodnia kell, csak egy igen csekély részét képviseli, s épen e hiány az, mi a kir. városok törvényhozási befolyását igényli. De, kérdem, ha némelyeknek ezéllata szerint, a nélkül, hogy a városok belszerkezetében változások történnének, a városi szavazatoknak alsó táblánkon befolyást engedünk, mit nyertünk? Azon 47 városi tanács, s önmagát kiegészítő választott polgárságnak követe fogja-e képviselni e polgári rendet s annak kereskedési s müipari érdekeit? Azon törvénytudó férfiak, kik most közönségesen a városok által mint követek, országgyűléseinkre küldtetnek, anyagi érdekeket illető tárgyakban több felvilágosítást fognak-e adhatni, ha 40 vagy 50 városi polgár által, mintha egy pár ezer nemes által küldtetnek? Szóval: a városi követek, ha választásukban a polgári rend, mint eddig, részt nem vesz, fognak-e csak azért mivel szavazataik számitatnak, a polgári rend képviselőinek tekintetelni? — Utolsó országgyűlésünk érezve ezt, a városi követeknek adandó szavazatot a városok belszerkezetének újjá rendezésétől föltételezé, s épen e kérdések összekapcsolásából támadtak mindazon nehézségek, melyeken ez ügy végre hajótörést szenvedett.

Ha meggondoljuk azon különbséget, mely egyes városaink között nemcsak népességre nézve, hanem minden más tekintetben is léteznek; — ha meggondoljuk, hogy azoknak belszerkezete nagy részint szokásokon alapul s egészen különböző helyzetöknél fogva soha tökéletes egyenlőséggel el nem is rendeztetetik, miután például, Debreczennek, egy kis bányavárosnak, s ismét Pestnek különböző belszerkezet szükséges; ha végre meggondoljuk, hogy egyes városokban a polgári czim egyszersmind bizonyos birtokjogokkal összekötött, melyeket azokra, kik velök eddig nem éltek, igazságosan kiterjeszteni nem lehet; nem

is bámulhatjuk, hogy követi táblánk s talán a kormány jóakaratára mellett is, a városi kérdés utolsó országgyűlésünknel feloldhatatlannak találtatott, sőt félnünk kell, hogy ha a városok belrendezése a városok törvényhozási befolyásával ezentul is kapcsolatban tárgyalatnék, e kérdés a jövő törvényhozásban is legyőzhetlen akadályokra fogna találni.

E lényeges nehézség csak úgy kerültethetik el, ha — mint azt Csengery Antal barátom a P. Hirlapban indítványozá — a városok törvényhozási képviselője a belrendezés kérdésétől elválasztatik. Nem csak azért javalható ez, mivel ily módon a városok törvényhozási befolyásának legfőbb akadályai elháríthatnak, hanem azért is, mert ha az országgyűlési szavazat s a belrendezés kérdései elválasztatnak, minden valószínűség szerint e két kérdés mindenike czélszerűbben fog eldöntetni.

A követek választása nem bizathatik kis számu polgárokra, máskép a városi követ, mint most, úgy a rendezés után is csak egy városi aristocratiának leendő képviselője; a közigazgatás vezetésére ellenben nagy számu gyülekezetek nem alkalmasak, s így, ha csak vagy a városok beligazgatását mint a megyéknél történt, feláldozni, vagy a polgárok nagyobb számát minden befolyástól megfosztani nem akarjuk, szükség, hogy a rendezésnek ezen két ága egészen különböző elvek szerint történjék. S emlitem-e a két ellenkező irányt, mely a közigazgatás rendezésében küzd egymással? Nem láttuk-e, hogy a felsőház s, — mert minden hatalomról, föl kell tenni, hogy erejét növelni, terjeszteni kívánja, — maga a kormány mindent elkövet, hogy a városok közigazgatását, mely most tölefügg, továbbá is saját kezeiben tartsa központosítva? S e központosításnak, mely nem nyújtja a felelősség alkotmányos garantiáját, lesz-e majd erő ellenállani azokban, kik alkotmányos centralisatiót, parlamenti kormányt nem akarnak, s a városi ügyben is nem annyira a törvényhozás erősítésének kérdését tekintik, mint inkább a tartományi rendek ellenállási erejét törekszenek átültetni a városok községi életébe? Én e csatában, hol ily ellenkező elemek állanak szemközt, nem vállalnám magamra a felelősséget a kimenetelre nézve. A közigazgatás rendezése, alkotmányos garantiáink jelen helyzetében midőn a szabadság biztosítékát épen abban keressük, mi miatt jó igazgatás alig képzelhető, sokkal több nehézséggel van össze-

kötve, hogysem tanácsos lenne tőle függeszteni fel a főczélt: a törvényhozás erősítését, míg ellenben a közigazgatás ügye is sokkal nagyobb fontosságu, hogysem a mondott főczél eszközeül ohajtanám használni. Az administratió rendezése egészen külön, egészen saját czél, melyet a rend érdekében annál czélszerűbben lehetend elintézni, a mily arányban erősödik a törvényhozás. Miért ne választanók tehát el a városi rendezés azon részét, mely az országgyűlési követek mikénti választását illeti, annak többi jelesen a közigazgatást tárgyazó pontjaitól, holott mindenki át fogja látni, hogy ez által az ugynevezett városi kérdés legnagyobb nehézségei elháríthatnak?

Fontos a városoknak adandó országgyűlési szavazatra nézve csak az, hogy a követek választása rendeztessék el czélszerűen, s e kérdés sokkal könnyebben intéztethetik el különválva, mintha a városok egész belrendezésének kérdésével kapcsolatba hozatik. Ha ezt tesszük, törvényhozásunk főhiánya, mely abban áll, hogy benne a nemzetnek csak egy osztálya képviseltetik, — teljes meggyőződés szerint, nehézség nélkül orvosoltathatik; s ne féljünk, a népképviselőt, melyről most csak ábrándozunk, nem fog elmaradni, mihelyt a nemesség politicai egyedáruságát megszüntethetjük.

A második ok, mely miatt törvényhozásunk feladatának meg nem felelhet, mint mondám, abban kereshető, mert

b) törvényhozásunk nem bír elég függetlenséggel.

S ki országgyűlésünk állását más alkotmányos országok törvényhozásaival összehasonlítja, nem fogja tagadni ezen állításon helyességét. Nemcsak, hogy semmi befolyással nem bír törvényhozásunk a legfontosabb tárgyak elhatározására; nemcsak, hogy törvényeinek mikénti végrehajtása iránt senkit feleletre nem vonhat, s így feladatának tökéletesen soha meg nem felelhet; de mi több, szüntelen függőben tartatik az egyes törvényhatóságok által is. A követek verificatiójának kérdése törvényhozásunk tanácskozásainak köréhez nem tartozik, országgyűlésünk határozatai utasítási rendszerünk mellett nem a követek, hanem az őket küldő törvényhatóságok meggyőződésétől függenek; miként várhassuk ily módon rendezett törvényhozástól az ország dolgainak czélszerű vezetését?

A megyéknek adott követverificatiói és utasításadási jog,

mint nálunk minden visszaélés, ugynevezett municipális szerkezetünk fentartásának szükségével védelmeztetik. „Ne engedjétek veszni és elfajulni a helyhatósági életet; azonban hová lesz annak épsége, ha a következő verificatiói s utasításadási jogot támadjuk meg? Hiszen e kettő legfontosabb az egészben, e kettő teszi, úgy szólván esücsát az egész szerkezeti pyramisnak, e kettő a dolgok lelkes bibéje.“ — Igy szólalt fel a megyék ezen jogai mellett a B. P. Híradó, melynek állításait szóról szóra azért idézem, mert hisz nézeteim ellenei e lapot kitünő ügyességgel vezetettnek hirdetik. Kik törvényhozásunk ezen abnormitásait ily okokkal védelmezik, engedjék meg, hogy mindenek előtt figyelmessé tegyem őket, miként megyei rendszerünk főtulajdona, az, mi által e rendszer alkotmányunk biztosítékává válik, nem a megyéknek adott verificatió vagy utasításadási jogban keresendő. Bizonyosságul csak a híres 1823-ki esetekre hivatkozom. — Soha, azt hiszik sokan, megyei szerkezetünk egész hasznát, soha azt, mennyi biztosságot nyujt ez alkotmányunknak, annyira nem éreztük. Én ezen szomorú esetekre nézve másképp vélekedem, mint talán mások, s a helyett, hogy törvényhatóságaink akkor kifejtett szilárdságát bámulnám, inkább elszomorodom az akkor tett tapasztaláson: miként a törvénysértés ellenében megyéink között oly kevés találatott, mely kötelességének eleget tett volna. De mellözve ezeket, kérdem: ugyan az utasítási vagy követverificatiói jog volt-e az, mi által e megyék 1825-ikben, a törvénytelen ségek további folytatását akadályoztatták? Valjon az: hogy miután tizenegy évig országgyűlés nem tartatott, s így a megyék sem utasításadási, sem verificatiói jogukkal nem éltek, azok még is erősek voltak a törvénytelen ségnek ellentállni: nem bizonyítja-e világosabban, mint bármi más, hogy e két jognak a megyék általi gyakorlata arra, hogy törvényhatósági rendszerünk az alkotmány biztosítékává váljék, korántsem bir annyi fontossággal, mint azt némelyek hirdetik. De ha e tapasztalástól elvonatkozva megengednők is, hogy a megyék követigazolási s utasítási joga tőlök elvétetvén, megyei szerkezetünk gyengülne: nem felejtethjük el soha, miként azon feladásunkon kívül, hogy helyhatósági életünket veszni ne engedjük, a megyerendszer legbuzgóbb pártolójának is még egy más feladása van: mely abban

áll: hogy ne engedjük elveszni törvényhozásunkat, vagy más szavakkal: hogy ne szorítsuk azt oly korlátok közé, melyek között üdvös működése lehetetlen. Ha megengedjük is, hogy a megyéknek adott követutasítási jog szónokokat képez, — ha nem tagadjuk, mikép a hazának szónokokra nagy szüksége van — ámbár talán nem ártana, ha közdolgoinkban a szép szavaknak s szónoki fordulatoknak kevesebb hitelt adnánk: azt talán csak mindenki meg fogja engedni, hogy hazánknak híres rhetorokon kívül még másra is van szüksége, s hogy ezek közé jelesen jó törvények, s annál fogva egy oly törvényhozó test is tartozik, mely ily törvények alkotására képes. Ha tehát a verificatio s utasítások kérdéseiről akarunk szólni, nem elég csak arra figyelmeztetni: mennyire vesztene megyei szervezetünk jelen érdekéből, ha teendőinek e két része a törvényhozásra bizatnánk: hanem szükség kiterjeszkedni azon szempontra is: mennyiben felelhet meg feladatának a törvényhozás, ha a verificatio s utasítás joga a megyénél hagyatnék? S e részben a megyék ezen jogainak káros hatását, nem tudom, fogja-e valaki tagadhatni.

Nézzük először a verificatio kérdését.

A követi igazolás mindenütt a követi táblákat illeti. A követigazolás tehát oly kérdés, mely iránt az egész világ minden alkotmányos népei ellenkező véleményben vannak velünk. Ennélfogva, ha férfiakhoz illő meggondolás által vezéreltetünk legfontosabb érdekeink elhatározásában: csak fontos okok birhatnak bennünket ily esetekben a minden közönségestől eltérő eljárás fentartására. Ha tudjuk, miként valamely intézkedés a világ egyetlen mivelts nemzeténél sincs, vagy épen ellenkező módon van gyakorlatban, annak célirányossága iránt okunk van legalább is kételkedőkké lenni. S ugyan mik tehát azon okok, melyek a verificatióknak mostani alakjában fentartása mellett felhozhatnak?

Azon egy okon kívül, miszerint a verificatio jelen megyei rendszerünk lényegéhez tartozik, még kettő hozatik fel.

Először: hogy nálunk, hol a választási formákra nézve semmi intézkedés sem létezik a törvényben, a verificatiót a követek táblájára bizni, annyit tenne, mint a törvényhozás-

nak a legnagyobb önkény gyakorlására adni módot és alkalmat.

Másodszor: hogy a verificatio kérdésének az országgyűlésre való áttétele által a pártok küzdelme, mely eddig a megyei téren forgott, áttétetik az országgyűlési mezőre, s a küldők választási joguktól foszthatnak meg; mert hisz miként választhatnának szabadon, ha tudják, miként csak az országgyűlés ínye szerint választott követ remélhet igazoltatást.

Nem akarom olvasóimat ez okok hosszabb czáfolgatása által sérteni, erősen hívéni, hogy nincs közöttök egy is, ki ezen okoskodásokat nem czáfolta volna meg oly hamar, mint azokat végig olvasá. Csak néhány kérdést legyen szabad e részben eleneinkhez intézni. Ugyanis:

Ha választásainkra nézve semmi intézkedés sincsen a törvényben, miként történhetik, hogy bizonyos urak, valahányszor az ugynevezett honorationoknak a megyék által adandó szavazatjoga kerül szőnyegre, — a honorationok szavazatjoga, mondom, kik, mint lucus a non lucendo, talán csak azért neveztetnek így, mivel tőlök a polgári honor megtagadtaték, — mindig az állittatik, hogy törvényes választási rendszerünk csak törvény által változtathatik meg?

Kérdem továbbá, ha csakugyan sem világos törvény, sem törvényes szokás, mely szerint törvényhozásunk a verificatio kérdésénél eljárhatna, nem létezik, mily adatokból fog kiindulni a megye, midőn valamely választás törvényessége fölött tanácskozik?

Kérdem, valjon nem képzelhető-e, sőt nem többször fordult-e elő eset, hogy egyes megyék tökéletes anarchiába süllyedve, a megyének neve, s törvényességének jelei egyes pártok által bitoroltattak; valjon nem emlékszünk oly pillanatokra, hol pezsgő helyhatósági rendszerünk annyira pezsgett, hogy a fűtykösök majoritása a szavazók majoritását tökéletesen elnyomta; s mi történjék ily esetben a verificatioval?

Kérdem végre minden alázatossággal: tekintetbe vevén minden egyes országgyűlési követ nagyszerű hivatását, tekintetbe vevén azon befolyást, melyet, mint a törvényeket alkotó többség egyik tagja az egész nemzet jövőjére gyakorol: nem fekszik-e a törvényhozásnak némi érdekében, hogy e jog ne

olyanok által bitoroltassék, kik a megye pecsétjével kiadott megbízó levelekkel, s meglehet egypár száz bunkónak segedelmével jelentek meg, de azért a megye többsége (azaz, most a megyei nemesség többsége) választottjainak nem tekinthetők?

Fordítsuk figyelmünket most a megyék utasításadási jogára; — ismét törvényhozásunk szempontjából tekintve a kérdést, nemcsak mivel azon káros befolyásról, melyet az utasításadási jog megyéinkre gyakorol, már szóltunk, de mert nevelésnek is tartjuk, ha oly kérdéseknél, melyek különböző viszonyokra legalább is egyenlő hatást gyakorolnak, épen a fontosabbról feledkezünk meg. Ki az országgyűlési utasításokról beszélve, csak arról szól: mily károsan hathatna azoknak megszüntetése megyéinkre, — körülbelöl szintoly józanon cselekszik, mint az, ki egy égő ház előtt, a vizipuskákat közelitni látván, a fölött tanakodnék, mennyire ronthatja a szobába lövött viz a butorokat.

Utasítási rendszerünk.

Azon urak, kik magokat oly szívesen practicus országférfiaknak nevezgetik, az utasítások kérdésénél kissé ellenkezésbe jönek önmagokkal, midőn egy részről utolsó országgyűlésünkkel elégedetlenségekkel jelentik ki, s nem győzik emlegetni, miként az országgyűlés, mely alatt az ellenzék folyvást többségben volt, csak 13 törvényt alkothatott; s más felől mégis pártolásaik alá veszik azon institutiót, mely az országgyűlés eredménytelenségének főoka volt. Hisz miután az utasításoknak a törvényhozásra való befolyásáról hazánkon kívül más tapasztalásra nem hivatkozhatunk, úgy látszik, hogy practicus férfaktól a következetesség azt kívánná, hogy vagy törvényhozásunk eredményeivel elégedjenek meg, vagy ismerjék el utasítási rendszerünk kártékony hatásait, ha csak bebizonyítani nem tudják, miként utolsó törvényhozásunk eredménytelensége annak tulajdonítható, mert az utasítások a követek által meg nem tartattak. Ezt bebizonyítani lehetetlen, sőt minden országgyűléseink tapasztalása azt mutatja, miként épen azon tárgyak nem végeztetnek be, melyekre legtöbb előkészületek történnek, s melyekre e szerint legtöbb utasítás adatott, minden üdvös eredmény pedig

majdnem kizárólag az országgyűlések utolsó napjainak köszönhető, mikor senki magát utasítása által szorosán lekötelve nem érzi. Ki mind ezeket fontolóra veszi, meg fogja vallani, hogy eddigi tapasztalásunk az utasítási rendszer mellett csakugyan nem szól.

De tekintsük e kérdést most tisztán elméleti szempontból, s nézzük elvontan mindazon tapasztalásoktól, melyeket e részben egy idő óta tevének, mily következéseket kell a törvényhozásra nézve szükségkép s észszerűleg várnunk, ha az utasításadási jog oly testületekre bízatik, melyek, mint megyei gyűléseink bizonytalan számu s képességü egyénekből állanak.

A képviseleti rendszernek üdvös eredményei nem tisztán abban fekszenek, miszerint nagy kiterjedésü köztársaságok számos polgárai csak ezen rendszer mellett gyakorolhatnak egyenlő politikai jogokat, a képviseleti rendszernek nem kisebb érdeme, hogy ámbár igen számosan egészen egyenlő politikai jogokkal élnek, a legfőbb, vagyis a törvényhozási jogok gyakorlata mégis közönségesen olyanokra bízatik, kik arra több képességgel bírnak. — Azon testület, mely alkotmányos országban törvényhozási jogokkal ruháztatik fel, a választók nagy többségénél több képességgel, s minden esetre sokkal nagyobb készütséggel szokott birni, s innen van, hogy az irány, melyben az ily országok törvényhozásai haladnak, a választások által határoztatik meg; de az egyes törvényes rendelkezések olyanok által tételnek, kik arra legképesebbek. — Utasítási rendszerünk mellett a képviseleti rendszernek ezen tulajdona elenyészik, világos lévén, mikép utasításaink által a valóságos törvényhozó nem az, ki országgyűlésre küldetett, hanem azon tömeg, mely küldöttjének minden lépésait elébe szabja; minek ismét világos következménye, hogy törvényhozásunk munkálkodásiban mindazon hibákat fel kell találunk, melyek ott, hol a törvényhozás tömegekre bízott, mindenkor előfordultak. A legnagyobb ingadozás legnagyobb következetlenség, kedvelése mindennemü túlzásnak, elvek körüli vitatkozások s elhanyagolása azon intézkedéseknek, melyek szükségesek valamely elv hasznos alkalmaztatására.

Hogy valaki utasítási rendszerünket célirányosnak mondhasssa, mindenek előtt szükség volna bebizonyítani, miként azon gyülekezetek, melyek az utasításadással megbízatnak, ugy szer-

kezettek, hogy a törvényalkotási jogot rájuk lehet bízni. Egy részről azt mondani, hogy megyei gyűléseink jó törvények alkotására már elrendezésöknél fogva nem képesek, s kívánni, hogy mégis ők jelöljék ki az utat, melyen országgyűlési követők jární tartozik, valódi képtelenség.

Minden törvény, melyet országgyűlésünk hoz, vagy olyan, mely az egész országot, vagy olyan, mely különösen s közelebbről egyes törvényhatóságot érdekel. — Az első azért bizattak a törvényhozásra, mert az egész országot érdeklő tárgyakat szükségkép azon területre kelle bízni, melyben minden érdekek képviselve vannak, s mely nemcsak az ország egy, hanem annak minden részeit legtökéletesebben ismeri; az utóbbiakkal a törvényhozás azért foglalkozik, mert 1-ör noha egyes tárgy különösen egy törvényhatóságot érdekelhet, mégis ha az csak ennek elhatározására bizatnék, félni lehetne, hogy elrendezésében az összes nemzet érdeke tekintetbe nem vétetnék; 2-or mert főkép ily tárgyak körül szoktak támadni a megyékben pártküzdelmek, melyek azoknak czélszerű elhatározását lehetlenné teszik. Hol a törvényhozást utasítások kötik, megszünnnek mindazon okok, mik miatt e két nemű kérdések eldöntése rá bízatik; mert ugyan mi marad, mi által az országgyűlés ily viszonyok között az egyes megyénél magasabban áll? Az ország minden viszonyai érdekeinek ismerete? Igen, a törvényhozás ismerni fogja a létező viszonyokat, az egyes követek valószínűleg a tanácskozás alatt fel fogják hozni mindazt, mi egy czélszerű határozat anyagául szolgálhatna; de mit használ ez? — a követ szabad akaratát homn hagyá küldőinél, s a tudomány, melyet magának a tárgyról szerzett, legfőlebb arra szolgál, hogy midőn utasítása szerint megyéje szavazatát kimondja, felsóhajtvá érezze önmaga annak helytelenségét. S ha a törvényhozók a hazában uralkodó pártok szenvedélyein túlemelkednének is, a hazára ebből üdv nem háramolhatik, ha mindenik a saját törvényhatóságában uralkodó pártok egyoldalú nézeteit magával hozza utasításában? Azon nagy változást, mely alkotmányunkon akkor történt, midőn a nemesség, a helyett, hogy Rákos mezején személyesen gyűl egybe, először követeket küldé, én eddig mindig a legczélirányosabb lépésnek tartám, melyet eldödeink az alkotmányosság ösvényén tettek. Ha utasítási rendszerünkhöz ragaszkodunk,

esalódtam. Azon rendszer, mely mellett az összes nemesség a törvényhozásban szintoly részt vesz, mint akkor, csak azon különbséggel, hogy egy hely helyett ötvenkettőn tanácskozik, az előbbinél nem célirányosabb, sőt ha e rendszerhez ragaszkodunk, a Rákosra visszamenni, reánk nézve valóságos haladásnak volna nevezhető. Ha valamennyi nemesek egy helyen összegyűlünk, a capacitatio egyes esetekben talán mégis sikerülhetne.

Igen, de ha ez így lenne is — szólnak az utasítások barátai — lehet-e a nemességet megfosztani azon jogától, melyet a törvényhozásra utasításai által gyakorolt? Le kell-e mondani azon biztositékról, melyet követeink irányában az utasítás nyújt? Ugy de, ha azon módot tekintjük, miszerint utasításaink készíttetnek, látjuk, miként az összes nemességnek az utasításokra való befolyása, ritka eseteket kivéve, csak pusztá jogra szállított le, s a nemesség legfőbb, azaz választási jogának kijátszásához vezet. Ha valamely megyének összes nemessége, tisztem 2000 személy, valakit követének választott, választott pedig épen, mert elveit ismerve, választása által ezen elveket képviseltetni kíváná: lehet-e nagyobb képtelenség, mint ha az ily módon választottnak később 10—15 egyén szabja meg utasítását? lehet-e a választói jogoknak nagyobb kijátszása, mint ha — mi sokszor történik — az utasítást készítő küldöttség ezeket épen azon elvekkel ellenkezésben készíti, melyeknek védelme miatt a követ országgyűlésre küldetett? S mi a garantiát illeti, melyet utasítási rendszerünkben a követek hivatásának ellen bírunk: hol van az? tud-e nekünk valaki előmutatni törvényt, melynél fogva az országgyűlésnek az utasítások többsége ellen alkotott törvényei erő nélkülieknek nyilváníthatnának? tud-e mutatni esetet, hol a követ, mivel utasítását megszegé, másképp, mint a közbizalom elvesztése által büntettetett meg? mely büntetést el nem kerülheté akkor sem, ha évekig nyilván vallott elveitől eláll, bár soha utasítása nem lett volna is.

Utasítási rendszerünk mellett soha compact s következős többségre nem számíthatunk. A többségnek, az egyes megyék nem szünő hullámzásai szerint, szüntelen ingadoznia kell, s ennélfogva sem a kormány a törvényhozó test közmunkálására soha biztosan nem számolhat, sem a törvényhozó test többsége ingékonyasága miatt a kormányra befolyást nem gyakorolhat.

Szóval: utasítási rendszerünk által egy törvényhozás helyett ötvenkettővel birunk, minden capacitatió, mind a kormány s nemzet között, mind az egyes követek között lehetlenné tétetik, a legfontosabb törvényhozási kérdések eldöntése oly testületekre bizatik melyek a bennök résztvevők száma s képességiánya miatt arra alkalmatlanok; s mindazok között, kik közállományi kérdésekkel foglalkoztak, nem fogunk találni egyetlen csak félig kitünő tekintélyt is, mely nem volna meggyőződve, hogy üdvös törvények alkotása utasítási rendszer mellett lehetetlen.

Marad mindazon állítólag fontos okokból, melyek utasítási rendszerünk mellett felhozatnak, azon egy, melyet kevesebb hangosan hirdetünk, de mely sokak előtt minden egyebeknél nagyobb fontossággal bir, t. i. hogy az utasítások a követek megvesztegetését megakadályoztatják. Fájdalmas, hogy még azokra nézve is, kiket legfőbb bizalmunkkal ajándékozunk meg, ez ocsmány bünt a valószínűségek közé számítjuk; de az utasítások mikor akadályoztaták meg a megvesztegetéseket? lehetne-e annyira félnünk követeink megvesztegetésétől, ha eddig alkalmazott utasítási rendszerünk hatályosnak mutatkozott volna csak a tekintetben is? sőt ha közdolgainkban megvesztegetéstől félnünk, ki nem látja, hogy annak valószínűsége az utasítások által kétszereztetik. Ha a követ meggyőződése szerint szabadon működik, mihelyt ő becsületes s a megkísértett bűn nála nem sikerült, minden megvesztegetés lehetlenné válik; de ha a követ utasításoktól függ, nem marad-e fen a megvesztegetések lehetősége még azoknál is, kik öt utasításokkal ellátják, s kiknél e célnak elérése már azért is könnyebb, mert testületek, főképp olyanok melyek — mint utasítást készítő választmányaink — bizonytalan személyekből állanak, a közvélemény súlyát soha, nem érezhetik úgy, mint az egyes.

Elegot szoltunk újabb időben azon új főispáni rendszerről, mely által a kormány az egyes megyékben többséget akar magának szerezni; de valjon elfeledhetjük-e, hogy az egész rendszer csak utasításaink által válik veszélyessé. Mondatott, miként a főispánoknak hivataluk helyéni lakása jövőre azért kívántatik, hogy a főispánok a megyék közigazgatásába több rendet hozzanak be. — Megengedem, hogy a kormányférfiak egy részének az új rendszer behozásánál csakugyan nem volt más szándéka, s hiszem hogy ha új az főispánok teendői csak

közigazgatási tárgyakra szoríttatnának, e czél logalább némi kis részben el is érhetőnek. De miután a megyék utasításadási joggal bírnak, az új rendszertől ily eredményeket várni nem lehet.

A megye nemcsak administratív, de politicus testület lévén, melynek határozatai a törvényhozásra eldöntő befolyással bírnak, a kormány már helyzeténél fogva sem lehet közömbös az egyes megyékben uralkodó politicus szellem iránt, neki azon kell lennie, hogy nézeteinek az egyes megyékben többség szereztessek. A közigazgatási tekintet a politicusnak mindig alá fog rendeltetni; s mi leend ennek valószínű következménye?

Eddig a kormány az egyes megyékben uralkodó többséggel nem sokat gondolt; sok esetben egészen magára hagyta a megyét, s rendkívüli eseteket kivéve, a közgyűlések tanácskozássaira nem is keresett befolyást. A megyei pártok önerejőkre hagyatva küzdöttek meg egymással; s mi volt ez állapot eredménye? nemde az, hogy a közigazgatás a politicus érdekeknek mindig alája rendeltetett? az alispántól az utolsó szolgabíróig, a pártszin s nem az egyének administratív képessége vétetett tekintetbe minden választásnál, s a megyei többség a helyett, hogy tisztviselői fölött ellenörködjék, nagyrészt csak arra gondolt, miként palástolja választottjainak hibáit. — Alig lehet valami, a megyében lakókat inkább érdeklő, mint hogy a közigazgatás ügyes s hiv tisztviselők által kezeltessék; s mégis a megyéknek adott politicus hatáskör oda vezette a dolgokat, hogy törvényhatóságaink nagy részében a közigazgatás egészen elhanyagoltott. Mit várhatunk e tekintetben a kormánytól, melyet az egyes megyék közigazgatása kétségen kívül sokkal kevesebb érdekkelhet, mint azon mód, mely szerint utasításaival a törvényhozásra befoly.

Én a kormányban, csupán mivel kormány, vétkes szándékokat nem teszek föl. Képtelenség a kormánynál a bűn, magunknál az erény kizáró tulajdonát keresni; de nem kevésbé képtelenség az is, ha feltesszük, hogy a kormány azt, mire helyzete által félig kényszerítettik, csak azért nem teendi, mert mást tehetne, mi ennél sokkal kevésbé hasznos, de sokkal erényesebb. — A kormány átlátta, hogy miután még törvényhozásunk állása is egészen az egyes megyéktől függ, erélyesen kormányoznia nem lehet, hacsak az egyes megyékben többségre nem számolhat.

Mihelyt az ellenzék egész erejét a megyékben központosítá a kormánynak szinte e térre kelle átmenni, hacsak minden hatalmával a küzdhelyen kívül nem akara maradni; s valjon nem kell-e föltennünk ily viszonyok között, hogy valamint mi megyei tisztviselőink választásánál inkább az egyének pártszínét s political befolyását, mint közigazgatási képességet vettük tekintetbe: ugy a kormány főispánjaink kinevezésénél szint azt teendi; hogy valamint mi párthiveink elkövetett hibáit nemcsak nem üldöztük, sőt a lehetőségig eltakargattuk: ugy a kormány e példánkat követni fogja; s ugyan várhatunk-e ily körülmények között jobb közigazgatást?

Jobb közigazgatási rendszert bizonyosan nem, de annyival inkább várhatjuk azt, hogy utasításink, főkép pótló-utasításink által minden törvényhozási befolyás a főispánok, vagy más szavakkal, a kormány kezébe kerül, s egész országgyűlésünk egy nyomorult szinmutatványnya válik, melyben három évről három évre a magyar szabadelvű párt örök kisebbsége játszatik el.

Bennem mindazon dolgok között, melyek e hazában történtek, mióta közdolgokban részt veszek, semmi annyi aggodalmat nem gerjesztett még, mint a kormánynak a főispáni hivatal iránt tett újabb rendelkezései. Oka ezen aggodalomnak nem abban fekszik, mert e rendelkezéseket sérelmeseknek tartom. Aggodalmamnak oka egyedül utasításunkban fekszik, mely által a kormánynak új rendszere törvényhozásunk függetlenségét ronthatja meg.

A kormány többséget akar; ez bevallott s szabadon bevallható szándéka; mert hisz oly kormány, mely a többséggel nem gondol, alkotmányos kormánynak nevét nem érdemli. De nincsenek-e az új rendszer által a kormánynak oly eszközök kezébe adva, melyek által magának többséget szerezhet még akkor is, ha e hon érdeke ellenkezőt kívánna? Én ugy hiszem, hogy igen.

Ha az újabb kinevezések során végig tekintünk, látjuk, miként a megyék nagyobb részében főispáni helyettesek nevezettek, kik hivatalaiknál fogva az országgyűlésen megjeleni nem tartoznak. Tegyük fel már most, hogy valamely megye, mely az ellenzékhez tartozott, színét nem változtatja meg, s a jövő országgyűlésre két ellenzéki követet küld, s oly utasi-

tásokat készít, melyek a kormány nézeteivel ellentétben állnak. A kormány többséget akar. Még egyszer mondom, a kormánynak ezen olajtása egészen alkotmányszerű; a kormánynak nemcsak szabad, sőt kötelessége, felhasználni minden törvényes eszközöket, melyek által magának többséget szerezhet; szintűgy, mint az ellenzék, ugyanazon határok között mindent el fog követni, hogy önelvei győzzenek. De ugyan a harc, mely a kormány s ellenzék között támad, egyenlő fegyverekkel vívatik-e? Az ellenzék midőn két legkitünőbb tagját követnek választá, önmaga fosztá meg magát legcrösebb támaszaitól; a főispáni helyettes a meggyében marad; — az ellenzék a választásnál s az utasításkészítésnél fölhasználva egész erejét, a főispáni helyettes, a mikor akar, gyűlést tart s az anyautasítást megváltoztatja; az ellenzék ismét összeszedi erojét s az anyautasítást ujra megküldi követneinek; de alig ment szét, s uj gyűlésen, melyet a helyettes hirdet s kénye szerint akkor oszlatthat föl, mikor neki tetszik, más, az előbbihez hasonló pótlóutasítás készítettetik, — s így tovább, míg vagy az ellenzék az egyenetlen küzdéssel felhagy, vagy ismét egy meggyének belső nyugalma s vele a közigazgatás s minden, mi a polgári életet kívánatossá teszi, felbomlott.

Pótlóutasításaink mellett az ellenzék nézetei csak azon meggyék követői által fognak képviseltetni, melyeknek főispáni helyettesei hatalmukkal a kormány hasznára nem tudnak vagy nem akarnak élni, s nem hiszem, hogy valaki legyen az ellenzék sorai között, ki helyzetünket nyugodtan megfontolva, ezt tagadná, vagy ezen állásunkat az alkotmányra nézve veszélyesnek nem hinné. — Mit várhatunk oly törvényhozástól, melyre a kormánynak annyi befolyása van, s hol a követek, ha megvesztegetve, utasításaik ellen szavaztak, érvényesen határozhatnak; s ha ellenben a követ megvesztegetése nem sikerült, a megvesztegetés az utasítást adó testületnél kisértethetik meg, hogy a követ becsületessége haszontalanná tétessék.

Europa minden alkotmányos törvényhozásai között nem találunk olyat, melynél jutalmazott apostasiáknak annyi példait számolhatnók fel, mint a miénknél; ha e szomorú tünemény okait keressük, legfőbbikét utasítási rendszerünkben fogjuk találni, mely mellett szilárd politikai jellemek kifejlése csaknem lehetetlen.

Azon követ, ki magát esküvéssel kötelezi, hogy meggyő-

zódését küldői utasításának alárendelendő; azon férfi, ki egy országgyűlés alatt ugyanazon egy tárgyra nézve küldőinek megváltozott utasítása szerint két, sőt néha három, négyféleképen szavaz, ügyes férfi lehet, ildomos táblabíró, küldőinek hivszolgája, vallásos ember, a mennyiben esküjét megtartá, szóval: lehet minden, csak szilárd political jellemű férfi nem, — ez iránt széles e világon mindenki egyet fog velem érteni.

Az utasítási rendszer szükségkép demoralisálja törvényhozóinkat. Az utasítások nemcsak apostaták által szegtetnek meg. Kinek törvényhozói dolgainkban legkisebb tapasztalása van, tudja, miként a legtöbb esetekben a követ azért mellőzi el utasítását, mert apostasiát küldői követtek el, midőn az előbbivel egészen ellenkező utasítást adtak. Hogy egyes követek így cselekszenek, nemcsak természetes, sőt valóságos szerencse, melynek jobb törvényeink nagyobb részét köszönhetjük; de nem lealázó-e a követ helyzete ily pillanatokban? Oly országban, hol utasítások nincsenek, a követ, ha az, mit a hon javára szükségesnek gondol, küldőinek akaratával ellentétben áll, szabadon kimondja meggyőződését, s miután szavazatát adta, azon meggyőződéssel adja vissza küldőinek megbizását, hogy ha bizodalmaukat elvesztette is, legalább polgári kötelességeit teljesíté. Hány ilp példát láttunk Angliában csak az idén is! De mit tegyen a követ nálunk? Küldőinek utasításban kimondott akarata reá nézve kötelező. Nem mondhatja, hogy midőn utasítása meggyőződéssel ellentétben áll, annak megszegését kötelességének tartja. Csűrni csavarni kell tehát utasítását, kétértelműséget keresni ott, hol kétértelműség nincs; küldőinek akaratát tudva meghamisítani; néhány órával később törni fel a levelet, melyben új utasítást vár, szóval: csalni s hazudni az egész ország színe előtt; s valjon ez kedvezőleg hat-e követaink erkölcsiségére? valjon emelheti-e a tekintélyt, melyben állniok kellene?

Mig a követ, utasítását megszegve, a közvéleménnyel egy irányban jár, ily tett nem rosztatik, sőt magasztalásra számolhat. Mind a mellett, hogy az utasítások szükségeseknek tartanak, sok esetet hozhatnék föl, hol egyes követek csak azért, mert ros utasítást megszegni nem akartak, egész népszerűségüket elvesztették; s ugyan bámulhatjuk-e, ha ily rendszer mellett political jellemeiket nem találunk? szilárd jellem nem képzelhető erős meggyőződés nélkül, s mi erős meggyőződést nem

kereshetünk azokban, kiktől eskü mellett azon ígéretet kívántuk, hogy meggyőződésüket utasításaiknak mindig alárendelik; mi, egyes egyéniségeket kivéve, józanul nem remélhetjük, hogy azon férfiak, kik követi pályájok alatt tizszer azért éljeneztetek meg, mert utasításaikat megszegék, vagy lezúgattak, mert hozzá hívek voltak, csak mivel a pártérdek ugy kíváná, önérdekeikért nem fogják szinte egyszer megszegni utasításaikat; főkép miután az utasításokhozi ragaszkodásnak semmi sanctiója nincs.

Az utasításoknak van sanctiója, — így szólnak e rendszer baráti — : a visszahívási jog, a közvélemény hatalma.

Mi az elsőt illeti: meg kell jegyezni, miként a visszahívási jog az utasításadási joggal koránt sincs oly szoros összekötetésben, mint azt némelyek hirdetik. — Nem birva szabad sajtóval, mi a követvisszahívási jogról le nem mondhatunk, annyi- val kevésbbé, mivel e jogot, gyakorlatilag legalább, más alkotmányos nemzeteknél is alkalmazva találjuk. Angliában a küldök követöket akarata ellen nem hivatják vissza; azonban valahányszor a választók nagy része valamely követ iránt bizodalmatlanságát nyilatkoztatja ki, ez majdnem mindig uj választásnak veti magát alá. A küldöknek ezen befolyása, valamint Angliában, ugy nálunk, nem az utasítások következése.

A követ választatik, mert küldöinek bizodalmit birja, visszahivatik, mert e bizodalmit elveszti; az, hogy utasítását megszegé, a bizodalom elvesztésének egyik oka lehet, de a visszahívásnak oka csak e bizodalom elvesztésében fekszik; mi már abból is világos, mert a visszahívás nem törvényes ítélet, hanem a választók többségének akarata által mondatik ki.

Ha a megyék visszahívási joga csak utasításadási jogokon alapulna, szükségkép következnek:

1-ör hogy a megyék oly esetekben, hol követök szavazata által utasítását meg nem szegi, e jogukkal nem élhetnek.

2-or hogy a visszahívásról csak biró ítélet.

3-or hogy minden követ, ki utasítása ellen szavazott, helyét csak akkor tarthatja meg, ha ujra választatott, miután előbbi választása az utasítás megszegése által megsemmisült.

Mind a három föltételnek ellent mond gyakorlatunk.

Az elsőre nézve nem szenved kétséget, hogy a követ oly

tárgyban adott szavazataért, melyre nézve utasítása nem volt — ha, például, ez által valamely alkotmányos jogról lemondott, visszahivathatik, sőt, hogy visszahivathatik oly tettekért is, melyek a törvényhozással összeköttetésben niucsenek, de melyek által a bizodalomra érdemetlenné tette magát. *)

A másodikra nézve, tudjuk, miként azon gyűlések, melyekben a követek visszahívása történik, nyugodtan ítélő törvényszékek nevét csakugyan nem érdemlik.

A harmadik iránt fölösleges minden szó.

A visszahívási jog egyedül azon eszmén alapszik, hogy ki azért választott, mert küldőinek bizodalját bírja, ha azt elveszti, vissza is hívathatik; s valóban, nincs utasításokra szükség, hogy e joggal ezentul is élhessünk. —

Mi pedig azon befolyást illeti, melyet a közvélemény a követek fölött gyakorol, átláthatja mindenki, hogy utasítási rendszerünk a közvélemény hatalmát csak gyengítheti.

A közvélemény nem képeztetik olyanok által, kik kizárólag közdolgozokkal foglalkozva minden egyes megyének utasítását ismerik s így megíthetnék, a szavazó követ mennyiben teljesíti küldőinek kívánatát, vagy nem? — A közvélemény ítéleteinek alapját csak a követ nyilatkozatai s nem ezen nyilatkozatok indokai képezhetik, s innen van, hogy a közvélemény nálunk még hibásabban ítél mint máshol, s ép azért kevesebb hatással is bír. Hány tiszta jellemű követet nem láttam, ki miután saját meggyőződésével ellenkező utasítását kimondá az országgyűlésen, lezúgatott, s a közvélemény által aljas apostasiával vádoltatott; s valjon ily közvélemény, melyet saját érdemünk által megnyernünk nem lehet, s melyet elvesztünk hibánk nélkül, miként birna hatással?

Utasítási rendszerünk a köz férfiú érdemeinek igazságos méltánylását lehetetlenné teszi; s valamint országos férfaink között a következetességet majdnem lehetetlenné teszi: ugy a nép szeméi előtt ez erénynek minden becsét elvevé s annyira lealacsonítá politikai becsületrőli fogalmainkat, hogy sem az apostatát az érdemlett gyalázat, sem a következetes s elveihez hív férfit kellő magasztalás nem várja; minek példájaul csak Deák Ferenczet nevezem, kinek e hazában számtalanok által rosz né-

*) Például, ha felőle mondatnék, hogy hamisan játszott, vagy más becsületitő tett gyanujába keverednék.

ven vétetett, hogy az utolsó országgyűlés alatt Zala megye követségét közös teherviselés elleni utasításával elvállalni nem akarta, noha oly hazában, melynek közszelleme van, az ellenkezőt mindenki a lehetetlenségek közé számította volna. —

Bizonyos, miként törvényhozásunk azután sem fog egészen kívánatainknak megfelelni, ha megtörténnek is rajta a változások, melyekről szóltunk. — A királyi városoknak adott szavazatjog nem felejtetheti velünk végezelünket, mely a népképviselést eszméjének tökéletes létesítése; az utasítások megszüntetése nem palástolhatja el szemeink előtt törvényhozásunk egyéb hiányait, minők, például, szabad sajtó nem léte; az, hogy országgyűléseink nem e haza fővárosában s nem évenként gyűlnek össze. Bizonyos azonban az is, hogy ha csak ezen hiányok orvosoltnak is, azaz, kir. városainknak a törvényhozásba befolyás adatik s utasításaink megszüntetnek: országgyűlésünk, melynek most tehetetlensége fölött panaszkodunk, már ez által is a haladás hatalmas eszközévé válik, s mindezen többi hiányokat önmaga pótolhatja.

Adassék a királyi városoknak ma törvényhozási befolyás, s a törvény előtti egyenlőség elve győzött; szüntessük meg ma az utasításokat, s nem hiszem, hogy találkozék követ, ki ha 5000 fűtykösös küldőre nem hivatkozhatik, a nemesség adómentessége mellett fel merészlene szólalni. Ki veheti ezt kétségbe, vagy ki nem látja, hogy e két kérdés keresztülvitelével honunk újjászületése küszöbén állunk?

Mennyire hibás törvényhozásunk belszerkezete, azt, ki csak egy hetet töltött országgyűléseink egyikén, átláthatja, s mégis mind a mellett, hogy benne a nemzetnek csak egy osztálya képviseltetik, mind a mellett, hogy a képviselők oly utasításokhoz kötvék, melyeknek alkotói képesség által ily fontos foglalatosságra hivatva nincsenek, minden lépést, melyet a haladás ösvényén tettünk, ennyi lánczokkal lekötött törvényhozásunknak köszönhetjük. Ha törvényhozásunkat ezektől megszabadítottuk, mi egészen tőlünk függ, — mert hisz ha a városok belrendezési kérdése a törvényhozási szavazat kérdésétől elkülönöztetik, ez ügy bevégzésének semmi nehézségei nincsenek, az utasítások megszüntetése pedig egészen az egyes törvényhatóságok józan-ságától függ, törvény nem léteztén, mely őket utasításadásra kényszeritené, — ha, mondom, törvényhozásunkat azon állásba

helyeztetjük, melyben más alkotmányos népek törvényhozásai állnak, a legközelebb jövő meg fogja mutatni, miként oly nemzet, mely szabad törvényhozással bir, a kifejlődés leghatalmasabb eszközét nem nélkülözi.

Nézzük most — föltéve, hogy e javaslataink elfogadtatnának — : mily módon gondoljuk a reformot eszközölhetni?

V. FEJEZET.

Mily módon eszközölhető nálunk a reform?

Ne várják olvasóim, hogy lépésről lépésre leirjam azon utat, melyen jelen állapotunkból egy új organisatióhoz fogunk átmenni. Ha alkotmányunk átalakulását reform s nem forradalom által akarjuk eszközölni, az átmenet csak fokozókénti lehet, s bizonyos, hogy egész szerkezetünk megváltozása csak részletenként történhetik. Mily sorba vétessenek föl az egyes kérdések, mily módon tartom mindenikének eldöntését legegyszerűbbnek, annak meghatározása lehetetlen. Egy nemzet kifejlődésének processusa annyi előre láthatlan körülményektől függ, hogy az író, ki a haladás egymásutánjának előadását tűzte ki céljául, lehetetlen munkában fárad. Minden, mit az egyes e részben tehet, csak abban áll, hogy előadja azon elveket, melyek szerint eljárni czélszerű, s én még ezen dicsőségre sem számolhatok, miután e részben törvényhozásunk által megelőztettem.

Ha utolsó országgyűlésünk munkálatait figyelemmel tekintjük, két elvet fogunk találni, mely a törvényhozás által különösen nem tüzetett ugyan ki, de mely szerint minden lépései irányoztattak.

Az 1-ső, hogy mindazon tárgyak, melyekre nézve gyökeres javításokat kívánunk, a jelen megyék kezelésére nem bizathatnak.

A 2-ik, hogy megyéink hatóságát megszorítani nem lehet a nélkül, hogy azon tárgyakra nézve, melyek iránt hatáskörük megszorított, a felelősség elve életbe ne léptetessék, s így szabadságunknak új biztosítékok ne szereztessenek.

Utolsó országgyűlésünk minden rendelkezései ezen alapelvekből folynak ki.

A tervezett börtönrendszer szerint a megyék absolut rendelkezési joga, melylyel e tárgy körül eddig bírtak, megszorították, de azon kormányi hatóság, melynek felvigyázata alá a börtönök állíttatnak, a törvényhozásnak felelni tartozik.

Ugyanezt látjuk a közmunkák s közlekedési eszközök, ugyanezt a tervezett hitelintézet rendszabályaiban, s bármennyi magasztaló önledezéseket hallánk a tanácskozások között megyei rendszerünkről, tagadni nem fogja senki, hogy valahányszor törvényjavaslat készült, a rendek táblája mindig a fentebbi elvekhez ragaszkodott.

S ez a legczélszerűbb, az egyetlen út, melyet helyzetünkben követnünk lehet s kell, s melyen mostani zavart állapotunktól fokenként s szabadságunk veszélyeztetése nélkül beldolgaink jobb rendezéséhez eljuthatunk. Szükség azonban, hogy az elvek, melyeket követni akarunk, nyilván bevállassanak s haladásunk minden lépését következetesen szerintök irányozzuk.

Utolsó országgyűlésünk nem tette ezt. Hogy megyéink nem alkalmasak oly tárgyak kezelésére, melyeknél mindenek előtt rend kívántatik, s a központosítás bizonyos mértékben nálunk is szükséges, ezt bensőleg mindenki elismeré; de e meggyőződést bevállani sokan tanácsosnak nem tarták, s így történt, hogy az utasítást adó megyék, félreértve a magasztalásokat, melyek helyhatósági rendszerünkre pazaroltattak, semmit, mi által a megye hatósága megszoríttatnék, elfogadni nem akartak, s magok a törvényhozók elveik alkalmazásában nem elég következetesen jártak el. Így például, mint már említém, a közmunkák s közlekedési eszközök iránt minden hatalom, egy a törvényhozásnak felelős egyénben központosíttatott; a börtönrendszernél pedig a helytartótanács egy új s felelős osztályának felállítása javaltaték, mi által a felelősség gyakorlatba vétele lehetlenné válnék. Ha ily tévedéseket kerülni akarunk, tisztán s határozottan kell felállítani elveinket, s azok szolgáljanak minden egyes lépéseinknél vezérfonalul.

E hazában — legalább ha az eddig követett eljárásból ítélni lehetünk — kétségen kívül sok van, ki bizonyos elvek kijelölését szükségtelennek, sőt talán károsnak tartja. Utasítási rendszerünk következménye, hogy nálunk soha valamely párt eljárásának

programmját kitűzni nem szokta, s lépésről lépésre halad, mint épen a pillanat érdeke kívánja, s körülményei engedik. Én ezen eddig követett eljárást károsnak tartom, s mellettem a tapasztalás szól.

Sokáig tökéletes tespedés korszakában éltünk ; a kormány, úgy látszott, csak azon feladást tűzte ki magának, hogy a status quo fentartassék ; az ugynevezett szabadelvű párt sánczokat vont alkotmányunk körül, s a partis primae nonus őrzésével foglalkozott, — s ily viszonyok alatt bizonyosan sem a kormánynak, sem az ellenzéknek programra szüksége nem volt. A veto által visszautasítani minden fontosabb törvényjavaslatot, ez volt a kormány, zajt ütni a régi sérelmek fölött, hogy ujak ne követtessenek el, ez az ellenzék egész politicája. De az idő megváltozott ; a haladás korszakába léptünk át, s mind a kormánynak, mind az ellenzéknek, ha negatív szerepöket folytatni nem akarják, tudniok kell, mit akarnak, sőt nemcsak tudniok, de kimondaniok szándékaikat, ha alkotmányos országban többségre akarunk számolni.

Többször hallám, hogy a kormány azon eljárás iránt, melyet követni akar, tisztában van magával. Isten adja, hogy úgy legyen, s hogy tervei minél előbb nyilvánosakká váljanak ; azonban ha ez igaz, s a kormány csakugyan egy bizonyos irányt választott, az ellenzék atomokra fog szétfoszlani, ha e példát nem követendő, s szinte bizonyos elveket nem jelöl ki magának, melyek körül egyesülni fog. — Ha az utolsó országgyűlésre visszatekintünk, úgy hiszem, elég világos képet formálhatunk magunknak az ellenzék jövőjéről, ha az eddigi ösvényen marad tovább is, s a célt, mely után törekszik, tisztán s határozottan nem mondja ki.

Általános szójárások, minő az : hogy az ellenzék a haladást választá jelszavául, a párt összetartására nem használnak semmit. A haladás oly általános kitétel, melynek csak akkor lesz értelme, ha kijelöltetett a mérték, melyben haladni akarunk ; s miután senki sincs e hazában, ki a jelen állapotot egészen fentartani akarná, s így bizonyos tekintetben a haladó párthoz nem számíttathatnék, az ellenzék csak a haladást választva jelszavául, oly helyzetben áll, mintha semmi jelszót nem tűzött volna ki.

Ép úgy nem tanácsolható, hogy egyes haladási kérdések

jelöltessenek ki; nemcsak mivel ez által ily kérdések ellen ellenszenv támasztatik, s így azoknak eldöntése nehezüll: de főképp mert a haladási kérdések, természetök szerint, nemcsak az ellenzék, hanem az összes nemzet kérdései.

Minden, mi a haladás ösvényén eddig történt, az ellenzék műve, s ez kétségen kívül, a magyar ellenzéknek dicsőségére szolgál, sőt mondhatjuk, az nap, melyen az ellenzék férfiai a haladás kérdései iránt közönbösekké válnak, megszűnnék azon morális hatás, melyet eddig gyakoroltak; de mind a mellett tagadni nem lehet, miként a haladási s ellenzéki kérdéseknek összezavarása az ellenzéknek, mint pártnak, már most is ártott, később pedig okvetlenül annak szétdarabolásához vezetend.

A haladási s ellenzéki kérdések lényegesen különböznek egymástól. Lehet valaki egyes kérdésekre nézve a haladás embere, a nélkül, hogy az alkotmányossághoz ragaszkodjék, lehet más, minden alkotmányos jognak buzgó védője, de egyes haladási kérdéseknél túlzásig conservatív. — Ha már a haladási s ellenzéki kérdések összezavartatnak, a két dolog között szükségképp egynek kell történni. Vagy olyanok, kik elveik szerint az ellenzékhez tartoznának, tőle visszavonulnak, mert a haladási kérdéseknél vele szavazni nem akarnak; vagy olyanok számíttatnak az ellenzékhez, kik haladási kérdésekben vele szavaznak ugyan, de minden más tekintetben a kormány soraihoz tartoznának. Mind e két esetet tapasztalásból ismerjük, s az ellenzék jelen helyzete ezen hamis állásnak következménye. — Hol, mint nálunk az utolsó időkben, valaki csak azért neveztetik ellenzék emberének, mert az adó vagy aviticitás kérdésében szabadelvűen szavazott, vagy az, ki például, a kir. városok vagy vallási tárgyban az alsó tábla többsége véleményétől eltért, már az ellenzékhez nem számíttatik: ott az ellenzéknek mint pártnak compact föllépése sőt fenállása lehetetlenné vált.

Egyes gravaminális kérdések az ellenzék által egyesítési pontul szinte nem választathatnak; 1-ör mert haladásunk korszakában oly pártnak, mely csak a mult sebeit kötözgeti, s keserű panaszokon kívül mást előadni nem tud, jövője nincs a hazában; 2-ör mert minden sérelem egy országgyűlés alatt vagy orvosoltatik, vagy mint a szólásszabadsági kérdésnél láttuk, főérdekét elveszti, s így az ellenzék három évről három évre mindig új zászló kitűzésére kénytelenítettetik, mi a pártot gyengíti.

Én e hazában csak egy ellenzéki kérdést ismerek, s az a felelősség; míg az kivíva nincs, — részemről — de ez csak személyes nézetem, nem foghatom meg, miként tarthatik oly ember, ki alkotmányához ragaszkodik, más párthoz, mint az ellenzékhez? —

Arra, hogy egy nemzet alkotmányával birjon, szükség 1-ör, hogy független törvényhozása legyen; 2-ör hogy a végrehajtó hatalom e törvényhozásnak alávettséék, úgy hogy sem cselekvőleg, sem elhanyagolás által a törvényhozó szándékait meg ne hiúsíthassa.

Oly nemzet, melynek alkotmányos életében e kettőnek egyike hiányzik, birhat alkotmányos formákat de az alkotmány lényegét nélkülözi. S Irland, melynek nincs független törvényhozása, s hazánk, mely nem bir alkotmányos, önálló kormányval, az alkotmányos népek sorába nem tartoznak; s ki ezen kételkedik, azt sérelmeink hosszú sora meggyőzheti, világos lévén, hogy valóságos alkotmányval bíró hazában a sérelmek ily halmaza a lehetetlenségek közé tartozik.

Ellenzékünk eddig tisztán a sérelmi téren forgott, s ez eljárásnak mi volt következménye? ha százak között egy orvosoltatott, nyertünk-e ez által csak annyit is, hogy a vitatkozásokkal elvesztett időt kipótoltunk gondolhattuk? Az ellenzék ezen eljárása fentartá alkotmányunkat, de oly állapotban, hogy annak naponként új sértései követtettek el. — Nem az egyes sérelmek orvoslása, hanem azon oknak megszüntetése, melyből minden sérelmeink erednek, ez az, mit az ellenzék magának feladatul kitűzni tartozik; míg ezt nem fogja tenni, hasonló marad azon emberhez, ki — a német közmondás szerint — a fáktól az erdőt nem látja, s egyetlen győzelem sem fog tartós eredményhez vezetni, bármi hosszú fáradsággal vivassék ki.

Szétágazunk, szét fognak ágazni mindig, míg csak egyes sérelmi, vagy haladási kérdések körül akarunk egyesülni. De tűzessék ki ez elul a kormányi felelősség kivívása, mely mind az alkotmányosság természete, mind régi törvényeinknél fogva illeti o nemzetet, s melynek nem léte kétségen kívül sérelmeink legnagyobbika; állíttassék fel az összes ellenzék által azon elv: a mennyiben a kormányi felelősség életbe lép, megyéink jelen hatáskörét meg fogjuk szorítani, s ne féljünk többé szétágazástól.

Az ellenzék minden színezetei között nem lehet egy ember, ki a kormányi felelősségnek, azaz egy valóban magyar alkotmányos kormánynak kivívását czélul elfogadni nem akarná; nem lehet senki, ki az elvet, mely szerint az ellenzék haladni akar, ismerve, minden egyes kérdésnél el nem tudna igazodni. — A jelen pillanatban szabad sajtónk nem léte miatt, azon botránynak vagyunk tanui, hogy mi egy megyében az ellenzék egyik kitünő tagja által főkérdésnek neveztetik, azt más megyében más ellenzéki tag közönbösnek hirdeti, hogy míg az ellenzéknek egy része valamely kérdést egy módon kíván eldönteni, addig a másik egészen ellenkező módon szavaz. Ha magok a vezérek között ennyi véleménykülönbség uralkodik, ki tartsa össze a pártot? De tegyük fel, hogy az ellenzék, átlátva, miként felelősségről központosítás nélkül szólni képtelenség s azért elvül kimondá, hogy a mennyiben a kormányi felelősség kivívott, jelen megyei hatóságunk korlátozását ellenezni nem fogja, az ellenzéknek ez esetben minden egyes tagja, minden egyes kérdésnél tudni fogja az irányt, melyben, hogy pártjához hív maradjon, haladnia kell; s ez az, mire szükségünk van. — Kétségen kívül az ellenzék még nem a nemzet, s abból, hogy az ellenzék közös erővel bizonyos czélok felé törekszik, hazánk gyarapulása még nem következik; de bizonyos az is, hogy azon pillanatban, melyben az ellenzék, mint compact egész, meghatározott elvekkel lép föl, a kormány szint azt kénytelen tenni, s politicalai vitatkozásaink czél nélküli tusakodásból rendezett küzdéssé válandanak, melynek győzelmei legalább, mind eddig, eredmény nélkül nem fognak maradni.

A kormány vagy ellenezni fogja a felelősség elvét, — csak mint lehetőséget teszem ezt fel, mert részemről nem látom által, miként tehetné, hacsak alkotmányos létünket tagadni nem akarja — s akkor a kormány s ellenzék közötti küzdés azon egyszerű kérdés körül forog: van-e a magyarnak alkotmánya vagy nincs? — Vagy megengedve az elvet, csak annak mikénti alkalmazása iránt fog az ellenzékkel vitatkozni, s akkor a küzdelem, mint más alkotmányos nemzeteknél, egyes kérdések körül forog, melyekben utoljára is csak az győzhet, ki az elfogadott elvhez hív maradt. Mindenesetre szabadulni fogunk azon czéltalan gyanusítás s recriminációtól, mik jelenleg minden viszonyainkat elkészerítik, s oda vezették közdolgainkat, hogy sem

a kormány, sem az ellenzék valóban haladni nem mer, s egész biztosságát nem-tevésben keresi.

Ezen nézetek ellen, melyek a P. Hirlapban többször előadattak, két nehézség tétetett:

1-ör Hogy az ajánlott rendszer józanul a közigazgatás minden ágaira nem alkalmaztathatik, sőt hogy azt nem igen sokra lehet alkalmazni.

2-or Hogy habár közigazgatásunk egyes ágaiban a felelősség elve alkalmaztatott, azért kormányi felelősséggel még nem bírnánk.

Rövid válaszom e nehézségekre, melyeket a B. P. Híradó szavaival hoztam fel, a következő:

Mi az elsőt illeti, én, részemről nem látom át, miért nem lehetne elveimet a közigazgatás minden ágaira alkalmazni. Okul az hozatik fel: „mert minden egyes tárgy miatt nem lehet új hivatalt teremteni.“ De ugyan, miből gyanittatik, hogy minden külön tárgyat külön személyre bizni, e rendszer főkéllékei közé tartozik? Vagy ha, mint a tapasztalás mutatja, igen sok s néha a legkülönbözőbb tárgyak ugyanazon egy nem felelős egyedre bizathatnak, miért nem történhetnék ez a felelősség mellett is? Teljes meggyőződéseim szerint, a közigazgatásnak nincs oly ága, melybe a felelősség be nem hozhatnánk. Egyedül azért hiszem pedig ezt, mert a felelősség behozatala csak azon tárgyakra nézve járhatna tetemes nehézségekkel, mikre nézve a magyar közigazgatás a birodalom közigazgatásától különválva nincs; már miután ily tárgyat nem ismerek, miután az 1608-ki kor. 10. czikk törvénykönyvünkben ki nem töröltetett: én, valamint a magyar kormánynak teljes függetlenségét találom ki-mondva törvényeinkben: úgy a felelősség behozatalát nem tartom lehetetlennek a közigazgatás semmi egyes ágában, — s felszólítom elleneimet azon közigazgatási tárgyak kijelölésére, melyeknél, állításuk szerint, a felelősséget behozni nem lehetne.

Mi a második nehézséget illeti, nem fogja kétségbe vonni senki, miként, habár közigazgatásunk egyes tárgyai, például a közlekedési eszközök, börtönök, vagy egyes más dolgok, felelős kormányi egyedekre bizatnának is, azért még parlamenti kormánynyal nem bírnánk; de valjon ki is állította valaha az ellenkezőt? ki mondta, hogy mihelyt közigazgatásunk egyes tárgyainál a felelősség behozatott, megyei rendszerünkről, mely al-

kormányunk biztosítéka, le akar mondani? sőt nem állítottuk-e épen ennek ellenkezőjét, világosan kimondva, miként mi, jelen megyei rendszerünket csak azon mértékben s azon tárgyakra nézve akarjuk megszorítani, mely mértékben s tárgyakra nézve törvényeink a felelősség által biztosítottak? s vajon ha igaz is, hogyha a közlekedési eszközök iránt a felelősség behozatnék, azért még parlamenti kormányval birni nem fogunk, — nem épen oly kétségen kivüli-e az is, hogy megyei szerkezetünk, habár a közlekedési eszközök tárgyában semlegességi jogával nem élhetne is, alkotmányunk biztosítéka lenni azért még meg nem szünt, a meddig minden egyéb tárgyakra nézve a törvénytelen-séget nem-tevés által akadályoztathatja?

Kérdeztetett: hisszük-e, hogy ily uton lassauként az egész közigazgatást át lehet alakítani? őszinte feleletünk erre az: hogy ha egyszer az általunk ajánlott rendszer elfogadtatott, mi ezen lassankénti átalakulást nemcsak hisszük, sőt annak megtörténéséről meg vagyunk győződve, s egyszerűen azért, mert azt a dolgok természete így fogná magával hozni. Egy országban kettős kormány, melyeknek egyike felelős, másika nem, sokáig nem állhat fenn egymás mellett, — oly állapot, mely mellett a kormány egyes felelős tisztviselői által kiadott parancsai végrehajthatnának, míg más, nem az ilyen hivatalnok köréhez tartozó rendeletek végrehajthatlanul maradnának, nem tarthatja fel magát. Minden, ki a státustudományoknak akár elméletében, akár gyakorlatában csak kissé is járatos, át fogja látni: miként a két különmemű kormány igen kevés idő mulva egymáshoz fog assimiláltatni. S ugyan a felelősség vagy nem felelősség terjedéséhez van-e több valószínűség? — A tizenkilencedik században élünk.

Elleneink, ugy látszik, átlátták ezt, s annál fogva azon állítással léptek fel: miként: ha minden egyes tárgyat felelős egyén kormányára bizunk is, azért még parlamenti kormányunk nem lesz. Ezen állítás azon tévedésen alapul, mintha a parlamenti kormány más formák mellett, mint Francia- vagy Angolországban nem létezhetnék.

A felelősségnek minél sikeresb alkalmazására különböző nemzetek különböző módokat alkalmazának. Némely országban a kormány — vagy hogy annak közönségesebb nevével él-

jünk, a ministerium — noha a közigazgatás egyes ágai különböző egység közt osztattnak fel, mégis minden fontosabb esetben mint egység lép föl, úgy, hogy minden a törvényeket ne talán sértő eset mindig csak mint az összes kormány tette, tekintethetik. Ily országokban a ministerium élén elnököt találunk, ki a benne létező egységet mintegy külsőleg képviseli, a felelősség minden fontosabb esetekben, a dolgok természete szerint, mindég az egész kormányt illeti. Ki azonban ebből azt következteti, hogy a parlamenti kormány csak ily viszonyok között létezhetik, az a kormányi felelősség eszméjét a kormányi egység eszméjével zavarja össze, s elfelejti, hogy számos kormányok léteznek — ilyenek például az amerikai szövetséges statusok kormányai mind, — melyekben minden egyes tisztviselőnek felelőssége csak a reá bízott körre szorittatik, s hogy valóban parlamenti kormányok, tagadni azért senki nem fogja.

Nem akarom megvitatni, mennyire czélszerű a kormány-
nak ily módoni elrendezése s az egységnek hiánya nem gyengíti-e a kormányt nagyobb mértékben, mint azt a nemzet közérdeke kívánja, azonban, a felelősségre nézve a kormányi hatalom illetén felosztása legfelebb azon hatást gyakorolhatja, hogy általa a törvényhozó test irányában nem az összes kormány, hanem csak egyes kormányi személyek állván, a felelősség sikeres használásának mindég kevesebb akadályai leendnek.

Igaz ugyan, hogy ha a közigazgatás minden ágaira behoztuk a felelősséget, csak az iránt biztosítjuk magunkat, hogy törvényeink a közigazgatás egy ágában sem fognak sértetni; mi azonban ezzel beérjük, s azon kormány irányában, mely a közigazgatás semmi ágába be nem foly, mely a végrehajtó hatalmat nem kezeli, azaz, nem kormányoz, nem is kívánunk különös biztosítékokat.

Alkotmányosságunk, ha reformunk egész processusa alatt ezen elvet vettük vezérfonalul, nem veszélyeztethetik semmi esetre, mert való ugyan, hogy megyei rendszerünk tetemes módosítását tűzve ki czélul, alkotmányunk jelen biztosítékáról lemondunk, — de vagy áll az, hogy — mint mondám — a felelősség elve közigazgatásunk minden ágaiba behozható, s akkor alkotmányunk jelen gyöngé biztosítékát azon erősebbel cseréltük fel, melyet más nemzetek a parlamenti kormányban találnak; vagy ha a felelősség elve közigazgatásunk egyes fontos ágaiba

be nem hozathatnék, ezen ágakra nézve a megyék régi helyzetekben hagyatnak, azaz, a mennyiben felelősséget ki nem vállalunk, a megyék maradnak alkotmányunk biztosítékai. S ez, fel fogásom szerint, az egyedüli út, melyen a reform mezején veszély nélkül előre haladhatunk.

Fogjuk össze röviden a mondottakat.

Ha hazánk helyzetét más alkotmányos nemzetek helyzetével hasonlítjuk össze, első tekintetre három dolog vonja magára figyelmünket, mikre nézve köztünk s a miveltségi világ minden alkotmányos nemzetei között, lényeges különbség létezik.

1-ör Minden politicalai jogok élvezete kizárólag egy osztályt illet, s ezen osztálynak képessége nem jelen miveltségi vagy birtok viszonyain, hanem kizárólag nemesi czimén alapszik, azaz, azon bizonytalan érdemeken, melyeket ez osztály eldődei egykor a hazáért tettek.

2-or Közigazgatásunkban hiányzik minden egység s központosság, s a kormány nem bír elég hatalommal, hogy a létező törvények végrehajtásáról kezeskedhetnék.

3-or A törvényhozás a kormányt felelet terhére nem vonhatja, s alkotmányunk egész biztosítása az egyes megyéknek adott nem-tevési szabadságban (*vis inertiae*) s a törvényhozás azon jogában kerestetik, mely szerint a sérelmek orvoslását kívánhatja.

Vagy, hogy a köztünk s más miveltségi nemzetek közt létező különbséget rövidebben mondjam ki:

Magyarországban nincs nemzet;

nincs kormány;

nincs oly törvényhozás, mely egy alkotmányos törvényhozó testület természetes jogaival el volna látva.

Ez oka, hogy minden tekintetben annyira hátra vagyunk s az ujabbkori műveltségnek alig értünk el még küszöbéhez.

Hátramaradásunknak ezen főokai a legszorosabb összeköttetésben vannak egymással.

Mert alkotmányunk hasznait csak a nemesség élvezi: érezzük annak gyengeségét; mert szabadságunk csak a nemesség s nem a nemzet tulajdona; tudjuk, hogy annak egyedül biztos garantiája hiányzik, s módokról kelle gondoskodni, melyek által azt lehető megtámadások ellen másképp biztosítsuk. Ez az ok,

miért ragaszkodunk annyira megyerendszerünkhöz. Egy nemzet a közigazgatást bátran központosíthatja kormánya kezébe, mert a lehető visszaélések kiigazítására s megbüntetésére erőt érez magában; egy kiváltságokkal élő nemesség biztosságát csak kormánya gyengeségében keresi, neki számtalan alkotmányos sánczok kellene, mert tudja, hogy másképp a megtámadásnak ellentállni nem bír.

A megyerendszer — mint megmutattam — a törvényhozás gyengítéséhez vezet, s minden kormányi felelősséget lehetlenné tesz.

Vagy ha e dolgokat megfordított sorban tekintjük, látjuk, miként ha a kormány nem felelős, megyei rendszerünkről lemondani nem lehet. Ha megyei rendszerünk fennáll, politikai jogaink az összes nemzetre ki nem terjesztethetnek. S miként változtassuk meg megyerendszerünket, míg minden befolyás azoknak kezében marad, kiknek érdekei e rendszer fenállását kívánják?

Égész politicánk egy örök circulus vitiosusban forog. A kormány hatalmat kíván, melyet, mielőtt a felelősség elve életbe lépett, neki nem adhatunk; az ellenzék felelősségről szól, melyet a kormány, mielőtt hatalma nem neveltetett, magára nem vállalhat; közöttök áll a nép, évről évre inkább azt tapasztalva, hogy ez uton csak kölcsönös elkeseredésben haladhatunk.

Ideje, hogy e meddő vitatkozásokkal végre felhagyjunk; ideje, hogy a kormány s ellenzék, mely eddig lehetlen követelésekkel lépett fel egymás irányában, állását méltányolva, meggyőződjenek, miként a kormány hatalma s törvényhozásunk jogköre csak egyszerre terjesztethetnek ki, s miként, ki felelősségről szól, s megyerendszerünk fentartásáról álmodik: vagy ellenkezőleg a kormánynak több hatalmat követel s a felelősséget visszautasítja, vagy szavakat vet, melyekből bizonyosan hatalmas phrasisoknál egyebet aratni nem fog.

Hogy bármely vitatkozás, főképp politicában, lehetséges legyen, szükség, hogy legyenek bizonyos pontok, melyekre nézve a vitatkozók egyetértenek; bizonyos axiomák, melyekre a vitatás ki nem terjed.

Én két ily axiomát ismerek.

Az 1-ső az, hogy hazánk alkotmányos ország, mely köz-

igazgatási tekintetben a birodalom tartományaitól egészen különvált független egésznek képez.

A 2-ik az, hogy míg uralkodó családunk él, a birodalommal válhatlan kapcsolatban kell maradnunk, s hogy ennél fogva semmit tennünk vagy akarnunk nem szabad, mi a birodalom integritásával, gyarapodásával ellentétben állna.

Ki e tételeknek akármelyikét elfogadni nem akarja, az alkotmányos téren kívül áll, s azért olyan, kivel vitatkozni fölösleges.

Eddig egész politicalai életünk ezen alapelvei nem méltányoltattak elég figyelemre.

Sokan, kik a kormány nevében léptek fel, ignorálni látszotnak alkotmányos állásunkat, s mintha nem volnának e hon polgárai, csak a kormány hatalmának nevelését tüzték ki czélul. Más részről, némelyek nem eléggé méltányolák talán azon viszonyokat, melyek birodalmi összeköttetésünkben erednek, s így lön, hogy a vitatkozás sok esetben köztünk egészen eredménytelené vált.

Győzzön meg a kormány minket, hogy csak alkotmányosan akar kormányozni: győzzük meg a kormányt mi, hogy az összes birodalom érdekei szivünkön fekszenek; mert az összeköttetést, melyben a birodalommal állunk, szilárdítani akarjuk, s a köztünk létező keserűség oka elmozdított.

A jelen viszonyok között ez nem lehetséges. Magyarországnak nincs különvált felelős kormánya; s nem alkotmányos kormány irányában egy alkotmányos nemzet miként érezzen bizodalmat, miként központosítsa kezébe egész hatalmát, miként engedje által nem felelős kezeknek egész közigazgatását?

Míg alkotmányos nemzet maradunk, erős kormány csak a felelősség föltétele alatt lehetséges; s ha kifejlődésünk erős kormány nélkül nem képzelhető, az első mi haladásunkra szükséges, az, hogy a kormányi felelősséget lehetővé tegyük.

Ezen meggyőződés vala az, mi engem e munka írására birt.

Mogmutattam első részében, miként a haladás jelen megycrendszerünk mellett lehetetlen, s miként e rendszer alkotmányunk biztosítékát képezi ugyan, de olyat, melynél gyengébb s kifejlődésünkre nézve károsabb alig képzelhető.

Bebizonyítottam a másokban, hogy ha közigazgatásunkba központosítást s vele kapcsolatban kormányi felelősséget hoztunk be, sem szabadságunk, sem azon összeköttetés, melyben a monarchiával állunk, s maradni akarunk, nem veszélyeztetik.

Végre kimondám meggyőződésemet, miként alkotmányunk e gyökeres megváltoztatása csak a törvényhozás által eszközölhető, és pedig nem egyszerre, hanem fokonként, úgy, hogy az új rendszer közigazgatásunk egyes ágaiba hozatik be.

Ez nemzeti átalakulásunk lassu, de biztos processusa. A czél, melyet magunknak kitűzünk, az: hogy miután valóság-gal alkotmányos nemzet alkotmányos végrehajtó hatalom nélkül nem képzelhető, mi is más alkotmányos nemzetek módjára parlamenti kormányt vívjunk ki magunknak. Az eszköz mely által e czélhoz érhetünk, abban áll: hogy szemünk előtt tartva e czélt, minden egyes újítást úgy eszközöljünk, hogy benne azon tökéletesebb organismusnak, mely után törekszünk, egy hozzá illő kiegészítő rész készíttessék, azaz, hogy minden újabb intézkedéseinket a felelősség alapjára állítsuk, épen annyit engedve eddigi törvényhatósági jogainkból, mennyit a felelősség új garantiája mellett szabadságunk veszélyeztetése nélkül engedhetünk.

E nézetek ellen, melyeket a P. Hirlapban töredékesen már előadtam, valamint akkor, úgy most, nem fognak hiányzani számos ellenvetések; hihetőleg a hazánkban uralkodó politicali felekezetek mindenike újra fel fog lépni nehézségeivel, melyek elveim alkalmazását, állítólag, lehetetlenné teszik. Az ellenzék, a kormány szerfölötti befolyásától félve, fel fog zúdulni a központosítás ellen, mely hatalmát annyira nevelné; a kormánypártnak számos férfiai a merénynék egy nemét látják abban, ha a kormány felelőssége szóba jő.

Mi az első aggodalmait illeti: az elleuzéknak azt fogom mondani: miként, felfogásom szerint a szabadságot nem az veszélyezteti, ha a kormány nagy hatalommal ruháztatik fel; hisz azon fontos kötelességek teljesítése, melyek a kormányra bízottnak, nagy hatalmat kíván; s ki a kormány szükségét belátja, a gyöngeséget nem számíthatja szükséges kellékei közé. A szabadság veszélye csak a kormány azon hatalmában keresendő, mely törvények által körülírva nincs, melyet nem az alkotmánytól nyer, hanem a szükségtől kényszerítve önmagának vesz.

Nincs veszélyesebb a népek életében, mintha az állodalomban létező erők az alkotmány által el nem ismertetnek, s ha valamely, akár egyes néposztálynak, akár fenálló hatalomnak nem tulajdonittatik azon fontosság, melyet az állásánál fogva igényelhet. Alkotmány maga nem változtathatja a dolgok természetét; az erők, melyeket elismerni nem akar, kifejlenek s ellene fordulnak; a pillanat előbb utóbb eljő, midőn a nemzet valódi állása s alkotmánya közötti ellentét kitünvén, az, a mi gyengébb, t. i. az alkotmány elvész. Valamint az oly alkotmány, melyben a nép jogai el nem ismertetnek, nem áll biztos alapon; úgy az, hol a kormány természetes hatáskörében megszoríttatik, a kormányt csak arra hívja fel, hogy azon befolyást, melyet a törvény nem enged, törvényes uton kívül vivja ki, hogy magának az alkotmányos helyett tetteleges hatalmat szerezzen; s ép ez az, mi a szabadságot veszélybe hozhatja. Vegyünk egy példát.

Ha törvényeink betűit tekintjük, megyeink teljes szabadságu statutarius joggal birnak; s mégis ki nem tudja, hogy a kormány, valahányszor valamely statutum, nézetek szerint, a törvénnyel vagy szokással ellentétben áll, annak végrehajtását akadályoztatá, s hogy a megyéknek ezen joga nem egyébhez, mint egy részről a megyei függetlenségre nézve igen veszedelmes összeütközésekhez, más részről számos sérelmekhez vezetett. Ki nem tudja, hogy a kormány helytartótanácsa által mind az adó kivetésére, mind a közmunkák elrendezésére nézve felsőbb felügyelést gyakorol már most is, s hogy ezen befolyás épen mivel rendszeresítve nincs, midőn néha, mint például a börtönök építésénél, egyes törvényhatóságokat szándékaik kivitelében akadályoztat, — még sem szüli azon üdvös hatást, melyet egyébiránt gyakorolhatna. A kormány befolyását közéletünkben nem lehet kizárni; törvényes körét szűkebbre szoríthatjuk, de nem eszközölhetjük, hogy azon számos eszközökkel, melyekkel bir, egy új kört ne szerezzen magának; s felfogásom szerint, az egyetlen mód, mely által a szabadságot ez oldalról fenyegető veszélyeket elháríthatjuk, nem a kormány hatáskörének megszorításában, hanem pontos kijelölésében áll; áll abban, hogy a kormányt felruházzuk mindazokkal, mik kötelességei teljesítésére szükségesek: de midőn öt bizonyos körben a lehetőségig erősítettük, egyezersmind kijelöljük a korlátokat, melyeken túl lépnie ne lehessen.

Azoknak, kik a felelősség elvének elfogadásában a kormány bizonyos tekintetbeni lealázását látják, rövid válaszon az: miként a kormány hatalma nem azon, hogy nem felelős, hanem a közbizalmon alapszik, s hogy nem képzelhetünk oly viszonyt, melyben a kormány kevesebb bizalomra számolhatna, s azért gyengébb volna, mint épen az, melyben kormányunkat most látjuk.

A kormány eljárásáról a törvényhozásnak számot nem ad, de a mennyiben egy vagy más törvényhatóság magát a kormány eljárása által sértve érzené, eziránt a törvényhozásnál panaszt tehet s a kormány tettei a törvényhozás által megrovattathatnak. Lehet-e ennél mind a kormánynya, mind a nemzetre nézve károsabb hatású viszony? Midőn néha egyes törvényhatóságok képzelt sérelmek miatt is panaszt emelnek s így a törvényhozás idejét elfoglalják, más részről még sem létezik biztosság arra nézve, hogy minden sérelem a törvényhozás tudomására jut; s e fölött a sérelmi tér, melyen a nemzet s kormány közönségesen egymás ellenében áll, szükségkép elkekeríti érintkezéseiket, s ott, hol nagy dolgok kivitelére a legnagyobb egyetértés kívántatnék, csak bizalmatlanság magvát hinti el.

Kit a létező állapot kielégít, ám védelmezze azt minden részleteiben; elégedjék meg felelősség nélküli kormányával, de melynek befolyása nincs; független törvényhatóságaival, de melyeknek egész hatása hatáskörük iránti küszködésre reducáltak. — Ki a jelen bajokon segíteni akar, győződjék meg: hogy azon szabadság, melyért lángol, soha erős kormány nélkül fönállni nem fog; de győződjék meg arról is: hogy azon kormány, melynek hatalmát oly szívesen nevelné, csak akkor nyeri meg teljes hatalmát, midőn a törvényhozásra támaszkodhatik, s épen, mert a haladás szüksége senki által nem tagadtatik, az gerjeszti bennem a reményt, hogy elveim, melyeket e munkában előadtam nem fognak pártolás nélkül maradni.

Sok van, mi az eddigi állapotok fentartása mellett szól. Azon ítélet, mely szerint némelyek megyei szerkezetünket az alkotmányos formák legtökéletesebbikének tartják; a hiuság, mely a jelen rendszer mellett, hol minden megyében egyegy kihíresztelt nagy férfival találkozunk, annyi kielégítést talál; végre a szokásnak hatalma, mely a sokáig létezett rendetlenséget is kellemessé teszi, — mindezek arra látszanak mutatni, hogy közdolgaink czélszerűbb elrendezésétől még távol vagyunk; van azon-

ban valami, mi mindezen egyes okoknál hatalmasabb: a dolgok hatalma, (la force des choses) s az nem engedi, hogy abnormis helyzetünk megváltoztatása továbbra halasztassék. E hon kifejlődése sokkal inkább fekszik nemcsak magunk, hanem az összes birodalom érdekében, hogy sem pusztá előítélet vagy megszokás visszatartóztathatna oly dolgok elfogadásától, melyek nélkül e kifejlődés lehetetlen.

A rögeszme, mely megyei szerkezetünk tökélyei iránt létezik, erősebb, hogysen egyszerre megszűnjék, s kétség kívül több kísérletek fognak még tétetni: miként lehetne az újabb kor institutióit e középkori maradvánnyal egyesíteni? de a tapasztalás befogja bizonyítani e kísérletek sikeretlenségét; át fogjuk látni, hogy minden institutió, valamint egy bizonyos miveltségi állapotnak eredménye, ugy ismét ellenállhatlan hatást gyakorol a nép miveltségi állapotára, ugy hogy, a ki más, mint a létező állapot után vágyódik, s mégis meg akarja tartani a létező institutiókat, örökké sükeretlen munkán fárad; meg fogunk győződni, hogy az újabb kor alkotmányos fogalmai oly hazára, melyben még a polgári jog is csak mint születési kiváltság élveztetetik, s el fogjuk hagyni az utat, melyen eddig haladtunk, s mely — engedelmet a szóért — engem mindig azokra emlékeztet, miket török szomszédainknál látunk, hol az európai miveltség s török szokások addig vegyítették míg sem nyugoti miveltség, sem moslim erő nem találhatók.

Keleti faj vagyunk, de a nyugoton meghonosodva; mi a nyugot institutióit nem utasíthatjuk el magunktól, s ha azon pártok, melyek e hazában most léteznek, ezt át nem látják, ha főkép az ellenzék a szabadság biztosítását más uton keresi, meg fogja látni, hogy bármit tegyünk s mondjunk, mint mindeütt a világon, ugy nálunk is központosítani fognak a közdolgok. Velünk s általunk, ha helyzetünket méltányolni tudjuk, nélkülünk, sőt ellenünk, ha kell. A létező politicalai pártok között a győzelem mindig azé lesz, mely a szabadság s rend érdekeit legjobban egyesítendi, s a haladást oly módon fogja indítványozni, hogy ez által alkotmányosságunk ne veszélyeztessék.

DE BALLAGI GÉZA.

PEST, 1868.

Nyomatott K o c s i Sándor és társ. könyvnyomdájában. Aldunasor 9. sz.

